

URZĄD MIASTA BYDGOSZCZY

Wydział Zintegrowanego Rozwoju

DIAGNOZA

MIASTA BYDGOSZCZY

w latach 2011–2015

Bydgoszcz, 2017 r.

Materiał opracował:

zespół

Referatu Rozwoju Miasta

Wydziału Zintegrowanego Rozwoju

Spis treści

I.	WSTĘP	6
II.	SFERA SPOŁECZNA	10
II.1.	DEMOGRAFIA	10
II.2.	OŚWIATA I WYCHOWANIE	21
II.1.	SZKOLNICTWO WYŻSZE	30
II.2.	KULTURA I DZIEDZICTWO NARODOWE	32
II.3.	OCHRONA ZDROWIA, OPIEKA I POMOC SPOŁECZNA	36
II.4.	KULTURA FIZYCZNA, SPORT I TURYSTYKA	43
II.5.	MIESZKALNICTWO	46
II.6.	BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE	52
III.	SFERA GOSPODARCZA	58
III.1.	PODMIOTY GOSPODARCZE	58
III.2.	SPRZEDAŻ I WYNIKI FINANSOWE	63
III.3.	HANDEL (SKLEPY WIELKOPOWIERZCHNIOWE I TARGOWISKA)	64
III.4.	RYNEK PRACY	66
III.5.	KONDYCJA LOKALNEJ GOSPODARKI	69
IV.	SFERA INFRASTRUKTURALNA	88
IV.1.	TRANSPORT I KOMUNIKACJA	88
IV.2.	SYSTEM ZAOPATRZENIA MIASTA W WODĘ	98
IV.3.	SYSTEM ODPROWADZANIA I OCZYSZCZANIA ŚCIEKÓW	102
IV.4.	SYSTEM ZAOPATRZENIA MIASTA W CIEPŁO, GAZ I ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ	105
V.	SFERA PRZESTRZENNA	114
V.1.	UŻYTKOWANIE GRUNTÓW	114
V.2.	PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO	118
V.3.	DECYZJE BUDOWLANE	121
VI.	SFERA EKOLOGICZNA	124
VI.1.	POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I ZASOBY PRZYRODNICZE	124
VI.2.	STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA	128
VI.3.	EDUKACJA EKOLOGICZNA	136
VII.	SFERA FINANSÓW MIASTA	140
VII.1.	BUDŻET MIASTA BYDGOSZCZY	140
VIII.	WYBRANE ELEMENTY SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ BYDGOSZCZY NA TLE KRAJU, WOJEWÓDZTWA I POZOSTAŁYCH MIAST WOJEWÓDZKICH W 2015 ROKU	148
VIII.1.	DEMOGRAFIA	148
VIII.2.	MIESZKALNICTWO	159
VIII.3.	WYNAGRODZENIA	161
VIII.4.	RYNEK PRACY	162
VIII.5.	PODMIOTY GOSPODARCZE	165
VIII.6.	TURYSTYKA	168
VIII.7.	EKOLOGIA	169
VIII.8.	TERENY ZIELENI	170
VIII.9.	BUDŻET MIASTA	171
VIII.10.	RATING MIASTA	173
VIII.11.	IDEA SMART CITY	174
IX.	WSPÓŁPRACA I PROMOCJA MIASTA	180
IX.1.	WSPÓŁPRACA KRAJOWA I MIĘDZYKRAJOWA	180
IX.3.	PROMOCJA MIASTA	183
X.	ANEKS – KALENDARIUM HISTORYCZNE	187

- rozwijam się dla Ciebie

I. WSTĘP

Miasto jest organizmem wielowymiarowym, a co za tym idzie wymaga spojrzenia na jego rozwój z wielu perspektyw, zwracając uwagę na różne aspekty miejskiej rzeczywistości. Na sukces miasta wpływa wiele czynników, które bezpośrednio decydują o marce miejsca. Duński architekt i urbanista Jan Gehl tak podsumował czynniki sprzyjające rozwojowi: *Dzisiaj aglomeracje konkurują ze sobą o turystów, inwestycje i konferencje tak, jak supermarkety o klientów. Decyzje inwestorów coraz częściej zależą od atrakcyjności aglomeracji. Jeśli miasto ma opinię zakorkowanego, zanieczyszczonego, szarego i pozbawionego drzew, nie jest postrzegane jako atrakcyjne. Na atrakcyjność miasta składają się parki, ścieżki rowerowe i kafejki, a nie liczba samochodów.*¹

Aby kreować politykę rozwoju jednostki terytorialnej należy wyznaczać długoterminowe cele zarówno strategiczne jak i operacyjne oraz realizować zaplanowane zadania. Dla prawidłowego sformułowania kierunków i celów rozwoju miasta niezbędne jest opracowanie obiektywnej i rzetelnej diagnozy dotyczącej zarówno sytuacji społecznej jak i gospodarczej. Jest ona niezbędnym wyjściowym elementem planowania strategicznego, które stanowi podstawę prawidłowego rozwoju skomplikowanego organizmu miejskiego.

Elementem niezbędnym do przygotowania diagnozy jest prowadzenie stałego monitoringu różnych sfer funkcjonowania miasta oraz analiza uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. Wykorzystanie w tym zakresie dynamicznie ujętych danych statystycznych umożliwia identyfikację procesów i trendów zachodzących na przestrzeni kilku ostatnich lat.

W 2017 r., już po raz kolejny, sporządzono *Diagnozę Miasta Bydgoszczy w latach 2011-2015*, które w kompleksowy sposób opisuje sytuację społeczno-gospodarczą Bydgoszczy na przestrzeni pięciu wskazanych lat. Ponadto zgromadzone zostały również informacje umożliwiające dokonania benchmarkingu z innymi miastami wojewódzkimi a także odniesienie do województwa kujawsko-pomorskiego oraz kraju.

Diagnoza została oparta przede wszystkim na danych publikowanych przez statystykę publiczną oraz wzbogacona licznymi ogólnie niedostępnymi informacjami uzyskanymi m.in. z Izby Administracji Skarbowej w Bydgoszczy, dzięki którym można było dokonać kolejnej diagnozy kondycji lokalnej gospodarki, jednostek organizacyjnych Urzędu Miasta Bydgoszczy oraz innych instytucji.

---

¹ Ł. Długowski, *Niech odżyją nasze miasta*, *Gazeta Wyborcza* 2013, nr 109.7839, s.20

Sfera społeczna

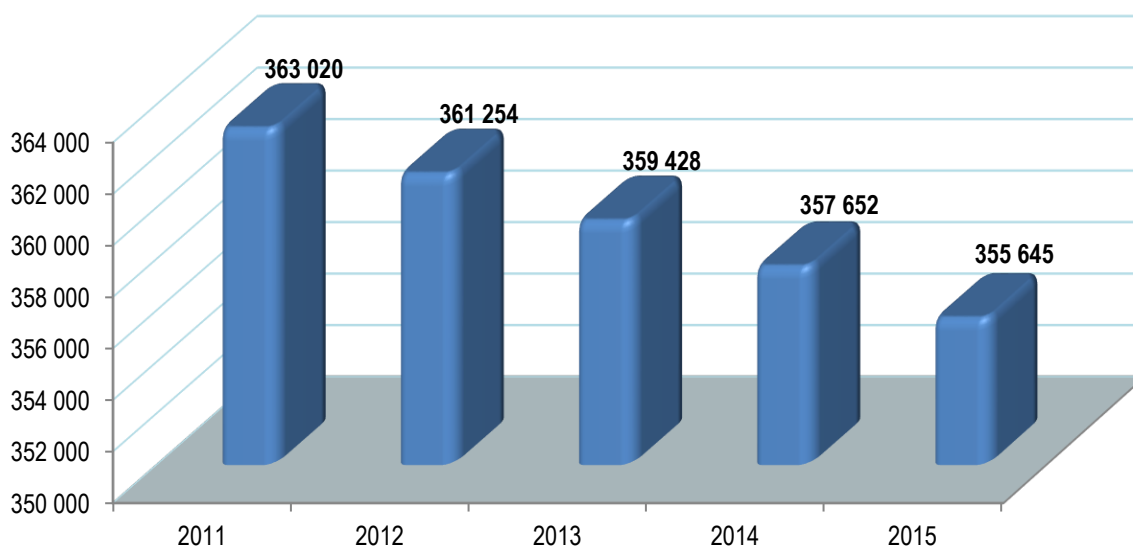
II. SFERA SPOŁECZNA

II.1. DEMOGRAFIA

Stan i ruch naturalny ludności

Zachodzące w Bydgoszczy procesy społeczno-gospodarcze są silnie uzależnione od sytuacji demograficznej. Bydgoszcz należy do grupy dużych miast i pod względem liczby ludności zajmuje 8. pozycję w kraju (8. lokata również wśród 18 miast wojewódzkich) i jest największym miastem województwa kujawsko-pomorskiego. Na koniec 2015 roku miasto zamieszkiwało 355.645 osób, które stanowiły 17,0% ludności regionu i 0,9% ludności kraju. Gęstość zaludnienia w Bydgoszczy wyniosła 2.021 osób/1 km².

Analizując lata 2011-2015, liczba ludności wykazuje tendencje spadkowe (w ostatnich pięciu latach – spadek o prawie 7,4 tys. osób). Zmiany liczby ludności Bydgoszczy przedstawia poniższy wykres:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Czynnikiem kształtującym kierunki zmian ludnościowych w Bydgoszczy był zarówno ujemny przyrost naturalny, jak i przewaga odpływu mieszkańców nad napływem. Czynniki te mają wpływ nie tylko na liczbę mieszkańców, ale również na zmiany w strukturach demograficznych. Decyzję o zmianie miejsca zamieszkania najczęściej podejmują osoby w grupie wieku od 18 do 44 lat, w tzw. wieku produkcyjnym mobilnym. Podstawowe dane opisujące procesy demograficzne zachodzące w Bydgoszczy przedstawia poniższe zestawienie:

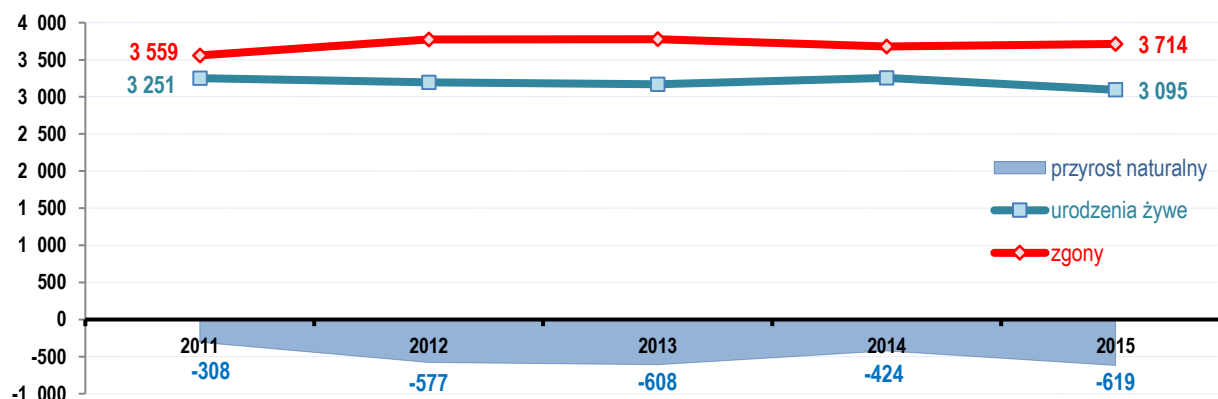
Wyszczególnienie	2011 wg NSP 2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Ludność miasta wg stanu na 31 XII (faktyczne miejsce zamieszkania)	363 020	361 254	359 428	357 652	355 645	-2,03%
w tym kobiety	192 173	191 214	190 313	189 346	188 321	-2,00%
<i>udział % kobiet w ludności Bydgoszczy</i>	52,94%	52,93%	52,95%	52,94%	52,95%	+0,01 pkt%
Wskaźnik feminizacji (liczba kobiet na 100 mężczyzn)	112,48	112,45	112,53	112,50	112,55	+0,07
<i>Udział % ludności Bydgoszczy w ludności całego województwa</i>	17,30%	17,23%	17,18%	17,11%	17,05%	-0,25 pkt%
<i>Udział % ludności Bydgoszczy w ludności całego kraju</i>	0,94	0,94%	0,93%	0,93%	0,93%	-0,01 pkt%
Powierzchnia miasta wg stanu na 31 XII (ha)	17 598	17 598	17 598	17 598	17 598	0,00%
Gęstość zaludnienia na 1 km ²	2 062,8	2 052,8	2 042,4	2 032,3	2 020,9	-2,03%
Ludność w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 18 lat)	57 835	56 860	56 451	56 135	55 757	-3,59%
<i>udział % w ludności Bydgoszczy</i>	15,93%	15,74%	15,71%	15,70%	15,68%	-0,25 pkt%

Wyszczególnienie	2011 wg NSP 2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Ludność w wieku produkcyjnym (18-59/64 lata)	232 327	229 244	225 507	221 523	217 487	-6,39%
<i>udział % w ludności Bydgoszczy</i>	64,00%	63,46%	62,74%	61,94%	61,15%	-2,85 pkt%
w tym: 18-24 lata	32 630	31 145	29 292	27 861	26 192	-19,73%
25-29 lat	30 980	29 917	28 339	26 661	25 353	-18,16%
30-34 lata	30 043	30 629	31 341	31 483	31 229	+3,95%
35-39 lat	26 886	27 519	28 029	28 527	28 896	+7,48%
40-44 lata	21 914	22 280	22 915	23 820	24 682	+12,63%
45-49 lat	21 204	20 864	20 642	20 444	20 599	-2,85%
50-54 lata	26 607	24 723	23 172	21 965	21 072	-20,80%
55-59/64 lata	42 063	42 167	41 777	44 746	39 464	-6,18%
Ludność w wieku poprodukcyjnym (powyżej 60/65 lat)	72 858	75 150	77 470	79 994	82 401	+13,10%
<i>udział % w ludności Bydgoszczy</i>	20,07%	20,80%	21,55%	22,37%	23,17%	+3,10 pkt%
Grupy wiekowe:						
żłobkowy 0-2 lat	10 620	9 964	9 565	9 537	9 429	-11,21%
przedszkolny 3-6 lat	13 370	14 017	14 329	13 940	13 475	+0,79%
szkoły podstawowej 7-12 lat	17 062	16 946	17 113	17 582	18 278	+7,13%
gimnazjum 13-15 lat	9 539	9 143	8 740	8 578	8 351	-12,45%
szkoły średniej 16-18 lat	11 305	10 598	10 073	9 891	9 532	-15,68%
studencki 19-24 lat	28 569	27 337	25 923	24 468	22 884	-19,90%
produkcyjne:						
mobilny	142 453	141 490	139 916	138 352	136 352	-4,28%
niemobilny	89 874	87 754	85 591	83 171	81 135	-9,72%
Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym)	56,25	57,58	59,39	61,45	63,52	+7,27
Małżeństwa	1 876	1 865	1 564	1 699	1 760	-6,18%
Rozwody	955	812	767	805	814	-14,76%
Urodzenia żywe	3 251	3 198	3 169	3 256	3 095	-4,80%
Zgony ogółem	3 559	3 775	3 777	3 680	3 714	+4,36%
Przyrost naturalny	-308	-577	-608	-424	-619	-311
Wskaźniki:						
małżeństwa (na 1000 mieszkańców)	5,17	5,16	4,35	4,75	4,95	-0,22
urodzenia żywe (na 1000 mieszkańców)	9,04	8,93	8,90	9,19	8,70	-0,34
przyrost naturalny (na 1000 mieszkańców)	-0,85	-1,60	-1,69	-1,19	-1,74	-0,89
zgony niemowląt (na 1000 urodzeń żywych)	6,15	3,44	6,31	3,99	3,55	-2,60
Współczynnik dynamiki demograficznej (stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów)	0,91	0,85	0,84	0,88	0,83	-0,08
Migracje wewnętrzne						
zameldowania	2 713	2 546	2 604	2 453	2 357	-13,12%
wymeldowania	3 784	3 445	3 326	3 227	3 142	-16,97%
Migracje zewnętrzne						
zameldowania z zagranicy	114	70	92	86	86*	-24,56%
wymeldowania za granicę	158	246	356	409	409*	+2,6 krotnie
Saldo migracji na pobyt stały ogółem	-1 115	-1 075	-986	-1 097	-1 108	+7

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

*Uwaga! dla 2015 roku przy opracowaniu bilansu ludności według stanu w dniu 31.12.2015 r. uwzględniono dane z zakresu migracji zagranicznych (imigrację i emigrację) dotyczącą 2014 roku. Przyczyną rezygnacji z danych za 2015 rok jest niedostateczna ich jakość (brak kompletności) i dlatego dane o migracjach zagranicznych za 2015 rok nie będą prezentowane.

W zakresie ruchu naturalnego w Bydgoszczy, na przestrzeni ostatnich lat, obserwowany był niekorzystny, ujemny przyrost naturalny (różnica między urodzeniami żywymi a zgonami):

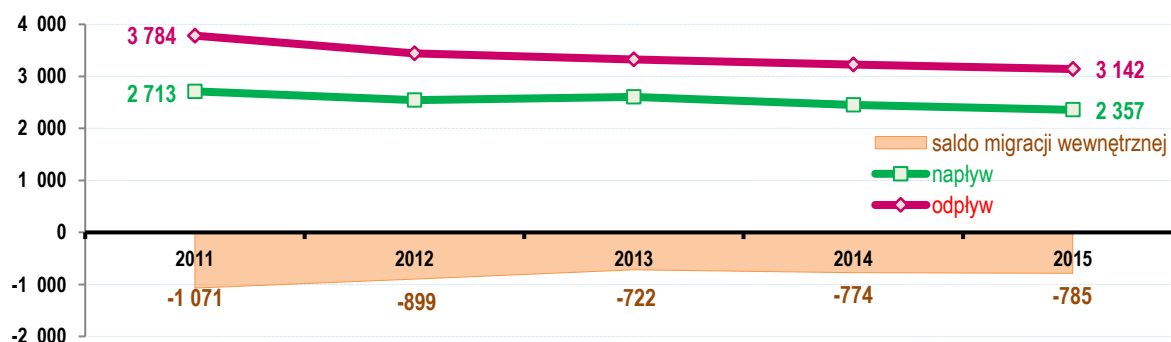
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2015 roku wskaźnik przyrostu naturalnego wyniósł -619 osób (-1,74‰) w stosunku do -308 osób (-0,85‰) w 2011 roku. W 2015 roku urodziło się o 4,8% dzieci mniej niż 2011 roku. Na niekorzystną sytuację demograficzną wskazuje tendencja spadkowa tzw. współczynnika dynamiki demograficznej (stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów), który spadł z 0,91 (w 2011 roku) do 0,83 w 2015 roku.

Drugim czynnikiem wpływającym na liczbę ludności miasta są migracje. Saldo migracji stałych w całym okresie 2011-2015 było ujemne, a wielkości tego wskaźnika mieściły się w przedziale od -986 do -1.115 osób. Największy odpływ ludności zanotowano w 2011 roku, w którym saldo migracji wyniosło -1.115 osób.

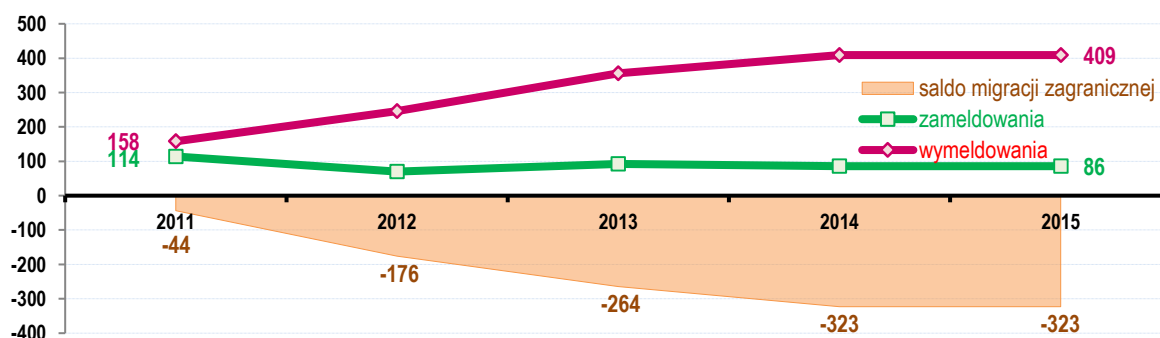
Na wielkości tego wskaźnika wpływ miały migracje wewnętrzne jak i zagraniczne, jego wysokość kształtowana była odpowiednio przez:

migracje wewnętrzne:

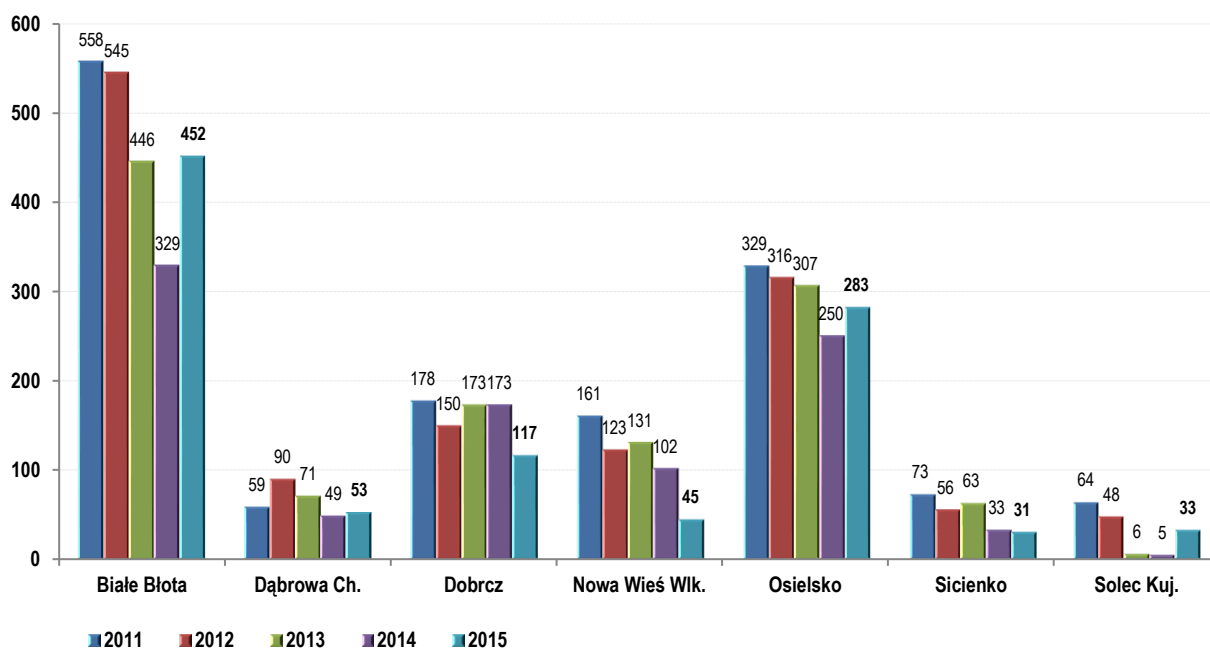
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

migracje zagraniczne:

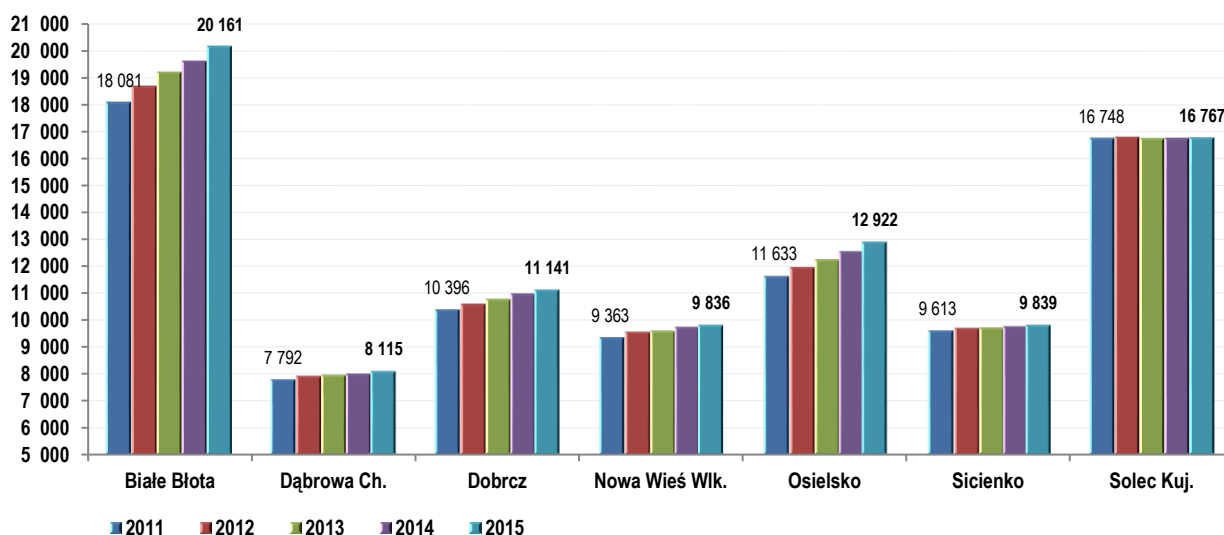
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Duży wpływ na wielkość salda migracji ma wyprowadzanie się mieszkańców Bydgoszczy do gmin ościennych, oferujących atrakcyjne tereny pod budownictwo mieszkaniowe. W gminach tych odnotowuje się dodatnie saldo migracji wewnętrznych, najwyższe w gminie Białe Błota i Osielsko, co prezentuje poniższy wykres:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Tendencja spadkowa liczby ludności Bydgoszczy (która występuje w większości dużych miast Polski), wpływa na dodatnie saldo migracji w gminach ościennych, co w połączeniu z utrzymującym się niewielkim dodatnim przyrostem naturalnym, pozytywnie wpływa na procesy demograficzne w tych gminach, a świadczy o tym liczba ludności zaprezentowana na wykresie:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W samych Białych Błotach na przestrzeni omawianych lat liczba ludności wzrosła o prawie 2,1 tys. osób (w tym 1,8 tys. w ramach migracji wewnętrznych), a w Osielsku o prawie 1,3 tys. osób (w tym 1,2 tys. w ramach migracji wewnętrznych).

Potwierdzeniem zachodzącego procesu suburbanizacji w otoczeniu Bydgoszczy jest również liczba wydawanych pozwoleń na budowę obiektów kubaturowych, w tym budynków mieszkalnych w powiecie bydgoskim, większa niż w Bydgoszczy, co przedstawia poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie			2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Liczba wydanych pozwoleń na budowę nowych budynków	Powiat bydgoski		958	720	566	652	774	-19,21%
	Miasto Bydgoszcz		265	241	205	262	242	-8,68%
Liczba wydanych pozwoleń na budowę budynków mieszkalnych	Powiat bydgoski	Pozwolenia	865	648	501	544	663	-23,35%
		Liczba mieszkań	876	858	574	553	775	-11,53%
	Miasto Bydgoszcz	Pozwolenia	147	139	108	142	140	-4,76%
		Liczba mieszkań	1 255	1 245	709	1 695	1 694	+34,98%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W porównaniu z 2011 rokiem nastąpił spadek liczby pozwoleń na budowę budynków mieszkalnych w Bydgoszczy, przy jednoczesnym wzroście liczby mieszkań, co wskazuje na przewagę zabudowy wielorodzinnej. Natomiast w otoczeniu miasta od 2013 roku zauważalny był wzrost liczby wydanych pozwoleń na budowę budynków mieszkalnych, co przy uwzględnieniu liczby mieszkań świadczy o powstawaniu zabudowy domów jednorodzinnych, w których również osiedlają się osoby z Bydgoszczy, nadal w większości korzystające z infrastruktury miasta.

Opisane czynniki oraz przesuwanie się wyźów i niżów demograficznych wpływały na zmiany w strukturach demograficznych. W strukturze ludności według płci nadal utrzymuje się przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn. Wobec 112,48 kobiet przypadających na 100 mężczyzn w roku 2011, w roku 2015 przypadło 112,55 kobiety. Utrzymujące się na tym poziomie zjawisko, jest typowe dla krajów wysoko rozwiniętych.

Główne tendencje w omawianych latach zachodzące w strukturze wiekowej bydgoskiego społeczeństwa, w ekonomicznych grupach wieku, wskazują na wyraźny proces starzenia się społeczeństwa Bydgoszczy. W 2015 roku w stosunku do roku 2011 nastąpił:

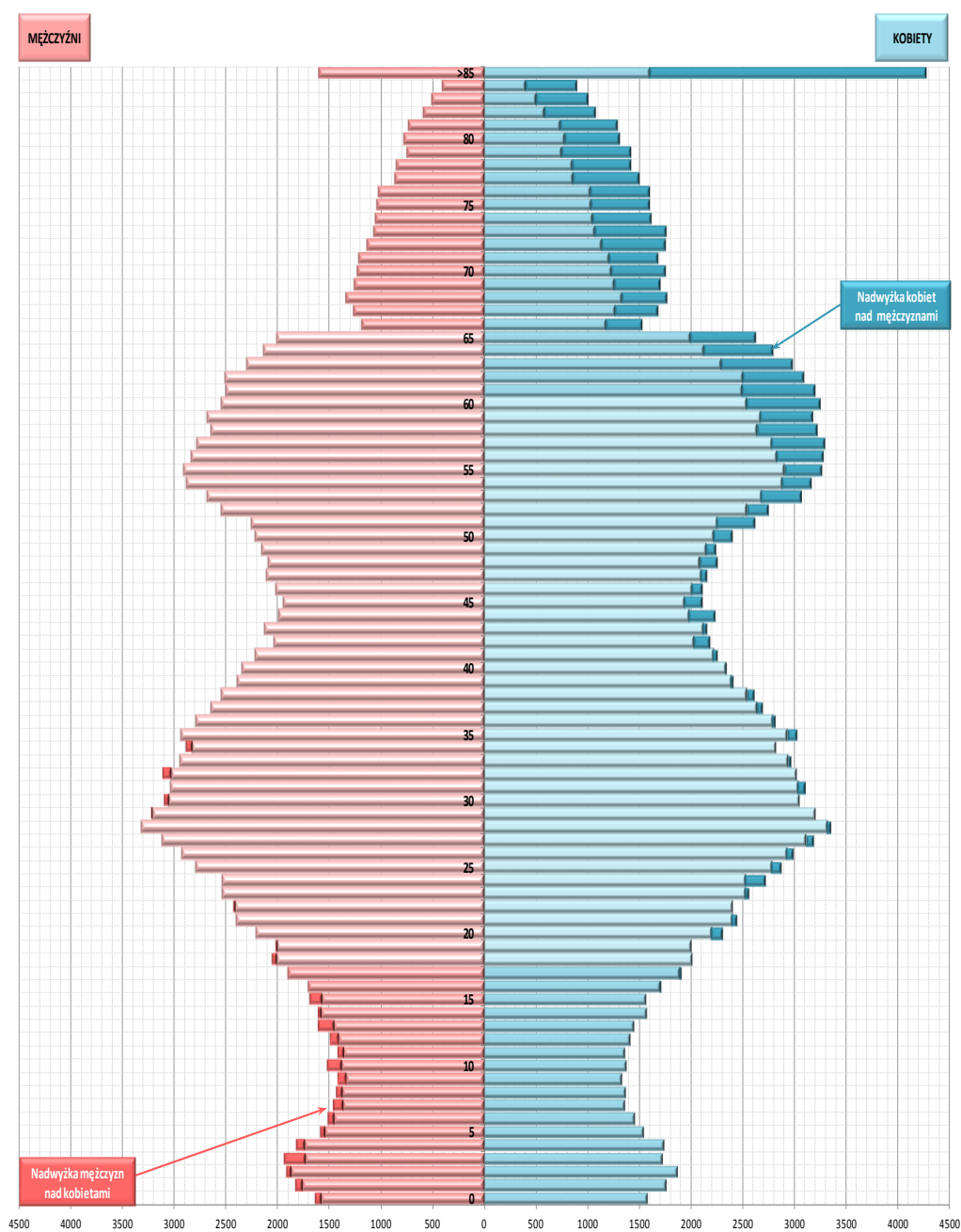
- spadek liczebności (o 2,1 tys. osób, tj. o 2,0%) oraz udziału (z 15,9% do 15,7%) grupy osób w wieku przedprodukcyjnym,
- spadek liczebności (o 14,8 tys. osób, tj. o 6,4%) oraz udziału (z 64,0% do 61,2%) grupy osób w wieku produkcyjnym, pomimo, że w grupie tej znajdują się osoby urodzone w okresach wyżu demograficznego z lat 50-tych oraz przełomu lat 70-tych i 80-tych,
- wzrost liczebności (o 9,5 tys. osób, tj. o 13,1%) oraz udziału (z 20,1% do 23,2%) grupy osób w wieku poprodukcyjnym,

przy ogólnym spadku liczby ludności miasta o 7,4 tys. osób tj. 2,0%.

Te niekorzystne tendencje spowodowały, że w omawianych latach notowana jest nadwyżka liczby osób w wieku poprodukcyjnym nad liczbą osób w wieku przedprodukcyjnym (należy jednak zaznaczyć, że nastąpił wzrost liczebności dzieci w wieku przedszkolnym 3-6 lat, wzrost o 0,8% w stosunku do 2011 roku). Jednocześnie systematycznie wzrastał wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym), z 56,1 w 2011 roku do 63,5 w roku 2015. Średni wiek mieszkańca Bydgoszczy w 2015 roku wynosił 43,0 lat i był wyższy niż w 2011 roku (41,7 lat).

Strukturę wiekową i jej zmiany przedstawiają poniższe wykresy:

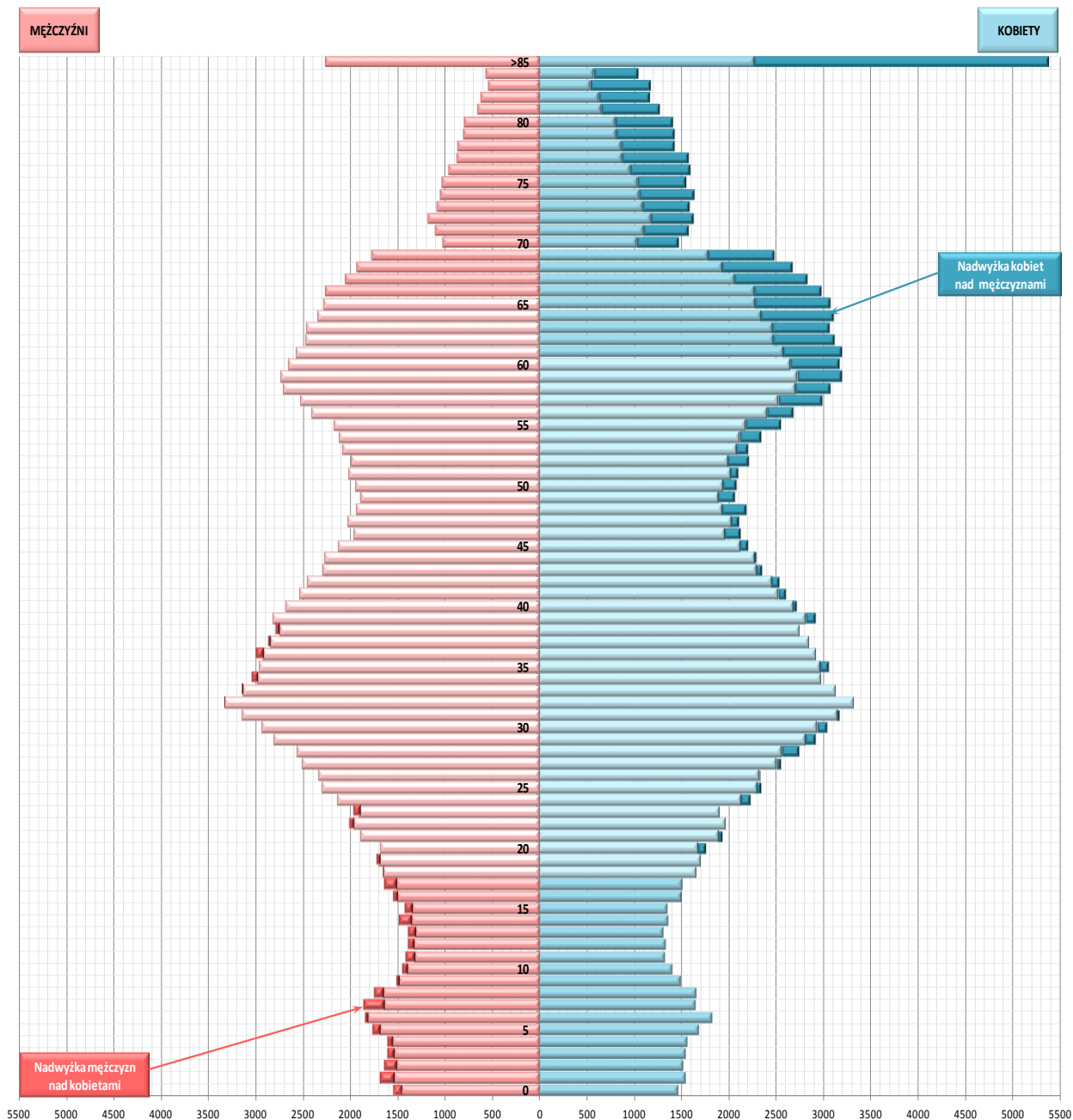
Ludność wg płci i wieku (stan w dniu 31 XII 2011 r.)

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; BDL GUS

Ludność wg płci i wieku (stan w dniu 31 XII 2015 r.)

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; BDL GUS

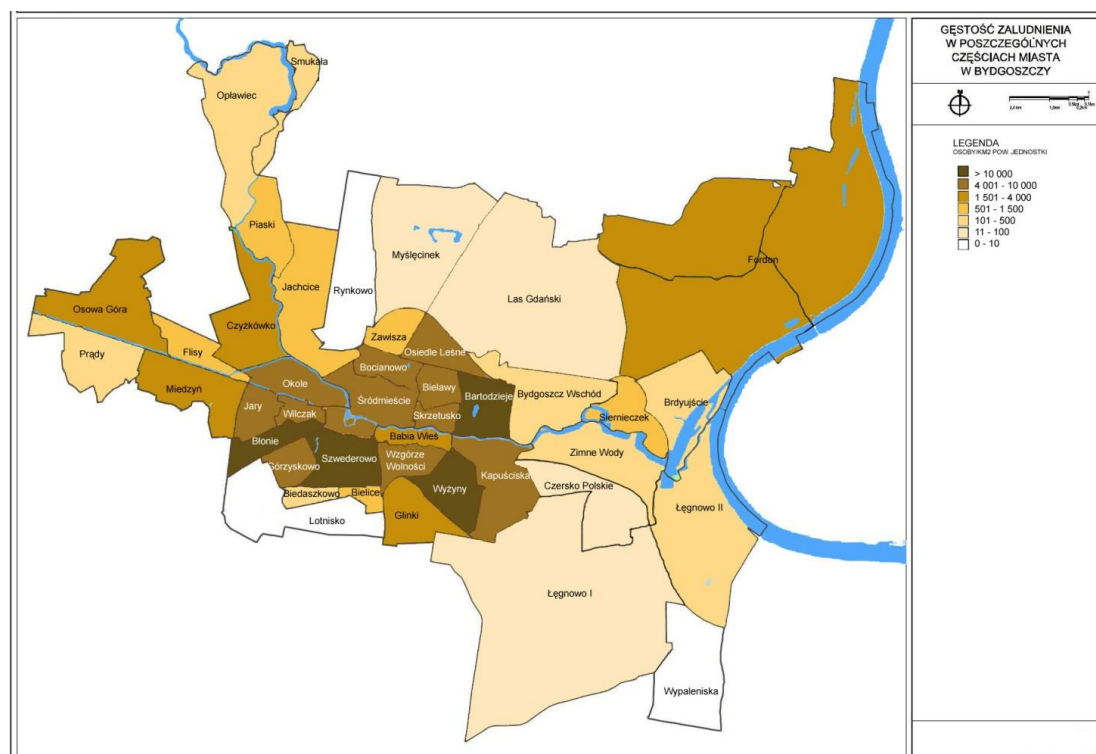
Poziom wykształcenia mieszkańców Bydgoszczy jest wyższy od średniej krajowej i wojewódzkiej. Informacji na temat wykształcenia ludności dostarczają jedynie narodowe spisy powszechne, a ostatni został przeprowadzony w 2011 r. Poziom wykształcenia określany był dla osób w wieku 13 lat i więcej. W badanej grupie wiekowej wykształceniem wyższym legitymowało się w Bydgoszczy 21,7% (14,1% w województwie kujawsko-pomorskim, 17,0% w kraju).

Poziom wykształcenia ludności przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	Poziom wykształcenia ludności w wieku 13 lat i więcej w 2011 roku – wg NSP 2011								
	Ogółem	wyższe	policealne	średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone i gimnazjalne	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	nieustalone
Bydgoszcz	322 814	70 116	7 816	57 152	45 622	67 603	55 151	2 383	16 971
% w ogółem	100,00	21,72	2,42	17,70	14,13	20,94	17,08	0,74	5,26
województwo = 100	17,75	27,39	19,19	19,31	22,83	14,72	12,05	11,42	19,12
kraj = 100	0,96	1,23	0,90	0,99	1,16	0,93	0,71	0,52	0,98
W K-P	1 818 902	255 989	40 738	295 964	199 806	459 158	457 625	20 873	88 748
% w ogółem	100,00	14,07	2,24	16,27	10,98	25,24	25,16	1,15	4,88
Polska	33 505 264	5 693 731	868 373	5 761 940	3 942 830	7 260 817	7 784 671	456 969	1 735 934
% w ogółem	100,00	16,99	2,59	17,20	11,77	21,67	23,23	1,36	5,18

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, BDL GUS wg NSP 2011

W Bydgoszczy, osiedlami o największej liczbie mieszkańców (dane dotyczą ludności zameldowanej na pobyt stały na koniec 2015 roku) są: Fordon (66,2 tys. osób), Szwederowo (29,1 tys. osób), Wyżyny (27,3 tys. osób), Kapuściska (22,0 tys. osób) i Bartdzieje (21,3 tys. osób). Natomiast osiedlami o największej gęstości zaludnienia, podobnie jak w 2011 roku, są: Wyżyny, Szwederowo, Błonie, Bartdzieje – z zabudową wielorodzinną głównie z lat 60-tych, 70-tych i 80-tych XX wieku oraz Bocianowo ze zwartą zabudową z przełomu wieków XIX i XX. Najmniej zaludnione są osiedla: Rynkowo i Wypaleniska.

Źródło danych: Wydział Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta Bydgoszczy

Struktura ludności poszczególnych osiedli wg wieku (z pominięciem jednostek o liczbie mieszkańców poniżej 250 osób) wskazuje na różnice przestrzenne w zapotrzebowaniu na usługi związane z wiekiem mieszkańców. Osiedlami o największej liczbie dzieci oraz młodzieży szkolnej (0-18 lat) są w kolejności: Fordon (11,5 tys. osób, podobnie jak w 2011 roku), Szwederowo (4,9 tys. osób, w 2011 roku – 5,3 tys.), Wyżyny (4,2 tys. osób, w 2011 roku – 4,4 tys.), Kapuściska (3,5 tys. osób, w 2011 roku – 3,9 tys.) i Śródmieście (3,4 tys. osób, w 2011 roku – 4,0 tys.), jednak największy udział tej grupy osób w liczbie mieszkańców odnotowuje się w jednostkach: Prądy (22,5%, w 2011 roku – 23,5%), Górzyskowo (21,2%, w 2011 roku – 20,9%), Łęgowo II (21,2%, w 2011 roku – 24,1%), Oplawiec (20,0%, w 2011 roku – 20,6%), Zawisza (19,5%, w 2011 roku – 17,4%), Osowa Góra (19,4%, w 2011 roku – 20,4%) i Wilczak (19,2%, w 2011 roku – 20,2%). Osiedlami o największej liczbie ludności w wieku poprodukcyjnym są: Fordon (11,6 tys. osób, w 2011 roku – 9,0 tys. osób), Wyżyny (8,5 tys. osób, w 2011 roku – 8,4 tys. osób), Bartodzieje (7,2 tys. osób, w 2011 roku – 7,2 tys. osób), Szwederowo (6,7 tys. osób, w 2011 roku – 6,1 tys. osób), Kapuściska (6,2 tys. osób, w 2011 roku – 6,4 tys. osób), natomiast największy udział tej grupy osób w liczbie mieszkańców ogółem występuje na osiedlach: Bartodzieje – 33,8% (w 2011 roku – 31,8%), Błonie – 31,3% (w 2011 roku – 32,2%), Wyżyny – 30,1% (w 2011 roku – 29,4%), Skrzetusko – 29,9% (w 2011 roku – 30,5%), Osiedle Leśne – 29,6% (w 2011 roku – 30,7%) oraz Bielawy – 29,3% (w 2011 roku – 29,0%).

Prognoza demograficzna

Prognoza demograficzna opublikowana przez Główny Urząd Statystyczny w 2014 roku, przewiduje dalszy spadek liczby ludności miasta, do poziomu ok. 262 tys. mieszkańców w 2050 roku. Prognoza przewiduje utrzymywanie się niekorzystnych tendencji demograficznych, mających swoje odbicie w strukturze ekonomicznych grup wieku mieszkańców Bydgoszczy. Efektem tych zmian będzie:

- dalszy spadek liczebności i udziału grupy osób w wieku przedprodukcyjnym,
- dalszy wzrost liczebności grupy osób w wieku poprodukcyjnym (prognozowane jest nieznaczne zahamowanie tej tendencji po 2025 roku).

Natomiast w grupie osób w wieku produkcyjnym nadal utrzymywać się będzie tendencja spadku liczby ludności. Zmiany te spowodują zwiększenie współczynnika obciążenia demograficznego, w 2050 roku na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadać będzie 82,2 osób w wieku nieprodukcyjnym (w 2015 roku – 63,5).

Prognozę liczby ludności Bydgoszczy w poszczególnych grupach przedstawia poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie	2015	2020	2030	2040	2050
Ludność miasta wg stanu na 31 XII (faktyczne miejsce zamieszkania)	355 645	343 750	318 561	289 980	262 370
Ludność w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 18 lat)	55 757	53 503	45 494	38 051	34 447
<i>udział % w ludności Bydgoszczy</i>	15,68%	15,56%	14,28%	13,12%	13,13%
Ludność w wieku produkcyjnym (od 18 lat do wieku emerytalnego*)	217 487	209 570	191 721	176 810	143 995
<i>udział % w ludności Bydgoszczy</i>	61,15%	60,97%	60,18%	60,97%	54,88%
Ludność w wieku poprodukcyjnym powyżej wieku emerytalnego*)	82 401	80 677	81 346	75 119	83 928
<i>udział % w ludności Bydgoszczy</i>	23,17%	23,47%	25,54%	25,90%	31,99%
<i>Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym</i>	63,52	64,03	66,16	64,01	82,21
Funkcjonalne grupy wieku:					
<i>żłobkowy (0-2 lat)</i>	9 429	8 516	6 818	6 235	5 781
<i>przedszkolny (3-6 lat)</i>	13 475	11 535	9 698	8 169	7 849
<i>szkoły podstawowej (7-12 lat)</i>	18 278	19 231	15 550	12 386	11 503
<i>gimnazjum (13-15 lat)</i>	8 351	8 909	7 936	6 615	5 583

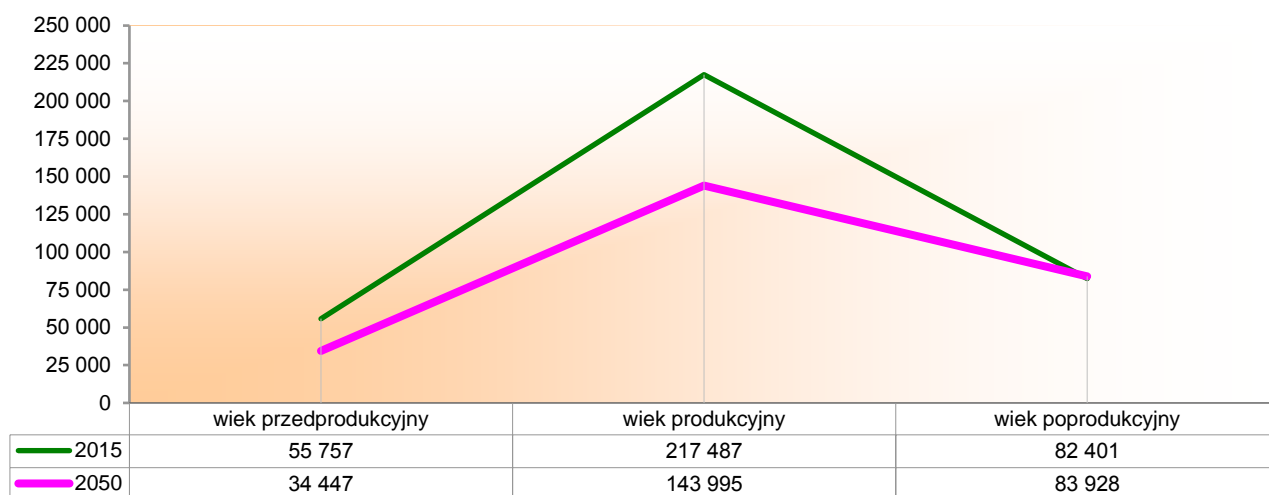
Wyszczególnienie	2015	2020	2030	2040	2050
szkoły średniej (16-18 lat)	9 532	7 943	8 341	7 038	5 619
studencki (19-24 lat)	22 884	18 004	18 689	15 120	12 181
mobilny	136 352	125 049	96 210	77 865	69 588
niemobilny	81 135	84 521	95 511	98 945	74 407

Źródło danych: GUS

*wiek emerytalny:

	Mężczyźni	Kobiety
2014	65,50	60,50
2015	65,75	60,75
2020	67,00	62,00
2030	67,00	64,50
2040	67,00	67,00
2050	67,00	67,00

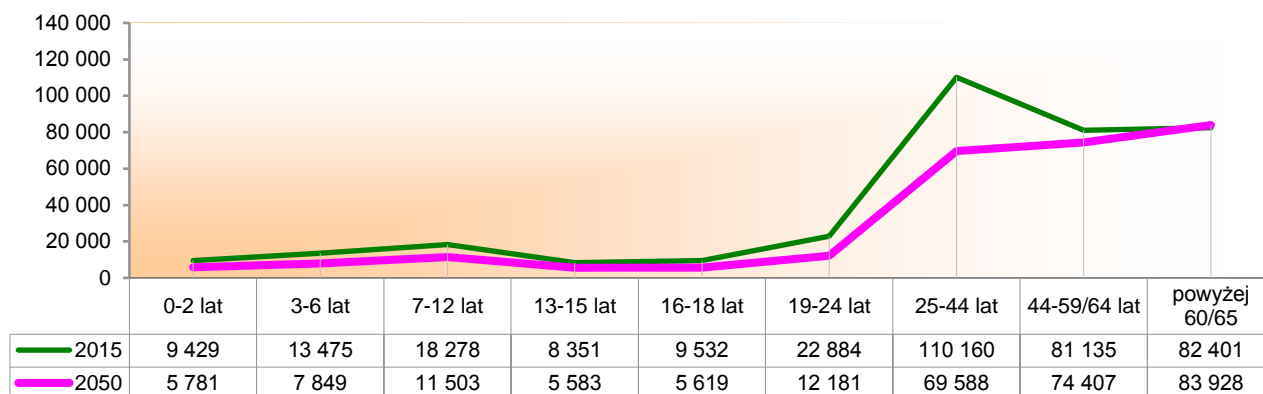
Na poniższym wykresie przedstawiono liczbę ludności w ekonomicznych grupach wieku w 2015 roku i prognozowaną liczbę ludności w 2050 r.:

Źródło danych: GUS

Przy prognozowanej topniejącej liczbie ludności, znaczna liczba osób w starszym wieku, w pewnej części także niepełnosprawnych lub niezaradnych życiowo, wymagać będzie przygotowania odpowiedniej infrastruktury oraz kadry, dzięki którym możliwe będzie świadczenie szeregu zróżnicowanych usług na rzecz tej grupy mieszkańców zarówno w zakresie ochrony zdrowia (medyczne i opiekuńczo-pielęgnacyjne) oraz pomocy społecznej, jak i zagospodarowania wolnego czasu. Podejmowane działania muszą być ukierunkowane na przedłużanie aktywności osób starszych, także aktywności zawodowej. Jest to szczególnie ważne w aspekcie spadku liczebności grupy osób w wieku produkcyjnym (szacuje się, że w pewnych okresach więcej osób opuści rynek pracy niż na niego wejdzie), co może powodować niedobory na rynku pracy i spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego.

Natomiast na poniższym wykresie przedstawiono liczbę ludności w przedziałach wiekowych w 2015 roku i prognozowaną liczbę ludności w 2050 r.:

Źródło danych: GUS

Przedstawione informacje pozwalają wyodrębnić główne tendencje i problemy w sferze demograficznej Bydgoszczy. Wyzwaniem rozwojowym, przed którym stoi miasto są zmiany w strukturze ludności oraz spadek liczby ludności, prognozowany także w perspektywie długofalowej do 2050 r., spowodowany ujemnym przyrostem naturalnym oraz ujemnym saldem migracji na pobyt stały. W konsekwencji spadku liczby urodzeń oraz przy uwzględnieniu wydłużania się przeciętnego trwania życia mieszkańców następuje starzenie się społeczności miasta. W 2011 roku średnia wieku bydgoszczanina wynosiła 41,7 lat, natomiast w 2015 roku już 43,0 lata. Należy jednocześnie zauważyć, że niska liczba urodzeń żywych w odniesieniu do współczynnika dzietności nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń.

Aby nie pogłębiał się proces starzenia społeczeństwa bydgoskiego, niezbędne jest podjęcie działań mających na celu ułatwienie decyzji o urodzeniu dziecka oraz o osiedlaniu się w mieście ludzi młodych, a szczególnie najbardziej mobilnych zawodowo (grupa wiekowa 25-44 lata). Koniecznym jest zwiększenie możliwości atrakcyjnego zatrudnienia dla osób ze zróżnicowanym wykształceniem (zwiększenie konkurencyjności miasta), a także dostępności budownictwa mieszkaniowego. Przeciwdziałaniem dla silnego procesu suburbanizacji i zmniejszania się liczby ludności miasta powinno być stworzenie szerszej oferty mieszkaniowej odpowiadającej zróżnicowanym potrzebom mieszkańców, będącej przeciwwagą dla atrakcyjnej oferty terenów zabudowy mieszkaniowej w gminach ościennych.

Prognozowany spadek liczebności osób w wieku przedprodukcyjnym (0-18 lat) wymagać będzie dostosowywania sieci placówek wychowawczych i oświatowych do zmieniających się potrzeb. Inną bardzo istotną prognozą jest znaczny spadek (niemal o 46,8% w latach 2015-2050) liczby osób w wieku 19-24 lata (wiek studencki), co będzie wiązało się z konkurencją uczelni o pozyskiwanie młodzieży.

Zwiększający się stopniowo udział ludności w wieku poprodukcyjnym skłania ku stopniowemu rozwojowi tzw. srebrnej gospodarki ukierunkowanej na osoby starsze, obejmującej system usług i wytwarzania dóbr związanych z zaspokajaniem potrzeb konsumpcyjnych, bytowych i zdrowotnych osób starszych (w tym przede wszystkim rozwoju bazy leczniczo-opiekuńczej) oraz wykorzystanie ich potencjału nabywczego i społecznego.

II.2. OŚWIATA I WYCHOWANIE

Wychowanie przedszkolne

W roku szkolnym 2015/2016 w Bydgoszczy funkcjonowały 133 placówki wychowania przedszkolnego. Na przestrzeni lat 2011-2015 nastąpił przyrost liczby placówek wychowania przedszkolnego o 17 obiektów, na co znaczący wpływ miał wzrost liczby przedszkoli na terenie miasta (o 23 obiekty). Zjawisko to wywarło pozytywny wpływ na mobilność zawodową kobiet.

Najliczniejszą grupę wśród działających w mieście placówek wychowania przedszkolnego stanowiły przedszkola, których w 2015 roku było 96. Dla 30 z nich organem prowadzącym było miasto i liczba ta w całym diagnozowanym okresie nie uległa zmianie. Na zbliżonym poziomie znajdowała się również liczba oddziałów i miejsc w przedszkolach prowadzonych przez jednostki Miasta, podczas gdy w pozostałych przedszkolach wartości te w odniesieniu do roku 2011 wzrosły.

W poniższej tabeli przedstawiono tendencje zachodzące w opiece przedszkolnej w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
Placówki wychowania przedszkolnego ogółem	116	123	129	136	133	+14,66%
w tym:						
Przedszkola ogółem	73	77	83	90	96	+31,51%
jednostek samorządu miasta	30	30	30	30	30	0,00%
stowarzyszeń	1	3	3	4	4	+4,0 krotnie
organizacji wyznaniowych	3	3	3	3	3	0,00%
przedsiębiorstw osób fizycznych	4	3	3	4	6	+50,00%
spółek prawa handlowego	3	6	7	7	6	+2,0 krotnie
osób fizycznych - pracodawców	30	30	33	37	43	+43,33%
pozostałe	2	2	4	5	4	+2,0 krotnie
Placówki przedszkolne przy SP	33	33	34	33	27	-18,18%
Oddziały w placówkach wychowania przedszkolnego ogółem	463	504	513	523	484	+4,54%
w tym:						
Oddziały w przedszkolach ogółem	394	417	441	441	433	+9,90%
w jednostkach samorządu terytorialnego	187	187	194	187	181	-3,21%
w pozostałych przedszkolach	207	230	247	254	252	+21,74%
Oddziały w placówkach przedszkolnych przy SP	57	53	58	52	37	-35,09%
Miejsca w placówkach wychowania przedszkolnego ogółem	10 173	10 949	11 340	11 568	11 596	+13,99%
w tym:						
Miejsca w przedszkolach ogółem	9 931	10 676	11 077	11 277	11 379	+14,58%
w jednostkach samorządu terytorialnego	4 284	4 362	4 503	4 390	4 250	-0,79%
w pozostałych przedszkolach	5 647	6 314	6 574	6 887	7 129	+26,24%
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego	10 859	11 276	11 714	11 104	9 873	-9,08%
w tym						
Dzieci w przedszkolach ogółem	9 528	9 998	10 363	9 870	9 119	-4,29%
w jednostkach samorządu terytorialnego	4 155	4 241	4 392	4 203	4 004	-3,63%
w pozostałych przedszkolach	5 373	5 757	5 971	5 667	5 115	-4,80%
Dzieci w placówkach przedszkolnych przy SP	1 142	1 074	1 162	1 036	606	-46,94%
Wskaźniki:						
Wykorzystanie miejsc w przedszkolach (w %)	95,94	93,65	93,55	87,52	80,14	-8,04 pkt%
Średnia liczba dzieci w oddziale przedszkola	24,18	23,98	23,50	22,38	21,06	-3,12
Dzieci w wieku od 3 do 6 lat	13 370	14 017	14 329	13 940	13 475	+0,79%
Udział dzieci korzystających z opieki przedszkolnej (w %)	81,2	80,4	81,8	79,7	73,3	-7,9 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Od 2014 roku zauważalna jest tendencja zmniejszania się liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego, co przy wzroście liczby miejsc w placówkach oznacza spadek wskaźnika wykorzystania dostępnych miejsc. W 2015 roku w odniesieniu do 2011 roku liczba dzieci w placówkach zmniejszyła się

o 9%, natomiast w 2011 roku wykorzystanie miejsc kształtowało się na poziomie 95,9%, zaś w roku 2015 wskaźnik ten spadł do 80,1%.

Na zmniejszanie się liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego wpływ wywarły zmiany związane z wprowadzoną ustawową możliwością rozpoczęcia nauki w szkołach przez sześciolatków, a także z malejącą od 2014 roku liczbą dzieci w wieku 3 do 6 lat. Prognozy demograficzne przewidują dalszy spadek liczebności dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat), prawie o 41,8% w 2050 r. w porównaniu z 2015 rokiem. Ten niekorzystny trend potwierdza również fakt sukcesywnego spadku liczby urodzeń w Bydgoszczy (o ok. 4,8% w 2015 roku w stosunku do roku 2011). Utrzymywanie się tej demograficznej tendencji może zmniejszyć nadmierne obciążenie niektórych placówek. Zapotrzebowanie na miejsca w placówkach wychowania przedszkolnego uwidoczni się w kolejnych latach, gdy reforma edukacji obejmie kolejne roczniki dzieci.

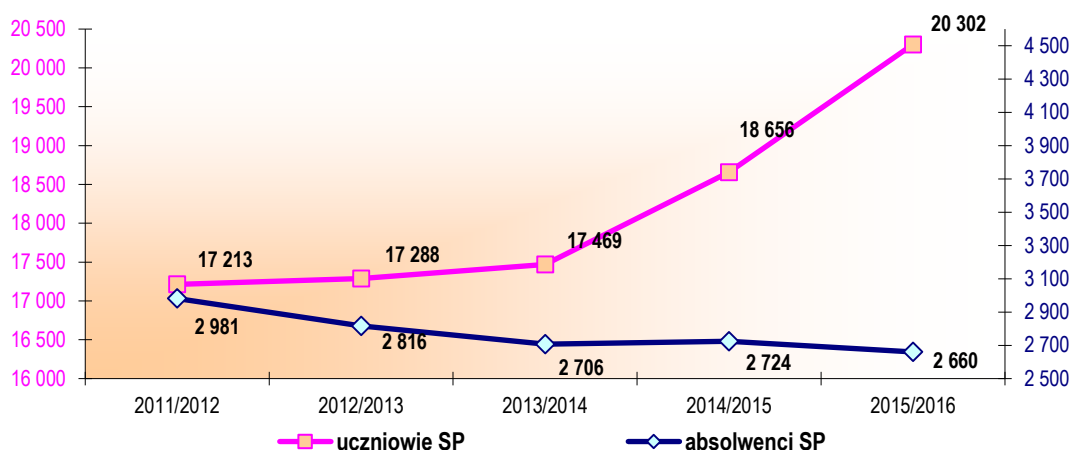
Szkoły podstawowe

W latach 2011-2015 liczba szkół podstawowych wzrosła o trzy placówki. W roku szkolnym 2015/2016 w Bydgoszczy funkcjonowało 58 szkół podstawowych. Miasto Bydgoszcz w 2015 roku było organem prowadzącym dla 48 szkół. W roku szkolnym 2015/2016 uczęszczało do nich 18.658 uczniów spośród 20.302 wszystkich uczniów szkół podstawowych.

Zmiany zachodzące w szkolnictwie podstawowym w Bydgoszczy w latach 2011-2015 ilustruje poniższa tabela oraz wykres:

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
Szkolnictwo podstawowe ogółem	55	56	56	58	58	+5,45%
w tym dla młodzieży specjalnej	7	7	7	7	7	0,00%
Oddziały	840	868	869	935	1 008	+20,00%
w tym dla młodzieży specjalnej	43	50	50	53	55	+27,91%
Uczniowie	17 213	17 288	17 469	18 656	20 302	+17,95%
w tym młodzież specjalna	305	310	310	324	309	+1,31%
Absolwenci (z lat poprzednich)	2 981	2 816	2 706	2 724	2 660	-10,77%
w tym młodzież specjalna	65	72	46	56	66	+1,54%
Dzieci w wieku od 7 do 12 lat	17 062	16 946	17 113	17 582	18 278	+7,13%
Średnia liczba dzieci w oddziale	20,49	19,92	20,10	19,95	20,14	-1,71%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Zauważalny jest istotny wzrost liczby oddziałów, w tym także oddziałów dla młodzieży specjalnej. Liczba oddziałów ogółem wzrosła z 840 w 2011 r. do 1.008 w 2015 r. tj. o 20,0%, zaś w przypadku oddziałów dla młodzieży specjalnej ich liczba wzrosła z 43 w 2011 roku do 55 w 2015 r., tj. o 28 %.

W latach 2011-2015 wzrosła też liczba uczniów szkół podstawowych z 17.213 do 20.302 (tj. o 18,0%), co wiązało się również z wprowadzonym obowiązkiem szkolnym wśród dzieci, które ukończyły 6 lat. Nieznacznie wzrosła także liczba uczniów objętych nauczaniem specjalnym (o 1,3%).

Prognozy demograficzne wskazują, że od 2015 roku będzie następował spadek liczby dzieci w grupie wieku 7-12 lat o 37,1% do 2050 roku.

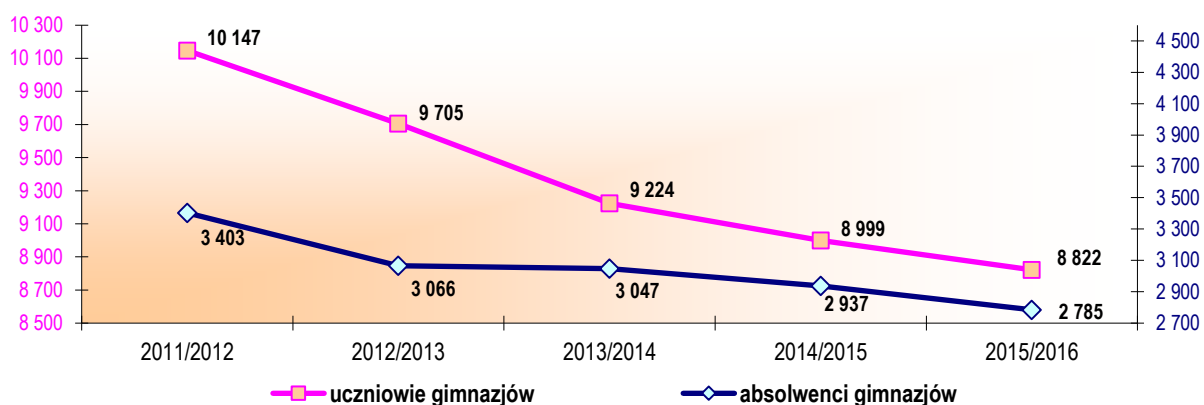
Gimnazja

Na przestrzeni lat 2011-2015 liczba szkół gimnazjalnych w Bydgoszczy utrzymywała się na zbliżonym poziomie – w roku 2015 w odniesieniu do roku 2011 przybyła jedna placówka. W Bydgoszczy w roku szkolnym 2015/2016 funkcjonowały 64 gimnazja, wśród których Miasto Bydgoszcz było organem prowadzącym dla 48 szkół, do których uczęszczało 7.941 uczniów spośród 8.822 gimnazjalistów ogółem.

W poniższej tabeli i na wykresie przedstawiono tendencje zachodzące w szkolnictwie gimnazjalnym w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
Szkolnictwo gimnazjalne ogółem	63	63	66	65	64	+1,59%
w tym dla młodzieży	59	60	61	60	59	0,00%
z tego specjalne	8	8	8	8	8	0,00%
dla dorosłych	4	3	5	5	5	+25,00%
Oddziały	471	453	438	431	430	-8,70%
w tym dla młodzieży	445	428	413	409	406	-8,76%
z tego specjalne	44	44	39	39	40	-9,09%
dla dorosłych	26	25	25	22	24	-7,69%
Uczniowie	10 147	9 705	9 224	8 999	8 822	-13,06%
w tym młodzież	9 657	9 228	8 793	8 604	8 493	-12,05%
z tego specjalni	365	350	318	300	268	-26,58%
dorośli	490	477	431	395	329	-32,86%
Absolvenci (z lat poprzednich)	3 403	3 066	3 047	2 937	2 785	-18,16%
w tym młodzież	3 312	2 987	2 956	2 855	2 701	-18,45%
z tego specjalni	119	94	88	90	84	-29,41%
dorośli	91	79	91	82	84	-7,69%
Młodzież w wieku od 13 do 15 lat	9 539	9 143	8 740	8 578	8 351	-12,45%
Średnia liczba młodzieży w oddziale	21,54	21,42	21,06	20,88	20,52	-1,02

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W przeciwieństwie do szkół podstawowych, w których z opisanych względów przybyło zarówno oddziałów jak i uczniów, w gimnazjach tendencja ta nie wystąpiła. W okresie objętym diagnozą odnotowano powolny spadek liczby oddziałów (o 8,7%) oraz uczniów (o 13,1%). Średnia liczba młodzieży w oddziale, która

w 2015 roku wynosiła 20,5 ucznia, utrzymywała się w całym okresie na zbliżonym poziomie (spadek tylko o 1,0%).

W konsekwencji spadku liczby uczniów odnotowywano spadek liczby absolwentów szkół gimnazjalnych, który w roku szkolnym 2015/2016 w porównaniu do roku szkolnego 2011/2012 wyniósł 18,2%.

Prognozy demograficzne wskazują na spadek liczby dzieci w grupie wiekowej 13-15 lat, która od 2015 roku do 2050 roku obniży się o 33,1%.

Szkoły ponadgimnazjalne

Na przestrzeni lat 2011-2015 liczba szkół ponadgimnazjalnych w Bydgoszczy zmniejszyła się ze 125 (w 2011 roku) do 102 szkół ponadgimnazjalnych (w 2015 roku). Liczba szkół specjalnych utrzymywała się na zbliżonym poziomie i w końcu analizowanego okresu wynosiła 12 placówek. W roku szkolnym 2015/2016 w sieci szkolnictwa ponadgimnazjalnego, placówki dla których organem prowadzącym było miasto Bydgoszcz, obejmowały 30 jednostek organizacyjnych (w tym 1 samodzielna szkoła) oraz 29 zespołów szkół. Wśród tych jednostek 4 prowadziły kształcenie dorosłych.

Ubytek liczby szkół ponadgimnazjalnych w Bydgoszczy na poziomie 18,4% związany był przede wszystkim ze zmianami w ustawie o systemie oświaty. W związku ze stopniowym wygaszaniem liceów profilowanych, uzupełniających liceów ogólnokształcących oraz techników uzupełniających dla młodzieży, w roku szkolnym 2012/2013 zakończono nabór do klas pierwszych. Wdrożenie powyższych zmian oznaczało dla szkół ponadgimnazjalnych prowadzonych przez miasto, podobnie jak dla pozostałych szkół w mieście, dokonanie reorganizacji, która m.in. obejmowała: włączanie w struktury zespołów szkół ponadgimnazjalnych wybranych gimnazjów, liceów i szkół policealnych; przekształcenia wybranych liceów; likwidację wybranych typów szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży i dorosłych, w tym techników uzupełniających i liceów profilowanych.

Odrębnym aspektem funkcjonowania placówek oświatowych jest ich poziom. Wśród szkół technicznych liderem w mieście jest istniejące od blisko 50 lat Technikum w Zespole Szkół Elektronicznych im. Wojska Polskiego. Szkoła ta w roku szkolnym 2015/2016 zajęła 4 pozycję w opracowywanym corocznie przez Portal Edukacyjny Perspektywy rankingu techników wśród 300 szkół technicznych w całym kraju. Ponadto wysokie notowania w rankingu Perspektyw uzyskało istniejące w Bydgoszczy blisko 70 lat VI Liceum Ogólnokształcące im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, które w roku szkolnym 2015/2016 osiągnęło 27 lokatę wśród 500 liceów ogólnokształcących w kraju.

W poniższej tabeli i na wykresie przedstawiono tendencje zachodzące w szkolnictwie ponadgimnazjalnym w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
Ogółem szkoły (podział wg typów)	125	130	123	110	102	-18,40%
Dla młodzieży (bez specjalnych)	75	77	74	68	71	-5,33%
z tego:						
<i>Zasadnicze szkoły zawodowe</i>	13	14	12	12	13	0,00%
<i>Licea ogólnokształcące</i>	26	26	25	24	25	-3,85%
<i>Licea profilowane</i>	3	3	3	0	0	-100,00%
<i>Technika</i>	25	27	28	29	30	+20,00%
<i>Technika uzupełniająca</i>	5	4	3	0	0	-100,00%
<i>Ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe</i>	3	3	3	3	3	0,00%
Specjalne	12	13	13	11	12	0,00%
<i>w tym specjalne przysposabiające do pracy</i>	3	3	3	3	3	0,00%
Dla dorosłych	38	41	36	31	19	-50,00%
Oddziały ogółem:	927	871	802	793	777	-16,18%
Dla młodzieży (bez specjalnych)	617	612	604	622	631	+2,27%

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
z tego:						
Zasadnicze szkoły zawodowe	100	103	110	125	126	+26,00%
Licea ogólnokształcące	218	202	191	192	190	-12,84%
Licea profilowane	9	6	3	0	0	-100,00%
Technika	266	271	273	280	289	+8,65%
Technika uzupełniająca	10	5	2	0	0	-100,00%
Ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe	14	25	25	25	26	+85,71%
Specjalne	63	60	60	57	57	-9,52%
w tym specjalne przysposabiające do pracy	15	13	14	14	14	-6,67%
Dla dorosłych	247	199	138	114	89	-63,97%
Uczniowie ogółem:	20 488	19 501	18 113	17 635	16 869	-17,66%
Dla młodzieży (bez specjalnych)	15 507	14 982	14 474	14 264	14 013	-9,63%
z tego:						
Zasadnicze szkoły zawodowe	1 921	1 815	1 702	1 745	1 584	-17,54%
Licea ogólnokształcące	5 791	5 538	5 350	5 356	5 215	-9,95%
Licea profilowane	213	134	67	0	0	-100,00%
Technika	6 924	6 962	6 916	6 772	6 817	-1,55%
Technika uzupełniająca	212	104	48	0	0	-100,00%
Ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe	446	429	391	391	397	-10,99%
Specjalne	530	526	504	478	459	-13,40%
w tym specjalne przysposabiające do pracy	123	126	125	123	116	-5,69%
Dla dorosłych	4 451	3 993	3 135	2 893	2 397	-46,15%
Absolwenci ogółem (z roku szkolnego poprzedniego):	5 566	5 428	5 077	4 492	4 822	-13,37%
Dla młodzieży (bez specjalnych)	4 348	4 155	4 135	3 819	3 951	-9,13%
z tego:						
Zasadnicze szkoły zawodowe	668	625	577	354	535	-19,91%
Licea ogólnokształcące	2 166	1 999	1 812	1 686	1 790	-17,36%
Licea profilowane	91	58	61	66	0	-100,0%
Technika	1 306	1 323	1 538	1 578	1 562	+19,60%
Technika uzupełniająca	60	74	49	46	0	-100,0%
Ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe	57	76	98	89	64	+12,28%
Specjalne	147	153	155	108	132	-10,20%
w tym specjalne przysposabiające do pracy	20	204	20	25	20	0,00%
Dla dorosłych	1 071	1 120	787	565	739	-31,00%
Młodzież w wieku od 16 do 18 lat	11 305	10 598	10 073	9 891	9 532	-15,68%
Średnia liczba uczniów/słuchaczy w oddziale	22,10	22,39	22,58	22,24	21,71	-0,39

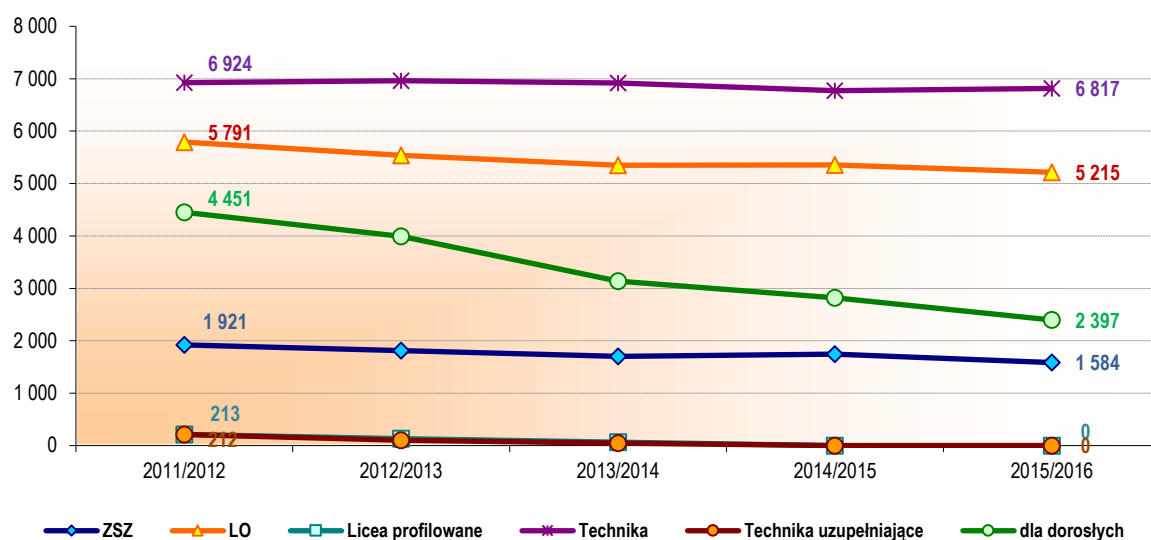
Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

Zmniejszenie się liczby placówek wpłynęło na spadek liczby oddziałów z 927 w 2011 r. do 777 w 2015 r. (spadek o 16,2%). Należy jednak zauważyć, że w tym samym czasie zwiększyła się liczba oddziałów dla młodzieży w zasadniczych szkołach zawodowych (przyrost o 26,0%), w technikach (przyrost o 8,7%) oraz ogólnokształcących szkołach artystycznych dających uprawnienia zawodowe (przyrost o 85,7%).

Zachodzące zjawiska demograficzne znalazły swoje odzwierciedlenie również w grupie wiekowej 16-18 lat powodując, że systematycznie zmniejszała się liczba młodzieży objętej nauczaniem na poziomie ponadgimnazjalnym (prognozowany spadek od 2015 roku o 41,1% do 2050 roku). W analizowanym okresie we wszystkich typach szkół zmniejszyła się łączna liczba uczniów z 20.488 w 2011 r. do 16.869 w 2015 r. (spadek o 17,7%). Tendencja ta dotyczyła również szkół dla dorosłych. Największy spadek liczby uczniów wśród placówek dla młodzieży odnotowały zasadnicze szkoły zawodowe (o 17,5%) oraz licea ogólnokształcące (o 10,0%), natomiast najmniejszy technika (o 1,6%). Przedstawione powyżej zmiany nie miały jednak wpływu na średnią liczbę uczniów/słuchaczy w oddziale, która kształtowała się na poziomie ok. 22 osób.

Spośród ogólnej liczby uczniów w roku szkolnym 2015/2016 uczniowie szkół, dla których organem prowadzącym było miasto Bydgoszcz, stanowili 11.522 osoby, w tym 465 dorosłych.

Uczniowie w szkołach ponadgimnazjalnych w poszczególnych latach:

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

W latach 2011-2015 największym zainteresowaniem młodzieży cieszyły się technika oraz licea ogólnokształcące. Wobec rosnących w ostatnim okresie potrzeb na lokalnym rynku pracy w niektórych branżach, negatywnym zjawiskiem był spadek liczby uczniów zasadniczych szkół zawodowych.

Oferta edukacyjna publicznych szkół ponadgimnazjalnych podlegała stałej weryfikacji dokonywanej przez potrzeby rynku pracy oraz preferencje i zainteresowania uczniów/słuchaczy kształceniem w określonych typach szkół i zawodach.

Według danych PUP na dzień 31.12.2015 r. w Bydgoszczy najwięcej bezrobotnych wśród absolwentów szkół ponadgimnazjalnych odnotowano w następujących zawodach:

- technik masażysta: wśród absolwentów szkół policealnych lub pomaturalnych,
- technik technologii żywności: wśród absolwentów średnich szkół zawodowych,
- sprzedawca, fryzjer, cukiernik, mechanik pojazdów samochodowych, kasjer handlowy: wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych.

Szkoły policealne i pomaturalne

W analizowanym okresie lat 2011-2015 liczba szkół policealnych i pomaturalnych wzrosła w Bydgoszczy o 13 placówek. Należy przy tym zauważyć, że 83,6% wszystkich tych szkół stanowiły szkoły dla dorosłych.

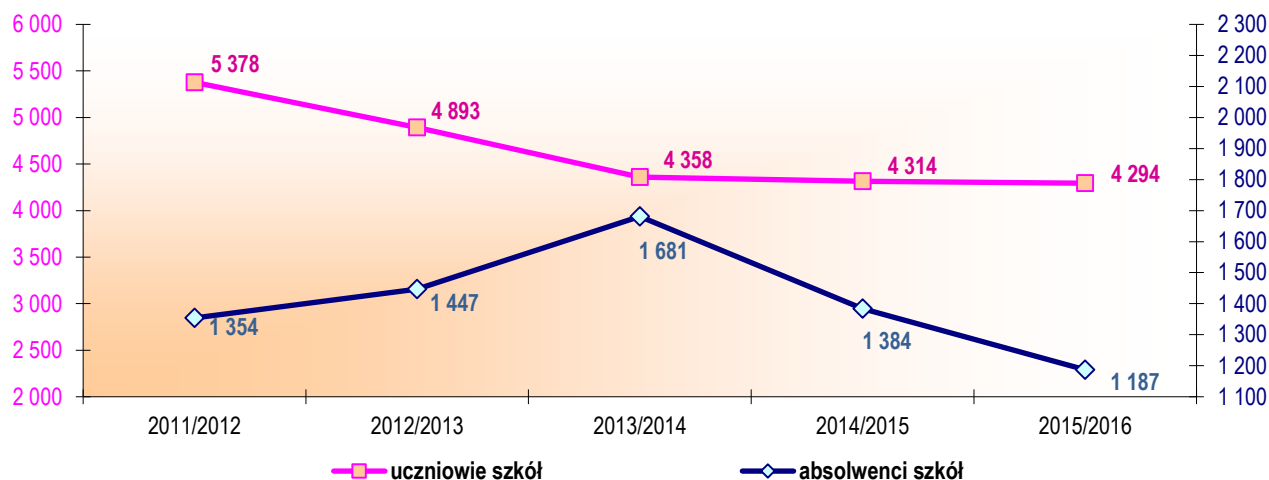
Dane dotyczące szkolnictwa policealnego i pomaturalnego w Bydgoszczy w latach 2011-2015 przedstawiono poniżej:

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
Szkoły ogółem	48	51	51	53	61	+27,08%
w tym: dla dorosłych	39	43	43	43	51	+30,77%
Oddziały ogółem	214	217	205	193	212	-0,93%
w tym: dla dorosłych	194	189	175	169	183	-5,67%
Uczniowie ogółem	5 378	4 893	4 358	4 314	4 294	-20,16%
w tym: dorośli	4 974	4 320	3 872	3 859	3 832	-22,96%
Absolwenci (z roku szkolnego poprzedniego) ogółem	1 354	1 447	1 681	1 384	1 187	-12,33%
w tym: dorośli	1 137	1 191	1 448	1 158	1 046	-8,00%
Średnia liczba uczniów/słuchaczy w oddziale	25,13	22,55	21,26	22,35	20,25	-4,88

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

Sukcesywny wzrost liczby szkół nie przełożył się jednak na liczbę osób zainteresowanych kształceniem się w tego typu szkołach. Zauważalny był tu bowiem systematyczny spadek liczby uczniów, który wyniósł w 2015 roku w odniesieniu do roku 2011 – 20,2%. Spadek ten był nieznacznie wyższy wśród uczniów szkół dla dorosłych (o 23,0%).

Uczniowie i absolwenci szkół policealnych i pomaturalnych w poszczególnych latach:

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

Liczba absolwentów w poszczególnych latach, w odniesieniu do liczby uczniów szkół policealnych oraz pomaturalnych w analizowanym okresie jednoznacznie wskazuje, że nie wszystkie osoby rozpoczynające naukę ją kończą.

Pozostałe placówki oświatowo-wychowawcze

Poza siecią szkół na terenie miasta działają również inne placówki oświatowo-wychowawcze, które uzupełniają funkcjonowanie systemu oświaty w Bydgoszczy. Miasto Bydgoszcz jest organem prowadzącym dla:

- Pałacu Młodzieży i 6 Młodzieżowych Domów Kultury,
- Szkolnego Schroniska Młodzieżowego,
- 3 burs (jedna z oddziałem specjalnym),
- Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 1 i nr 2.

Z oferty edukacyjnej Pałacu Młodzieży i Młodzieżowych Domów Kultury w roku 2015 skorzystało ponad 12 tys. osób.

Placówki oświatowe, dla których organem prowadzącym jest miasto Bydgoszcz

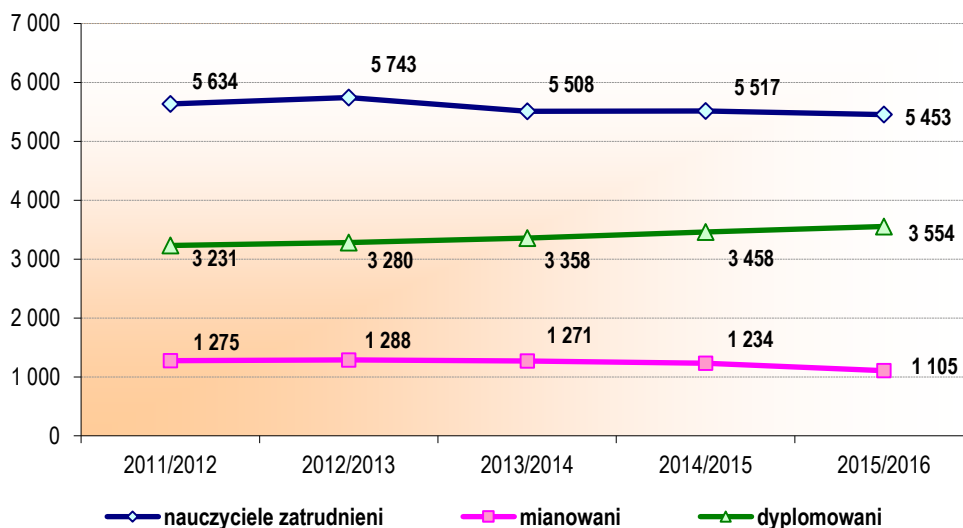
W 2015 r. w szkołach i placówkach oświatowych zatrudnionych było 5.453 nauczycieli, w tym 3.878 (71,1%) pełnozatrudnionych i 1.575 (28,9%) niepełnozatrudnionych.

Zatrudnienie nauczycieli w szkołach i placówkach oświatowych, dla których organem prowadzącym jest Miasto, w latach 2011-2015, przedstawiono w poniższej tabeli oraz na wykresie:

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
Zatrudnieni nauczyciele razem (osoby)	5 634	5 743	5 508	5 517	5 453	-3,21%
w tym:						
pełnozatrudnieni	4 679	4 432	4 164	4 150	3 878	-17,12%
niepełnozatrudnieni	955	1 311	1 344	1 367	1 575	64,92%
Zatrudnienie nauczycieli wg stopnia awansu zawodowego (osoby):						
stażyści	193	252	201	188	151	-21,76%

Wyszczególnienie	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	zmiana 2015/2011
kontraktowi	935	923	678	636	643	-31,23%
mianowani	1 275	1 288	1 271	1 234	1 105	-13,33%
dyplomowani	3 231	3 280	3 358	3 458	3 554	+10,00%

Źródło: Wydział Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Bydgoszczy (dane z września poszczególnych lat)

Źródło Wydział Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Bydgoszczy (dane z września poszczególnych lat)

Jak wynika z powyższego zestawienia, w latach 2011-2015, liczba nauczycieli zmniejszyła się o 181 osób, tj. o 3,2%. Przyczyny malejącego od kilku lat zatrudnienia związane są m.in. ze spadkiem liczby uczniów na wszystkich poziomach nauczania oraz reorganizacją szkolnictwa wynikającą z wcześniejszych zmian w systemie oświaty.

Kadra pedagogiczna legitymuje się wysokim poziomem wykształcenia. Z roku na rok rośnie liczba nauczycieli dyplomowanych (o 10,0% w 2015 roku w odniesieniu do roku 2011) oraz ich odsetek na tle wszystkich zatrudnionych nauczycieli z 57,3% w 2011 r. do 65,2% w 2015 r. Biorąc pod uwagę stan zatrudnienia nauczycieli wg posiadanego stopnia awansu zawodowego najbardziej liczebną grupę stanowią nauczyciele dyplomowani, zaś na drugim miejscu pod względem stopnia awansu plasowali się nauczyciele mianowani. Łącznie te grupy stanowią 85,4% ogółu zatrudnionych.

W latach 2011-2015 realizowano prace modernizacyjne i remontowe oraz dokonywano zakupów inwestycyjnych poprawiających wyposażenie placówek oświatowych, sal lekcyjnych (m.in. w sprzęt komputerowy), sanitariatów oraz wpływających na bezpieczeństwo uczniów. Realizowane inwestycje obejmowały m.in.: budowę sal gimnastycznych, krytych basenów, boisk przyszkolnych (program *Moje boisko – Orlik 2012*), szkolnych placów zabaw (program *Radosna szkoła*) oraz modernizację obiektów istniejących i termomodernizację. Wybudowany został Ośrodek Egzaminacyjny wraz z zagospodarowaniem terenu oraz termomodernizacją budynków Zespołu Szkół Samochodowych. Ponadto przy ul. Bora-Komorowskiego 2 wybudowana została szkoła podstawowa. Część z zadań była realizowana w ramach Bydgoskiego Budżetu Obywatelskiego.

W omawianym okresie realizowano zadania wynikające z polityki oświatowej. Każdego roku przyznawano placówkom oświatowym Bydgoskie Granty Oświatowe na realizację projektów dydaktycznych, wychowawczych, rekreacyjno-sportowych, artystycznych, a także na rozbudowę, modernizację i wyposażenie gabinetów dydaktycznych oraz bibliotek, itp. Realizowano również projekty unijne, m.in.:

- Uczenie się przez całe życie,

- Praktycznie umiem wszystko – rozwój kompetencji zawodowych uczniów poprzez praktyki i staże zagraniczne w obszarach turystycznych, ochrony środowiska i chemicznych,
- Dzieląc się wiedzą mnożymy mądrość,
- Żeby im się chciało chcieć, czyli w drodze po motywację, wiedzę i wyższe kompetencje,
- Educated in Poland – Experienced in Europe,
- Europejskie staże kluczem do zawodowego sukcesu,
- Podnoszenie jakości nauczania języka angielskiego w klasach IV-VI,
- Podniesienie kompetencji językowych nauczycieli praktycznej nauki zawodu,
- Aktywny w szkole – twórczy w życiu,
- Zawodowe horyzonty 5.

W okresie roku 2015/2016 realizowano również projekty w ramach programów:

- ERASMUS – 17 projektów,
- POWER Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój – 8 projektów.

Podstawową tendencją odnotowaną w zakresie oświaty i wychowania na przestrzeni lat 2011-2015 są wahania prowadzące do spadku liczby uczniów we wszystkich typach placówek nauczania poza szkolnictwem podstawowym. W przypadku szkół podstawowych był to wynik wprowadzonego obowiązku szkolnego wśród dzieci, które ukończyły 6 lat (w latach 2011-2013 liczebność uczniów w wieku 7-12 lat wzrosła o 1,5%).

Na przestrzeni lat 2011-2015 nastąpił przyrost liczby placówek wychowania przedszkolnego o 17 obiektów, jednak od 2014 roku zauważalna jest tendencja zmniejszania się liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego co prowadzi do niewielkiego spadku wskaźnika wykorzystania dostępnych miejsc.

W analizowanym okresie w niewielkim stopniu zmniejszyła się liczba nauczycieli (o 3,2%). Przyczyny malejącego od kilku lat zatrudnienia związane są m.in. ze spadkiem liczby uczniów na wszystkich poziomach nauczania oraz reorganizacją szkolnictwa wynikającą z wcześniejszych zmian w systemie oświaty. Kadra pedagogiczna legitymuje się wysokim poziomem wykształcenia. Z roku na rok rośnie liczba nauczycieli dyplomowanych.

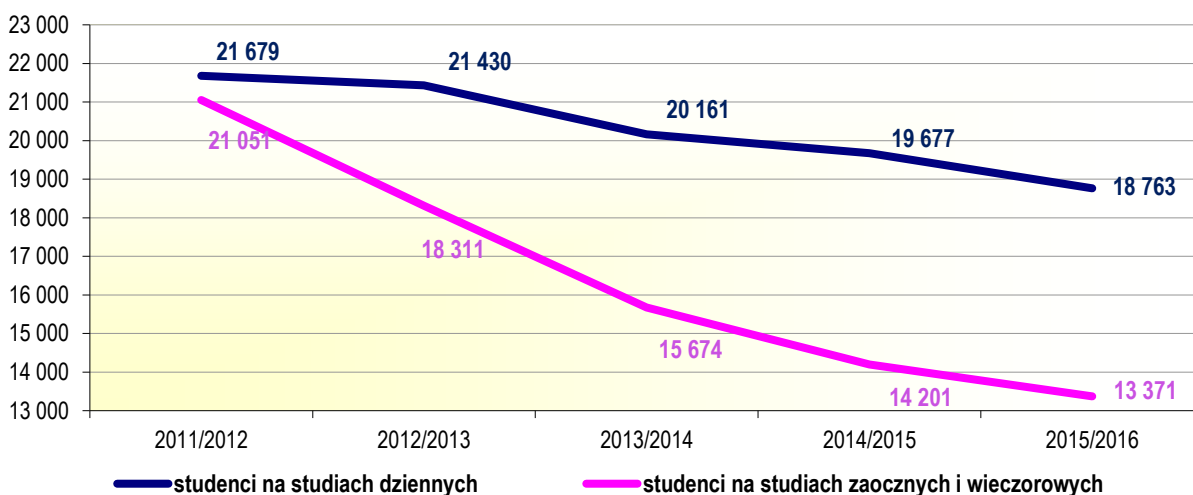
W dniu 31 października 2016 r. na mocy obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie oświaty uchwalona została reforma edukacji, która wprowadza strukturalne zmiany w szkolnictwie. Zmiany te wdrażane będą sukcesywnie począwszy od roku szkolnego 2017/2018, jednak wymagały one wcześniejszego przygotowania przez organy prowadzące placówki oświatowe.

Prowadzone na szeroką skalę prace modernizacyjne i inwestycyjne doprowadziły do odczuwalnej poprawy w jakości infrastruktury placówek oświatowych, szczególnie w zakresie bazy sportowej.

II.1. SZKOLNICTWO WYŻSZE

Bydgoszcz jest jednym z dwóch największych w regionie ośrodków nauki. W latach 2011-2015 na terenie miasta funkcjonowało kilkanaście uczelni wyższych (od 10 do 12), w tym 4 uczelnie publiczne. Posiadanie uczelni, na których kształcą się ponad 32 tys. osób, stanowi atut Bydgoszczy.

Na przestrzeni lat 2011-2015 liczba studentów ogółem systematycznie malała – z 42,7 tys. w roku akademickim 2011/2012 do 32,1 tys. w roku akademickim 2015/2016. Należy również zauważyć, że przy utrzymującej się tendencji spadku liczby studentów, w roku akademickim 2015/2016 trzy uczelnie w mieście odnotowały wzrost liczby studentów w odniesieniu do roku 2011/2012 (Collegium Medicum UMK, Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu – Wydział w Bydgoszczy, Akademia Muzyczna).

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS

Duży wpływ na tę tendencję miała spadająca liczba studentów studiów zaocznych i wieczorowych (od roku akademickiego 2011/2012 do 2015/2016 nastąpił spadek z 21,1 tys. do 13,4 tys. osób, tj. o 36,5%). Liczba studentów studiów dziennych w analogicznym okresie również malała (od 21,7 tys. do 18,8 tys. osób) mimo, że przewyższała liczbę studentów studiów zaocznych i wieczorowych.

Trzy największe uczelnie (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy i Collegium Medicum) skupiają łącznie 69,4% wszystkich studentów kształcących się w Bydgoszczy.

Tendencje te ilustruje poniższa tabela:

	rok akademicki	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	zmiana 2015/2011
Szkoły wyższe: ogółem		12	11	12	12	11	-8,33%
publiczne		4	4	4	4	4	0,00%
Studenci szkół wyższych: ogółem		42 730	39 741	35 835	33 878	32 134	-24,80%
dzienne		21 679	21 430	20 161	19 677	18 763	-13,45%
zaoczne i wieczorowe		21 051	18 311	15 674	14 201	13 371	-36,48%
Absolwenci szkół wyższych (roku poprzedniego): ogółem		12 460	12 861	11 106	10 368	9 402	-24,54%
dzienne		6 093	6 248	5 575	5 446	5 379	-11,72%
zaoczne i wieczorowe		6 367	6 613	5 531	4 922	4 023	-36,81%
Studenci szkół wyższych wg uczelni:							
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego		13 244	12 259	10 780	9 617	8 665	-34,57%
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy		9 252	9 457	8 699	8 422	7 939	-14,19%
Wyższy Szkoła Gospodarki		3 240	2 623	2 351	2 207	2 319	-28,43%
Uniwersytet Mikołaja Kopernika (Collegium Medicum)		5 181	5 018	5 184	5 708	5 688	+9,79%
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa		5 318	4 390	3 272	2 461	2 013	-62,35%
Bydgoska Szkoła Wyższa (wcześniej jako WSIiP)		1 960	1 720	1 418	1 411	1 454	-25,82%
Wyższa Szkoła Informatyki i Umiejętności w Łodzi (Wydział Zamiejscowy w Bydgoszczy)		595	431	319	235	224	-62,35%

rok akademicki	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	zmiana 2015/2011
Wyższa Szkoła Służb Lotniczych (wcześniej Wyższa Szkoła Środowiska)	380	252	88	x	x	x
Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu (Wydział w Bydgoszczy)	2 812	2 895	3 000	3 122	3 183	+13,19%
Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego	449	492	500	521	507	+12,92%
Wyższa Szkoła Nauk o Zdrowiu	239	204	193	174	142	-40,59%
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi (Wydział Zamiejscowy w Bydgoszczy)	60	x	x	x	x	x
Bydgoska Wyższa Szkoła Główna	x	x	31	x	x	x

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS

Bydgoskie uczelnie dostosowują swoje propozycje programu studiów do zmieniających się potrzeb i wymogów rynku pracy. Nowe kierunki studiów (lub nowe specjalizacje) powstają zarówno w systemie studiów dziennych jak i zaocznych. Ponadto uczelnie publiczne uruchamiają studia doktoranckie i podyplomowe. Mimo dużej różnorodności oferty bydgoskich uczelni, Miasto nie jest jeszcze postrzegane jako ośrodek akademicki o silnej ugruntowanej pozycji. W ogólnopolskim rankingu uczelni akademickich w 2015 r. („Ranking Perspektyw”), Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy zajął 59. lokatę wśród 90 uczelni (rok wcześniej 70. pozycję), natomiast Uniwersytet Kazimierza Wielkiego utrzymał 68. pozycję. Spośród 70 niepublicznych uczelni magisterskich najwyższej sklasyfikowana została Wyższa Szkoła Gospodarki (utrzymana 34. lokata) i Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy (utrzymane 51. miejsce).

Na liczbę studentów w Bydgoszczy mają wpływ tendencje demograficzne występujące nie tylko w mieście, ale również w całym regionie. W 2015 r. liczebność bydgoskiej młodzieży w wieku lat 19-24 wyniosła 22,9 tys., a w całym województwie jest ich ponad 160,5 tys. Według prognozy demograficznej do 2050 roku liczba młodzieży w Bydgoszczy w tej kategorii wiekowej spadnie do 12,2 tys., a w całym regionie do ok. 95,4 tys. osób.

Większe uczelnie charakteryzuje stosunkowo duże rozproszenie poszczególnych obiektów dydaktycznych na terenie miasta, z wyjątkiem Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego ulokowanego głównie w Nowym Fordonie.

W kontekście dużej dostępności szkolnictwa wyższego oraz niekorzystnych uwarunkowań demograficznych, szkoły i uczelnie wyższe w mieście powinny skoncentrować swoje działania na budowaniu marki i pozycji wśród pozostałych uczelni w regionie. Przede wszystkim uczelnie powinny wzmocnić działania, które przyciągać będą kolejne roczniki potencjalnych studentów. Jedną z możliwości jest zwiększenie liczby nowych, atrakcyjnych kierunków nauczania. Inną może być poprawa bazy dydaktycznej oraz warunków bytowania studentów. Nie bez znaczenia jest także konieczność wzmocnienia działań, które w efekcie podniosą prestiż poszczególnych uczelni, co wpłynie na poprawę ich lokat w rankingu polskich szkół wyższych. Warto też zwrócić uwagę na korelację dostępnych specjalizacji z potrzebami nowoczesnej gospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk zachodzących w Bydgoszczy. W ten sposób absolwenci nie tylko uzyskają dyplomy w poszukiwanych zawodach, ale też znajdują możliwości zatrudnienia w mieście.

Na przestrzeni lat 2011-2015 liczba studentów systematycznie malała, przy czym największy ubytek studentów nastąpił wśród studentów studiów zaocznych i wieczorowych (spadek o 36,5%).

Blisko 70% wszystkich studentów w Bydgoszczy skupiają 3 uczelnie: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy i Collegium Medicum.

Stopniowy proces zmniejszania się liczby ludności Polski do 2050 roku w grupie wieku 19-24 lata przyczyni się do większej dostępności miejsc na uczelniach całego kraju. Konkurencja silnych ośrodków akademickich może utrudnić bydgoskim uczelniom nabór kandydatów. Wyzwaniem, przed którym stoją bydgoskie uczelnie jest poprawa lokat w ogólnopolskich rankingach szkół wyższych, a co za tym idzie prestiżu i atrakcyjności dla potencjalnych studentów.

II.2. KULTURA I DZIEDZICTWO NARODOWE

Utrzymanie i rozwijanie działalności miejskich instytucji kultury stanowi jedno z najważniejszych zadań Samorządu. Instytucje te stanowią podstawową formę organizacyjną prowadzenia działalności kulturalnej, tworząc warunki do powszechnego dostępu oraz uczestnictwa w kulturze.

Głównymi instytucjami kultury w Bydgoszczy w latach 2011-2015 były:

- **Teatr Polski im. Hieronima Konieczki** – jedyna publiczna scena teatralna w Bydgoszczy, której przyjętym założeniem programowym jest formuła przekraczania dziedzin, gatunków i barier. W ostatnim analizowanym roku w odniesieniu do roku 2011 znacząco wzrosła liczba spektakli, jednak zmalała przy tym liczba widzów. Przyczyny malejącej liczby widzów mogły być różnorodne. Od spadku zainteresowania kulturą wymagającą zaangażowania i wzrostem popytu na rozrywkę multimedialną i masową, przez niedostosowanie repertuaru do potrzeb i oczekiwań miłośników teatrów, do czynników stricte ekonomicznych.
- **Galeria Miejska bwa** – zajmowała się upowszechnianiem współczesnych sztuk plastycznych poprzez organizację wystaw i działania prezentujące sztukę z zakresu malarstwa, rzeźby i grafiki oraz najnowszych trendów szeroko pojętych sztuk wizualnych. Bezpośrednie porównanie liczby wystaw i ekspozycji w roku 2011 i 2015 pokazuje ich ponad dwu i pół krotny wzrost. Tak duży wzrost przedsięwzięć artystycznych spowodowany był m.in. rozszerzeniem działalności poprzez uruchomieniem filii galerii – Galeria Kantorek przy ul. Gdańskiej 3. Należy wziąć również pod uwagę, że działalność Galerii Miejskiej bwa nie ograniczała się tylko do wystaw, ekspozycji, czy przedstawień artystycznych, ale także obejmowała: koncerty, spotkania, wykłady, konkursy i warsztaty. Od roku 2011 odnotowywano sukcesywny wzrost liczby zwiedzających i uczestników przedsięwzięć kulturalnych organizowanych przez Galerię Miejską bwa (oprócz roku 2013), by zbliżyć się do liczby 49 tys. zwiedzających w roku 2015.
- **Muzeum okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego** – misją muzeum było sprawowanie opieki nad powierzonymi dobrami dziedzictwa kultury. Realizowano ją przez gromadzenie zbiorów i ich naukowe opracowanie, prowadzenie prac badawczych i konserwatorskich, organizację wystaw i wydarzeń kulturalnych oraz działalność edukacyjną, popularyzatorską i wydawniczą z zakresu sztuki, historii, numizmatyki, techniki, archeologii, etnografii oraz fonografii i kultury muzycznej. Szczególny akcent położono na zbiory związane z Bydgoszczą i regionem, sztukę nowoczesną oraz twórczość patrona Muzeum Leona Wyczółkowskiego. W diagnozowanym okresie, mimo spadku liczby wystaw w 2015 roku w odniesieniu do roku 2011, liczba zwiedzających wzrosła i osiągnęła poziom ponad 77,5 tys. osób (ze znacznym wzrostem zwiedzających w roku 2014).
- **Miejskie Centrum Kultury (MCK)** – największa w Bydgoszczy miejska placówka kulturalna, która zajmowała się kulturą w sposób interdyscyplinarny, obejmując swym programem takie dziedziny jak: muzyka, teatr, film, literatura, plastyka, taniec, nowe media i animacja kultury. Instytucja zarządzała zespołem różnych placówek kulturalnych. Największą był **Zespół Pałacowo-Parkowy w Ostromecku**. W 2012 roku ośrodek otrzymał nową siedzibę przy ul. Marcinkowskiego 12-14, w której po remoncie znalazły się m.in.: pomieszczenia na działalność kulturalno-edukacyjną; studia teatralne i prace wizualne; pracownie: plastyczną, kultury, literacką oraz studio fotograficzne i nagraniowe wyposażone w profesjonalną reżyserkę dźwięku. W nowej siedzibie MCK-u mieści się również sala kawiarniano-wystawiennicza i sala widowiskowo-kinowa ze sceną. W 2015, w odniesieniu do roku 2011, odnotowany został znaczny, bo aż ponad 4 krotny, wzrost liczby imprez kulturalnych oferowanych przez MCK, co bezpośrednio przełożyło się na liczbę zwiedzających i uczestników imprez (2,5 krotny wzrost).
- **Opera Nova** – największa i należąca do najważniejszych instytucji artystycznych regionu Kujaw i Pomorza. Stanowiła obiekt, którego trzy kamienne kręgi położone w zakolu Brdy, w bezpośrednim sąsiedztwie Starego Miasta, stały się jednym z symboli miasta. W omawianym okresie w repertuarze Opery znajdowały się dzieła operowe, baletowe, operetki i musicale, uzupełniane przez koncerty, widowiska i przedstawienia

innych teatrów goszczących w Bydgoszczy. W 2015 roku nastąpił wzrost zarówno liczby spektakli (o 24,1%) jak i liczby widzów (o 31,3%) w odniesieniu do roku 2011.

- **Filharmonia Pomorska im. Ignacego Jana Paderewskiego** – zaliczana była do czołowych instytucji muzycznych kraju. W jej strukturze działały dwa etatowe zespoły: Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Pomorskiej oraz Capella Bydgostiensis pro Musica Antiqua. Realizowana przez filharmonię działalność artystyczna to koncerty symfoniczne, kameralne oraz liczne recitale najwybitniejszych wirtuozów z całego świata. Wielkim atutem bydgoskiej filharmonii była sala koncertowa ze słynną w świecie akustyką. Poza rokiem 2015 liczba koncertów, jak i liczba słuchaczy w latach 2011-2014 wykazywała tendencję wzrostową.
- **Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury (do VI 2014 r. Wojewódzki Ośrodek Kultury)** – zajmowało się organizacją wydarzeń na rzecz inicjowania i wspomagania amatorskiego ruchu artystycznego, doradztwa metodycznego, szkoleń specjalistycznych oraz edukacji kulturalnej o zasięgu regionalnym i ogólnopolskim, realizowanych w siedzibie KPCK, ośrodkach kultury w województwie kujawsko-pomorskim oraz w plenerze. Od roku 2011 utrzymywała się stała liczba imprez kulturalnych, przy jednoczesnym wzroście zainteresowania ich uczestników (oprócz roku 2014), dowodząc, że propozycje KPCK-u są przemyślane i na stałe wpisują się w życie kulturalne miasta.
- **Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna (WiMBP)** – gromadziła opracowania z różnych dziedzin wiedzy, a głównie z zakresu nauk humanistycznych, bydgosztańskie, druki dotyczące województwa kujawsko-pomorskiego, rękopisy i materiały biograficzne Adama Grzymały-Siedleckiego oraz teatralia regionalne. Na terenie Bydgoszczy działały 32 filie biblioteczne. WiMBP wraz z filiami dysponowała ogółem 929.927 woluminami. W badanym okresie odnotowywana była tendencja wzrostowa w liczbie wypożyczeń przy jednoczesnym spadku liczby czytelników (spadek o 10,5% w roku 2015 w odniesieniu do roku 2011).

Z budżetu Miasta finansowana była działalność pierwszych czterech wymienionych powyżej placówek oraz Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, zgodnie z warunkami zawartego w 1999 roku porozumienia między Zarządzeniem Województwa Kujawsko-Pomorskiego a Miastem Bydgoszcz w sprawie wspólnego prowadzenia instytucji. Ponadto Miasto wspierało działalność pozostałych instytucji, których organizatorem jest Samorząd Województwa.

Podstawowe dane dotyczące działalności wyżej wymienionych instytucji prezentuje poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Teatr Polski im. H. Konieczki						
Liczba spektakli	236	214	252	247	286	+21,19%
Liczba premier	6	9	10	7	11	+83,33%
Liczba widzów	40 262	33 573	33 593	36 085	38 293	-4,89%
Galeria Miejska bwa						
Liczba wystaw i ekspozycji	80	86	187	236	208	+2,6 krotnie
Liczba widzów	26 207	31 264	27 014	40 854	48 838	+86,35%
Muzeum okręgowe im. L. Wyczółkowskiego						
Liczba wystaw i ekspozycji	37	30	26	31	29	-21,62%
Liczba widzów	68 846	63 259	64 507	90 080	77 514	+12,59%
Miejskie Centrum Kultury MCK (do II 2012 r. – Miejski Ośrodek Kultury MOK)						
Liczba imprez kulturalnych	574	1 407	2 262	2 501	2 426	+4,2 krotnie
Liczba widzów	116 020	213 768	259 473	273 800	286 000	+2,5 krotnie
Opera Nova						
Liczba spektakli	112	113	114	116	139	+24,11%
Liczba premier	4	1	3	2	3	-25,00%
Liczba widzów	70 181	73 896	78 070	80 797	92 142	+31,29%
Filharmonia Pomorska im. I. J. Paderewskiego						
Liczba koncertów i audycji	1 192	1 247	1 286	1 396	1 211	+1,59%
Liczba widzów	208 537	222 980	223 000	233 273	204 095	-2,13%

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury						
Liczba imprez kulturalnych	67	65	66	70	69	+2,99%
Liczba widzów	21 800	30 000	32 055	24 491	27 299	+25,22%
Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna						
Liczba placówek	35	34	34	32	32	-8,57%
Liczba wypożyczeń	775 017	799 258	790 572	803 205	816 001	+5,29%
Liczba czytelników	51 279	48 287	48 606	45 927	45 872	-10,54%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS

W diagnozowanym okresie bydgoskie instytucje kultury starały się za pomocą szerokiej oferty programowej, spełniać potrzeby i oczekiwania mieszkańców. Interesujące ekspozycje, liczne premiery i różnorodne imprezy sprawiały, że Bydgoszcz zmieniała swe kulturalne oblicze. Zlokalizowane liczne obiekty kulturalne, takie jak Filharmonia Pomorska, Teatr Polski, Opera Nova, dziesięć muzeów i galerie, odwiedzane były nie tylko przez mieszkańców. Wystawy stałe w Muzeum Okręgowym przybliżały historię miasta zaś prywatne galerie prezentowały prace lokalnych artystów. Cykliczne międzynarodowe imprezy kulturalne przyciągały miłośników kultury z kraju i zagranicy.

W Bydgoszczy miejsce dla siebie mogli także odnaleźć zwolennicy jazzu, bluesa i innych gatunków muzyki. Powstawały niepubliczne instytucje, towarzystwa i agencje zajmujące się promocją oraz upowszechnieniem kultury, organizacją przedsięwzięć, często o znaczącej wartości artystycznej. Do najbardziej znanych można zaliczyć klub „Eljazz” czy „Kuźnia”. Również sztuki alternatywne na stałe wpisały się w kulturalny krajobraz miasta. W kraju znana była działalność klubu „Mózg”. W Leśnym Parku Kultury i Wypoczynku w Myślicinku organizowane były liczne koncerty plenerowe.

W zakresie muzealnictwa, poza Muzeum Okręgowym, funkcjonowały w mieście następujące placówki, m.in.: Muzeum Wojska Polskiego, Muzeum Oświaty (działające w ramach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej), Izba Tradycji Bydgoskich Dróg Żelaznych (mająca swoją siedzibę na dworcu kolejowym Bydgoszcz Wschód) oraz kilka nowych muzeów niepublicznych o zróżnicowanych zbiorach: Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego, Muzeum Kanału Bydgoskiego, Muzeum Fotografii, Muzeum Farmacji, Muzeum Wolności i Solidarności, Muzeum Mydła i Historii Brudu.

Ofertę kulturalną uzupełniały placówki wychowania pozaszkolnego, domy i ośrodki kultury, osiedlowe domy kultury, kluby kultury oraz prywatne galerie i kluby muzyczne.

W Bydgoszczy działało siedem placówek wychowania pozaszkolnego, w tym Pałac Młodzieży, sześć Młodzieżowych Domów Kultury oraz Centrum Kultury Katolickiej „Wiatrak”. Na poziomie osiedla funkcjonowały domy i kluby kultury prowadzone przez spółdzielnie mieszkaniowe.

Od 2011 roku w Bydgoszczy odbywał się Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Camerimage, prestiżowy i największy na świecie festiwal filmowy poświęcony sztuce operatorów filmowych. Podczas Camerimage miały miejsce spotkania z operatorami filmowymi, projekcje filmowe, a także warsztaty i seminaria prowadzone przez wybitnych operatorów i reżyserów.

W Bydgoszczy w 2015 działały 4 obiekty kinowe. Na przestrzeni lat 2011-2015 liczba widzów wahała się w przedziale 762÷925 tys. osób, przy 29,2% wzroście liczby sal kinowych i zwiększonej o 24,1% liczbie seansów.

Bardzo ciekawą inicjatywą był Klub Miłośników Filmu MOZAIKA im. Jerzego Orlicza, najdłużej działający klub filmowy w Polsce. Jego założenie datuje się na rok 1958. Ponadto w 2015 roku we współpracy z MCK w Fordonie uruchomione zostało w siedzibie Zespołu Szkół nr 5 osiedlowe Kino „Jeremi”.

Opisane powyżej informacje ilustruje tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Kina: obiekty	3	4	4	5	4	+33,33%
sale kinowe	24	31	31	32	31	+29,17%
miejsca na widowni	4 943	5 811	5 791	6 013	5 813	+17,60%
liczba seansów	40 488	42 992	51 210	52 464	50 267	+24,15%
widzowie (tys. osób)	859,3	808,6	761,6	865,6	924,6	+7,60%
Średnia liczba obejrzanego filmu na 1 mieszkańca	2,37	2,24	2,12	2,42	2,32	-0,05
Średnia liczba mieszkańców na 1 miejsce w kinie	73,44	62,17	62,07	59,48	61,18	-12,26

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Na przestrzeni lat 2011-2015 odnotowano wzrost liczby widzów, słuchaczy i uczestników imprez w części najważniejszych instytucji kultury w Bydgoszczy, tj. w: Operze Nova, Galerii Miejskiej bwa, Muzeum Okręgowym im. Leona Wyczółkowskiego, Miejskim Centrum Kultury MCK, Kujawsko-Pomorskim Centrum Kultury. W większości przypadków wzrost tej liczby wiązał się ze wzrostem liczby organizowanych przedsięwzięć kulturalnych. Najwyższy wzrost uczestników, bo aż 2,5 krotny, nastąpił w MCK, co wynikało z oddania do użytkowania nowej siedziby Ośrodka oraz poszerzenia jego oferty.

Do najważniejszych imprez organizowanych w latach 2011-2015 w mieście należały m.in.: Bydgoski Festiwal Operowy, Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. I.J. Paderewskiego, Bydgoski Festiwal Jazzowy, Bydgoski Festiwal Muzyczny, Międzynarodowe Operowe Forum Młodych, Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Camerimage.

Wyzwaniem rozwojowym dla bydgoskich instytucji kultury jest zwiększenie oddziaływania na mieszkańców peryferyjnych osiedli poprzez dotarcie z posiadaną ofertą.

II.3. OCHRONA ZDROWIA, OPIEKA I POMOC SPOŁECZNA

Zdrowie

Zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. oraz ustawą o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych z dnia 27 sierpnia 2004 r., tworzenie instytucji świadczących usługi medyczne oraz podejmowanie i realizowanie innych działań służących zdrowiu, jest zadaniem samorządu terytorialnego. Działania te odbywały się na płaszczyźnie profilaktyki i promocji zdrowia.

W zakresie profilaktyki i promocji zdrowia opracowuje się corocznie „Miejski Program Promocji Zdrowia” na podstawie celów strategicznych wynikających z Narodowego Programu Zdrowia.

W Bydgoszczy, poza placówkami podstawowej opieki zdrowotnej, istnieje szerokie zaplecze medyczne w zakresie usług specjalistycznych. Baza ochrony zdrowia służy nie tylko społeczeństwu miasta, ale także mieszkańcom regionu.

W latach 2011-2015 na terenie Bydgoszczy działało 9 szpitali publicznych, dysponujących od 3.346 łózkami szpitalnymi (w 2011 roku) do 3.401 łóżkiem (w 2015 roku). Największymi jednostkami są: Szpital Uniwersytecki nr 1 im. dr. A. Jurasza w Bydgoszczy oraz Szpital Uniwersytecki nr 2 im. dr. J. Bizuela w Bydgoszczy. W podziale według uprawnień organu założycielskiego, lista działających szpitali przedstawia się następująco:

- Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy:
  - Szpital Uniwersytecki nr 1 im. dr. A. Jurasza w Bydgoszczy,
  - Szpital Uniwersytecki nr 2 im. dr. J. Bizuela w Bydgoszczy,
- Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego:
  - Centrum Onkologii im. prof. F. Łukaszczyka,
  - Kujawsko-Pomorskie Centrum Pulmonologii w Bydgoszczy,
  - Wojewódzki Szpital Obserwacyjno-Zakaźny im. Tadeusza Browicza,
  - Wojewódzki Szpital Dziecięcy im. J. Brudzińskiego,
- Rada Miasta Bydgoszczy:
  - Wielospecjalistyczny Szpital Miejski im. dr. E. Warmińskiego SPZOZ,
- Ministerstwo Obrony Narodowej:
  - 10 Wojskowy Szpital Kliniczny z Polikliniką,
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji:
  - Samodzielny Publiczny Wielospecjalistyczny Zakład Opieki Zdrowotnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Bydgoszczy.

W omawianym okresie wzrosła liczba łóżek szpitalnych, ale również nakreśliła się delikatna tendencja spadkowa liczby ludności przypadająca na 1 łóżko. Na ten stan rzeczy wpływ miały niewątpliwie zmiany demograficzne w mieście, a także ogólnopolskie tendencje do ograniczania przedłużonej hospitalizacji pacjenta w szpitalu, które także przyczyniły się do tego zjawiska.

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2014	zmiana 2015/2011
Liczba łóżek w oddziałach stacjonarnych	3 346	3 303	3 301	3 384	3 401	+1,64%
Liczba ludności na 1 łóżko	108,5	109,4	108,8	105,7	104,6	-3,59%

Źródło: Wydział Zdrowia Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego

W diagnozowanym okresie trwały prace związane z modernizacją i rozbudową bydgoskich szpitali, w tym: Wojewódzkiego Szpitala Dziecięcego im. J. Brudzińskiego, zakończono rozbudowę Szpitala Uniwersyteckiego nr 1 im. dr A. Jurasza, zakończono termomodernizację obiektów Szpitala Uniwersyteckiego

nr 2 im. dr J. Biziela, zakończono modernizację Oddziału Chirurgii w Wielospecjalistycznym Szpitalu Miejskim im. dr E. Warmińskiego.

Oprócz szpitali publicznych, na terenie miasta działa 6 Niezależnych Zakładów Opieki Zdrowotnej, zaliczanych do lecznictwa szpitalnego. Są to:

- NZOZ Centrum Medyczne Bieńkowski,
- Prywatne Centrum Medyczne „Medic”,
- NZOZ „Bopol”,
- NZOZ „Vident”,
- NZOZ Centrum Medyczne „Gizińscy”,
- NZOZ „Eskulap”.

W analizowanych latach liczba placówek podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej zwiększała się sukcesywnie, osiągając poziom 172 jednostek w roku 2015. Uzupełnieniem tej bazy były indywidualne praktyki lekarskie, których liczba sukcesywnie wzrastała (w związku z wejściem w życie ustawy o działalności leczniczej, z dnia 15 kwietnia 2011 roku, zmieniającej sposób liczenia indywidualnych praktyk lekarskich od 2012 roku, niemożliwe jest porównywanie zmian liczby indywidualnych praktyk lekarskich w całym badanym okresie).

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Placówki ambulatoryjnej opieki zdrowotnej	148	158	156	164	172	+16,22%
Indywidualne i specjalistyczne praktyki lekarskie	1 699	1 902 2 087*	2 170*	2 278*	2 373*	+13,70%*

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Bydgoska Izba Lekarska

* od 2012 r. zmianie uległ sposób obliczania liczby indywidualnych praktyk lekarskich Dz.U. 2011 nr 112 poz. 654

W 2015 r. w odniesieniu do roku bazowego nastąpił nieznaczny wzrost w zakresie liczby lekarzy, stomatologów, pielęgniarek (poza położnymi) i farmaceutów. Przyczyniło się to do spadku liczby osób przypadających na 1 osobę personelu medycznego. Wyjątek stanowiły położne, których ubyło, a liczba ludności przypadająca na 1 położną w 2015 roku wzrosła.

Personel medyczny w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Lekarze	1 806	1 808	1 815	1 870	1 944	+7,64%
Lekarze stomatolodzy	156	171	162	167	158	+1,28%
Farmaceuci	347	338	326	345	368	+6,05%
Położne	377	375	363	382	359	-4,77%
Pielęgniarki	3 323	3 481	3 423	3 506	3 554	+6,95%
Liczba ludności przypadająca na 1 osobę personelu medycznego						
na lekarza	201	200	198	191	183	-18
na lekarza stomatologa	2 327	2 113	2 219	2 142	2 251	-76
na farmaceutę	1 046	1 069	1 103	1 037	966	-80
na położną	963	963	990	936	991	+28
na pielęgniarkę	109	104	105	102	100	-9

Źródło: Wydział Zdrowia Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Od 2011 roku badaniami statystycznymi zostały objęte jednostki ochrony zdrowia podległe resortowi obrony narodowej.

Sieć placówek służby zdrowia uzupełniają przede wszystkim żłobki a także apteki, punkty apteczne, sklepy zielarskie i sklepy medyczne. W latach objętych diagnozą liczba aptek w Bydgoszczy utrzymywała się na podobnym poziomie.

Apteki w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Apteki	130	126	124	124	127	-2,31%
Liczba ludności na 1 aptekę	2 792	2 867	2 899	2 884	2 800	+0,29%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Żłobki, będące zakładami opieki zdrowotnej, prowadziły działania profilaktyczne i opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3. Aktualnie na terenie Bydgoszczy funkcjonuje 9 żłobków miejskich, w tym Żłobek Integracyjny zajmujący się dziećmi niepełnosprawnymi fizycznie i na różnym poziomie rozwoju intelektualnego. W analizowanym okresie nastąpił wzrost liczby dzieci uczęszczających do żłobków, dlatego też wychodząc naprzeciw potrzebom zwiększono rzeczywistą liczbę miejsc do 993 w 2015 roku.

Działalność żłobków w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Żłobki	7	8	8	8	9	+28,57%
Miejsca rzeczywiste	708	912	912	980	993	+40,25%
Dzieci	703	897	899	964	1 025	+45,80%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Urząd Miasta Bydgoszczy

Opieka i pomoc społeczna

Realizacja podstawowych zadań w zakresie opieki społecznej nadzorowana i realizowana jest w różnych formach przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej i działające przy nim jednostki organizacyjne. Pomoc społeczna udzielana jest również przez:

- Polski Komitet Pomocy Społecznej,
- Caritas Diecezji Bydgoskiej,
- Polski Czerwony Krzyż,
- organizacje przykościelne oraz szereg stowarzyszeń i fundacji.

Na terenie miasta Bydgoszczy działa wielofunkcyjna placówka opiekuńczo-wychowawcza (Bydgoski Zespół Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych), dla której organem założycielskim jest miasto, o łącznej liczbie miejsc statutowych 193, która obejmuje filie przy:

- ul. Traugutta 5 – 30 miejsc,
- ul. Stolarskiej 2 – 45 miejsc (w tym 15 miejsc wsparcia dziennego),
- ul. Łomżyńskiej 54/1 – 14 miejsc,
- ul. Łomżyńskiej 54/2 – 13 miejsc,
- ul. Bora Komorowskiego 22/1 – 14 miejsc,
- ul. Bora Komorowskiego 57 – 10 miejsc,
- ul. Bora Komorowskiego 63/13 – 10 miejsc,
- ul. Grunwaldzkiej 49/2 – 13 miejsc,
- Pl. Chełmińskim 7/9 – 14 miejsc,
- ul. Dunikowskiego 2 – 30 miejsc wsparcia dziennego.

Dodatkowo 1 Rodzinny Dom Dziecka zapewnia 8 miejsc. W 2015 r. z pomocy placówek skorzystało 325 dzieci (317 w Zespole Placówek oraz 8 w RDD).

Oprócz tego w roku 2015 pomocą objęto 56 dzieci z Bydgoszczy, umieszczonych w Placówkach Opiekuńczo-Wychowawczych w innych powiatach (m.in.: białogardzkim, brodnickim, grudziądzkim, lipnowskim, pleszewskim, świeckim, sępoleńskim, włocławskim i żnińskim) oraz mieście Toruniu.

Przy BZPOW działa również hostel posiadający 30 miejsc wsparcia dziennego. Hostel udziela pomocy osobom znajdującym się w sytuacji kryzysowej bez względu na wiek, płeć, wykształcenie czy sytuację materialną. Pomoc ma na celu odzyskanie przez osoby dotknięte kryzysem równowagi emocjonalnej, poczucia bezpieczeństwa, poczucia własnej wartości oraz kontroli nad własnym życiem, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej.

Domy Pomocy Społecznej świadczą specjalistyczne usługi dla osób, które wymagają całodobowej opieki. W 2015 r. skorzystały z tej pomocy 352 osoby. Na terenie Bydgoszczy funkcjonują trzy DPS-y o zasięgu ponadlokalnym, które dysponują 301 miejscami statutowymi:

- Dom Pomocy Społecznej „Promień Życia”, ul. Łomżyńska 54 (dla osób przewlekle somatycznie chorych) – liczba miejsc 170, opiekę i pomoc w 2015 r. otrzymało 198 osób,
- Dom Pomocy Społecznej „Jesień Życia”, ul. Mińska 15a (dla osób starszych) – liczba miejsc 75, opiekę i pomoc w 2013 r. otrzymało 90 osób,
- Dom Pomocy Społecznej „Słoneczko”, ul. Gałczyńskiego 2 (dla dzieci i osób niepełnosprawnych intelektualnie) – liczba miejsc 56, opiekę i pomoc w 2015 r. otrzymały 64 osoby.

Ponadto osobom chorym pomocy udziela Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy, który wspiera w odzyskiwaniu największego zakresu sprawności, zapewnia kontynuację leczenia i wyżywienie odpowiednie do stanu zdrowia. Pacjentami Zakładu są osoby chore i niepełnosprawne, wymagające stałej, długoterminowej opieki i pielęgnacji.

Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że społeczeństwo się starzeje i obecne zaplecze lokalowe może być w przyszłości niewystarczające. Od kilku lat rośnie liczba osób objętych pomocą w wyniku czego widoczna była tendencja, zgodnie z którą liczba osób objętych pomocą przewyższała liczbę miejsc.

Stan ten obrazuje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Liczba Domów Pomocy Społecznej	3	3	3	3	3	0,00%
Liczba miejsc	301	301	301	301	301	0,00%
Liczba osób objętych pomocą	356	357	364	345	352	-1,12%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Domy Dziennego Pobytu świadczą usługi na rzecz osób o ograniczonej sprawności psychofizycznej z powodu wieku i stanu zdrowia – pensjonariusze otrzymują opiekę i posiłki. Usługi świadczone są przez trzy Domy Dziennego Pobytu, które zapewniły w 2015 roku opiekę dzienną 222 podopiecznym (rzeczywista liczba miejsc – 180):

- Ośrodek Wsparcia dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej, ul. Gałczyńskiego 2 przy DPS „Słoneczko” – liczba miejsc 60, opiekę i pomoc otrzymało 87 dzieci niepełnosprawnych,
- Dom Dziennego Pobytu „Kapuściska”, ul. Kapuściska 10 (dla osób starszych i niepełnosprawnych) – liczba miejsc 65, opiekę i pomoc otrzymało 75 osób,
- Dom Dziennego Pobytu „Senior”, ul. Jodłowa 14 (dla osób starszych i niepełnosprawnych) – liczba miejsc 55, opiekę i pomoc otrzymało 60 osób.

W latach 2011-2015 widać tendencję rosnącą wśród liczby osób objętych pomocą:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Domy Dziennego Pobytu	3	3	3	3	3	0,00%
Liczba miejsc	165	180	180	180	180	+9,09%
Liczba osób objętych pomocą	172	192	202	198	222	+29,07%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Środowiskowe Domy Samopomocy, realizują zadania związane z pomocą osobom przewlekle chorym psychicznie oraz niepełnosprawnym intelektualnie, przeciwdziałają instytucjonalizacji i służą utrzymaniu w naturalnym środowisku osób mających poważne trudności w funkcjonowaniu w życiu codziennym. Funkcjonuje sześć Środowiskowych Domów Pomocy o łącznej liczbie miejsc statutowych – 183, w których to w 2015 roku opiekę otrzymało 215 osób.

Stan na koniec roku 2015 przedstawia się następująco:

- Środowiskowy Dom Samopomocy „Niezapominajka”, ul. Ogrodowa 9 – w placówce o liczbie miejsc rzeczywistych 35, opiekę i pomoc otrzymały łącznie 42 osoby,
- Środowiskowy Dom Samopomocy „Bławatek”, ul. Dunikowskiego 2 – w placówce o liczbie miejsc rzeczywistych 20, opiekę i pomoc otrzymało łącznie 25 osób,
- Środowiskowy Dom Samopomocy, ul. Gałczyńskiego 2 przy DPS „Słoneczko” – w placówce o liczbie miejsc rzeczywistych 38, opiekę i pomoc otrzymały łącznie 44 osoby,
- Środowiskowy Dom Samopomocy „Stokrotka”, ul. Mińska 15a przy DPS „Jesień Życia” – w placówce o liczbie miejsc rzeczywistych 30, opiekę i pomoc otrzymało łącznie 31 osób,
- Środowiskowy Dom Samopomocy „Sami Swoi”, ul. Łomżyńska 54 przy DPS „Promień Życia” – w placówce o liczbie miejsc rzeczywistych 30, opiekę i pomoc otrzymało łącznie 35 osób,
- Środowiskowy Dom Samopomocy „Wrzos”, ul. Janosika 4 – w placówce o liczbie miejsc rzeczywistych 30, opiekę i pomoc otrzymało łącznie 48 osób.

Zmiany w powyższych placówkach przedstawia tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Środowiskowy Dom Samopomocy	6	6	6	6	6	0,00%
Liczba miejsc	170	170	170	183	183	+7,65%
Liczba osób objętych pomocą	221	213	215	221	215	-2,71%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Wspieraniem osób i rodzin w rozwiązywaniu problemów życiowych i sytuacji kryzysowych zajmują się Specjalistyczne Ośrodki Poradnictwa Rodzinnego i Interwencji Kryzysowej, tj. Gminne Ośrodki Interwencji Kryzysowej działające przy DPS „Jesień Życia” i „Słoneczko”, a także Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej. W ramach swych działań placówki zajmują się prowadzeniem terapii i udzielaniem porad dla dzieci, młodzieży osób dorosłych, u których występują problemy wychowawcze, trudności w szkole, symptomy niedostosowania społecznego i zaburzeń osobowości w okresie dorastania i wieku dojrzałego, problem alkoholizmu w rodzinie i współzależnienia.

Obok Gminnych Ośrodków Interwencji Kryzysowej działa Dział Wsparcia Rodziny i Asysty Rodzinnej MOPS (wcześniej Bydgoskie Centrum Wsparcia Rodziny), które realizuje zadania polegające na wsparciu osób i rodzin w rozwiązywaniu problemów życiowych oraz w sytuacjach kryzysowych. Jednostki te świadczą pomoc w formie konsultacji i terapii indywidualnych w zakresie problemów wychowawczych, rodzinnych, małżeńskich, przemocy, zaburzeń osobowości i emocjonalnych, współzależnienia i innych oraz prowadzą zajęcia dla dzieci i młodzieży z zakresu komunikacji, asertywności, nabywania umiejętności rozwiązywania problemów i rozładowywania napięć, a także warsztaty dla pracowników socjalnych.

Zadania związane z poradnictwem pedagogicznym i psychologicznym oraz pozyskiwaniem, kwalifikowaniem i szkoleniem osób zgłaszających gotowość do pełnienia funkcji rodziny zastępczej i adopcyjnej realizuje Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy oraz Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy im. Jana Pawła II Caritas Diecezji Bydgoskiej. Niepłodność, dotykająca coraz więcej par, uznana została za chorobę społeczną przez Światową Organizację Zdrowia. Według statystyk, problem niepłodności dotyczy w Polsce 14-20% społeczeństwa.

Poniższa tabelka odzwierciedla zainteresowanie adopcją jako formą rodzicielstwa:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Liczba przygotowanych rodziców	81	86	106	76	52	-35,80%
Liczba adopcji	80	90	70	54	52	-35,00%

Źródło: Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Bydgoszczy; Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy im. Jana Pawła II Caritas

Polski Komitet Pomocy Społecznej – organizacja pozarządowa – którego zadaniem jest udzielenie schronienia osobom bezdomnym, prowadzi:

- Centrum Pomocy dla Bezdomnych Mężczyzn – ul. Fordońska 422, z 176 miejscami noclegowymi + 54 dodatkowo w okresie zimowym jako noclegownia z możliwością utworzenia dodatkowych 50 miejsc sezonowych w pomieszczeniach zastępczych; udzielono w 2015 roku pomocy w postaci 6.965 noclegów oraz 180.852 posiłków,
- Centrum Pomocy dla Bezdomnych Kobiet i Matek z Dziećmi – ul. Polanka 9, z 100 miejscami noclegowymi z możliwością utworzenia dodatkowych 50 miejsc sezonowych; udzielono w 2015 roku pomocy w postaci 6.965 noclegów,

W związku z likwidacją Izby Wytrzeźwień, w kwietniu 2010 roku powołany został Punkt Pomocy Osobom Nietrzeźwym przy Centrum Pomocy dla Bezdomnych Mężczyzn (18 miejsc znajdujących się w odrębnym budynku); w 2015 roku udzielono pomocy 4.438 osobom.

Świadczona jest również pomoc finansowa rodzinom i osobom będącym w trudnej sytuacji materialnej, w formie zasiłków: stałych, okresowych, celowych i specjalnych zasiłków celowych, zasiłków i pożyczek na ekonomiczne usamodzielnienie; a także pomoc dla rodzin zastępczych, pomoc na usamodzielnienie oraz kontynuację nauki, pomoc pieniężna na pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla osób mających status uchodźcy. Potrzeby poszczególnych środowisk rozpoznaje zawodowa służba socjalna, działająca w ramach Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Świadczenia pomocy społecznej:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	Zmiana 2015/2011
Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej w gospodarstwach domowych	16 402	16 539	17 474	15 706	13 893	-15,30%
Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w ramach świadczeń rodzinnych	8 179	7 571	6 764	6 205	5 728	-29,97%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Ponadto świadczone są usługi w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych wobec osób o ograniczonej sprawności psychofizycznej oraz obłożnie chorych i samotnych. Natomiast do osób z zaburzeniami psychicznymi kierowane są specjalistyczne usługi opiekuńcze w zakresie pielęgnacji, wsparcia psychologicznego oraz ich usprawnienia w taki sposób, by mogły samodzielnie funkcjonować w swoim otoczeniu.

Ważną informacją, wskazującą na skalę pauperyzacji społeczeństwa, jest zakres udzielanej pomocy w formie dodatków mieszkaniowych. Przyznawane są one osobom i rodzinom spełniającym warunki ustawy o najmie i dodatkach mieszkaniowych. W 2015 r. złożono 11,8 tys. wniosków o dodatek. Łączna wartość pomocy udzielonej w tej formie wynosiła 19,5 mln zł. Liczba wniosków zmniejszyła się w stosunku do roku 2011, co może być spowodowane polepszającą się kondycją finansową społeczeństwa. Kształtowanie się dodatków mieszkaniowych w omawianym okresie przedstawiono w tabeli:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	Zmiana 2015/2011
liczba złożonych wniosków	12 574	12 155	12 608	12 419	11 838	-5,85%
liczba wypłaconych dodatków mieszkaniowych	61 941	59 175	60 229	62 602	60 300	-2,65%
kwota dodatków w tys. zł	16 412	16 513	18 664	19 554	19 479	+18,69%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS

Do pozytywnych zjawisk odnotowanych w latach 2011-2015 należał wzrost liczby miejsc rzeczywistych w żłobkach, który w 2015 roku wzrósł o 40% w porównaniu z rokiem 2011. Tak znaczny wzrost liczby miejsc stanowił pozytywne zjawisko w odniesieniu do powrotu kobiet na rynek pracy.

Informacje dla lat objętych diagnozą świadczą, iż nastąpił wzrost liczby placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, co przy uwzględnieniu spadku liczby ludności, wskazuje na poprawę dostępności do usług świadczonych przez te placówki.

Ze struktury demograficznej wynika, że w 2015 r. liczba ludności w wieku poprodukcyjnym stanowiła 23,2% ogólnej liczby mieszkańców tj. 82.401 osób. Według prognozy demograficznej do roku 2050 udział ludności w wieku poprodukcyjnym wzrośnie do 32,0%, w wyniku czego zapotrzebowanie na świadczenia medyczne mogą dalej rosnąć.

Znaczny wzrost w stosunku do 2011 roku odnotowano także w zakresie liczby osób objętych pomocą w Domach Dziennego Pobytu, co przy wspomnianej powyżej tendencji starzenia się społeczeństwa może przyczynić się do wzrostu zapotrzebowania na miejsca w placówkach społecznych.

W analizowanym okresie nastąpił 15,3% spadek liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w gospodarstwach domowych oraz znaczny spadek rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci (o blisko 30,0% w roku 2015 w odniesieniu do roku 2011).

II.4. KULTURA FIZYCZNA, SPORT I TURYSTYKA

Kultura fizyczna i sport

Bydgoszcz dysponuje bogatą i różnorodną bazą sportowo-rekreacyjną. Składają się na nią m.in.:

- **Hala Sportowo-Widowiskowa „Łuczniczka”** (widownia: od 5,3 do 8,0 tys. miejsc siedzących). Boisko o wymiarach 50 x 30 m posiada wbudowane pola do gry w piłkę ręczną, siatkówkę i koszykówkę. Posiadane zaplecze – sanitariaty, szatnie, odnowa biologiczna, gastronomia – pozwala wykorzystywać obiekt dla potrzeb rozgrywek sportowych o randze międzynarodowej. Duża pojemność widowni umożliwia także organizację masowych imprez o charakterze kulturalno-rozrywkowym,
- **Hala Artego Arena** (widownia: 1,5 tys. miejsc siedzących). Na płycie głównej boiska, które ma wymiary 44,5 x 24,1 m mogą odbywać się mecze koszykówki, siatkówki i piłki ręcznej. Moc oświetlenia jest wystarczająca dla przeprowadzenia transmisji telewizyjnych. Hala posiada niezbędne wyposażenie techniczne do organizacji zawodów sportowych. Są to tablice wyników, ekran ledowy, kosze najazdowe do koszykówki, bramki do piłki ręcznej. Jest także skomunikowana podziemnym przejściem z halą „Łuczniczka”. Ponadto dysponuje również gabinetem odnowy biologicznej, sauną, pokojami trenerów i sędziów oraz organizatorów. Parkingi przy Artego Arena mogą pomieścić 124 samochody osobowe i 8 autobusów,
- **Stadion im. Zdzisława Krzyszkowiaka**, w ramach kompleksu sportowego „Zawisza” (widownia: 20,5 tys. miejsc siedzących) obiekt posiada bieżnię 9-torową z tartanem najnowszej generacji (typ „Konipur-M”), krytą bieżnię lekkoatletyczną, podgrzewaną płytę głównego boiska piłkarskiego i oświetlone boisko boczne ze sztuczną nawierzchnią. Bardzo nowoczesne zaplecze umożliwia organizację imprez sportowych o zasięgu międzynarodowym, zarówno lekkoatletycznych (np. Mistrzostwa Świata do lat 23) jak i piłkarskich (mecze towarzyskie reprezentacji Polski),
- **Stadion Bydgoskiego Towarzystwa Żużlowego Polonia**, choć obiekt posiada infrastrukturę umożliwiającą organizację zawodów żużlowych światowego cyklu Grand Prix, jest ona przestarzała i wymaga remontu,
- **tor speedrowerowy** (przy ul. Wiszniewskiego – Nowy Fordon). Obiekt spełnia wszystkie wymogi międzynarodowej federacji Cycle Speedway, a tym samym może gościć zawody speedrowerowe o randze europejskiej i światowej.

W mieście w 2015 roku funkcjonowało 7 stadionów (w tym 2 obiekty z widownią powyżej 10 tys. osób), 12 hal sportowych, oraz 44 sale gimnastyczno-sportowe o powierzchni powyżej 250 m². Z obiektów tych korzystała młodzież szkolna, studenci, dorośli mieszkańcy, a także kibice, turyści i inni goście naszego miasta.

Bazę sportowo-rekreacyjną Bydgoszczy w 2015 roku tworzyło również 12 basenów krytych i 1 otwarty. W 15 punktach miasta zlokalizowano kompleksy kortów tenisowych (56 kortów odkrytych i 8 kortów krytych). Istnieje 37 wielofunkcyjnych, przyszkolnych boisk sportowych ze sztuczną nawierzchnią i 23 zespoły boisk w ramach programu „Moje boisko – Orlik 2012”.

Ponadto bydgoszczanie mieli w 2015 roku dostęp do obiektów o bardziej specjalistycznym charakterze, takich jak: akwen do kajak polo, tor łuczniczy, tor regatowy, tor kartingowy, 2 kręgielnie i 6 strzelnic. Większość ww. obiektów znajduje się w centralnej części miasta. Podobnie zlokalizowanych jest 11 przystani: 3 żeglarskie, 4 kajakowe i 4 wioślarskie.

W latach 2011-2015 zrealizowano szereg przedsięwzięć mających na celu zmodernizowanie i rozbudowanie istniejącej bazy sportowej, spośród których do najistotniejszych należały: budowa basenu (ul. Stawowa na Błoniu), budowa hal sportowych, przebudowa Toru Regatowego w Brdujściu. Ponadto poddano rewitalizacji zdegradowane tereny sportowe na Wyspie Młyńskiej oraz zmodernizowano wybrane obiekty sportowe CWZS Zawisza.

Aktywność mieszkańców w sferze sportu wyczynowego realizowano w 96 klubach sportowych, których liczba nieznacznie zmalała (w 2012 r. było ich 100). W tych klubach istniało 168 sekcji, których liczba sukcesywnie

wzrastała (w 2012 r. w Bydgoszczy było 158 sekcji). Praca 233 trenerów i 194 instruktorów sportowych umożliwiała podnoszenie umiejętności sportowych prawie 8,5 tys. członków – w szczególności 8,1 tys. osobom regularnie ćwiczącym. Liczebność członków klubów zmniejszyła się w porównaniu z rokiem 2012 o 6,7%. Niemal identyczna sytuacja miała miejsce wśród osób regularnie ćwiczących, ich liczba od 2012 roku spadła o 4,3%. Udział kobiet w latach 2012-2014 kształtował się na poziomie około 30%. Należy podkreślić, że 72,0% wszystkich ćwiczących stanowiła młodzież szkolna i dzieci. Liczba ta zmalała w porównaniu z rokiem 2012 o 9,09%. Udział dziewcząt ćwiczących wahał się w przedziale 31,5-33,9%. Kolejnym pozytywnym aspektem był utrzymujący się wskaźnik średniej liczby trenerów i instruktorów przypadających na 1 sekcję sportową, który wyniósł w 2014 roku – 2,8 osoby. W związku z aktualizacją danych dot. sportu w bazie BDL GUS w cyklu 2-letnim, dane za 2011, 2013 i 2015 rok są niedostępne.

Opisane tendencje zobrazowane są w poniższej tabeli:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2014/2012
Kluby sportowe	.	100	.	96	.	-4,00%
Sekcje sportowe	.	158	.	168	.	+6,33%
średnia liczba sekcji na 1 klub	.	1,58	.	1,75	.	+10,76%
Trenerzy	.	218	.	233	.	+6,88%
Instruktorzy sportowi	.	224	.	194	.	-13,39%
Inne osoby prowadzące zajęcia sportowe	.	66	.	50	.	-24,24%
średnia liczba trenerów, instruktorów i innych osób na 1 sekcję	.	3,22	.	2,84	.	-11,80%
Członkowie klubów	.	9 088	.	8 480	.	-6,69%
Osoby ćwiczące ogółem	.	8 465	.	8 105	.	-4,25%
w tym: kobiety	.	2 596	.	2 375	.	-8,51%
% udział kobiet	.	30,67%	.	29,30%	.	-1,37 pkt%
w tym: do lat 18 (dzieci i młodzież)	.	6 713	.	6 103	.	-9,09%
% udział dzieci i młodzieży	.	79,30%	.	71,97%	.	-7,33 pkt%
w tym: dziewczęta	.	2 279	.	1 924	.	-15,58%
% udział dziewcząt	.	33,95%	.	31,53%	.	-2,58 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Uwaga: powyższe dane aktualizowane są w cyklu 2-letnim

Turystyka

Bydgoszcz, jako cel turystyki przyjazdowej, posiadała kilka atrakcyjnych uwarunkowań. Miasto usytuowane jest nad Brdą, Wisłą i Kanalem Bydgoskim, a układ dróg wodnych, system śluz i zabytki architektury hydrotechnicznej tworzą unikatowy w skali kraju, a może nawet Europy, Bydgoski Węzeł Wodny. Niestety posiadany potencjał, zarówno turystyczny, jak i nawet identyfikacyjny, jest jeszcze niedostatecznie wykorzystywany. Jednak współczesna turystyka obejmuje także cele krajoznawcze, wypoczynkowe, rozrywkowe i biznesowe. Ważnym atutem było zaliczenie Bydgoszczy do grona, liczących się w kraju, ośrodków muzycznych (Filharmonia Pomorska, Opera Nova, Akademia Muzyczna wraz z kalendarzem imprez stałych i okresowych). Kibiców może przyciągnąć do Bydgoszczy stosunkowo nowoczesna infrastruktura sportowa, będąca podstawowym warunkiem do organizacji dużych imprez adresowanych do szerokiej publiczności (mityngi lekkoatletyczne, mecze reprezentacji Polski: piłka nożna, siatkówka, koszykówka, rozgrywki ligowe). Do turystyki o charakterze biznesowym zachęcała rozwinięta sieć hotelowo-szkoleniowa. Zachętą do odwiedzenia Bydgoszczy były połączenia lotnicze z dużymi miastami europejskimi (m.in.: Londyn, Dublin, Birmingham).

Średnia długość pobytu w Bydgoszczy była szacowana na 2,5 doby – w większości deklarowano biznesowy cel turystyki pobytowej. Przeciętny czas jaki spędza turysta na zwiedzaniu miasta wynosił 3-4,5 godz. Ofertę turystyczną Bydgoszczy wzbogacała istniejąca baza noclegowa i sieć lokali gastronomicznych.

Liczbę obiektów hotelowych, miejsc noclegowych, udzielonych noclegów, obsłużonych turystów krajowych i zagranicznych w latach 2011-2015 przedstawiono w tabeli poniżej.

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Obiekty noclegowe	24	25	25	28	29	+20,83%
w tym: hotele	18	18	18	20	21	+16,67%
Miejsca noclegowe	2 513	2 578	2 965	2 916	3 005	+19,58%
Korzystający z noclegów: ogółem	131 361	122 894	125 027	144 756	175 312	+33,46%
turyści zagraniczni (w %)	13,0	14,8	13,0	12,9	17,4	+4,4 pkt%
Wynajęte pokoje: ogółem	169 033	168 838	158 334	184 552	245 244	+45,09%
turyści zagraniczni (w %)	24,6	29,4	25,0	23,3	25,4	+0,8 pkt%
Udzielone noclegi: ogółem	241 977	246 383	238 275	274 287	371 226	+53,41%
turyści zagraniczni (w %)	21,5	25,2	20,8	20,3	22,0	+0,5 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Bydgoska baza noclegowa na przestrzeni ostatnich lat wzbogaciła się o kilka obiektów hotelowych:

- w 2012 r. - 1 hotel (44 miejsca),
- w 2013 r. - 1 hotel *** (234 miejsca),
- w 2014 r. - 1 hotel **** (160 miejsc),
- w 2015 r. - 1 hotel *** (24 miejsca).

W badanym okresie wzrosła liczba miejsc noclegowych o 19,6%. Pozytywne zmiany odnotowano w zakresie liczby wynajmowanych pokoi (wzrost o 45,1%) oraz liczby udzielonych noclegów (wzrost o 33,5%), co stanowiło korzystną prognozę dla ruchu turystycznego miasta. Wzrósł również udział udzielonych noclegów turystom zagranicznym. Ponad co czwarty pokój wynajmowany był przez cudzoziemców.

W 2015 roku na terenie Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Myśliczku została zakończona budowa Bydgoskiego Centrum Targowo-Wystawienniczego. Na terenie Ogrodu Fauny Polskiej został wybudowany Pawilon Akwarium i Terrarium. Inne istotne inwestycje na terenach turystycznych w mieście związane były z budową infrastruktury rekreacyjnej Wyspy Młyńskiej i jej najbliższego otoczenia. Ponadto w 2011 roku poddano rewaloryzacji Zespół Pałacowo-Parkowy w Ostromecku (II etap prac obejmujący m.in. przebudowę Pałacu Mostowskich).

Mimo rozbudowanej infrastruktury sportowej w mieście do 2014 roku nieznacznie zmalała liczba członków klubów sportowych oraz osób ćwiczących ogółem.

W latach 2011-2015 pozytywne zjawiska odnotowano w turystyce. Systematycznie przybywało zarówno obiektów jak i miejsc noclegowych. W 2015 w roku w porównaniu z rokiem 2011 liczba udzielonych noclegów wzrosła o 53,4%.

II.5. MIESZKALNICTWO

Budownictwo mieszkaniowe jest podstawową tkanką zabudowy miasta oraz elementem zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych człowieka, przez co znacząco wpływa na jakość życia mieszkańców. Na koniec 2015 r. zasoby mieszkaniowe Bydgoszczy wynosiły 148.055 mieszkań, a ich liczba w stosunku do 2011 r. wzrosła o ponad 4,0 tys. Wzrost liczby mieszkań oraz spadek liczby mieszkańców miasta wpłynęły na poprawę warunków zamieszkania.

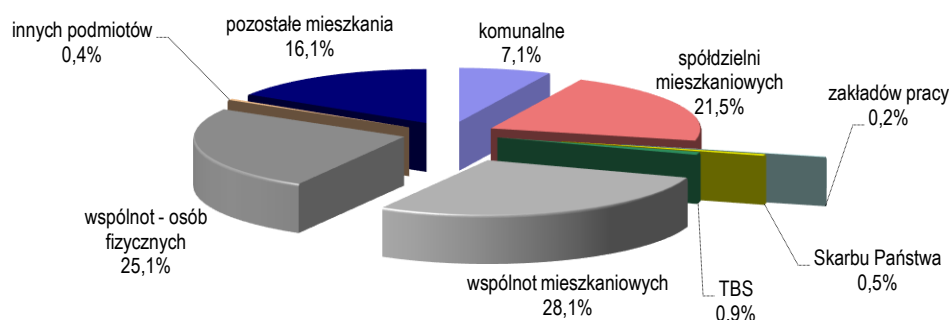
Podstawowe dane dotyczące zasobów i warunków mieszkaniowych przedstawia poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Zasoby mieszkaniowe: ogółem	144 035	145 037	145 964	147 128	148 055	+2,79%
izby	497 265	500 230	503 044	506 369	509 112	+2,38%
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	8 325,0	8 386,0	8 447,4	8 514,1	8 572,1	+2,97%
a) komunalne: mieszkania	.	.	11 148	.	10 507	x
udział %	.	.	7,64	.	7,10	.
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	514,2	.	496,4	x
b) spółdzielni mieszkaniowych: mieszkania	.	.	32 738	.	31 884	x
udział %	.	.	22,43	.	21,54	x
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	1 602,3	.	1 602,3	x
c) zakładów pracy: mieszkania	.	.	332	.	294	x
udział %	.	.	0,23	.	0,20	x
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	18,1	.	14,9	x
d) Skarbu Państwa: mieszkania	.	.	764	.	753	x
udział %	.	.	0,52	.	0,51	x
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	35,0	.	37,1	x
e) TBS: mieszkania	.	.	1 140	.	1 281	x
udział %	.	.	0,78	.	0,87	x
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	56,5	.	64,0	x
f) wspólnot mieszkaniowych: mieszkania	.	.	43 362	.	41 617	x
udział %	.	.	29,71	.	28,11	x
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	2 231,8	.	2 188,5	x
g) wspólnot mieszk. (osób fizycznych): mieszkania	.	.	36 647	.	37 221	x
udział %	.	.	25,11	.	25,14	x
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	1 898,4	.	1 966,7	x
h) innych podmiotów: mieszkania	.	.	655	.	630	x
udział %	.	.	0,45	.	0,43	x
powierzchnia użytkowa (tys. m ²)	.	.	34,4	.	30,2	x
Liczba mieszkań: na 1000 mieszkańców	396,8	401,5	406,1	411,4	416,3	+19,5
Przeciętna powierzchnia użytkowa: na 1 mieszkanie (m ²)	57,80	57,82	57,87	57,87	57,90	+0,10
na 1 osobę (m ²)	22,93	23,21	23,50	23,81	24,1	+1,17
Przeciętna liczba izb: na 1 mieszkanie	3,45	3,45	3,45	3,44	3,44	-0,01
Przeciętna liczba osób: na 1 mieszkanie	2,52	2,49	2,46	2,43	2,40	-0,12
na 1 izbę	0,73	0,72	0,71	0,71	0,70	-0,03

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS – od 2013 roku dane publikowane mają być co 2 lata.

W analizowanym okresie nieznacznie zwiększyła się średnia powierzchnia użytkowa przypadająca na jedno mieszkanie i na jedną osobę, natomiast wystąpił wyraźny wzrost wskaźnika liczby mieszkań na 1000 mieszkańców. W 2015 roku na 1000 mieszkańców przypadało 416,3 mieszkań, o 19,5 mieszkania więcej niż w 2011 r.

Strukturę własnościową zasobów mieszkaniowych w 2015 r. przedstawia poniższy wykres:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

O standardzie zamieszkania świadczą wskaźniki dotyczące wielkości i zagęszczenia mieszkań. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na koniec 2015 r. wynosiła 57,9 m² i była tylko o 0,1 m² większa niż w 2011 r., ale już o 1,2 m² wzrosła w tym okresie przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na jedną osobę i wynosiła 24,1 m². Natomiast w omawianym okresie przeciętna liczba osób w mieszkaniu spadła z 2,5 do 2,4.

O standardzie zamieszkania świadczy również wyposażenie w podstawowe instalacje. Największy procent mieszkań wyposażonych jest w wodociąg (99,5%) oraz w WC (98,3%). Wskaźniki opisujące wyposażenie mieszkań w podstawową infrastrukturę uległy nieznacznej poprawie i przedstawiały się następująco:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Mieszkania wyposażone w instalacje (w %): wodociąg	99,48	99,48	99,49	99,50	99,51	+0,03
WC	98,14	98,16	98,29	98,31	98,32	+0,18
łazienka	95,31	95,34	95,38	95,42	95,44	+0,13
c.o.	87,07	87,16	87,27	87,37	87,52	+0,45
gaz	87,32	87,32	87,15	82,10	81,80	-5,52

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

O warunkach mieszkaniowych świadczą nie tylko wskaźniki zagęszczenia, ale jakość mieszkań, która często jest wprost proporcjonalna do czasu ich użytkowania. Dynamiczny rozwój Bydgoszczy w latach powojennych i związana z tym konieczność zaspokajania potrzeb mieszkaniowych poprzez budowę nowych mieszkań, na wiele lat odwróciła uwagę od kompleksowego zadbania o substancję mieszkaniową powstałą w latach wcześniejszych.

Informacji na temat okresu budowy budynków dostarczają narodowe spisy powszechne, a ostatni został przeprowadzony w 2011 roku. Poniżej przedstawiono dane dotyczące mieszkań zamieszkałych wg NSP 2011:

Wyszczególnienie	Mieszkania zamieszkałe wg liczby izb i okresu budowy w 2011 roku – wg NSP 2011						
	Ogółem	1 izba	2 izby	3 izby	4 izby	5 izb i więcej	inne
Bydgoszcz	138 266	2 952	19 162	53 571	43 292	17 836	1 453
wybudowane przed 1918 rokiem	17 780	780	4 546	7 096	3 661	1 627	70
% w ogółem	12,86%	26,42%	23,72%	13,25%	8,46%	9,12%	4,82%
wybudowane w latach 1918-1944	8 103	241	1 647	2 997	2 230	966	22

Wyszczególnienie	Mieszkania zamieszkane wg liczby izb i okresu budowy w 2011 roku – wg NSP 2011						
	Ogółem	1 izba	2 izby	3 izby	4 izby	5 izb i więcej	inne
% w ogółem	5,86%	8,16%	8,60%	5,59%	5,15%	5,42%	1,51%
wybudowane w latach 1945-1970	32 623	1 171	5 930	14 651	7 714	3 102	55
% w ogółem	23,59%	39,67%	30,95%	27,35%	17,82%	17,39%	3,79%
wybudowane w latach 1971-1978	25 936	295	2 258	9 384	10 943	3 027	29
% w ogółem	18,76%	9,99%	11,78%	17,52%	25,28%	16,97%	2,00%
wybudowane w latach 1979-1988	24 703	98	1 614	8 245	10 818	3 867	61
% w ogółem	17,87%	3,32%	8,42%	15,39%	24,99%	21,68%	4,20%
wybudowane w latach 1989-2002	19 896	322	1 805	7 582	6 413	3 740	34
% w ogółem	14,39%	10,91%	9,42%	14,15%	14,81%	20,97%	2,34%
wybudowane w latach 2002-2007	3 638	4	485	1 669	689	738	53
% w ogółem	2,63%	0,14%	2,53%	3,12%	1,59%	4,14%	3,65%
wybudowane w latach 2008-2011	3 243	2	590	1 566	576	479	30
% w ogółem	2,35%	0,07%	3,08%	2,92%	1,33%	2,69%	2,06%
pozostałe	2 344	39	287	381	248	290	1 099
% w ogółem	1,70%	1,32%	1,50%	0,71%	0,57%	1,63%	75,64%

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, BDL GUS wg NSP 2011

W oparciu o dane z Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 roku na terenie miasta 18,7% substancji mieszkaniowej stanowiły mieszkania zamieszkane w budynkach wybudowanych do 1945 roku. Najwięcej, bo 36,6% mieszkań zamieszkałych zlokalizowanych było w budynkach wybudowanych w latach 1971-1988, natomiast w okresie odbudowy miasta po zniszczeniach wojennych w latach 1945-1970 – 23,6% mieszkań zamieszkałych. Budownictwo mieszkaniowe lokalizowano przede wszystkim na terenach zurbanizowanych, jako uzupełnienie istniejących zasobów.

Dane dotyczące mieszkań oddawanych do użytkowania w latach 2011-2015 przedstawia poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Mieszkania oddane do użytkowania: liczba	865	1 023	1 044	1 225	940	+8,67%
izby	2 793	3 073	3 260	3 564	2 808	+0,54%
powierzchnia użytkowa (m ²)	63 242	64 206	72 205	73 427	59 752	-5,52%
przeciętna powierzchnia mieszkania (m ²)	73,11	62,76	69,16	59,94	63,57	-9,54
spółdzielcze: liczba	81	0	0	0	0	x
udział %	9,36	x	x	x	x	x
izby	254	0	0	0	0	x
powierzchnia użytkowa (m ²)	4 592	0	0	0	0	x
przeciętna powierzchnia mieszkania (m ²)	56,69	x	x	x	x	x
zakładowe: liczba	0	0	32	0	0	x
udział %	x	x	3,07	x	x	x
izby	0	0	128	0	0	x
powierzchnia użytkowa (m ²)	0	0	2 303	0	0	x
przeciętna powierzchnia mieszkania (m ²)	x	x	71,97	x	x	x
komunalne: liczba	0	72	0	0	0	x
udział %	x	7,04	x	x	x	x
izby	0	118	0	0	0	x
powierzchnia użytkowa (m ²)	0	2 314	0	0	0	x
przeciętna powierzchnia mieszkania (m ²)	x	32,14	x	x	x	x
społeczne czynszowe: liczba	127	0	64	38	103	-18,90%
udział %	14,68	x	6,13	3,10	10,96	-3,72 pkt%
izby	265	0	208	125	319	+20,38%

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
powierzchnia użytkowa (m ²)	6 416	0	3 526	2 104	5 316	-17,14%
przeciętna powierzchnia mieszkania (m ²)	50,52	x	55,09	55,37	51,61	+1,09
przeznaczone na sprzedaż lub wynajem: liczba	534	810	732	1 016	701	+31,27%
udział %	61,74	79,18	70,11	82,94	74,57	+12,83 pkt%
izby	1 588	2 376	1 997	2 737	1 897	+19,46%
powierzchnia użytkowa (m ²)	31 089	44 559	40 981	52 377	37 085	+19,29%
przeciętna powierzchnia mieszkania (m ²)	58,22	55,01	55,98	51,55	52,90	-5,32
indywidualne: liczba	123	141	216	171	136	+10,57%
udział %	14,22	13,78	20,69	13,96	14,47	+0,25 pkt%
izby	686	579	927	702	592	-13,70%
powierzchnia użytkowa (m ²)	21 145	17 333	25 395	18 946	17 351	-17,94%
przeciętna powierzchnia mieszkania (m ²)	171,91	122,93	117,57	110,80	127,58	-44,33
Budynki mieszkalne oddane do użytkowania (liczba obiektów)	134	112	137	106	96	-28,36%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W latach 2011-2014 sukcesywnie zwiększała się liczba oddawanych do użytkowania mieszkań, a w 2015 roku nastąpił ich spadek. Głównym realizatorem budownictwa mieszkaniowego byli deweloperzy (liczba mieszkań budowanych na sprzedaż lub wynajem, w 2015 roku stanowiła 74,6% oddanych do użytkowania mieszkań).

W 2015 roku, w stosunku do roku 2011, zmniejszyła się przeciętna powierzchnia użytkowa oddawanych do użytkowania mieszkań z 73,1 m² w 2011 roku do 63,6 m² w 2015 roku.

Ustawowym obowiązkiem Miasta jest:

- zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych gospodarstw domowych osiągających niskie dochody,
- tworzenie i powiększanie zasobu lokali socjalnych, niezbędnych do realizacji wyroków eksmisyjnych z orzeczonym uprawnieniem do lokalu socjalnego,
- zapewnianie lokali zamiennych najemcom i ich rodzinom z budynków objętych nakazem opróżnienia wydanym przez organ nadzoru budowlanego (z budynków zagrożonych katastrofą budowlaną),
- zapewnianie lokali zamiennych i socjalnych w przypadku opróżnienia budynków przeznaczonych do rozbiórki w związku z planowaną inwestycją miasta.

Informację dotyczące oczekujących na mieszkania z zasobu miasta oraz o przyznanych lokalach przedstawia poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Wykwaterowanie z budynków zagrożonych katastrofą budowlaną						
Realizacja (stan na dzień 31.12.):						
- liczba rodzin wykwaterowanych z budynków miasta i AZ*	33 z 22 budynków	57 z 23 budynków	16 z 11 budynków	9 z 7 budynków	8 z 5 budynków	-75,76%
- liczba rodzin wykwaterowanych z budynków prywatnych	3 z 3 budynków	12 z 9 budynków	3 z 3 budynków	2 z 2 budynków	0 z 0 budynków	-100,00%
- razem	36 z 25 budynków (w tym 6 lokali socjalnych)	69 z 32 budynków (w tym 6 lokali socjalnych + 14 jako realizacja wyroków)	19 z 14 budynków (w tym 1 lokal socjalny)	11 z 9 budynków (w tym 0 lokal socjalny)	8 z 5 budynków (w tym 0 lokal socjalny)	-77,78%
Stan potrzeb (na dzień 31.12.):						

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
- liczba rodzin do wykwaterowania z budynków miasta, AZ* i stanowiących współwłasność miasta	37 z 20 budynków	15 z 10 budynków	3 z 3 budynków	9 z 3 budynków	12 z 5 budynków	-67,57%
- liczba rodzin do wykwaterowania z budynków prywatnych	64 z 40 budynków	19 z 10 budynków	14 z 8 budynków	13 z 7 budynków	12 z 6 budynków	-81,25%
- razem	101 z 60 budynków	34 z 20 budynków	17 z 11 budynków	22 z 10 budynków	24* z 11 budynków	-76,24%
Wykwaterowania z budynków przeznaczonych do rozbiórki pod inwestycje miasta						
Realizacja (stan na dzień 31.12.) – liczba rodzin	20 z 2 budynków	5 z 4 budynków	0	14 z 3 budynków	17 z 5 budynków	-15,00%
Stan potrzeb (na dzień 31.12.) – liczba rodzin	81 z 24 budynków	125 z 25 budynków	78 z 22 budynków	63 z 2 budynków	29 z 1 budynków	-70,37%
Przydziały lokali z uwagi na szczególnie uzasadnione potrzeby miasta (na rzecz pracowników uczelni, instytucji, w związku ze zmianą sposobu użytkowania budynków, itp.)						
Realizacja (stan na dzień 31.12.)	22	18	37	24	46	+2,1 krotnie
Stan potrzeb (na dzień 31.12.) – liczba rodzin	107 z 70 budynków	97 z 70 budynków	118 z 44 budynków	60 z 35 budynków	58 z 29 budynków	-45,79%
Przydziały lokali oraz stan potrzeb mieszkaniowych osób uprawnionych do otrzymania lokalu z tytułu trudnych warunków materialnych i mieszkaniowych na podstawie pozytywnej opinii Miejskiej Komisji Mieszkaniowej i decyzji Prezydenta Miasta						
Realizacja (stan na dzień 31.12.):						
- liczba rodzin, które otrzymały przydział lokalu mieszkalnego	16	5	22	23	22	+37,50%
- liczba rodzin, które otrzymały przydział lokalu socjalnego	10	3	19	8	6	-40,00%
Stan potrzeb (na dzień 31.12.):						
- liczba rodzin pozostających na liście	76	160	155	185	163	+2,1 krotnie
w tym: oczekujących na lokal socjalny	28	55	36	44	34	+21,42%
Realizacja wyroków eksmisyjnych z prawem do lokalu socjalnego						
Liczba wyroków wpływających do realizacji	134	129	104	106	231	+72,39%
Realizacja (stan na dzień 31.12.)	28	44	99	120	80	+2,9 krotnie
Wyroki wykreślone	93	74	65	79	76	-18,28%
Stan potrzeb (na dzień 31.12.)	921	915	854	804	916	-0,54%
Razem stan potrzeb (na dzień 31.12.) – osoby	1 286	1 331	1 222	1 134	1190	-7,46%
w tym: na lokal socjalny	949	970	890	848	950	-0,11%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy; Administracja Domów Miejskich ADM Sp. z o.o.

* AZ - budynek bez określonego właściciela zarządzany przez ADM Sp. z o.o.

Na koniec 2015 roku na lokale mieszkaniowe z zasobu Miasta oczekiwało 1.190 osób, co oznaczało spadek zapotrzebowania w porównaniu z 2011 rokiem o 7,5%. W okresie tym o 76,2% spadło zapotrzebowanie na mieszkania dla rodzin zamieszkujących budynki zagrożone katastrofą budowlaną, jednak w dalszym ciągu zamieszkałych było 11 takich budynków. Wyraźny spadek dotyczył zapotrzebowania na lokale w związku z realizacją inwestycji miejskich (spadek o 70,4% z 81 na 24). Zapotrzebowanie na lokale socjalne w 2015 roku utrzymało się na poziomie zbliżonym do 2011 roku i wyniosło 950 osób.

Potrzeby w zakresie mieszkań komunalnych i socjalnych zaspakajane są dzięki uwalnianiu się lokali w zasobie komunalnym oraz poprzez realizację budownictwa socjalnego i komunalnego. W roku 2015 w ramach inwestycji miejskich nie oddano do użytkowania nowych lokali socjalnych i mieszkań komunalnych. Natomiast Miasto wspiera budownictwo społeczno-czynszowe. W 2015 roku Spółka zgodnie z planem oddała do wynajmu 103 mieszkania przy ul. Bora-Komorowskiego 59 i 65.

Uzyskanie jednolitych form własności, w nieruchomościach w których Miasto Bydgoszcz jest właścicielem lub współwłaścicielem, następuje poprzez sukcesywną sprzedaż lokali w przedmiotowych nieruchomościach, przy zastosowaniu wysokich bonifikat (maksymalnie 98% wartości lokalu).

W latach 2011-2015 Miasto sprzedało na rzecz najemców 1.452 lokale, z tego:

- 2011 rok - 198 lokali,
- 2012 rok - 512 lokali,
- 2013 rok - 454 lokale,
- 2014 rok - 200 lokali,
- 2015 rok - 88 lokali.

W latach 2011-2015 następował systematyczny przyrost liczby mieszkań w zasobach mieszkaniowych ogółem miasta, co znacząco przełożyło się na wzrost liczby mieszkań na 1000 mieszkańców. W 2015 roku w porównaniu z rokiem 2011 wzrost ten wyniósł 19,5%. Na koniec 2015 roku przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wynosiła 57,9 m², zaś przeciętna liczba osób w mieszkaniu wynosiła 2,4 osoby.

W strukturze własnościowej zasobów mieszkaniowych przeważały mieszkania wspólnot mieszkaniowych (28,1%), zaś mieszkania komunalne stanowiły 7,1% wszystkich mieszkań. Na koniec 2015 roku na lokale mieszkaniowe z zasobu Miasta oczekiwały 1.190 osób. Istniejące zapotrzebowanie na lokale socjalne świadczy o konieczności zwiększenia ich puli.

II.6. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

W latach 2011-2015 nastąpił spadek liczby przestępstw w większości kategorii.

Wynika z tego, iż realizowane zadania w zakresie profilaktyki w ramach Miejskiego Programu Prewencyjno-Profilaktycznego dają rezultaty. Znaczenia nabiera rozbudowa wideomonitoringu, który pozwala na szybkie reagowanie.

W 2015 roku w Bydgoszczy stwierdzono prawie 7,0 tys. przestępstw, tj. 41,9% mniej niż w 2011 roku.

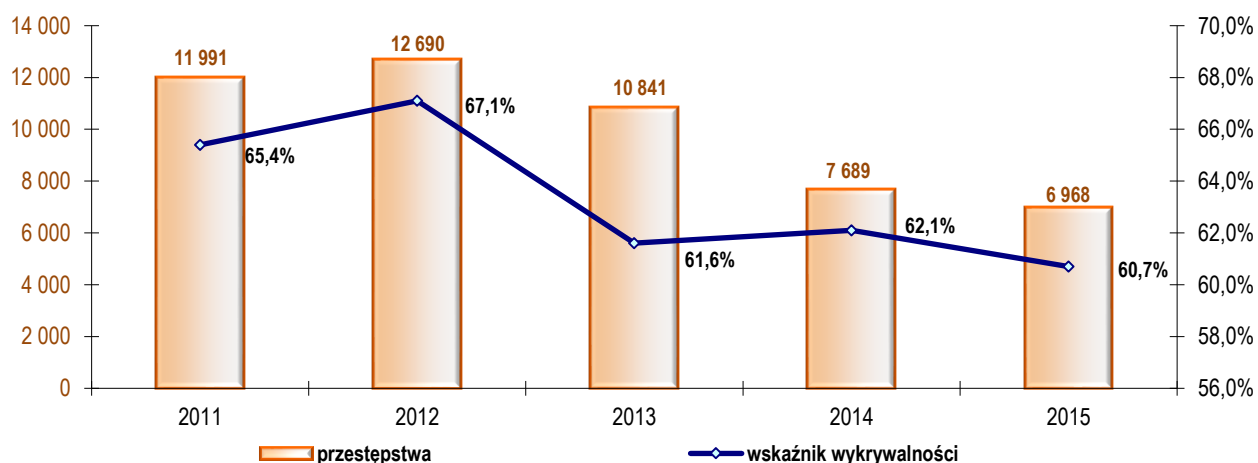
Wśród ogółu przestępstw dominują przestępstwa o charakterze kryminalnym, które stanowią aż 70,6%, a ich liczba i udział z roku na rok maleje – spadek o 44,3% w stosunku do 2011 roku. Kolejne miejsca zajmują przestępstwa gospodarcze, które stanowią 18,3% ogółu przestępstw, chociaż ich liczba i udział jest coraz mniejszy – spadek o 36,9% w stosunku do 2011 roku.

Dane dotyczące liczby przestępstw oraz wskaźnika ich wykrywalności przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Przestępstwa stwierdzone w postępowaniach zakończonych	11 991	12 690	10 841	7 689	6 968	-41,89%
o charakterze kryminalnym	8 836	8 964	7 492	5 558	4 920	-44,32%
gospodarcze	2 025	2 700	2 270	1 342	1 277	-36,94%
drogowe	748	745	626	525	385	-48,53%
kradzież samochodu	300	258	160	136	124	-58,67%
Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych	65,4%	67,1%	61,6%	62,1%	60,7%	-4,7 pkt%
o charakterze kryminalnym	55,2%	55,8%	49,2%	51,9%	50,7%	-4,5 pkt%
gospodarcze	94,6%	95,9%	90,7%	84,9%	77,7%	-16,9 pkt%
drogowe	98,7%	98,9%	98,9%	99,0%	96,9%	-1,8 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Komenda Miejska Policji w Bydgoszczy

Poniższy wykres obrazuje liczbę przestępstw stwierdzonych i ich wykrywalność na przestrzeni lat 2011-2015:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Komenda Miejska Policji w Bydgoszczy

Pozytywnym zjawiskiem jest utrzymywanie się wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych na poziomie powyżej 60,0%. W 2015 roku wskaźnik ten wyniósł 60,7%. Dla porównania wskaźnik wykrywalności sprawców w województwie wyniósł 66,2%. Należy podkreślić, że największą wykrywalność uzyskały przestępstwa drogowe – 96,9% i gospodarcze – 77,7%.

Jednym z elementów wpływającym na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców są wspólne patrole Policji i Straży Miejskiej oraz wspólna realizacja zadań na rzecz zapewniania bezpieczeństwa w mieście:

- programu Miejskiego Programu Prewencyjno-Profilaktycznego „Bezpieczna Szkoła”, w ramach którego bydgoskie szkoły objęte zostały systematycznymi patrolami specjalistycznymi i patrolami interwencyjnymi oraz akcjami, m.in.: „Akademia Bezpieczeństwa - bezpieczna droga do szkoły” (dotyczącej kształtowania zachowań

- i postaw w zakresie bezpiecznego poruszania się po drogach publicznych, właściwego zachowania w kontakcie ze zwierzętami, udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, bezpiecznego Internetu), „Żyj, nie ulegaj, walcz ...!” (dotyczącej różnorodnych form spędzania czasu wolnego bez alkoholu i narkotyków),
- programów: „Internet – możliwości i zagrożenia”, „Bezpieczny Internet - Cyberprzemoc”, „W sieci bezpieczeństwa”, których głównym celem jest zwrócenie uwagi na problematykę zagrożeń wynikających z posługiwania się Internetem i komputerem,
  - akcji „Bezpieczna Bydgoszcz” – Zielona Szkoła, której celem jest zwrócenie uwagi młodzieży na problematykę bezpieczeństwa publicznego i aktywizacja młodzieży,
  - akcji „Bezpieczne Wakacje”, której celem jest nauka bezpiecznego zachowania młodzieży podczas wypoczynku i unikania zagrożeń.

Z roku na rok zwiększa się liczba uczestników ruchu drogowego, co ma niemały wpływ na kolizje drogowe, których liczba w omawianym okresie wahała się od 4,9 tys. do 5,6 tys. Wzmoczone kontrole przestrzegania przepisów ruchu drogowego przez jego uczestników wpłynęły na spadek liczby kolizji drogowych (4,9 tys. w 2015 roku) i wypadków drogowych – w 2015 r. doszło do 199 wypadków drogowych wobec 242 w 2011 r. (spadek o 17,8%). Najczęstszymi przyczynami wypadków jest nieudzielenie pierwszeństwa pojazdowi i pieszemu oraz niezachowanie bezpiecznej odległości między pojazdami i niedostosowanie prędkości do warunków drogowych. Spadek liczby wypadków wpłynął na liczbę ofiar śmiertelnych – w 2015 roku odnotowano 9 ofiar (o 30,8% mniej w stosunku do 2011 roku).

Dane dotyczące wypadków drogowych, ofiar w tych wypadkach i kolizji drogowych przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Wypadki drogowe	242	264	257	209	199	-17,77%
Ofiary w wypadkach drogowych	298	330	332	258	240	-19,46%
w tym: śmiertelne	13	9	13	6	9	-30,77%
Kolizje drogowe	5 627	4 711	4 622	4 764	4 937	-12,26%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Komenda Miejska Policji w Bydgoszczy

Niemałe znaczenie ma wsparcie władz miasta poprzez m.in. przeznaczanie środków finansowych na zakup sprzętu jak i na rozbudowę systemu monitoringu wizyjnego. Zadaniem tego systemu jest wspieranie działań Policji i Straży Miejskiej pełniąc funkcję prewencyjną, bieżącego nadzoru i wczesnego ostrzegania. Wg stanu na koniec 2015 r. w mieście funkcjonowało 178 kamer wizyjnych – docelowo system monitoringu powinien obejmować 191 kamer.

Do głównych zagrożeń bezpieczeństwa mieszkańców występujących na terenie miasta zaliczyć można m.in. zagrożenia pożarowe. W 2015 roku w Bydgoszczy miało miejsce ok. 1,0 tys. pożarów wobec prawie 1,3 tys. w 2011 roku (spadek o 22,1%).

Pożary w poszczególnych grupach zostały przedstawione w poniższej tabeli:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Pożary	1 275	1 100	999	905	993	-22,12%
budynki mieszkalne	271	224	211	166	183	-32,47%
środki transportu	83	73	70	73	75	-9,64%
las	73	64	54	52	89	+21,92%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Komenda Miejska PSP w Bydgoszczy

W celu ograniczania powstawania zagrożeń pożarowych realizowane są programy edukacyjno-propagandowe jak: „Bezpieczeństwo Dziecka”, „Ogień” czy „Bezpieczne Wakacje” i „Bezpieczny Akwen”, które uczą zasad postępowania na wypadek pożaru oraz propagują wiedzę z zakresu ochrony przeciwpożarowej. Straż Pożarna uczestniczy również w realizacji „Miejskiego Programu Zapobiegania

Przestępczości i Poprawy Bezpieczeństwa” oraz rządowego programu „Razem Bezpieczniej”, w ramach którego realizowane były programy kierunkowe takie jak „Bezpieczeństwo w szkole” i „Bezpieczeństwo w ruchu drogowym”.

Wobec wysokiego tempa rozwoju motoryzacji, dużego stopnia natężenia ruchu oraz brakiem miejsc parkingowych w Bydgoszczy, działania operacyjne zaczynają wydłużać się w czasie, co może powodować większe straty i ograniczenie zaangażowania większej liczby jednostek ratowniczych. Jednym z elementów utrudniających działania jednostek ratowniczych jest problem z dojazdem do budynków wielorodzinnych z uwagi na pojazdy parkujące również na drogach pożarowych. Występują utrudnienia w przemieszczaniu się samochodów ratowniczych ulicami miasta, dlatego zasadnym jest przystosowanie torów tramwajowych to tego rodzaju komunikacji.

W 2015 roku w Bydgoszczy wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych zmniejszył się w odniesieniu do 2011 roku o blisko 5 pkt% osiągając 60,7%.

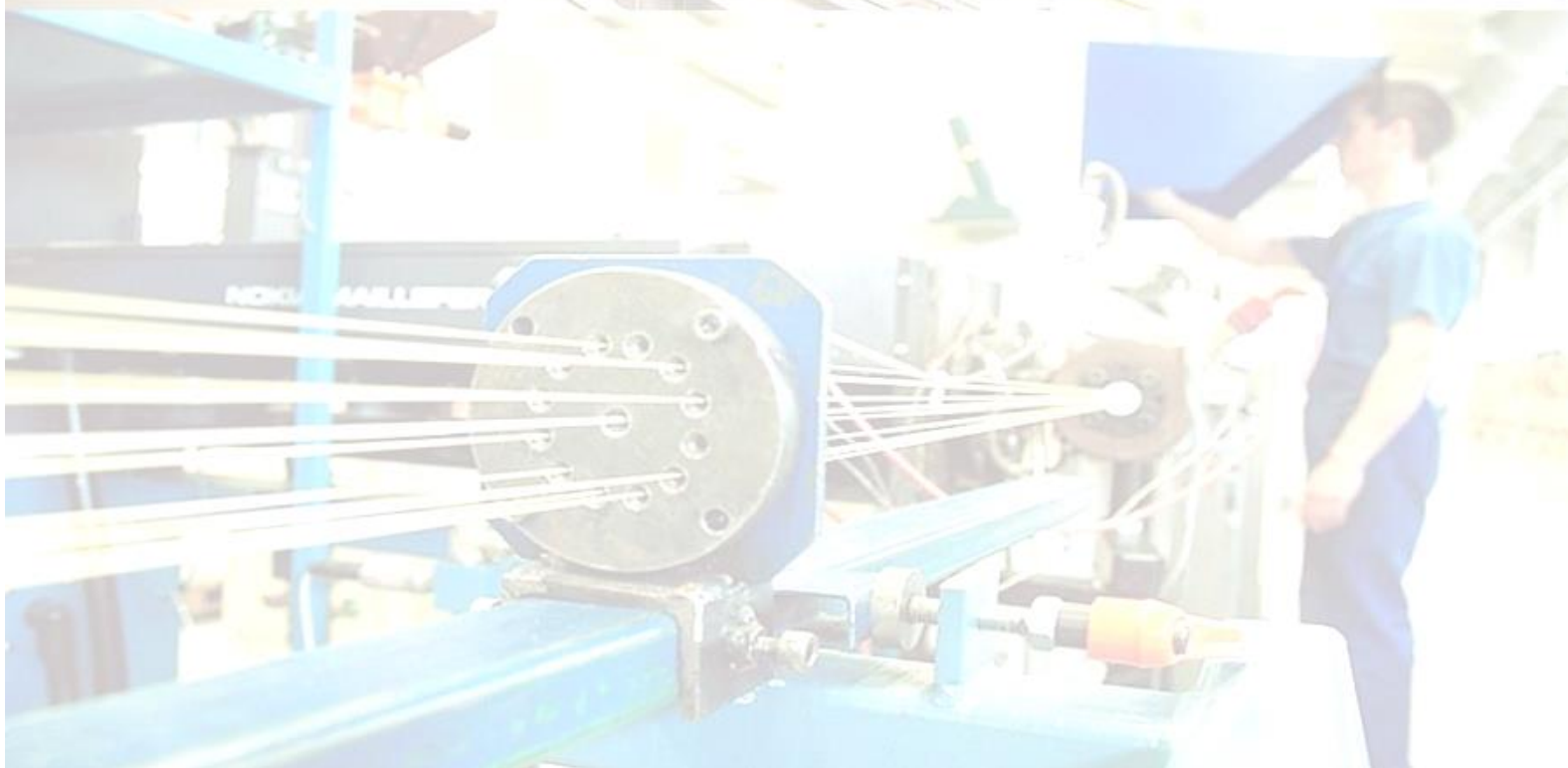
Duże tempo rozwoju motoryzacji, brak miejsc parkingowych i problem z dojazdem do budynków wielorodzinnych opóźniają działania operacyjne jednostek ratowniczych.

Sfera gospodarcza

III. SFERA GOSPODARCZA

III.1. PODMIOTY GOSPODARCZE

Liczba podmiotów gospodarki narodowej (z siedzibą w Bydgoszczy, zarejestrowanych w systemie KRUPGN REGON) w latach 2011-2015 ulegała niewielkim wahaniom, nie przekraczającym 1,2%. W 2015 roku w Bydgoszczy funkcjonowało 42,9 tys. podmiotów gospodarczych, które stanowiły 22,2% wszystkich podmiotów naszego województwa.

Zmiany w liczbie podmiotów gospodarczych ilustruje tabela:

Liczba podmiotów gospodarczych (tys.)	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Bydgoszcz	42,90	43,40	43,43	42,73	42,86	-0,09%
<i>udział % w kujawsko-pomorskim</i>	23,27%	23,09%	22,71%	22,24%	22,16%	-1,11 pkt%
liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców	118,2	120,1	120,8	119,5	120,5	+1,95%
Kujawsko-Pomorskie	184,37	188,00	191,25	192,08	193,47	+4,94%
liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców	87,9	89,7	91,4	91,9	92,7	+5,45 pkt%
Polska	3 869,9	3 975,3	4 070,3	4 119,7	4 184,4	+8,13%
liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców	100,4	103,2	105,7	107,1	108,9	+8,47 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Przedsiębiorczość mieszkańców można zmierzyć liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców. Dla Bydgoszczy wskaźnik ten wyniósł 120,5 (2015 r.) – lokując nasze miasto na odległej, 17. pozycji (wśród 18 miast wojewódzkich). W stosunku do 2011 roku, w Bydgoszczy, wskaźnik ten wzrósł o 2,0%. Osiągnięta wartość wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych na 1000 ludności przewyższała jednak w 2015 roku wartość dla województwa kujawsko-pomorskiego i kraju.

Struktura wg wielkości bydgoskich podmiotów gospodarczych nie uległa większym zmianom. Zdecydowanie przeważały najmniejsze firmy, zatrudniające do 9 osób – stanowiące prawie 95,7% ogółu podmiotów (w 2015r.). Zaledwie 3,4% firm dawało zatrudnienie 10÷49 osobom, a 0,9% podmiotów to średnie przedsiębiorstwa (50÷249 zatrudnionych). W Bydgoszczy funkcjonowało 60 dużych firm, które stanowiły 0,14% ogółu podmiotów gospodarczych.

Omówione tendencje obrazuje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Podmioty gospodarki narodowej wg klasy zatrudnienia (REGON)	42 899	43 401	43 430	42 725	42 864	-0,09%
w tym zatrudniające: 1÷2 osoby	34 566	36 153	36 363	40 883	40 998	+0,42%
3÷9 osób	6 259	5 404	5 235			
10÷49 osób	1 640	1 411	1 404	1 415	1 441	-12,13%
50÷249 osób	360	366	364	364	365	+1,39%
250 i więcej osób	74	67	64	63	60	-18,92%
Struktura % podmiotów gospodarki narodowej (system REGON)	100%	100%	100%	100%	100%	x
w tym zatrudniające: 1÷2 osoby	80,58%	83,30%	83,73%	95,69%	95,65%	+0,48 pkt%
3÷9 osób	14,59%	12,45%	12,05%			
10÷49 osób	3,82%	3,25%	3,23%	3,31%	3,36%	-0,46 pkt%
50÷249 osób	0,84%	0,84%	0,84%	0,85%	0,85%	+0,01 pkt%
250 i więcej osób	0,17%	0,16%	0,15%	0,15%	0,14%	-0,03 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

We wszystkich grupach podmiotów widać było pewne fluktuacje. Na przestrzeni ostatnich 5 lat odnotowano spadek udziału większych firm o 0,03 pkt.%. W stosunku do roku 2011, nastąpił lekki wzrost udziału najmniejszych przedsiębiorstw o 0,48 pkt.%. Przy ogólnym spadku liczby podmiotów podobna sytuacja miała miejsce w przypadku podmiotów zatrudniających ponad 250 osób – ich liczba w badanym okresie spadła z 74 do 60 w 2015 roku.

Pomimo powolnego spadku, w latach objętych diagnozą, liczby dużych podmiotów, ich rola w bydgoskiej gospodarce była nadal duża. Wśród tej grupy wyróżnić można firmy (wg liczby zatrudnionych), m.in.:

• Pojazdy Szynowe PESA Bydgoszcz S.A.	- 2,97 tys.
• Atos Origin IT Services	- 1,95 tys.
• Grupa Energetyczna ENEA S.A.	- 1,40 tys.
• Iqor Global Services Poland	- 1,20 tys.
• MZK Bydgoszcz S.A.	- 1,12 tys.
• Bydgoskie Zakłady Przemysłu Gumowego „Stomil” S.A.	- 1,00 tys.
• IMS Sofa Sp z o.o.	- 1,00 tys.
• Nokia Polska Sp. z o.o.	- 1,00 tys.
• Tyco Electronics Connectivity Polska Sp. z o.o.	- 765
• Wojskowe Zakłady Lotnicze nr 2	- 640
• Miejskie Wodociągi i Kanalizacji Sp. z o.o.	- 635
• Belma Accessories Systems Sp. z o.o.	- 620
• Frosta Sp. z o.o.	- 600
• Supravis Group S.A.	- 585
• PGE Zespół Elektrociepłowni „Bydgoszcz” S.A.	- 580
• Neupack Polska Sp. z o.o.	- 530
• Cukiernia "Sowa"	- 510
• Unilever	- 460
• Skraw-Mech Sp. z o.o.	- 430
• Projprzem Sp. z o.o.	- 390

Strukturę własnościową podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON przedstawiono poniżej:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Podmioty gospodarki narodowej w systemie REGON: ogółem	42 899	43 401	43 430	42 725	42 864	-0,08%
w tym: sektor publiczny	890	914	913	898	870	-2,25%
sektor prywatny	42 009	42 487	42 517	41 819	41 641	-0,88%
<i>Udział % sektora prywatnego</i>	<i>97,93%</i>	<i>97,89%</i>	<i>97,90%</i>	<i>97,88%</i>	<i>97,15%</i>	<i>-0,78 pkt%</i>

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W latach 2011-2015 utrzymywała się dominacja sektora prywatnego w podmiotach ujętych w Rejestrze REGON. Grupował on ponad 97% wszystkich podmiotów. W omawianym okresie udział tego sektora oscylował na zbliżonych do siebie wartościach. Natomiast zauważyć można, że liczba podmiotów w sektorze publicznym od roku 2013 sukcesywnie spadała.

Wśród bydgoskich podmiotów gospodarczych, pod względem ich formy prawnej, dominującą pozycję zajmują zakłady osób fizycznych. Pomimo spadku w latach 2011-2015 ich liczby o 6,3% stanowią one łącznie 68,1% ogółu podmiotów.

Tendencje te zilustrowane zostały poniższą tabelą:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Podmioty gospodarki narodowej w systemie REGON: ogółem	42 899	43 401	43 430	42 725	42 864	-0,08%
w tym: zakłady osób fizycznych	31 136	31 021	30 714	29 625	29 171	-6,31%
spółki handlowe	3 961	4 173	4 388	4 667	5 123	+29,34%
w tym: z udziałem kapitału zagranicznego	549	551	563	583	596	+8,56%
spółdzielnie	121	117	115	116	117	-3,31%
przedsiębiorstwa państwowe	3	3	3	3	3	0,00%
fundacje	177	192	210	230	262	+48,02%
stowarzyszenia i organizacje społeczne	828	862	875	915	958	+15,70%
<i>Udział zakładów osób fizycznych (%)</i>	<i>72,58%</i>	<i>71,48%</i>	<i>70,72%</i>	<i>69,34%</i>	<i>68,05%</i>	<i>-4,53 pkt%</i>

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pozytywnym zjawiskiem był przyrost liczby spółek handlowych o 1.162 szt., co oznaczało wzrost o 29,3% w omawianym okresie. Nieco niższą dynamikę (8,6%) odnotowano wśród spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego. Wzrost ich liczby mógł być potwierdzeniem pozytywnego postrzegania i atrakcyjności naszego miasta w oczach inwestorów zagranicznych. Zmniejszeniu uległa liczba bydgoskich spółdzielni – spadek ten wyniósł 3,3%. Żadnych zmian nie odnotowano wśród przedsiębiorstw państwowych – ich liczba od 2011 r. wyniosła zaledwie 3. Potwierdzeniem rosnącej aktywności społecznej bydgoszczan był wzrost liczby stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz fundacji. W latach 2011-2015 przybyło nam 15,7% nowych stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz 48,0% nowych fundacji.

W latach 2011-2015 sukcesywnie rosła liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego. Zmiany liczby spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego przedstawiono w poniższej tabeli:

Liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Bydgoszcz	549	551	563	583	596	+8,56%
udział % w kujawsko-pomorskim	31,84%	31,27%	31,43%	32,12%	32,53%	+0,69 pkt%
Kujawsko-Pomorskie	1 724	1 762	1 791	1 815	1 832	+6,26%
Polska	70 958	74 729	78 926	83 552	85 552	+20,57%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Tempo wzrostu liczby spółek handlowych z kapitałem zagranicznym w całym kraju (+20,6%) było wyższe niż w Bydgoszczy (+8,6%), ale wyższe niż w województwie kujawsko-pomorskim (+6,3%). Na sytuację naszego miasta pozytywnie wpływała skutecznie rozwijana podstrefa Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz pozostała część Bydgoskiego Parku Przemysłowo-Technologicznego. W ramach całego Parku, w grudniu 2015 roku, funkcjonowało 70 podmiotów gospodarczych zatrudniających łącznie 2.688 osób. Powierzchnia użytkowa wszystkich obiektów na terenie Parku wyniosła 238 tys.m², a łączna wartość nakładów inwestycyjnych osiągnęła 1,30 mld euro (równowartość 5,46 mld zł).

W strukturze podmiotów wg sekcji PKD zarejestrowanych w systemie REGON, pomimo minimalnego 0,1% spadku ogólnej ich liczby w latach 2011-2015, wyraźnie dominowała sekcja PKD – Handel.

Poniżej przedstawiono zmiany liczby podmiotów gospodarczych wg sekcji klasyfikacji PKD 2007:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Podmioty gospodarki narodowej w systemie REGON: ogółem	42 899	43 401	43 430	42 725	42 864	-0,08%
w tym:						
Handel	11 760	11 635	11 429	10 931	10 698	-9,03%
Obsługa rynku nieruchomości	2 133	2 201	2 281	2 361	2 432	+14,02%
Działalność profesjonalna, naukowa	4 169	4 207	4 321	4 297	4 383	+5,13%
Administrowanie	1 186	1 241	1 243	1 261	1 340	+12,98%
Informacja i komunikacja	1 397	1 427	1 485	1 485	1 526	+9,23%
Budownictwo	4 352	4 373	4 317	4 204	4 244	-2,48%
Przetwórstwo przemysłowe	3 623	3 743	3 782	3 693	3 643	+0,55%
Transport i gospodarka magazynowa	2 909	2 795	2 712	2 612	2 629	-9,63%
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	3 216	3 325	3 429	3 479	3 542	+10,14%
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	1 975	1 925	1 863	1 763	1 698	-14,03%
Edukacja	1 269	1 602	1 624	1 625	1 636	+28,92%
Zakwaterowanie i gastronomia	932	923	925	920	942	+1,07%
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	183	188	178	159	161	-12,02%
Pozostała działalność usługowa	2 783	2 798	2 823	2 905	2 912	+4,64%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2015 roku w sekcji Handel zarejestrowanych było 10,7 tys. podmiotów (25,0% udział). Wśród nich znajdowały się: GCB Centrostal (przychody 296,2 mln zł), MM Group (234,7 mln zł), Moto Budrex (141,5 mln zł), Drozapol-Profil (138,3 mln zł), Grupa Handlo-Budowa (131,8 mln zł), Medivet (129,3 mln zł), Dräger Polska (117,9 mln zł), Bydgoska Spółdzielnia Spożywców (114,7 mln zł) i Edbol (109,3 mln zł).

O dużym znaczeniu usług w zakresie: Działalności profesjonalnej, naukowej oraz Obsługi rynku nieruchomości świadczyła ich liczba – odpowiednio 4,4 tys. i 2,4 tys. firm stanowiących 10,2% i 5,7% ogółu podmiotów. Wielkością przychodów wyróżniali się: Iqor Global Services Poland (228,3 mln zł), Miejskie Wodociągi i Kanalizacja (193,8 mln zł), Administracja Domów Miejskich „ADM” (96,4 mln zł), Postdata (62,1 mln zł), Teldat (65,0 mln zł), Remondis (57,2 mln zł), Logon (56,0 mln zł), SM „Zjednoczeni” (53,0 mln zł) i Zeto (33,6 mln zł).

Na zbliżonym do siebie poziomie w latach 2011-2015 kształtowała się liczba przedsiębiorstw budowlanych: (firma Gotowski – przychody 199,4 mln zł; EBUD-Przemysłówka – 134,8 mln zł; Projprzem S.A. – 130,3 mln zł; Kamal – 129,8 mln zł; Lech – 59,4 mln zł) oraz firm przemysłowych (PESA – przychody 3163,1 mln zł; Frosta – 500,5 mln zł; MMP Neupack Polska – 435,7 mln zł; Oponeo.pl – 416,5 mln zł; Supravis Group – 406,5 mln zł; „Müller” Fabryka Świec – 338,3 mln zł; Hanplast – 312,5 mln zł; Abramczyk – 274,3 mln zł; KPEC – 260,5 mln zł; Cukiernia „Sowa” – 176,5 mln zł; Nitro-Chem – 155,3 mln zł). Liczba podmiotów wynosiła odpowiednio 4,2 i 3,6 tys., a ich udział w liczbie podmiotów ogółem 9,9% i 8,5%.

W 2015 r. funkcjonowało 2,6 tys. firm świadczących usługi transportowe i magazynowe. Wśród nich wyróżnić można: MZK Bydgoszcz (przychody – 132,6 mln zł), PKS Sp. z o.o. (77,3 mln zł), Transclean (44,9 mln zł) i BBF „Kujawy” (31,1 mln zł). Ponad 3,5 tys. podmiotów zajmowało się opieką zdrowotną i pomocą społeczną (Centrum Onkologii – przychody 197,1 mln zł; Samodzielny Publiczny Wielospecjalistyczny Zakład Opieki Zdrowotnej MSWiA – 34,8 mln zł; Pallmed – 34,4 mln zł; „Medan” – 28,7 mln zł; „Filo-Farm” – 28,0 mln zł; Galmed – 24,0 mln zł i Kujawsko-Pomorskie Centrum Pulmonologii – 23,3 mln zł). Udział tych sekcji PKD w ogólnej liczbie podmiotów wynosił odpowiednio 6,1% i 8,3%.

Mniej liczne były firmy zajmujące się pośrednictwem finansowym. W 2015 r. istniało prawie 1,7 tys. firm (wśród nich: Bank Pocztowy – przychody 223,0 mln zł; Bank Spółdzielczy w Bydgoszczy – 81,3 mln zł; Postdata – 62,1 mln zł, EGB Investments 36,6 mln zł i EGB Finanse – 28,4 mln zł). Sekcja ta odnotowała największy spadek w analizowanym okresie – o 14,0%, stanowiąc jednocześnie 4,0% ogółu podmiotów.

W pozostałych sekcjach wyróżniali się: PGE Zespół Elektrociepłowni Bydgoszcz z przychodami 490,7 mln zł; Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej – 260,5 mln zł; Zakład Wykonawstwa Sieci Elektrycznych „Mega-Pol” – 52,6 mln zł i Polskie Sieci Elektroenergetyczne „Północ” – 44,7 mln zł.

Strukturę podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD 2007 w ogólnej liczbie podmiotów odzwierciedla poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie	2011	2011	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Podmioty gospodarki narodowej w systemie REGON: struktura	100%	100%	100%	100%	100%	x
w tym:						
<i>Handel</i>	27,41%	26,81%	26,32%	25,58%	24,96%	-2,45 pkt%
<i>Obsługa rynku nieruchomości</i>	4,97%	5,07%	5,25%	5,53%	5,67%	+0,70 pkt%
<i>Działalność profesjonalna, naukowa</i>	9,72%	9,69%	9,95%	10,06%	10,23%	+0,51 pkt%
<i>Administrowanie</i>	2,76%	2,86%	2,86%	2,95%	3,13%	+0,37 pkt%
<i>Informacja i komunikacja</i>	3,26%	3,29%	3,42%	3,48%	3,56%	+0,30 pkt%
<i>Budownictwo</i>	10,14%	10,08%	9,94%	9,84%	9,90%	-0,24 pkt%
<i>Przetwórstwo przemysłowe</i>	8,45%	8,62%	8,71%	8,64%	8,50%	+0,05 pkt%
<i>Transport i gospodarka magazynowa</i>	6,78%	6,44%	6,24%	6,11%	6,13%	-0,65 pkt%
<i>Opieka zdrowotna i pomoc społeczna</i>	7,50%	7,66%	7,90%	8,14%	8,26%	+0,76 pkt%
<i>Działalność finansowa i ubezpieczeniowa</i>	4,60%	4,44%	4,29%	4,13%	3,96%	-0,64 pkt%
<i>Edukacja</i>	2,96%	6,69%	6,90%	3,80%	3,82%	+0,86 pkt%
<i>Zakwaterowanie i gastronomia</i>	2,17%	2,13%	2,13%	2,15%	2,20%	+0,03 pkt%
<i>Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo</i>	0,43%	0,43%	0,41%	0,37%	0,38%	-0,05 pkt%
<i>Pozostała działalność usługowa</i>	6,49%	6,45%	6,50%	6,80%	6,79%	+0,30 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Struktura lokalnej gospodarki wg sekcji klasyfikacji PKD wykazuje w latach 2011-2015 stosunkowo niewielkie zmiany. Dał się zauważyć – 2,45 pkt% – spadek udziału sekcji Handel. Wzrosty udziałów w większości sfer były niewielkie, natomiast największy został odnotowany w sekcji Edukacja +0,86 pkt% oraz w sekcji

Ochrona zdrowia i pomoc społeczna +0,76 pkt%. Nieco wolniejszy wzrost, na poziomie +0,70 pkt.% miał miejsce wśród podmiotów zajmujących się obsługą rynku nieruchomości oraz prowadzących działalność profesjonalną i naukową, gdzie wyniósł +0,51 pkt%.

Ważne obszary dla aktywności gospodarczej miasta skupiały się we wschodniej części Bydgoszczy, w jednostkach urbanistycznych: Bydgoszcz-Wschód, Siernieczek, Brdyujście, Fordon, Zimne Wody, Czersko Polskie oraz Łęgnowo. W tej części miasta zlokalizowane były firmy, wśród których można wymienić, m.in.: Tele-Fonika Kable, Sklejka-Multi, Stomil, Pol-Osteg, Globalmalt, Stovit, Lucent Technologies, BFM, Coca-Cola, Pepsi-Cola General i Nitro-Chem. Inne były zlokalizowane w zachodniej części Bydgoszczy, w jednostkach urbanistycznych: Osowa Góra, Czyżkówko i Okole (m.in.: Centrostal, Orkla-Media, Elektromontaż, Mlekpól – dawniej SM „Osowa”, Can-Pack, Bałtyk-Gaz i Unilever).

W latach 2013-2015 w rankingu miast atrakcyjnych dla biznesu opracowywanym przez magazyn Forbs oraz Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej Bydgoszcz niezmiennie zajmowała ostatnią pozycję wśród dziesięciu największych miast Polski (powyżej 300 tys. mieszkańców).

Istotnym potencjałem Miasta był działający na terenie nieistniejących już zakładów chemicznych „Zachem” – Bydgoski Park Przemysłowo-Technologiczny (BPPT) o powierzchni 283 ha. W jego ramach, na wydzielonym terenie, funkcjonowała podstrefa Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (PSSE). Dzięki atrakcyjnej lokalizacji w pobliżu głównych tras komunikacyjnych (drogi krajowe nr: 5, 10, 25; międzynarodowy port lotniczy; stacja Bydgoszcz-Emilianowo), istnieniu wykwalifikowanych kadr, różnorodności ofert inwestycyjnych, zarówno BPPT jak i podstrefa PSSE, stwarzały atrakcyjne warunki prowadzenia działalności gospodarczej. W ramach projektu „Bydgoski system wodny i kanalizacyjny II” poddano rekultywacji nieczynne obiekty oczyszczania ścieków – pola irygacyjne „Kapuściska” i „Czersko Polskie” (ok.133 ha), dzięki czemu pozyskano nowe tereny pod inwestycje.

III.2. SPRZEDAŻ I WYNIKI FINANSOWE

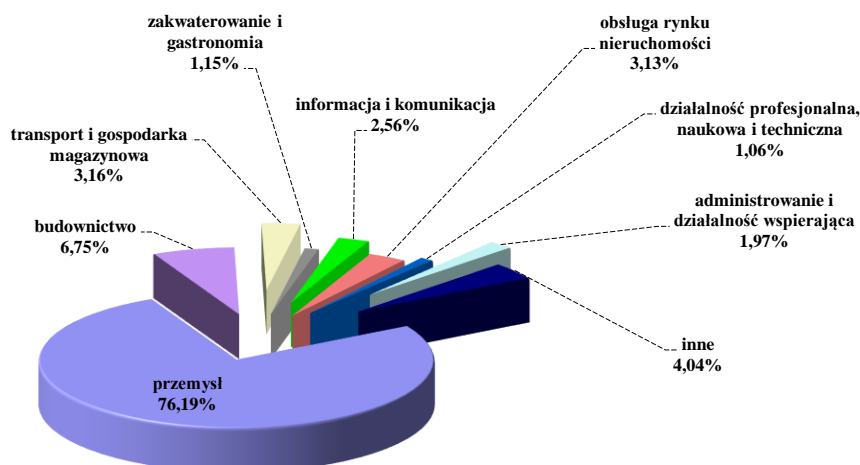
W latach 2011-2015 zarysowywały się pozytywne tendencje w gospodarce lokalnej. Jedną z nich był pewien przyrost wolumenu przychodów (w sektorze przedsiębiorstw), który wzrósł z 12,8 do 15,1 mld zł. Jednocześnie, w sytuacji znikomego sektora publicznego (liczba przedsiębiorstw państwowych – 3 szt.), udział sektora prywatnego w przychodach ogółem wahał się w przedziale – z 92,7% w 2011 roku do 93,3% w roku 2014 (od 2015 roku dane w podziale na sektory nie są udostępniane). Produkcja przemysłowa bydgoskich firm i spółek w ciągu 5 lat wzrosła z 9,0 do 11,5 mld zł (wzrost o 27,4%). Pozytywne zmiany można było dostrzec także w transporcie i gospodarce magazynowej gdzie odnotowano wzrost przychodów z 425,0 do 477,4 mln zł (wzrost o 12,3%).

Wielkość przychodów oraz ich strukturę zilustrowano w poniższej tabeli:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Przychody ze sprzedaży produkcji i usług (mln zł):	12 808,2	12 916,3	12 389,8	12 904,3	15 097,8	+17,88%
w tym: sektor publiczny (mln zł)	938,4	987,7	924,3	859,7	*	x
sektor prywatny (mln zł)	11 869,8	11 928,6	11 465,5	12 044,6	*	x
udział (%)	92,67	92,35	92,54	93,34	x	x
Przemysł (mln zł)	9 030,4	8 987,9	8 764,3	9 217,2	11 502,6	+27,38%
udział (%)	70,50	69,59	70,74	71,43	76,19	+5,69 pkt%
Budownictwo (mln zł)	1 430,7	1 465,1	1 262,2	1 245,4	1 018,7	-28,80%
udział (%)	11,17	11,34	10,19	9,65	6,75	-4,42 pkt%
Obsługa rynku nieruchomości (mln zł)	527,3	520,2	517,2	475,4	472,2	-10,45%
udział (%)	4,12	4,03	4,17	3,68	3,13	-0,99 pkt%
Transport i gospodarka magazynowa (mln zł)	425,0	461,2	456,5	441,7	477,4	+12,33%
udział (%)	3,32	3,57	3,68	3,42	3,16	-0,16 pkt%

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS
* od 2015 roku dane nie są udostępniane w podziale na sektory

Strukturę produkcji w 2015 roku przedstawia poniższy wykres:

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS

III.3. HANDEL (SKLEPY WIELKOPOWIERZCHNIOWE I TARGOWISKA)

W latach 2011-2015 na terenie miasta funkcjonowała gęsta sieć obiektów handlowych. Najwięcej (77 obiektów w 2015 roku) stanowiły supermarkety czyli sklepy o powierzchni sprzedażowej od 400 m² do 2499 m² prowadzące sprzedaż głównie w systemie samoobsługowym, oferujące szeroki asortyment artykułów żywnościowych i nieżywnościowych częstego zakupu.

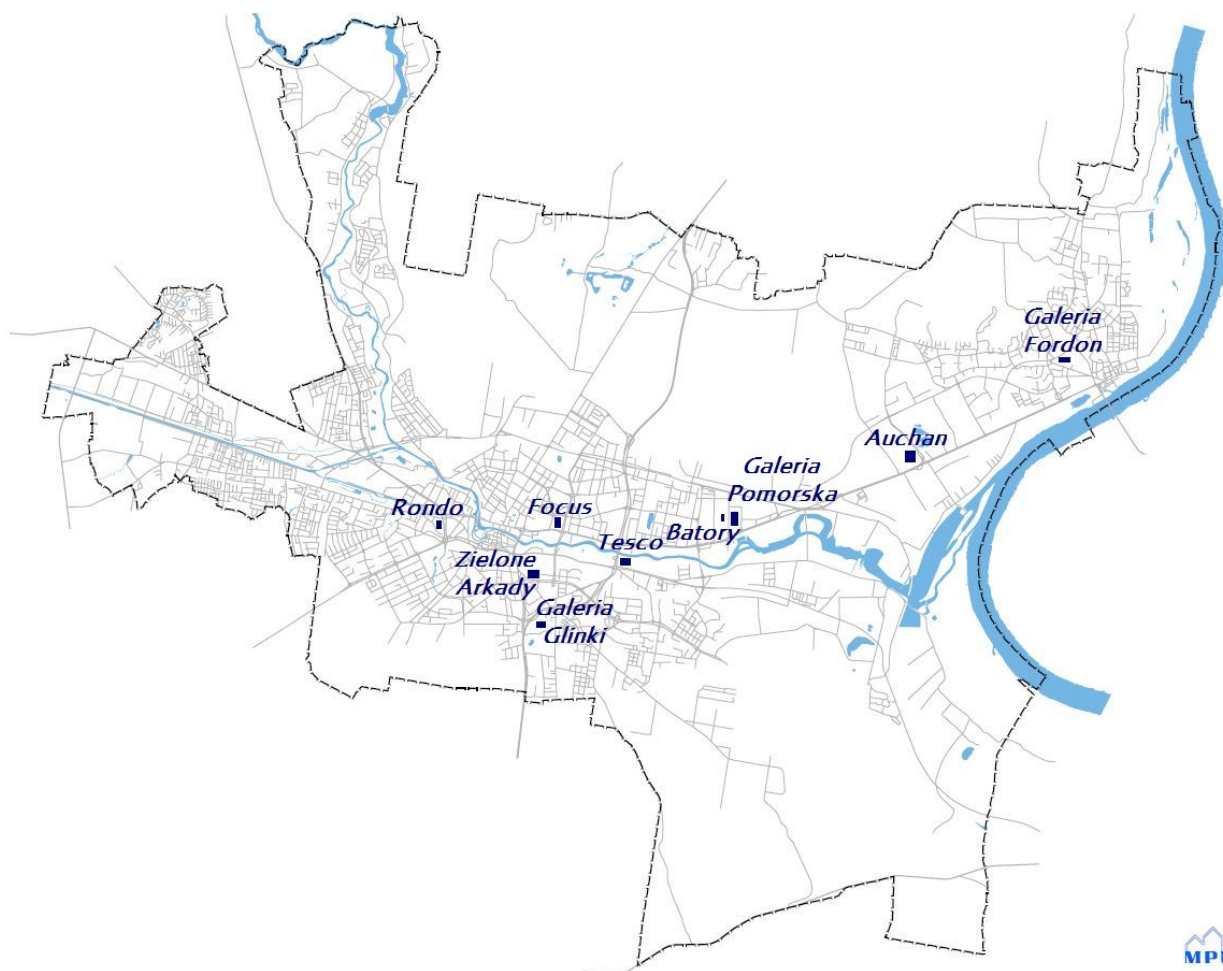
W roku 2015 w mieście funkcjonowały:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Liczba hipermarketów (powierzchnia od 2500 m ²)	12	12	12	11	11	-8,33%
Liczba supermarketów (powierzchnia od 400 do 2499 m ²)	71	67	74	67	77	+8,45%
Liczba domów towarowych (powierzchnia od 2000 m ²)	1	1	1	1	2	+2,0 krotnie
Liczba domów handlowych (powierzchnia od 600 m ² do 1999m ²)	2	1	1	1	1	-50,00%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Super- i hipermarkety stanowiły własność głównie koncernów zachodnioeuropejskich. Uwidoczniła się także tendencja do tworzenia dużych centrów handlowych (II generacji) – łączących lokale handlowe i usługowe – o minimalnej powierzchni wynajmu 5 tys. m² brutto. Pojawiły się także centra III generacji, łączące funkcje handlowe, usługowe, rekreacyjne i kulturalne, w których galeria stanowi 65-70% powierzchni obiektu. Tendencja ta zaczęła się stopniowo uwidaczniać w działalności centów handlowych w Bydgoszczy.

Największe centra II generacji zlokalizowane były w różnych rejonach Bydgoszczy:

Źródło: opracowanie własne; MPU

W obszary o zagęszczonej zabudowie mieszkaniowej wkroczyły większe placówki handlowe spełniające kilka funkcji. Poza miejscem codziennych zakupów, obiekty te stają się miejscem zakupów cotygodniowych. Dzięki akcjom promocyjnym, imprezom towarzyszącym oraz lokalom gastronomicznym ulokowanym w galeriach handlowych są one miejscem coraz chętniej odwiedzanym w czasie weekendów. Najwięcej wielkopowierzchniowych obiektów handlowych funkcjonuje w Śródmieściu, Fordonie, Bydgoszczy Wschód, Szwederowie i na Wyżynach. Nieco mniej takich obiektów działa na Bartodziejach, Bocianowie i Wzgórzu Wolności.

W roku 2015 w mieście funkcjonowało 11 hipermarketów, 77 supermarketów, 2 domy towarowe i 1 dom handlowy. Obiekty te były zlokalizowane w różnych rejonach miasta, m.in. w jednostkach:

- Śródmieście: CH „Focus Mall” (otwarcie: 23 IV 2008 r., hipermarket, 153 sklepy, kino: 13 sal, 90 tys. m², parking 2-poziomowy: 1.200 miejsc); CH „Rondo” (otwarcie: III 1999 r., hipermarket Auchan, 50 sklepów, prawie 60 tys. m², parking 850 miejsc); Centrum Meblowe „Kwadrat” (ul. Poznańska, parking),
- Wzgórze Wolności: CH „Zielone Arkady” (otwarcie 13 XI 2015 r., 200 sklepów, restauracje, kawiarnie, punkty usługowe, 50 tys. m², parking ok. 1,0 tys. miejsc),
- Bydgoszcz Wschód: CH „Galeria Pomorska” (otwarcie: 2003 r., po rozbudowie w 2015 roku – ponad 140 sklepów, ponad 40 tys. m², w tym: hipermarket Carrefour 12 tys. m², 7-salowe kino, parking: 1.460 miejsc); Market „OBI” (ul. Fabryczna, 8,5 tys. m²); Galeria „Dom i Wnętrze” (ul. Szajnochy 2, sklepy: 16); Park Handlowy „Batory” (otwarcie: IX 2010 r., 5 różnych marketów – łączna powierzchnia 9 tys. m², parking: 180 miejsc),
- Fordon: CH „Auchan” (otwarcie: 3 XI 2001 r., hipermarket, 68 sklepów, ponad 12 tys. m², parking: ponad 2,1 tys. miejsc); Leroy Merlin (ul. Rejewskiego, 8.677 m²); Galeria Fordon (ul. Skarżyńskiego, 6 tys. m²); Carrefour (ul. Skarżyńskiego, 5.058 m²); Decathlon (ul. Rejewskiego, 4 tys. m²); Galeria Stokrotka (ul. Bortnowskiego, 2.553 m²); Kaufland (ul. Skarżyńskiego); Bydgoskie Fabryki Mebli (ul. Bydgoska),
- Glinki: Galeria Glinki (otwarcie: jesień 2007 r., hipermarket, ok. 20 sklepów, 20 tys. m²); Macro Cash&Carry (al. Jana Pawła II; 7,8 tys. m²),
- Kapuściska: CH Tesco (ul. Toruńska, 10 tys. m²); Kaufland (ul. Wojska Polskiego),
- Szwederowo: Castorama (otwarcie: 2001 r., ul. Szubińska, 9.680 m²); Kaufland (ul. Solskiego),
- Skrzetusko: Media-Markt (ul. Jagiellońska); E.Leclerc (ul. Skłodowskiej, 2 tys. m²),
- Wyżyny: Carrefour Polska (ul. Jana Pawła II, ponad 2 tys. m²); Intermarché (ul. Magnuszewska); Aldi (ul. Bohaterów Kragujewca, ok. 1 tys. m²); Lorens (ul. Magnuszewska, ponad 3 tys. m²),
- Bocianowo: AS Market + Nomi (ul. Chodkiewicza); Biedronka + Jysk (ul. Gdańska),
- Brdujście: Black Red White (ul. Fordońska, ok. 10 tys. m²),
- Bartodzieje: Jysk (ul. Fordońska); Biedronka (2: Łęczycka, Curie-Skłodowskiej); Lidl (Łęczycka).

Uzupełnieniem sieci handlowej były niewielkie punkty sprzedaży drobnodetalicznej skupione na bydgoskich targowiskach. Ich liczba oraz powierzchnia przedstawiona została w poniższej tabeli:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Liczba targowisk	14	14	15	15	15	+7,14%
Powierzchnia targowisk ogółem (m ²)	78 198	79 164	80 090	80 022	80 022	+2,33%
Powierzchnia sprzedażowa targowisk (m ²)	41 692	41 692	36 880	36 308	36 308	-12,91%
Liczba stałych punktów sprzedaży drobnodetalicznej ogółem	1 207	1 208	1 246	1 177	1 177	-2,49%
Roczne wpływy z opłaty targowej na targowiskach (tys. zł)	1 191,1	1 024,0	898,0	869,0	832,3	-30,12%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Bydgoszcz można zaliczyć do miast o stosunkowo dobrze rozwiniętej sieci handlowej, zarówno tradycyjnej jak i wielkopowierzchniowej. Rozmieszczenie obiektów o powierzchni powyżej 400 m² jest ściśle powiązane z miejscami koncentracji mieszkańców (np. Śródmieście, Nowy Fordon, Skrzetusko, Bartodzieje, Bocianowo, Błonie, Górzyskowo, Kapuściska oraz Wyżyny). Pomimo istniejącej konkurencji cenowej narzuconej przez markety nadal funkcjonowały niewielkie sklepiki osiedlowe.

III.4. RYNEK PRACY

Zatrudnienie

W latach 2011-2015 liczba osób pracujących (w głównym miejscu pracy) w Bydgoszczy ulegała zmianom. Od 2012 r., liczba ta sukcesywnie rosła ze 114,4 do 120,2 tys. osób (2015 r.). Zmiany w liczbie pracujących kobiet miały zbliżony charakter i w ogólnym rozrachunku w latach 2011-2015 wykazały się wzrostem o 6,3%.

Wzmiankowane tendencje znajdują odzwierciedlenie w poniższej tabeli:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Pracujący w głównym miejscu pracy, w tym:	116 199	114 362	116 492	119 332	120 166	+3,41%
kobiety	57 848	58 735	59 724	60 750	61 492	+6,30%
<i>udział kobiet (%)</i>	49,78	51,36	51,27	50,91	51,17	+1,39 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Od 2012 roku, następował stały spadek przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw cechujący sektor publiczny (z 6,1 tys. do 5,0 tys. osób) i nieznaczny spadek zatrudnienia w sektorze prywatnym z 52,0 tys. do 51,2 tys. osób w 2014 roku (*od 2015 roku dane w podziale na sektory nie są udostępniane*). Natomiast odnotowano sukcesywny wzrost udziału sektora prywatnego, który od 2012 roku wzrastał z 89,1% do 91,0% w 2014 roku.

Zmiany te obrazuje tabela poniżej:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw (osoby)	58 069	57 063	56 234	56 248	56 562	-2,60%
w tym: sektor publiczny	6 083	6 251	5 595	5 045	*	x
sektor prywatny	51 986	50 812	50 639	51 203	*	x
<i>udział sektora prywatnego (%):</i>	89,52	89,05	90,05	91,03	x	x
Struktura zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw wg sekcji, w tym (%):						
Przemysł	49,32	50,05	49,81	49,61	50,78	+1,46 pkt%
Handel i naprawy	17,21	16,90	15,58	15,27	13,86	-3,35 pkt%
Obsługa rynku nieruchomości + administrowanie i działalność wspierająca	10,92	9,95	12,30	13,13	12,88	+1,96 pkt%
Budownictwo	7,73	7,62	6,58	6,42	5,78	-1,95 pkt%
Transport i gospodarka magazynowa	4,45	4,64	4,77	4,43	4,52	+0,07 pkt%
Zakwaterowanie i gastronomia	2,21	1,99	1,61	1,69	1,77	-0,44 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

* od 2015 roku dane nie są udostępniane w podziale na sektory

W sektorze przedsiębiorstw (obejmującym wyłącznie te podmioty gospodarki narodowej, w których liczba pracujących przekracza 9 osób), zarówno poziom przeciętnego zatrudnienia jak i jego struktura, podlegały niewielkim wahaniom w omawianym okresie. Dominująca pozycja przemysłu była niekwestionowana od wielu lat. Jego udział wahał się w przedziale od 49,3% do 50,8%. Druga pozycja należała do firm z sekcji handel – zatrudniających 13,9% pracowników (spadek o 3,4 pkt%).

Wśród podmiotów, które zajmowały się obsługą rynku nieruchomości oraz administrowaniem, odnotowano wzrost udziału – z 10,9% w 2011 r. do 12,9% w 2015 roku. Dużo mniejsze znaczenie miały firmy budowlane – dawały one zatrudnienie co 17 pracownikowi (udział 5,8%). Natomiast jeden na 22 zatrudniony był w sekcji transport i gospodarka magazynowa (udział 4,5%). Relatywnie małe znaczenie na bydgoskim rynku pracy posiadały firmy świadczące usługi w sekcji zakwaterowanie i gastronomia – pracę znalazł tam tylko jeden na 57 zatrudnionych.

Bezrobocie

W latach 2011-2015 odnotowano początkowo wzrost, a od roku 2014 spadek stopy bezrobocia (z 8,8% w 2013 r. do 5,4% w 2015 r.). Towarzyszył temu podobny przebieg zmian wskaźnika opisującego stosunek liczby bezrobotnych do ludności w wieku produkcyjnym. Wzrósł on z 5,6% w 2011 r. do 6,3% w 2013 r. i spadł w 2015 r. do 4,1%. W latach 2011-2015, w liczbach bezwzględnych, bezrobocie spadło aż o 31,7% – z 12,9 tys. do 8,8 tys. osób. Zmalała również liczba bezrobotnych kobiet – z 6,9 tys. do 4,7 tys. osób (spadek o 32,0%).

Struktura wiekowa bezrobotnych w latach 2011-2015 uległa znaczącym zmianom. W tym okresie najmłodszy bezrobotni (do 24 lat) stanowili początkowo 14,0%, a w 2015 r. już tylko 8,2% bezrobotnych.

Następna grupa wiekowa, 25-34 lata, pomimo pozornie większej mobilności, charakteryzowała się największą liczebnością w gronie bezrobotnych. Ich udział spadł z 31,2 do 25,2%. Bezrobotni w przedziale 35-44 lata stanowili grupę, której udział powoli rósł – z 19,3% w 2011 r. do 23,1% w 2015 r. Trzecią z najbardziej licznych grup byli bezrobotni w wieku 45-54 lata, ale pozytywną zmianą był fakt, iż lata 2011-2015 przyniosły spadek udziału tej grupy, z 21,5 do 20,0%. W najgorszej sytuacji znajdowały się jednak osoby będące w wieku przedemerytalnym, tzn. powyżej 54 roku życia. W analizowanych latach ich udział wzrósł z 14,0 do 23,6%.

Tendencje bezrobocia rejestrowanego przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Stopa bezrobocia na 31 XII (%)	7,9	8,6	8,8	7,4	5,4	-2,5 pkt%
Udział bezrobotnych do ludności w wieku produkcyjnym (%)	5,55	6,07	6,31	5,47	4,05	-1,50 pkt%
Bezrobotni zarejestrowani	12 886	13 917	14 233	12 114	8 803	-31,69%
kobiety	6 869	7 226	7 298	6 287	4 672	-31,98%
udział kobiet (%)	53,31	51,92	51,28	51,90	53,07	-0,24 pkt%
Długotrwale bezrobotni (pow. 24 m-cy)	1 257	1 802	2 198	2 346	1 747	+38,98%
udział (%)	9,75	12,95	15,44	19,37	19,85	+10,10 pkt%
Struktura wiekowa bezrobotnych (%)						
do 24 lat	14,03	13,72	12,30	10,34	8,16	-5,87 pkt%
25-34 lat	31,16	29,31	27,25	26,44	25,17	-5,99 pkt%
35-44 lat	19,25	20,23	20,88	21,75	23,12	+3,87 pkt%
45-54 lat	21,53	20,81	20,81	21,05	19,95	-1,58 pkt%
powyżej 54 lat	14,04	15,92	18,76	20,41	23,61	+9,57 pkt%
Struktura wg wykształcenia (%)						
Wyższe	14,94	15,15	15,25	16,17	16,73	+1,79 pkt%
Średnie zawodowe	19,80	19,95	20,33	20,03	19,91	+0,11 pkt%
Średnie ogólne	10,14	9,54	10,17	9,74	9,47	-0,67 pkt%
Zasadnicze zawodowe	27,18	27,47	26,85	26,28	26,35	-0,83 pkt%
Podstawowe	27,95	27,88	27,41	27,77	27,52	-0,43 pkt%

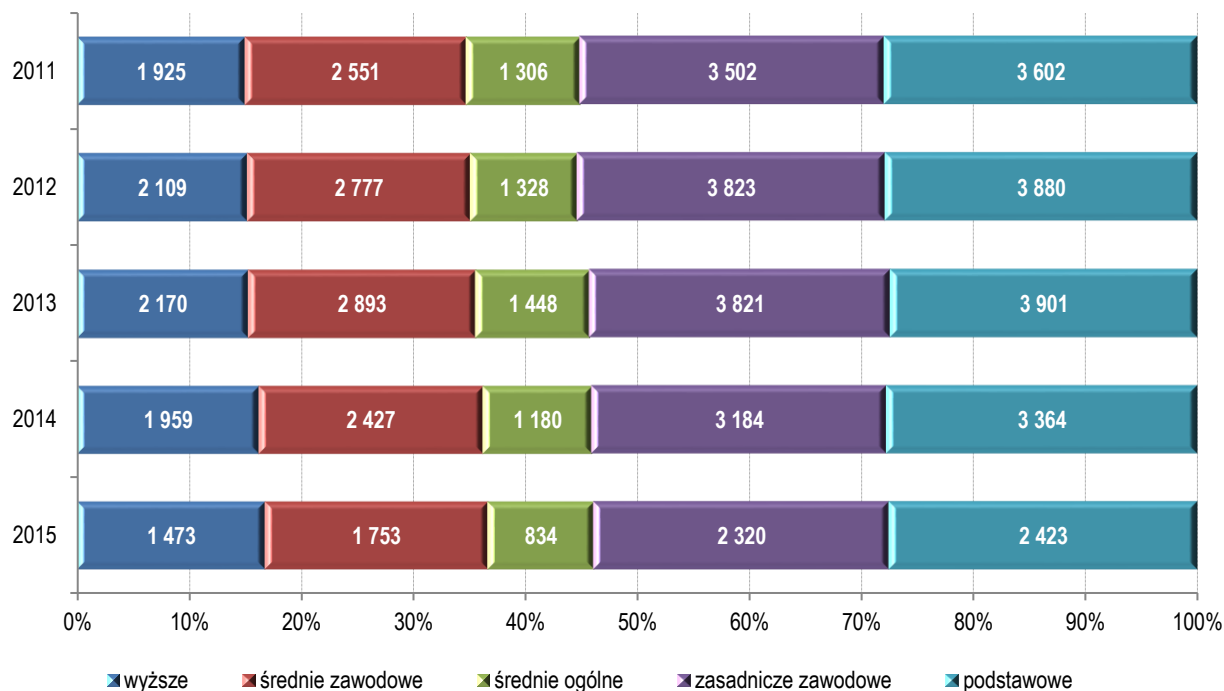
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; Powiatowy Urząd Pracy w Bydgoszczy

Struktura wykształcenia bezrobotnych w omawianym okresie nie ulegała znaczącym zmianom. Udział 2 największych liczebnie grup (osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym), stanowiących w 2011 roku, odpowiednio 28,0% i 27,2% wszystkich bezrobotnych, osiągnął w 2015 roku, odpowiednio 27,5% i 26,3% ogółu bezrobotnych.

Ustabilizował się udział bezrobotnych z wykształceniem średnim (minimalny spadek z 10,1% do 9,5%). W grupie osób z wykształceniem średnim zawodowym – nastąpił minimalny wzrost udziału z 19,8% do 19,9%. W złej sytuacji znajdowali się również absolwenci szkół wyższych. W 2011 r. co 7 osoba bezrobotna (tj. 14,9%) legitymowała się dyplomem wyższej uczelni, natomiast w 2015 r. był to już co 6 młody

człowiek
(tj. 16,7%).

Dla zobrazowania zmian liczebności bezrobotnych wg wykształcenia w latach 2011-2015 przedstawiono poniższy wykres:

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS

W 2015 roku odnotowano najniższą wartość stopy bezrobocia od 2008 roku. W ostatnim spośród analizowanych lat wartość ta wyniosła 5,4%, podczas gdy na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat najniższa wartość wskaźnika wystąpiła w 2008 roku i wyniosła 4,9%.

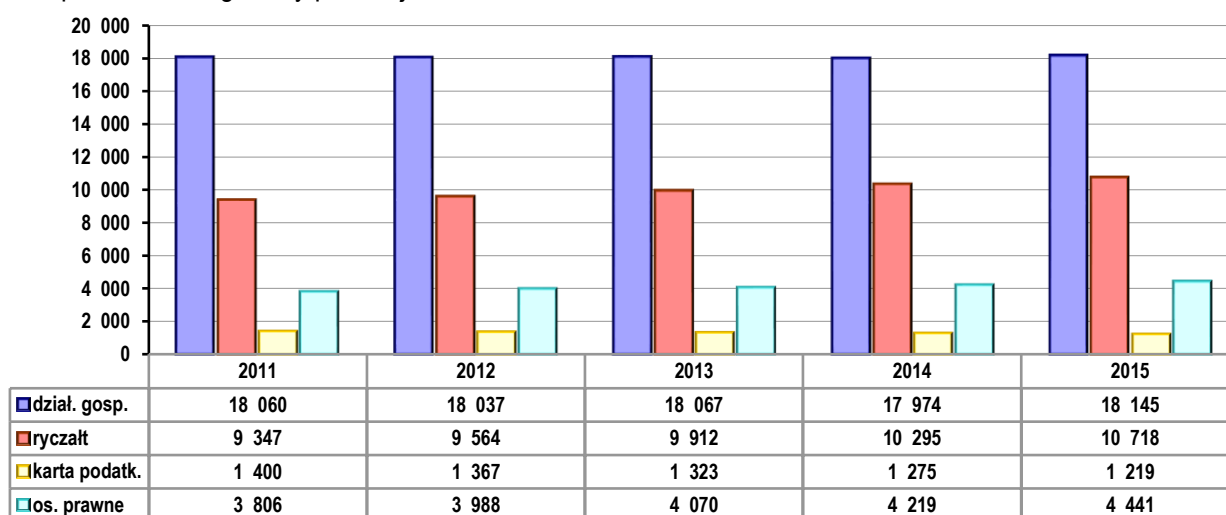
III.5. KONDYCJA LOKALNEJ GOSPODARKI

Informacje o podmiotach gospodarczych z siedzibą w Bydgoszczy opracowano w oparciu o dane pozyskane z Izby Administracji Skarbowej za pośrednictwem systemu informacji podatkowej POLTAX.

Charakterystyka lokalnych podmiotów gospodarczych w Bydgoszczy z uwzględnieniem formy prawnej działalności

W latach 2011-2015 liczba podatników, osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zwiększyła się z 18.060 do 18.145 (0,5% wzrost). Zwiększeniu uległa liczba podatników, którzy rozliczają się z wykorzystaniem ryczału (wzrost o 14,7%) oraz osób prawnych (wzrost o 16,7%). Natomiast liczba podatników rozliczanych wg karty podatkowej w badanym okresie zmniejszyła się z 1.400 do 1.217 (spadek o 12,9%). Łączna liczba podatników w tych 4 formach działalności gospodarczej sukcesywnie rosła, z 32.613 w 2011 r. do 34.523 w 2015 r. (wzrost o 5,9%). Zmiany struktury podatników wg formy prawnej działalności ilustruje poniższy wykres z danymi.

Liczba podatników wg formy prawnej działalności:

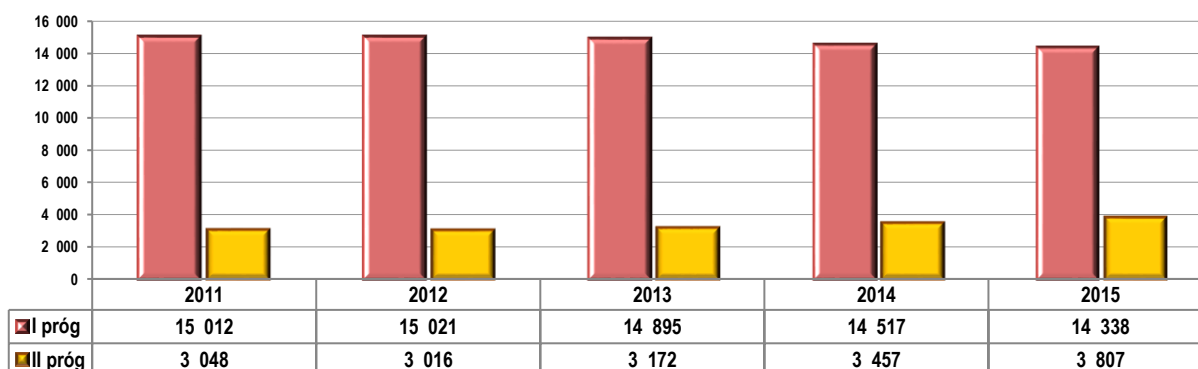

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą z uwzględnieniem progów podatkowych

I próg podatkowy w 2015 roku obejmował 14,3 tys. osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Liczba podatników płacących swe podatki wg II progu podatkowego wykazywała stały niewielki wzrost. W roku 2015 r. odnotowano 3.807 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w II progu.

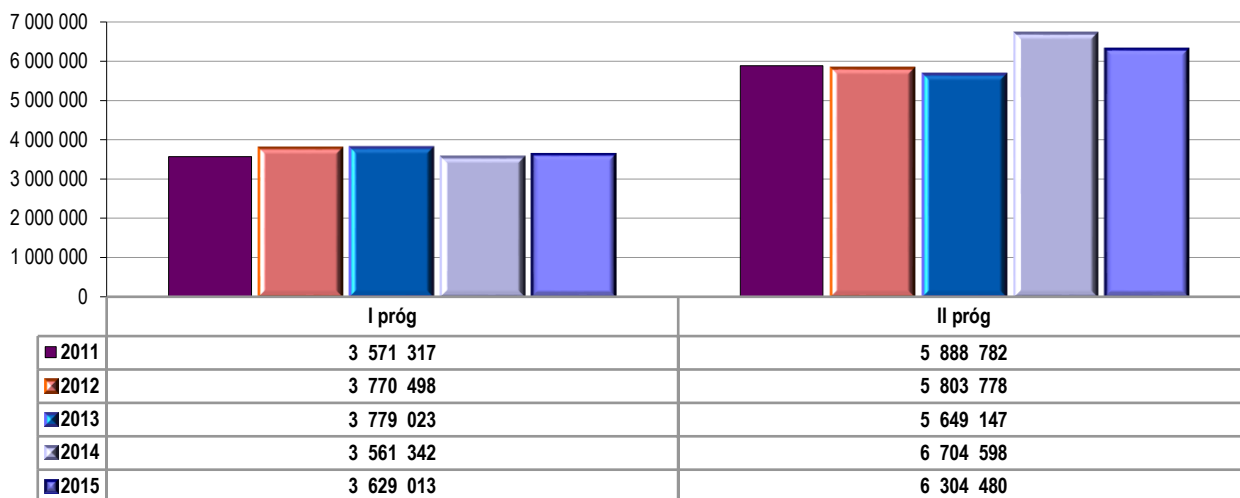
Liczba podatników – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wg progów podatkowych:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

W latach 2011-2015 przychody osób prowadzących działalność gospodarczą płacących podatki według I progu podatkowego nieznacznie wzrosły z 3,5 mld zł do 3,63 mld zł. W II progu podatkowym, w ciągu omawianych 5 lat, przychody osób prowadzących działalność wyraźnie wzrosły z 5,89 mld do 6,30 mld zł.

Wielkości przychodów osób prowadzących działalność gospodarczą z uwzględnieniem progów podatkowych są przedstawione na poniższym wykresie wraz z danymi (w tys. zł):

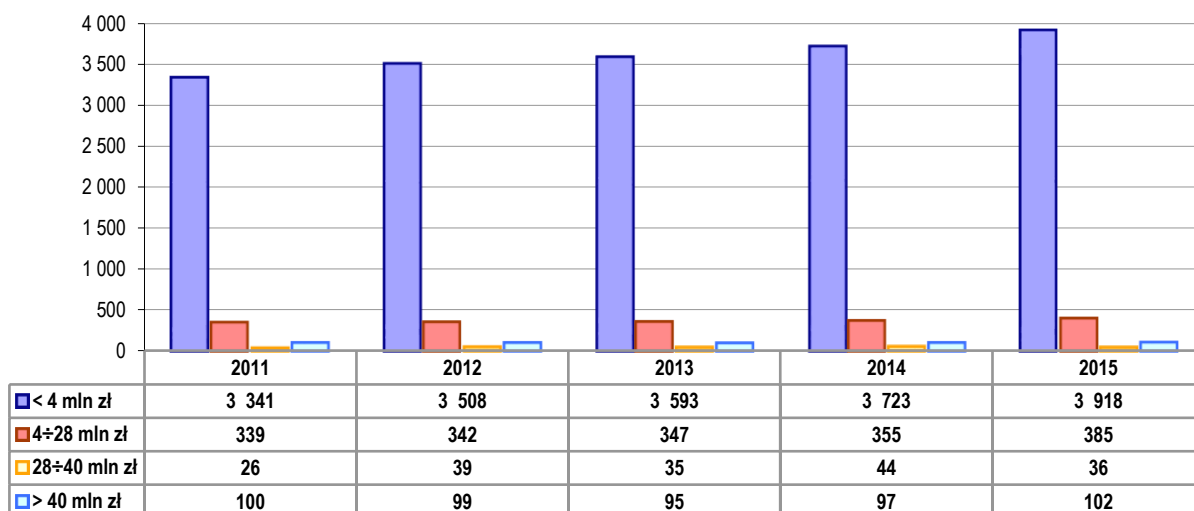
Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Podmioty osób prawnych z uwzględnieniem przedziałów przychodów

Liczba podatników (osób prawnych) z uwzględnieniem przedziałów przychodów w latach 2011-2015 ulegała sporym zmianom. W dwóch najniższych przedziałach przychodów 0÷4 mln zł i 4÷28 mln zł liczba podatników odpowiednio wzrosła o 17,3% i o 13,6%.

W przedziale 28÷40 mln zł liczba podmiotów wzrosła o 10 osób prawnych (38,5% wzrost). Natomiast w minimalnym tempie rosła liczba podatników z przychodami powyżej 40 mln zł – o 2,0% (o 2 podmioty). Ten wzrost liczby firm o dużych dochodach świadczył o korzystnych zmianach lokalnej gospodarki.

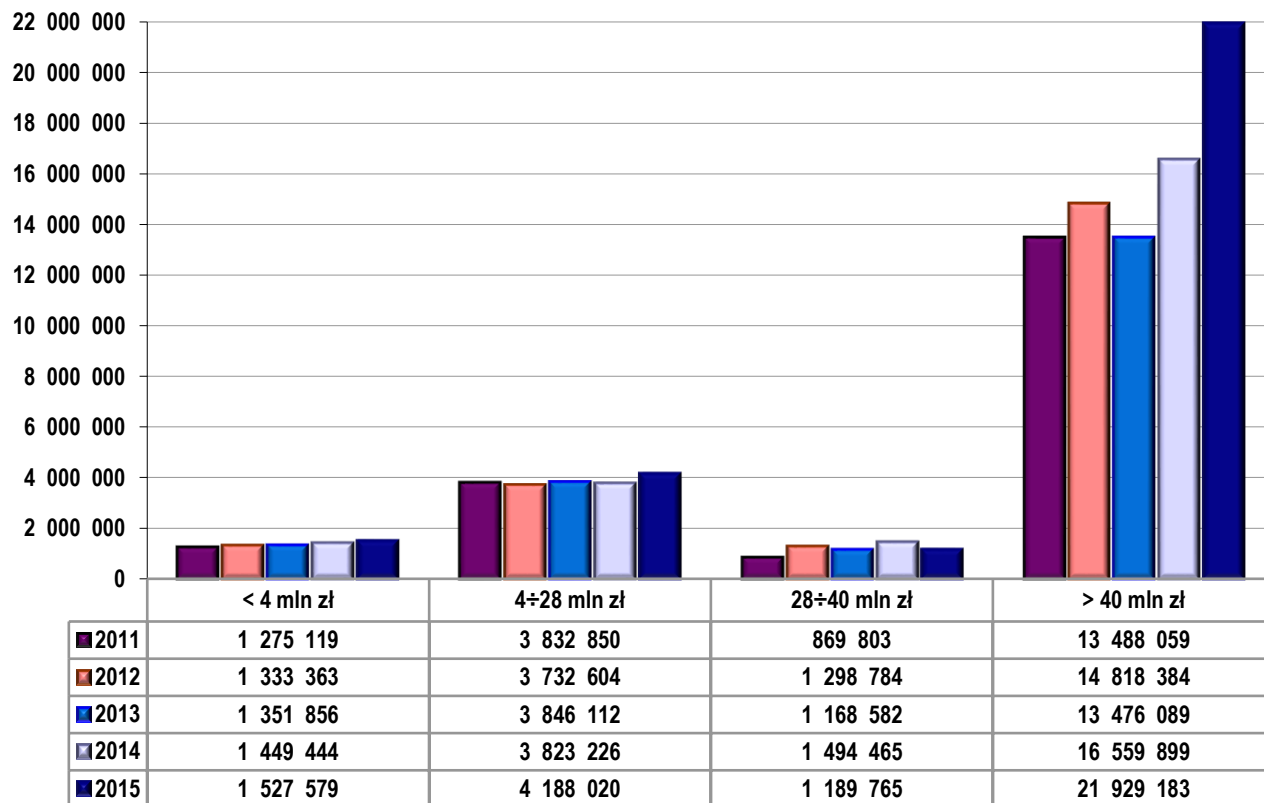
Liczbę podatników (osoby prawne) z uwzględnieniem przedziałów przychodów zilustrowano wykresem:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Skumulowane przychody osób prawnych w poszczególnych przedziałach zmieniały się podobnie jak liczba podatników w tych przedziałach. W przedziałach 0÷4 mln zł i 4÷28 mln zł przychody w latach 2011-2015 odpowiednio rosły o: 19,8% i 9,3%. Duże zmiany zaszły w firmach z przychodami w przedziale 28÷40 mln zł i powyżej 40 mln zł. W tej grupie osób prawnych w całym okresie lat 2011-2015 odnotowano odpowiednio 36,8% i 62,6% wzrost przychodów. Z roku na rok rosły przychody dużych firm, największy przyrost odnotowano w 2015 roku, w porównaniu z poprzednim rokiem – o 5,37 mld zł.

Skumulowane przychody osób prawnych w poszczególnych przedziałach przychodów (w tys. zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

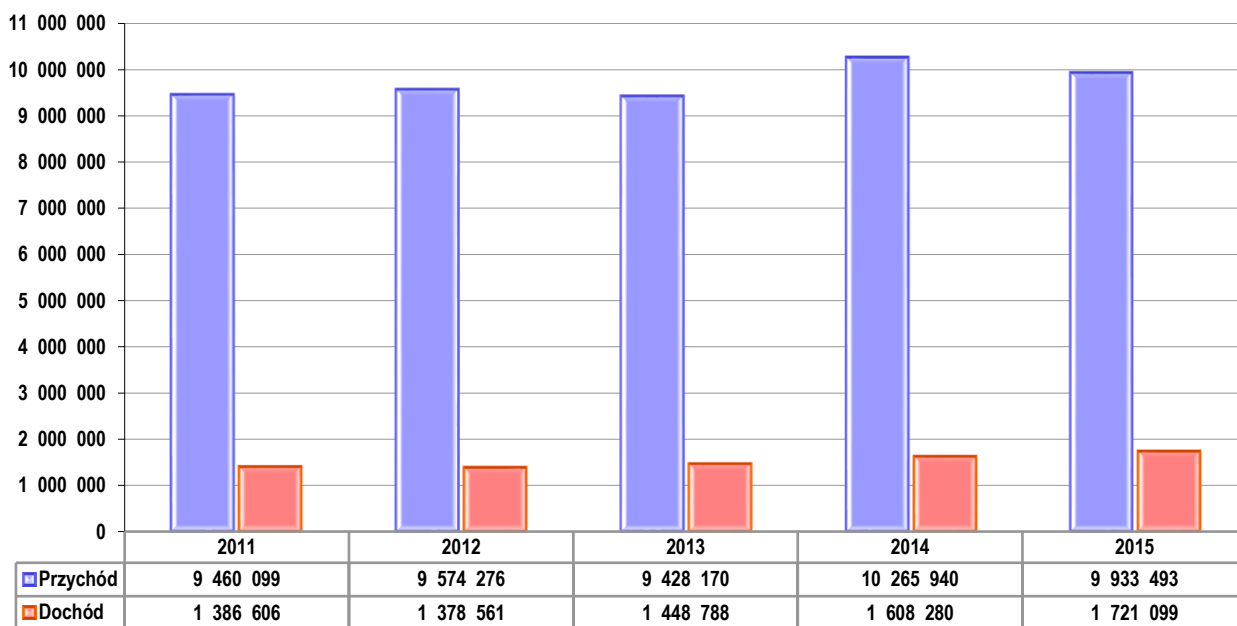
Przychody i dochody podmiotów gospodarczych w Bydgoszczy

Wielkość przychodów osób prowadzących działalność gospodarczą w mieście Bydgoszczy rosła począwszy od roku 2011. W latach 2011-2015 wzrost przychodów przekroczył 5,0%.

W tym samym okresie wielkość dochodów mieściła się w przedziale 1,39 do 1,72 mld zł. Uwzględniając spostrzeżenia z poprzedniego diagramu dało się zauważyć poprawę sytuacji, zarówno dużych firm (przychody w kwocie powyżej 40 mln zł) jak i osób fizycznych prowadzących działalność. Jednocześnie zauważalna była poprawa relacji dochodów do przychodów. W 2011 r. dochody stanowiły 14,6% przychodów, a 4 lata później wskaźnik wzrósł do 17,3%.

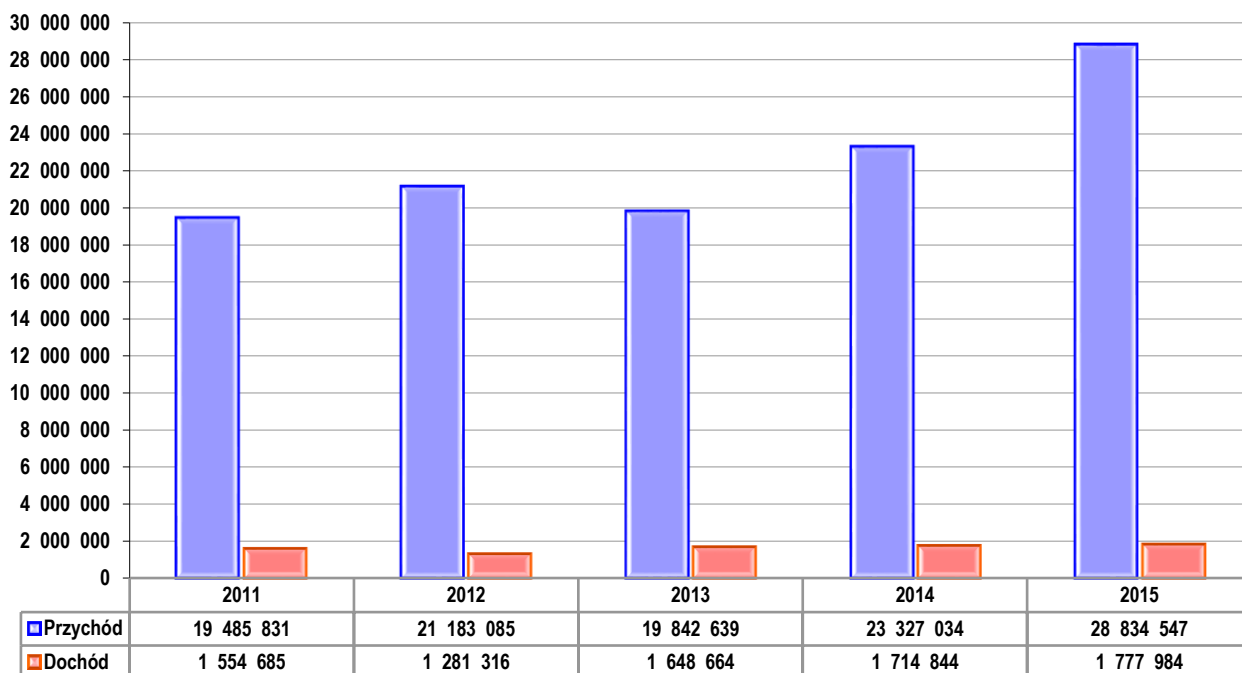
Wielkości przychodów i dochodów osób prowadzących działalność gospodarczą (w tys. zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Wielkość przychodów osób prawnych w Bydgoszczy wyniosła w 2011 r. 19,49 mld zł. W latach 2011-2015 przychody wzrosły o 48,0%. W tym samym czasie dochody oscylowały w przedziale 1,28÷1,78 mld zł. Tak szybki wzrost dochodów, szczególnie od roku 2012 do 2015, potwierdza znaczny potencjał rozwojowy bydgoskich firm i przedsiębiorstw.

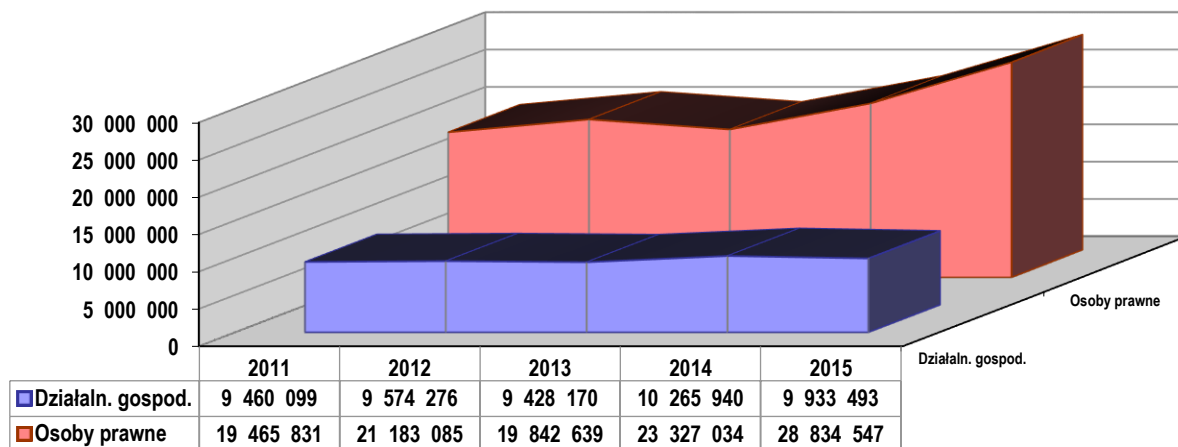
Wielkości przychodów i dochodów osób prawnych (w tys. zł) przedstawiono poniżej:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

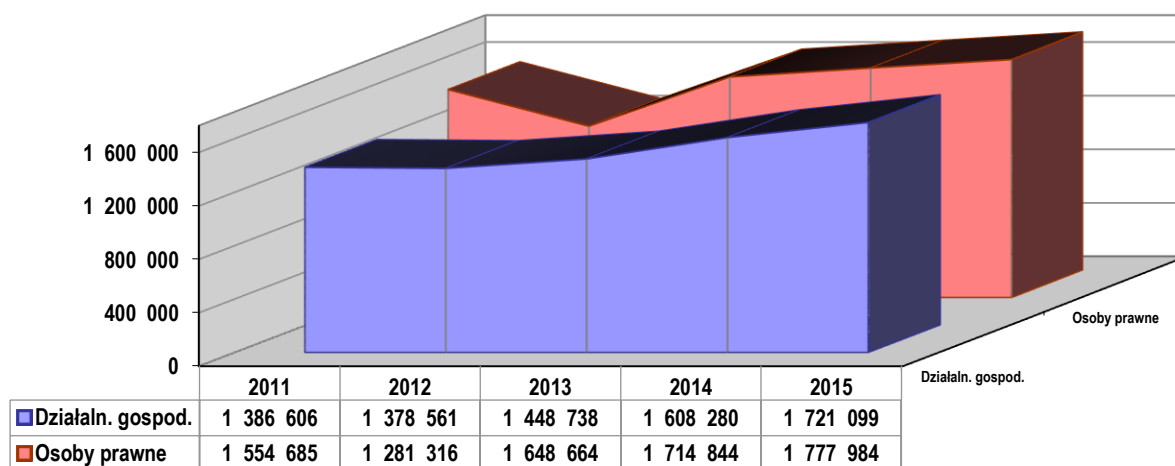
Dwa kolejne wykresy z tablicami danych służą porównaniu, w latach 2011-2015, wyników uzyskiwanych przez osoby prawne oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Pierwszy wykres ilustruje wielkości przychodów, natomiast drugi ich dochody.

Wielkość przychodów – działalność gospodarcza i osoby prawne (w tys. zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Wielkość dochodów – działalność gospodarcza i osoby prawne (w tys. zł):

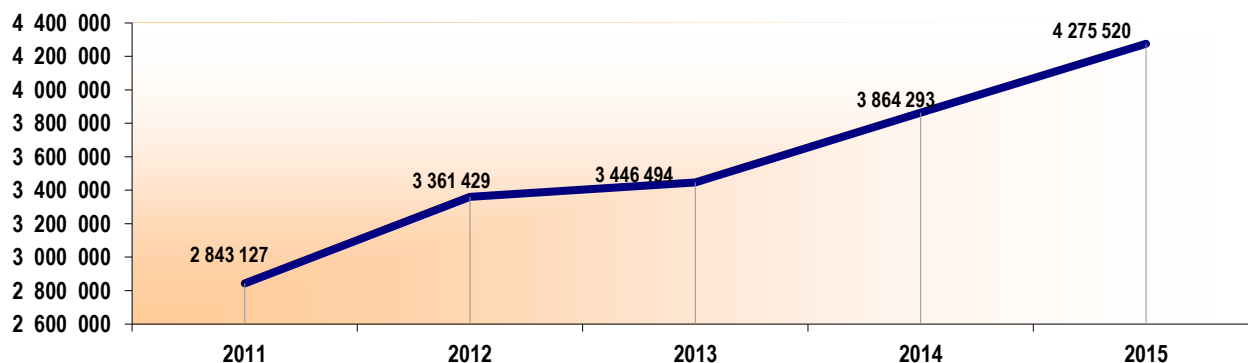
Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

W latach 2011-2015 dochody uzyskiwane z działalności gospodarczej wzrosły o 24,1%. Dochody osób prawnych zmieniały się nieco wolniej – wzrosły one o 14,4%.

Wielkość eksportu firm bydgoskich

Wielkość eksportu w latach 2011-2015 systematycznie rosła. Najniższy wynik osiągnięto w 2011 r. – 2,84 mld zł, a najwyższy w 2015 r. – 4,28 mld zł, co oznaczało wzrost eksportu o 50,4%. Zadowolenie może budzić fakt, iż wartość eksportu już w 2012 r. przekroczyła poziom 3 mld zł, a w 2015 r. zbliżyła się do 4,3 mld zł.

Wielkość eksportu w latach 2011-2015 (w tys. zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

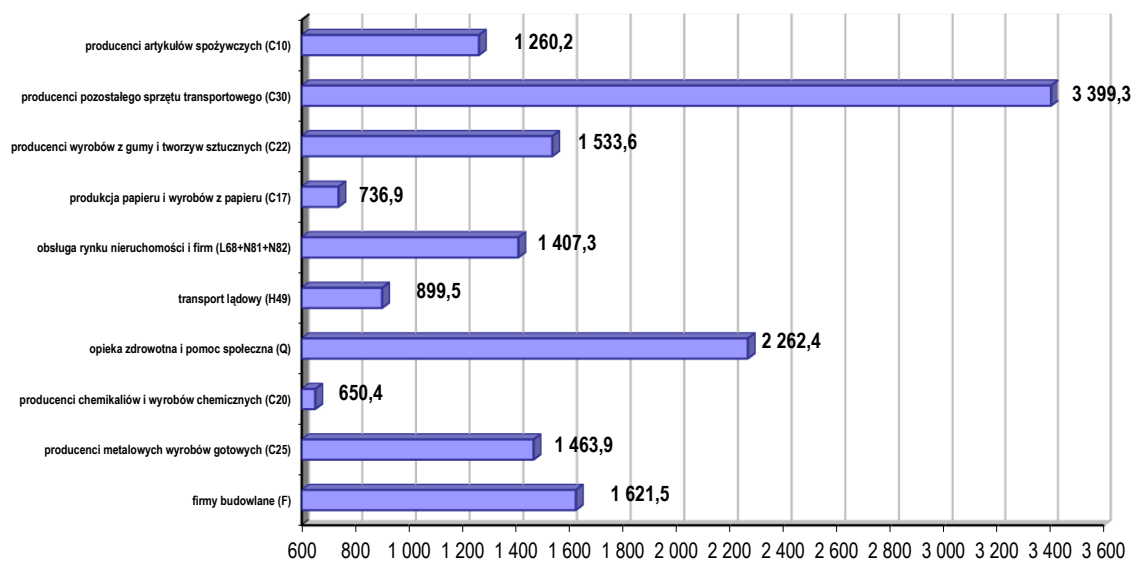
Przychody, dochody i eksport podmiotów wg działów PKD w 2015 r.

Informacje o przychodach, dochodach i eksporcie podmiotów gospodarczych w Bydgoszczy opracowano w oparciu o dane pozyskane z Izby Administracji Skarbowej za pośrednictwem systemu informacji podatkowej POLTAX.

Przychody

Uwzględniając wszystkie podmioty (zarówno firmy jak i zakłady osób fizycznych) funkcjonujące w różnych sferach życia gospodarczego, w 2015 r. największe przychody odnotowano w dziale „Produkcja pozostałego sprzętu transportowego”. Firmy te (głównie PESA) uzyskały łącznie 3,40 mld zł przychodu. Firmy budowlane odnotowały 1,62 mld zł; producenci wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych uzyskali 1,53 mld zł. Wysoki wynik uzyskały firmy produkujące metalowe wyroby gotowe – 1,46 mld zł oraz producenci artykułów spożywczych – 1,26 mld zł.

Przychody podmiotów wg działów PKD 2007 (w mln zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

W pozostałych działach przychody w 2015 r. nie przekroczyły 900 mln zł. Firmy branży papierniczej uzyskały 737 mln zł, wyraźnie wyższe przychody uzyskały przedsiębiorstwa świadczące usługi transportowe (900 mln zł). Firmy w pozostałych działach odnotowywały przychody poniżej 650 mld zł.

Ponadto należy podkreślić, że istnieją działy klasyfikacji PKD, które nie wytwarzając bezpośrednio produktów, kreują stosunkowo duże strumienie przepływów pieniężnych lokalnej gospodarki. Sieć publicznych i prywatnych placówek służby zdrowia, uzyskała przychody w kwocie 2,26 mld zł. Następne 1,41 mld zł wygenerowały podmioty działu związanego z obsługą rynku nieruchomości. Placówki ujęte w dziale edukacji wygenerowały przychody 543 mln zł, natomiast firmy informatyczne uzyskały 339 mln zł.

Dochody

Największe dochody w 2015 r. odnotowały podmioty obsługujące firmy i rynek nieruchomości – 167,0 mln zł, producenci pozostałego sprzętu transportowego – 148,5 mld zł oraz firmy budowlane – 138,2 mln zł. Producenci wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych uzyskali 110,1 mln zł. Nieco większe dochody odnotowali wytwórcy metalowych wyrobów gotowych – 150,2 mln zł. Działalność prawnicza i doradztwo podatkowe przyniosły 81,3 mln zł. Ponadto firmy naprawiające maszyny i urządzenia uzyskali 105,4 mln zł, producenci artykułów spożywczych – 89,7 mld zł, producenci papieru i wyrobów z papieru odnotowali 85,8 mln zł, a firmy transportowe 81,4 mln zł.

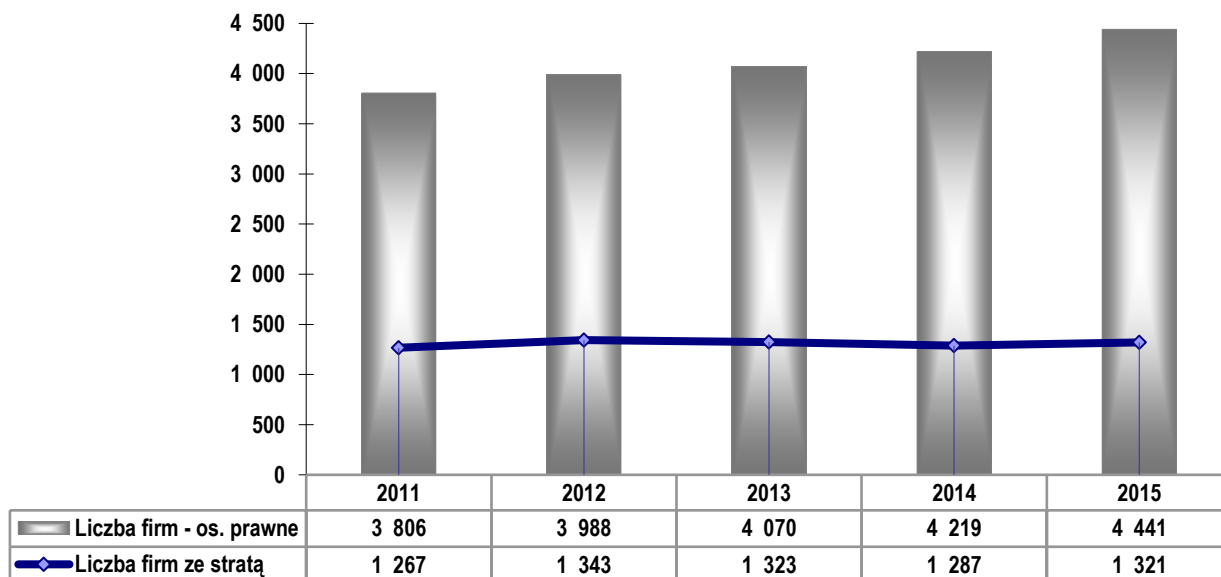
Eksport

Największą wartość eksportu w roku 2015 odnotowali producenci wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych – 679 mln zł (prawie 44,3% łącznych przychodów sekcji). Nieco mniejszą kwotę uzyskali wytwórcy pozostałego sprzętu transportowego – 511 mln zł oraz producenci artykułów spożywczych – 434 mld zł. Producenci papieru i wyrobów papierowych wyprodukowali na eksport towar o łącznej wartości 308 mln zł. Eksport metalowych wyrobów gotowych przyniósł 297 mln zł, biżuterii, instrumentów muzycznych i sprzętu sportowego – 286 mln zł, eksporterzy chemikaliów i wyrobów chemicznych uzyskali 250 mln zł, firmy produkujące maszyny i urządzenia wyeksportowały towary o wartości 208 mln zł. Natomiast wytwórcy urządzeń elektrycznych uzyskali kwotę 189 mln zł, a mebli – 156 mln zł. Pozostałe działy w eksporcie nie przekroczyły poziomu 100 mln zł.

Straty bydgoskich firm

W całym analizowanym okresie (lata 2011-2015) rosła liczba podmiotów posiadających osobowość prawną – odnotowano 16,7% wzrost. W tym okresie liczba firm ponoszących stratę na prowadzonej działalności wzrosła (z 1.267 do 1.321). W całym badanym okresie wskaźnik wzrostu liczby firm ze stratą wyniósł 4,3%.

Liczba podatników, którzy ponieśli stratę na działalności – osoby prawne:

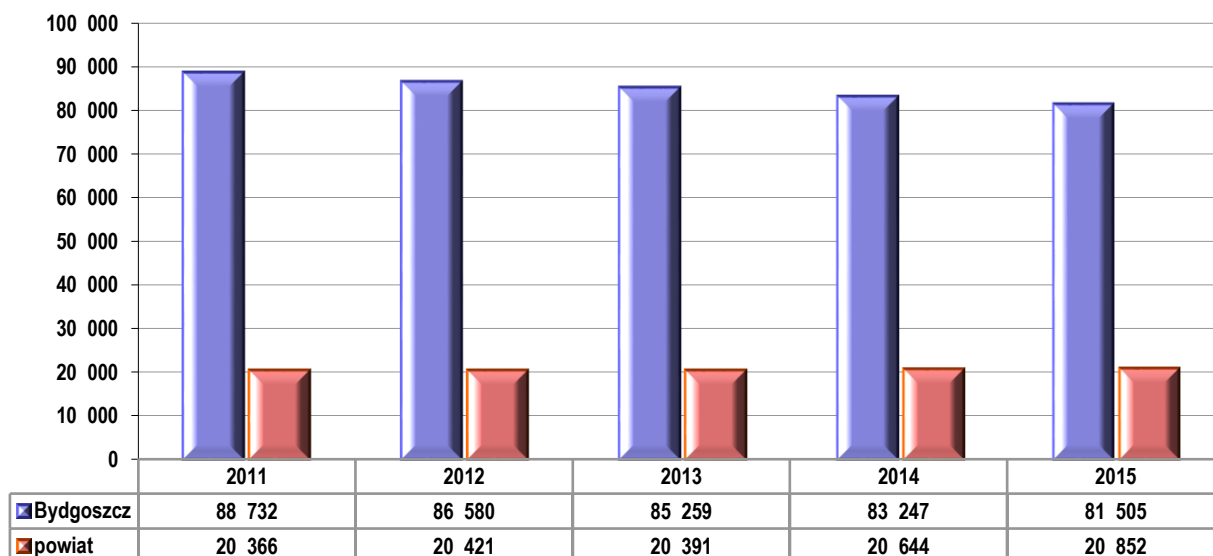

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Liczba miejsc pracy w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim

Część danych powstała w oparciu o formularze PIT-4. W tym formularzu bydgoscy pracodawcy podawali liczbę wszystkich zatrudnionych, bez względu na miejsce zamieszkania pracowników.

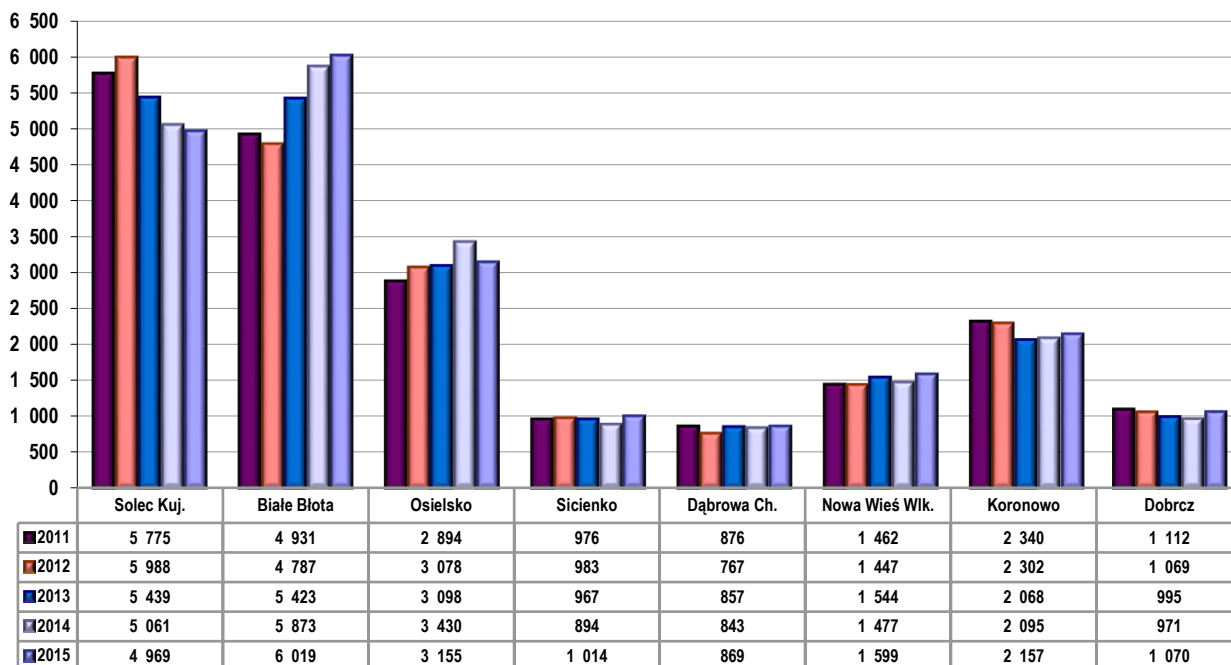
Liczba miejsc pracy w Bydgoszczy i powiecie – zatrudnienie wg PIT-4:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Kolejny wykres z tablicą obrazuje rynek pracy gmin ościennych. Najsilniejszą pozycję zajmowały Białe Błota (6,0 tys. miejsc pracy), Solec Kujawski (5,0 tys.) oraz pobliskie Osielsko (3,2 tys.). Nieco mniejszy potencjał posiadało leżące na północy Koronowo (2,2 tys. miejsc pracy) i Nowa Wieś Wielka (1,6 tys.).

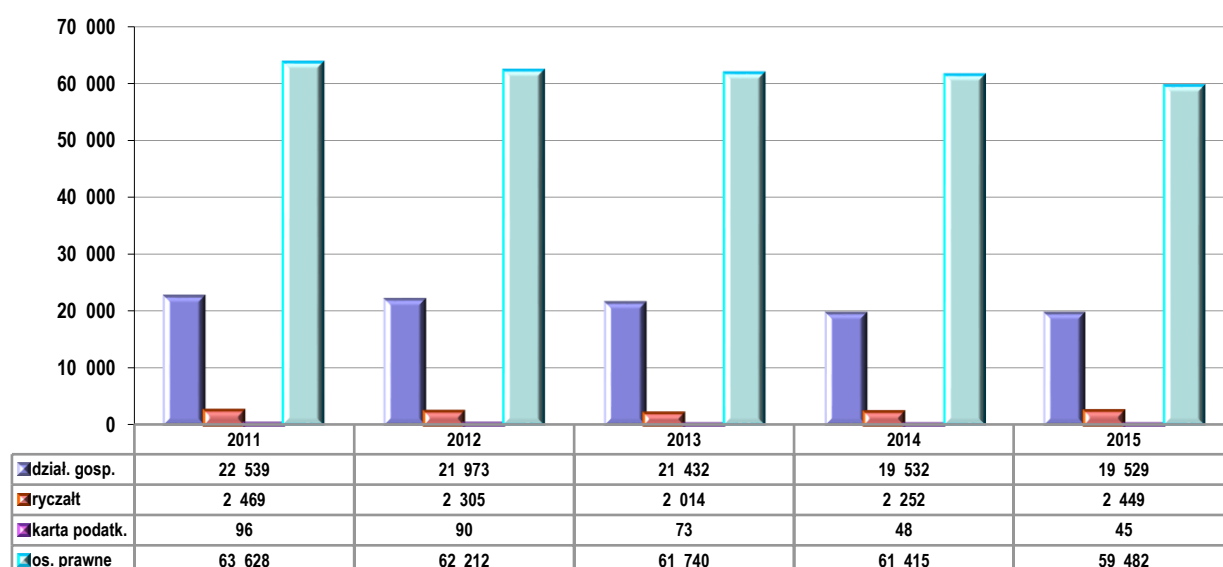
Liczba miejsc pracy w gminach powiatu bydgoskiego – zatrudnienie wg PIT-4:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Najwięcej miejsc pracy w Bydgoszczy zapewniały podmioty będące osobami prawnymi – jest to 59,5-63,6 tys. osób. Mniejsze znaczenie odgrywała działalność gospodarcza osób fizycznych, a od 2011 r. liczba miejsc pracy powoli malała. Niewielka liczba miejsc pracy wiązała się z osobami korzystającymi z ryczałtu podatkowego – wynosiła ona od 2,0 do 2,5 tys. Tę sytuację, w latach 2011-2015, obrazuje poniższa tabela z wykresem.

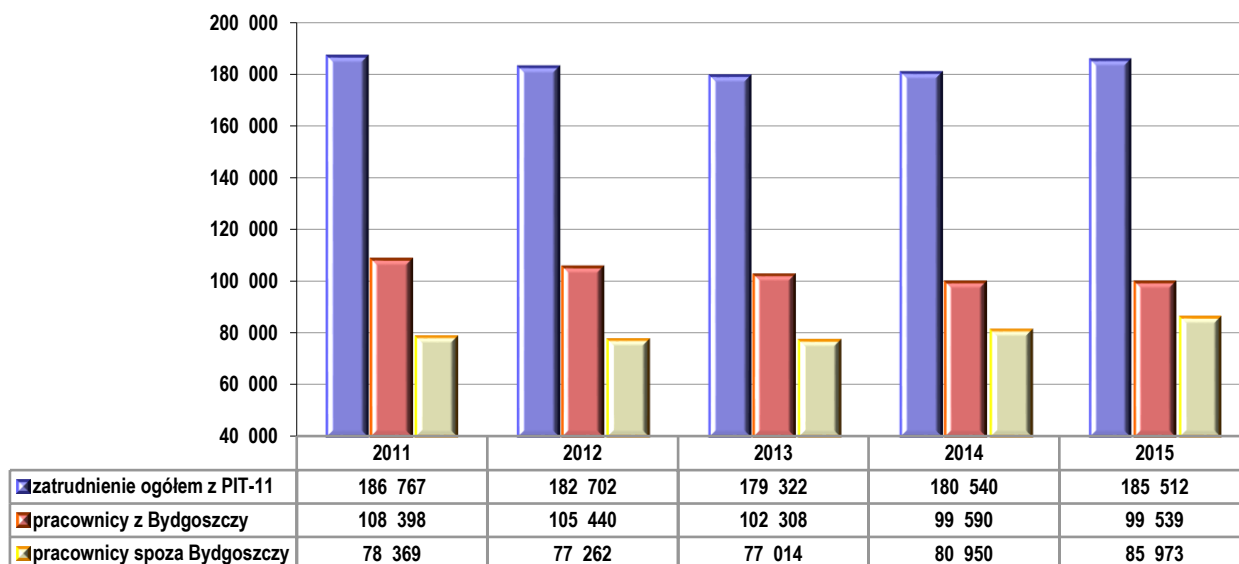
Liczba miejsc pracy w Bydgoszczy wg formy prawnej – zatrudnienie wg PIT-4:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Drugą część danych pozyskano w oparciu o formularze **PIT-11**. Te dane dotyczyły mieszkańców miasta zatrudnionych zarówno w Bydgoszczy jak i poza Bydgoszczą. Ponadto obejmowały one przypadki, w których pracownicy posiadali więcej niż jedno miejsce zatrudnienia, a tym samym otrzymywali więcej niż 1 formularz PIT-11. W ostatnich dwóch latach objętych analizą dał się zauważyć wyraźny wzrost liczby pracowników niebędących mieszkańcami Bydgoszczy, zatrudnianych przez bydgoskie przedsiębiorstwa. Zmiany te ilustruje tabela z wykresem umieszczona poniżej.

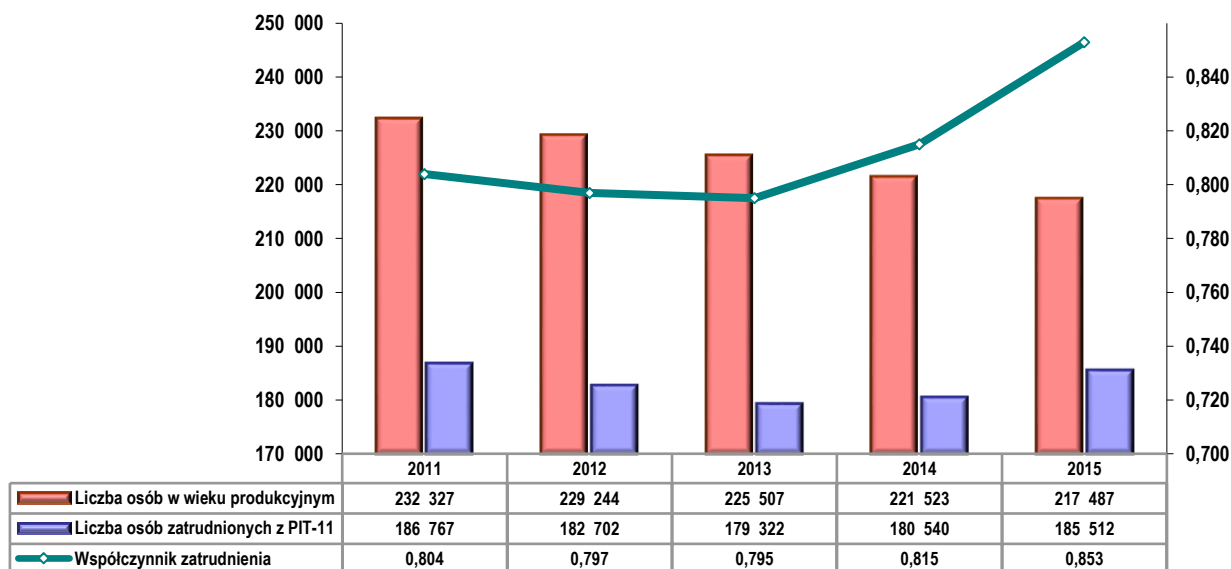
Zatrudnienie w Bydgoszczy – wg PIT-11:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Bydgoszcz posiadała stosunkowo wysoki współczynnik zatrudnienia (stosunek liczby osób zatrudnionych do liczby osób w wieku produkcyjnym). Jego wielkość utrzymywała się na poziomie od 0,80 w 2011 roku do 0,85 w 2015 roku. Częściowo było to efektem kurczenia się grupy osób w wieku produkcyjnym. Innym czynnikiem były zmiany w systemie informacji podatkowej POLTAX, które czyniły niemożliwym dokładne odzwierciedlenie liczby bydgoszczan zatrudnionych na podstawie umowy o pracę. Wynikało to z braku możliwości precyzyjnej identyfikacji liczby podatników składających zeznanie roczne na podstawie więcej niż 1 formularza PIT-11.

Współczynnik zatrudnienia w Bydgoszczy w latach 2011-2015:

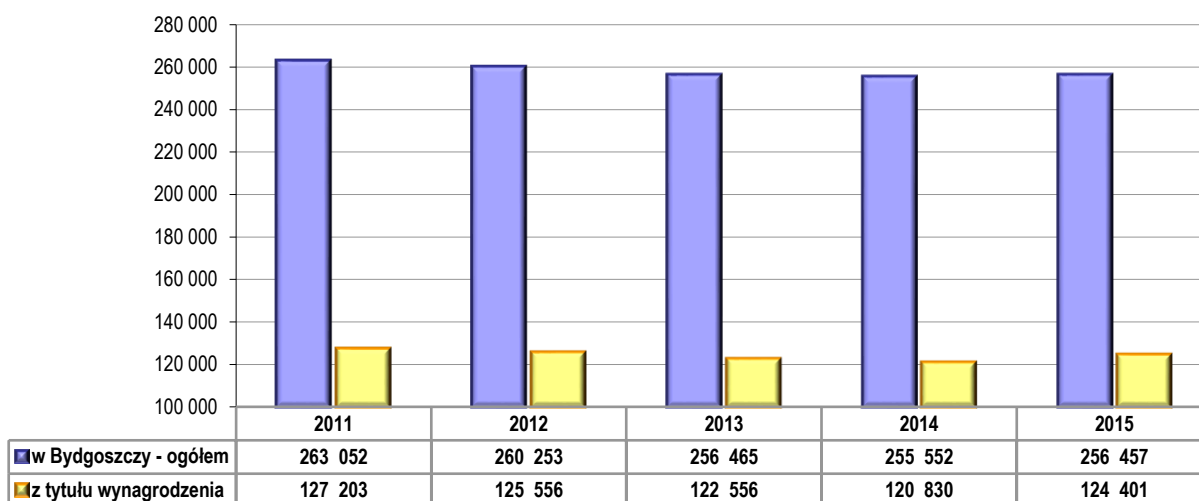

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy; Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

Osoby osiągające dochody

W latach 2011-2015 można było odnotować pewien spadek liczby osób osiągających dochody – z 263,1 do 256,5 tys. (spadek o 2,51%), a co za tym idzie – powolny spadek grupy osób uzyskujących swe dochody z wynagrodzenia za pracę. Ich liczba w tym okresie spadła ze 127,2 do 124,4 tys. Biorąc pod uwagę wzajemną relację tych dwóch wielkości, można zauważyć, że w 2011 r. i w 2015 r. odsetek osób utrzymujących się głównie z wynagrodzenia za pracę był bardzo podobny i wyniósł odpowiednio 48,4% i 48,5%.

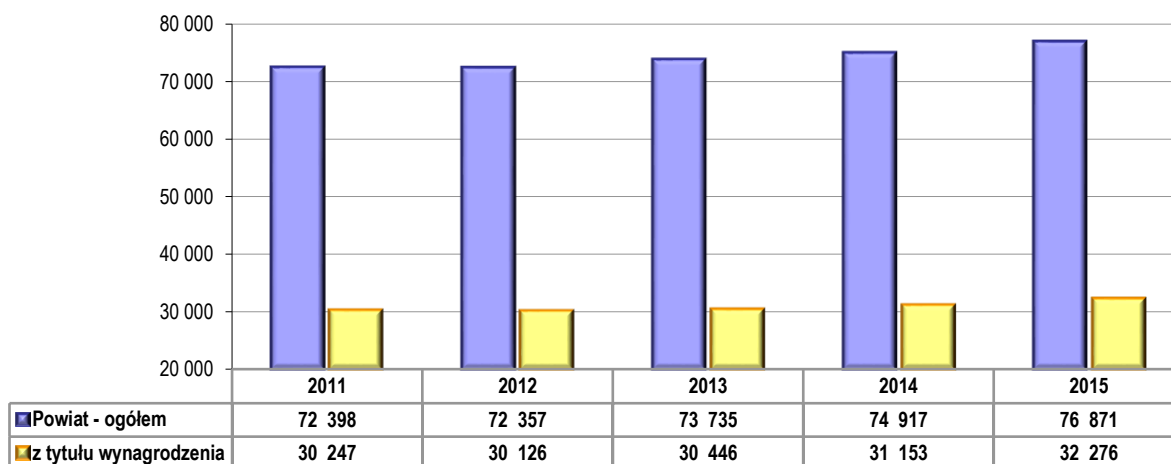
Liczba osób osiągających dochody w Bydgoszczy:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Odmienne zależności występowały w gminach ościennych. Tu dał się zauważyć powolny wzrost liczby osób uzyskujących dochody. W Bydgoszczy, w latach 2011-2015, wskaźnik obrazował spadek o 2,5% – w gminach ościennych był on dodatni i wyniósł 6,2%. Zbliżona sytuacja dotyczyła liczby osób, których dochody opierały się na wynagrodzeniu za pracę. W Bydgoszczy odnotowano spadek o 2,2%, natomiast w powiecie bydgoskim wzrost o 6,7%.

Liczba osób osiągających dochody w powiecie bydgoskim:

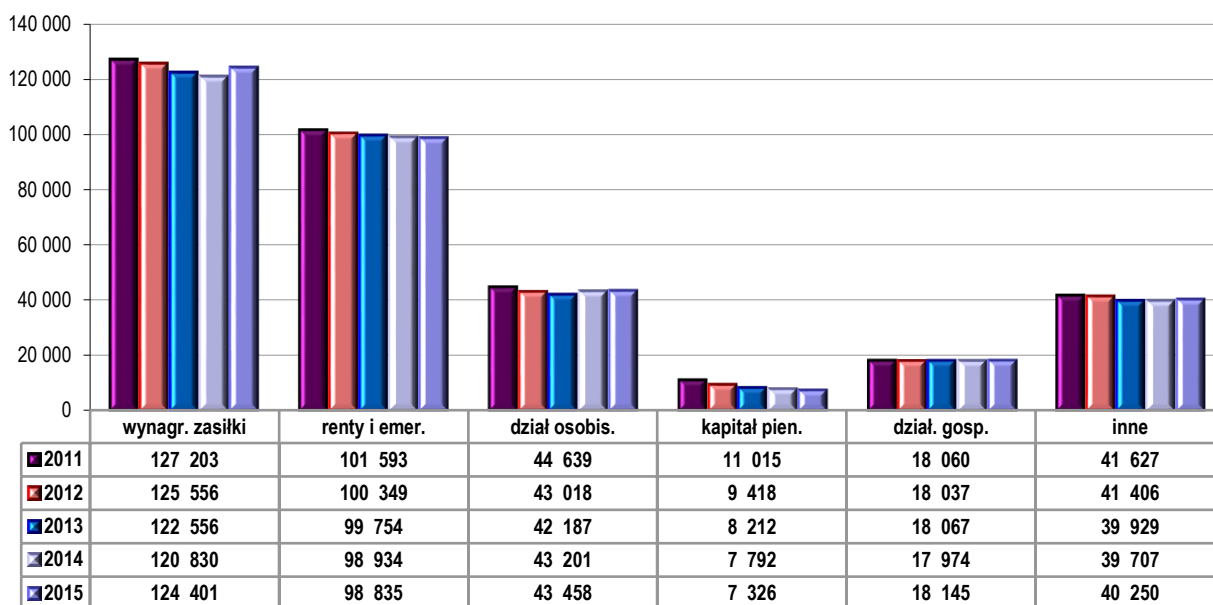

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Struktura bydgoskich podatników wg źródeł przychodów obrazowała stosunkowo duże zróżnicowanie. Dominowały głównie osoby, których dochody bazowały na wynagrodzeniu i/lub zasiłkach – ich liczba spadała od 2011 r. osiągając poziom 124,4 tys. osób w 2015 r. Dla porównania liczba osób utrzymujących się ze świadczeń emerytalnych i rent od roku 2011 ulegała powolnemu spadkowi. W 2011 r. było to 101,6 tys., w 2015 r. już tylko 98,8 tys. osób. Grupa osób, które wykonywały działalność osobiście zmalała w tym okresie minimalnie: z 44,6 do 43,5 tys. osób. Liczba osób fizycznych, które uzyskały przychody jedynie z prowadzenia działalności gospodarczej oscylowała w przedziale od 18,0 tys. do 18,1 tys. Przychody z kapitału pieniężnego czerpało w 2015 roku tylko 7,3 tys. osób.

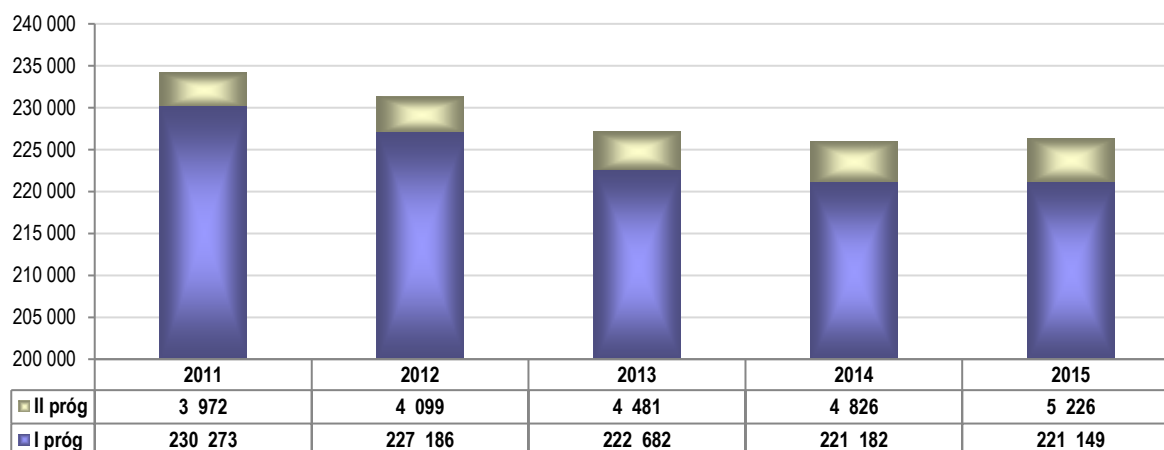
Liczba podatników wg źródeł przychodów w Bydgoszczy:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

W latach 2011-2015 liczba podatników nieprowadzących działalności gospodarczej w I progu podatkowym zmalała o 4,0% do 2015 roku, natomiast w II progu liczba podatników wzrosła o 31,6%.

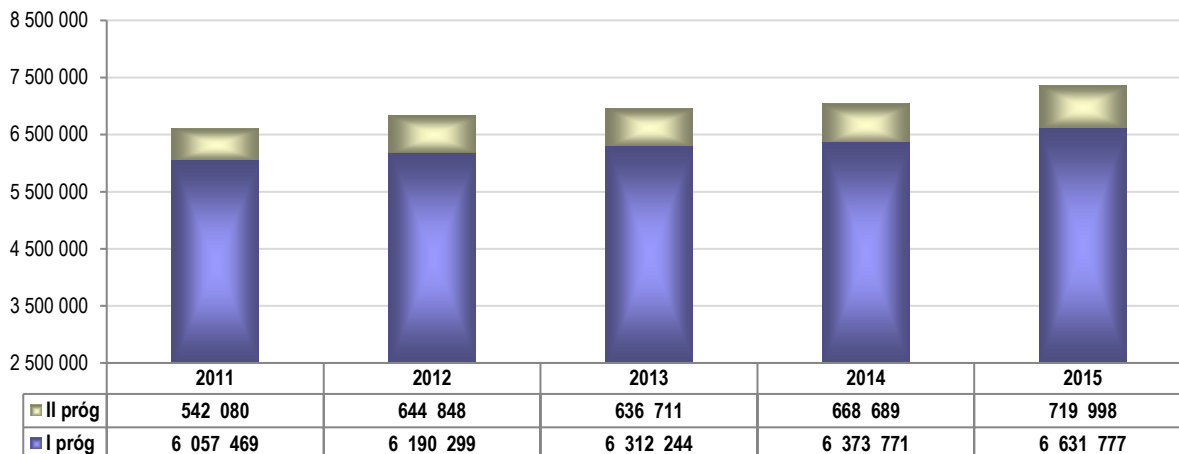
Liczba podatników wg skali podatkowej – nieprowadzący działalności gospodarczej:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

W omawianych latach w odniesieniu do 2011 roku podatnicy nieprowadzący działalności gospodarczej osiągnęli dochody w I progu podatkowym o 9,5% wyższe w 2015 roku, natomiast w II progu dochody wzrosły o 32,8%.

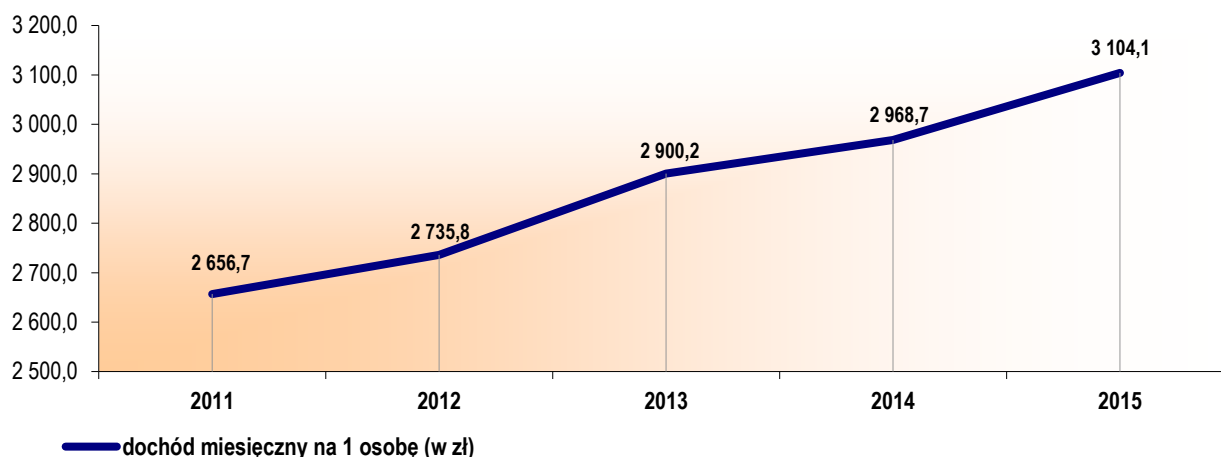
Wielkość dochodów wg progów podatkowych – nieprowadzący działalności gospodarczej (w tys. zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Osoby fizyczne w 2015 roku osiągnęły wzrost przeciętnych dochodów miesięcznych o 16,8% w odniesieniu do 2011 roku.

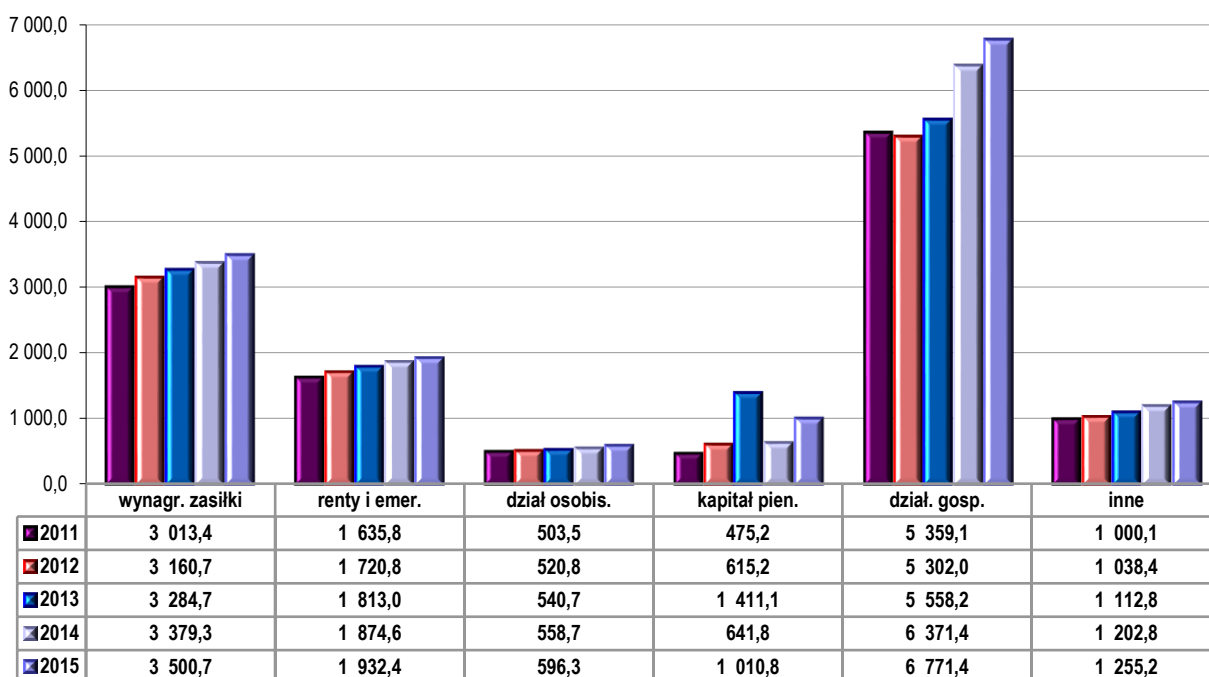
Przeciętny dochód miesięczny osób fizycznych w latach 2011-2015 (zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Największy przyrost przeciętnego dochodu miesięcznego wg źródeł przychodów wystąpił wśród podatników utrzymujących się z kapitału pieniężnego – 2,1-krotny. Kolejny wysoki przyrost odnotowano z działalności gospodarczej (wzrost o 26,4%), która jednocześnie stanowiła najbardziej dochodowe źródło utrzymania.

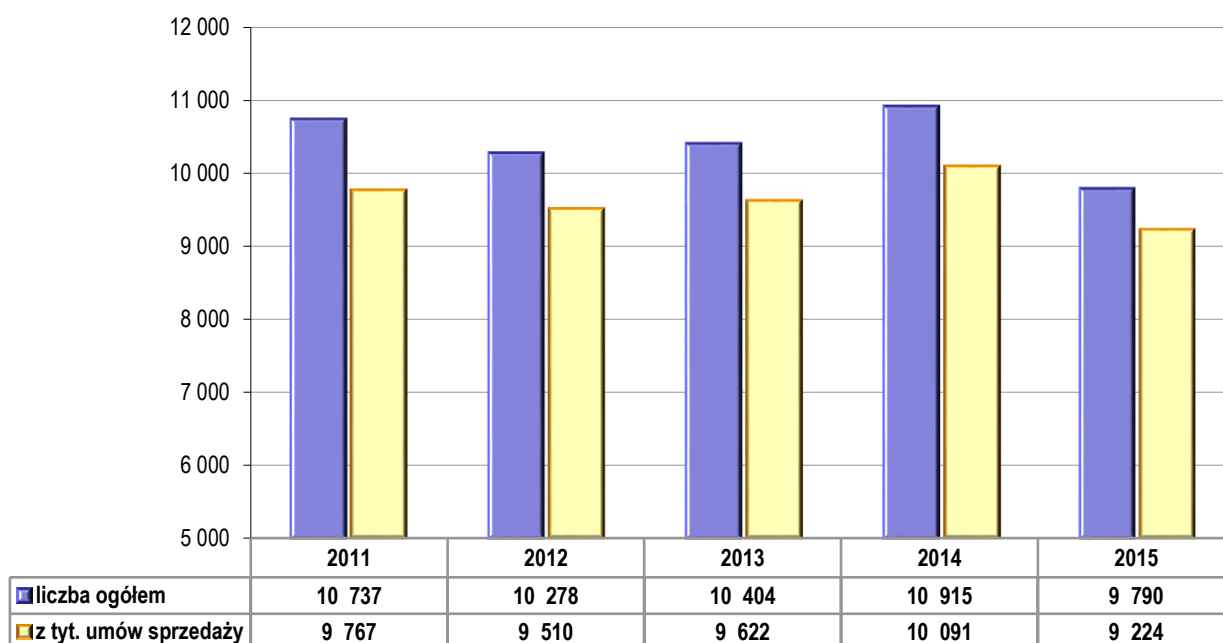
Przeciętny dochód miesięczny wg źródeł przychodów w Bydgoszczy (w zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

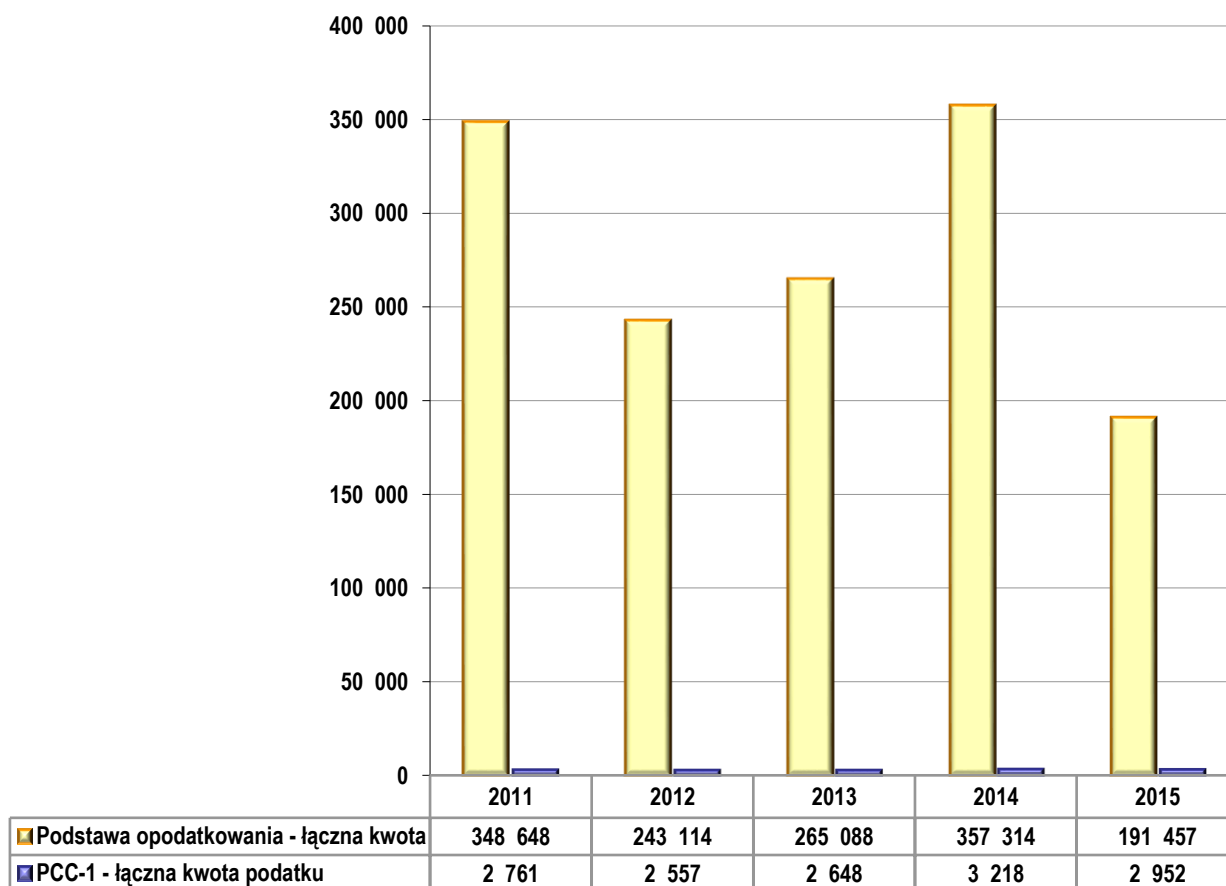
Transakcje cywilno-prawne przeprowadzone w Bydgoszczy

Liczba czynności cywilno-prawnych w Bydgoszczy w latach 2011-2015:

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Podatek od czynności cywilno-prawnych – wolumen transakcji w Bydgoszczy w latach 2011-2015 (w tys. zł):

Źródło: Izba Administracji Skarbowej w Bydgoszczy

Konkurencyjność gospodarki lokalnej

Stan gospodarki jest obrazowany m.in. poprzez rankingi gospodarcze o zasięgu ogólnopolskim. Jednym z bardziej znanych i ważniejszych jest zestawienie przygotowywane corocznie przez redakcję dziennika „Rzeczpospolita”. **Ranking „Lista 2000”** obejmuje 2000 polskich podmiotów gospodarczych, których lokaty zostały ustalone na podstawie przychodów ze sprzedaży (w kolejności malejącej).

W zestawieniu Rzeczpospolitej, opublikowanym 24 listopada 2016 r., porównano wyniki polskich przedsiębiorstw uzyskane w 2015 roku. Najwięcej firm pochodziło z Warszawy (506). Kolejne lokaty w czołówce zajmowały: Wrocław (85), Kraków (84), Gdańsk (53), Poznań (52) i Katowice (43). Na 9. pozycji, wspólnie z Rzeszowem i Toruniem (wśród 18 miast wojewódzkich) znajdowała się Bydgoszcz, która posiadała w rankingu głównym 19 firm. W gorszej sytuacji znajdowały się tylko mniejsze ośrodki (z wyjątkiem Szczecina), takie jak: Białystok (17), Szczecin (16), Kielce i Olsztyn (po 11), Opole (7), Gorzów Wielkopolski (6) i Zielona Góra (3).

Dla ułatwienia porównania potencjału poszczególnych miast wojewódzkich można też przyjąć wskaźnik bazujący na liczbie firm ujętych na „Liście 2000” w przeliczeniu na 1 tys. podmiotów zarejestrowanych w systemie KRUPGN-REGON. Tu ponownie liderem była Warszawa ze wskaźnikiem 1,26. Kolejne lokaty zajmowały: Katowice (0,92), Wrocław (0,75), Rzeszów (0,74), Toruń (0,73) i Gdańsk (0,72). Na 12. pozycji (wśród 18 miast wojewódzkich) znalazła się Bydgoszcz, która legitymowała się wskaźnikiem wynoszącym 0,44. Mniej korzystnym wskaźnikiem charakteryzowały się: Kielce (0,38), Łódź (0,36), Gorzów Wielkopolski i Opole (po 0,34), Szczecin (0,24) i Zielona Góra (0,14).

Poza zestawieniem głównym „Lista 2000” Rzeczpospolitej obejmuje **13 rankingów cząstkowych**, z których każdy opiera się na specjalistycznym wskaźniku:

- Eksporterów (400 firm) – opartym na wielkości przychodów z eksportu (powyżej 32 mln zł),

- Stóp zwrotu – opartym na wskaźnikach:
  - ROE (50 firm) – stopy zwrotu z kapitału (powyżej 71%),
  - ROA (50 firm) – stopy zwrotu z aktywów (powyżej 27%),
- Rankingu „Dobra Firma” (20 firm) – firmy wyróżniające się na przestrzeni ostatnich kilku lat,
- Największego udziału eksportu w sprzedaży (35 firm) – opartym na udziale eksportu (powyżej 92%),
- Największego wzrostu eksportu (35 firm) – opartym na zmianie przychodów z eksportu (powyżej 48%),
- Rentowności (50 firm) – opartym na wskaźniku EBITDA ujętym jako procent przychodów (powyżej 33%),
- Największej zmiany udziału eksportu w latach 2015/2012 (45 firm) – powyżej 11,5%,
- Największych grup kapitałowych (25 firm) – opartym o przychody ze sprzedaży (powyżej 5,8 mld zł),
- Największych spółek giełdowych (35 firm) – opartym o przychody ze sprzedaży (powyżej 2,7 mld zł),
- Firm z branży IT (35 firm) – opartym o przychody ze sprzedaży (powyżej 460 mln zł),
- Firm produkujących art. kosmetyczne (9 firm) – opartym o przychody ze sprzedaży (powyżej 138 mln zł),
- Firm produkujących stolarkę okienną (15 firm) – opartym o przychody ze sprzedaży (powyżej 126 mln zł).

W dziewięciu (spośród 13) rankingach cząstkowych nie pojawiła się niestety żadna z bydgoskich firm.

- ✓ Wśród 400 największych polskich eksporterów, na 178. miejscu lokuje się firma Hanplast z wartością eksportu wynoszącą 237,0 mln zł. Nieco dalej lokują się cztery kolejne firmy: 194. Supravis Group (198,4 mln zł), 202. Neupack (190,2 mln zł), 241. Oponeo.pl (139,5 mln zł) i 286. Projprzem (85,0 mln zł).
- ✓ Wśród 45 firm o największej zmianie udziału eksportu w latach 2015/2012, na pozycji 43. znalazło się bydgoskie Oponeo.pl, które w badanym okresie zwiększyło ten udział o 12,3 pkt% (z 21,2 do 33,5%).
- ✓ Ta sama firma uplasowała się na 34. miejscu wśród firm o największym wzroście eksportu (+49,1%).
- ✓ W rankingu „Dobra Firma”, obejmującym 20 najlepszych spółek, wyróżniono bydgoską Supravis Group.

Dla porównania Warszawa posiadała w rankingach cząstkowych 202 firmy (w 12 rankingach). Kolejne lokaty zajmowały: Kraków – 30 firm (w 7 rankingach), Poznań – 29 firm, Katowice – 25 firm i Wrocław – 21 firm. Pozycję 10. zajmowała Bydgoszcz z 8 firmami (w 4 rankingach).

Konkurencyjność gospodarki lokalnej można także postrzegać przez pryzmat indywidualnych lokat w rankingu „Lista 2000”, zajmowanych przez 19 bydgoskich przedsiębiorstw. Bezspornie liderem lokalnej gospodarki jest bydgoska „PESA”. Dzięki przychodom przekraczającym 3,16 mld zł była ona najwyższym notowanym (108. lokata) przedsiębiorstwem w rankingu „Rzeczpospolitej”. Pozostałe firmy zajmowały stosunkowo odległe pozycje: 651. Frosta, 738. Neupack, 763. Oponeo.pl, 789. Supravis, 928. Mueller Fabryka Świec, 976. Hanplast, 1087. Abramczyk, 1133. KPEC, 1248. IQor Global Services, 1421. MWiK, 1529. Cukiernia Sowa, 1608. Polish Agro, 1684. Nitro-Chem, 1800. Moto Budrex, 1839. Drozapol-Profil, 1900. MZK, 1908. Grupa Handlo-Budowa i 1919. Projprzem.

Innym miernikiem konkurencyjności jest też pozycja firmy w danej branży. Poza wspomnianą „PESĄ”, która jest niekwestionowanym liderem swej branży, firmami: Iqor Global Services (2. lokata w branży Naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego), Cukiernia Sowa (4. pozycja wśród cukierni i piekarń), MWiK (7. miejsce wśród miejskich firm wodociągowo-kanalizacyjnych), Oponeo.pl (10. pozycja wśród firm, które sprzedają części/akcesoria do pojazdów samochodowych), KPEC (10. miejsce wśród producentów ciepła grzewczego), Neupack (11. lokata wśród producentów papieru i wyrobów z papieru), Supravis i Hanplast (odpowiednio 20. i 28. lokata wśród producentów wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych) oraz Frosta i Abramczyk (odpowiednio 44. i 93. miejsce w grupie producentów artykułów spożywczych), inne bydgoskie firmy nie zajmowały znaczących lokat w swoich branżach.

Największą część podmiotów w mieście stanowią firmy do 9 pracujących. Największe dochody odnotowały podmioty obsługujące firmy i rynek nieruchomości. W 2015 roku pracownicy spoza Bydgoszczy stanowili 46,3% ogółu zatrudnionych w mieście wg danych pochodzących z PIT-11.

W latach 2011-2015 systematycznie rosła wielkość eksportu osiągając najwyższy wynik w 2015 roku, którego wartość wyniosła blisko 4,3 mld zł. Największą wartość eksportu odnotowali producenci wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych.

Kondycja lokalnej gospodarki, oceniana przez pryzmat rankingów sporządzanych przez periodyki gospodarcze, wskazuje na potrzebę wzmocnienia jej pozycji. Wyzwaniem dla miasta jest także zwiększenie wykorzystania potencjału Bydgoskiego Parku Przemysłowo-Technologicznego pod kątem pozyskiwania inwestorów.

*Sfera
infrastrukturalna*

IV. SFERA INFRASTRUKTURALNA

IV.1. TRANSPORT I KOMUNIKACJA

IV.1.1. Komunikacja zewnętrzna

Drogi krajowe

Bydgoszcz położona jest na trasie Paneuropejskiego korytarza transportowego (oznaczonego VI a). Korytarzem VI a przebiega droga międzynarodowa nr E261 (droga krajowa nr 5) z Nowych Marz przez Poznań, Wrocław do Bolkowa. Droga międzynarodowa E261 stanowi połączenie z korytarzem II (trasa biegnąca z Berlina przez Warszawę, Mińsk do Moskwy) oraz z korytarzem VI (trasa przebiegająca z Gdańska przez Łódź, Katowice do Ostrawy/Bratysławy). Przez Miasto przebiegają również drogi krajowe nr 25 (Koszalin-Bydgoszcz-Konin) i 80 (Pawłówek-Bydgoszcz-Toruń-Lubicz), a obwodnicą południową – droga krajowa nr 10 (Szczecin-Piła-Bydgoszcz-Toruń-Płońsk) i odcinek drogi nr 5.

Cały ruch tranzytowy samochodów od strony Torunia, Poznania, Konina i Szczecina kierowany jest poza Bydgoszcz na drogę krajową nr 10 (południowa obwodnica miasta). Natomiast ruch tranzytowy z Gdańska i Koszalina prowadzony jest drogami krajowymi nr 5, 25 i 80 przebiegającymi przez miasto.

Na usprawnienie komunikacji tranzytowej w obszarze miasta mają wpływ realizowane inwestycje, m.in.:

- w dniu 3 grudnia 2014 roku poznański oddział Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad podpisał umowę z konsorcjum firm: Budimex S.A. oraz Ferrovial Agroman S.A. Campo de las Naciones na budowę drogi ekspresowej S5 Bydgoszcz-Poznań na odcinku Żnin-Gniezno – 18 km drogi. W 2015 roku w bydgoskim Oddziale Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad podpisano umowy na zaprojektowanie i budowę prawie 130 km drogi ekspresowej S5 na 7 odcinkach od granicy województwa do węzła Nowe Marzy na połączeniu z autostradą A1;
- w 2015 roku zakończono prace i oddano do użytku Węzeł IKEA w ciągu drogi krajowej nr 80 w ramach projektu m.in. wybudowano: dwa nowe wiadukty w ul. Fordońskiej o długości 19,0 m każdy oraz łącznice, ul. Skandynawską o długości 397 m, ul. Więcką o długości 529 m wraz z infrastrukturą techniczną i drogową oraz zagospodarowaniem terenu zielenią przyuliczną;
- w 2015 roku trwały prace projektowe dotyczące przebudowy ul. Grunwaldzkiej na odcinku od Węzła Zachodniego do granic miasta, obejmujące budowę: dwujezdniowej drogi z infrastrukturą pieszą i rowerową (chodniki, ciągi pieszo-rowerowe, ciągi pieszo-jezdne) wraz z infrastrukturą transportu zbiorowego, dróg serwisowych, rozbudowę i przebudowę ulic obsługujących tereny przyległe, pięciu skrzyżowań jednopoziomowych, zatoki do ważenia pojazdów, obiektów inżynierskich, przepustów, oświetlenia ulicznego, urządzeń chroniących środowisko, urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego, przebudowę kolidującej istniejącej infrastruktury technicznej;
- w 2015 roku zakończono prace i oddano do użytku przeprawę mostową przez Kanał Bydgoski wraz z układem drogowym. W ramach zadania wykonano m.in.: most przez Kanał Bydgoski o parametrach obciążenia klasy A o długości 96 m i szerokości 16,9 m (3 pasy ruchu oraz chodnik jednostronny z drogą rowerową), wykonano jezdnie o ogólnej długości 664 m, chodniki – 1.596 m, drogi rowerowe – 944 m;
- w 2015 roku kontynuowano prace nad koncepcją programową dla inwestycji „Rozbudowa trasy Wschód-Zachód na odcinku od Węzła Zachodniego do Węzła Wschodniego”.

Komunikacja kolejowa

W obszarze miasta przebiegały następujące linie kolejowe:

- nr 131 Chorzów Batory-Tczew,
- nr 18 Kutno-Piła,
- nr 201 Nowa Wieś Wielka-Gdynia Port,

- nr 209 Kowalewo Pomorskie-Bydgoszcz Wschód,
- nr 356 Poznań Wschód-Bydgoszcz Główna,
- nr 745 Bydgoszcz Główna-Bydgoszcz Czyżkówko.

Linie nr 131 Chorzów Batory-Tczew (z pominięciem odcinka Nowa Wieś Wielka-Bydgoszcz-Maksymilianowo) i nr 201 na odcinku Nowa Wieś Wielka-Maksymilianowo, należą do sieci AGTC. Stanowiły one część międzynarodowych korytarzy linii transportu kombinowanego i obiektów towarzyszących. Linie te wchodziły w skład VI Paneuropejskiego korytarza transportowego CE-65.

Na terenie Bydgoszczy istniały 3 stacje kolejowe i 8 przystanków osobowych. Najbardziej obciążona przewozami pasażerskimi jest stacja Bydgoszcz Główna odprawiająca ok. 90% podróżnych. Od 2008 roku funkcjonuje wspólny, zintegrowany bilet, obowiązujący w pociągach na trasach Bydgoszcz-Toruń i Toruń-Bydgoszcz oraz w autobusach i tramwajach w obu miastach.

Poprawa i usprawnienie funkcjonowania komunikacji kolejowej wymaga znaczących nakładów, zaś główny problem dotyczył budowy lub odnowy kluczowych węzłów komunikacyjnych i ich integracji z innymi systemami komunikacyjnymi.

W ramach budowy zintegrowanego centrum komunikacyjnego w 2015 roku oddany został do użytku przebudowany i rozbudowany dworzec kolejowy Bydgoszcz Główna. W ramach przedsięwzięcia:

- wybudowano nowy obiekt dworca przy ul. Zygmunta Augusta,
- zrewitalizowano zabytkowy dworzec wyspowy zlokalizowany między peronami trzecim i czwartym,
- zmodernizowano i przebudowano tory kolejowe i sieć trakcyjną,
- zmodernizowano przejście podziemne wraz z peronami,
- utworzono miejsca parkingowe po obu stronach nowego budynku.

W 2015 roku zrealizowano budowę trzech węzłów komunikacyjnych scalających transport kolejowy, samochodowy, autobusowy, rowerowy i pieszy na stacjach kolejowych Bydgoszcz Błonie, Bydgoszcz Leśna i Bydgoszcz Bielawy.

Na Błoniu zbudowano nowy przystanek kolejowy w rejonie istniejącej kładki. Prace obejmowały modernizację kładki, budowę dwóch peronów o długości około 200 m wraz z dojazdami, przejściem dla pieszych nad torami, przebudowę układu drogowego w ul. Madalińskiego wraz z budową pętli autobusowej i parkingu samochodowego.

Przy stacji Bydgoszcz Leśna prace budowlane obejmowały przebudowę stacji kolejowej, układu drogowego wraz z pętlą autobusową, budowę parkingu dla samochodów oraz rowerów. W ramach projektu m.in.:

- wybudowano nowy, parterowy budynek dworca o powierzchni około 300 m², w którym mieści się obsługa podróżnych PKP i dyżurka MZK,
- wybudowano 2 perony o długości 300 m,
- zadaszono przejście z nowego dworca do nowego tunelu,
- przystosowano funkcjonowanie całego obiektu do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- wybudowano rondo i zmodernizowano drogi dojazdowe, przebudowano chodniki, wybudowano drogi rowerowe,
- zrealizowano prace przy parkingach.

Natomiast na stacji kolejowej Bielawy prace skupiły się na przebudowie torów kolejowych i peronów o długości około 200 m.

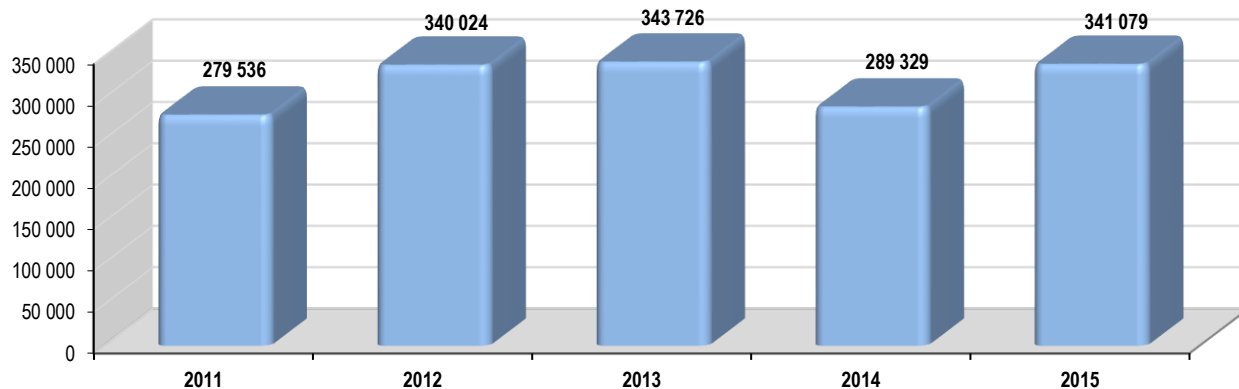
Można stwierdzić, że dotychczasowy problem zintegrowanych węzłów transportowych, dzięki powyższym inwestycjom został w dużej mierze rozwiązany, także integracja komunikacji kolejowej z innymi systemami transportowymi uległa poprawie.

Komunikacja lotnicza

Port Lotniczy Bydgoszcz, w 2015 roku, obsługiwał połączenia do Warszawy (od marca 2015 r.) i Krakowa (lipiec, sierpień wrzesień) oraz 6 połączeń zagranicznych: Düsseldorf NRN, Londyn STN, Birmingham BHX, Dublin DUB, Glasgow PIK, Frankfurt FRA.

Pasażerowie mogli korzystać z lotów czarterowych m.in. do Turcji, Grecji, Chorwacji, Bułgarii. W 2015 r. przewozy pasażerskie realizowane były przez przewoźników: Ryanair i Lufthansa (połączenia regularne), Eurolot (połączenie do Warszawy) i Sprintair (Kraków). Połączenia charterowe realizowane były przez kilku przewoźników.

Liczbę pasażerów obsługiwanych na bydgoskim lotnisku przedstawia poniższy wykres:

Źródło: Port Lotniczy Bydgoszcz S.A.

Na podstawie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z 11 grudnia 2013 roku w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej Port Lotniczy Bydgoszcz S.A. został oficjalnie zakwalifikowany do kompleksowej sieci TEN-T.

W celu podniesienia jakości świadczonych usług w 2015 roku rozpoczęto rozbudowę budynku terminala pasażerskiego. Etap I prac obejmował zabudowę powierzchni znajdującej się pomiędzy obecną strefą odlotów a płaszczyzną postojową nr 1, łącznie 235 m². Zwiększone sale zagwarantują pasażerom podwyższenie komfortu w czasie oczekiwania na loty.

PLB posiada duży potencjał rozwoju, dlatego dalsze prace powinny być skierowane na:

- kontynuację działań związanych z tworzeniem nowych połączeń lotniczych,
- rozbudowę lotniska, w tym budowę terminala cargo.

Drogi wodne

Bydgoszcz jest doskonale połączona z ogólnokrajowym systemem wodnych dróg śródlądowych poprzez unikalny w skali kraju węzeł wodny, łączący Wisłę i Odrę, będący jednocześnie kluczowym punktem na międzynarodowej drodze wodnej E-70 z Rotterdamu do Kłajpedy. Przez miasto przebiega również międzynarodowa droga wodna E-40 z Gdańska przez Warszawę i Polesie do Dniepru. Pomimo prac związanych z rozwojem i rewitalizacją Bydgoskiego Węzła Wodnego (zakończony w 2013 roku program Bydgoski System Wodny i Kanalizacyjny, prace związane z wodnym turystycznym połączeniem Bydgoszczy i Torunia, kursujące po Brdzie tramwaje wodne, w tym zakup napędzanych energią słoneczną statków, rewitalizacja Wyspy Młyńskiej, budowa przystani żeglarskich), drogi wodne nadal były wykorzystywane w niewielkim zakresie, zarówno gospodarczo, jak i turystycznie.

Udział transportu śródlądowego w przewozach ładunków ogółem był nieznaczny. Jedną z głównych przyczyn niewielkiego ruchu przewozowego na MDW E-70 był brak odpowiedniej wysokości prześwitów pod mostami (transport kontenerowy) oraz brak bagrowania i pogłębiania tej drogi wodnej. Liczbę turystów ograniczał głównie brak infrastruktury w postaci przystani, marin, itp.

IV.1.2. Komunikacja wewnętrzna

Układ drogowy

W obszarze Bydgoszczy na koniec 2015 roku długość dróg publicznych wynosiła 691,5 km; z czego 37,2 km (5,37%) to drogi krajowe; 8,2 km (1,2%) wojewódzkie; 147,9 km (21,4%) powiatowe i 498,2 km (72,5%) gminne.

Przez miasto, ulicami układu podstawowego przebiegają drogi krajowe nr 5, 25 i 80, a południową obwodnicą – droga krajowa nr 10 i nr 5. W Bydgoszczy funkcjonują jedynie 4 odcinki dróg przyspieszonego ruchu:

- Al. Jana Pawła II, Al. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Al. Armii Krajowej stanowiące odcinek drogi krajowej nr 5,
- ul. Nad Torem od ul. Ludwikowo do ul. Deszczowej stanowiąca odcinek drogi krajowej nr 25,
- trasa W-Z od Węzła Zachodniego do Węzła Wschodniego,
- ul. Nowotoruńska od ronda Toruńskiego do Węzła Makowiska.

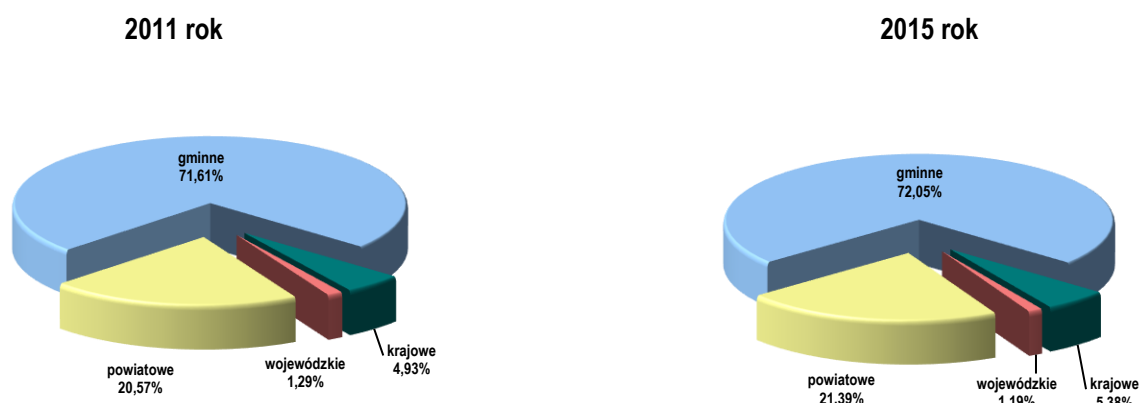
Na koniec 2015 r., na terenie miasta, dwujezdniowe układy w przekroju poprzecznym posiadały ciągi ulic: Fordońska, Szubińska, Kujawska (od ul. Wojska Polskiego w kierunku południowym), Wojska Polskiego, Poznańska-Grudziądzka, Wały Jagiellońskie, Nad Torem, odcinek Marszałka Focha, Jagiellońskiej i Kamiennej, oraz Aleje: Jana Pawła II, Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Armii Krajowej, Mickiewicza i Ossolińskich.

Zmiany w infrastrukturze drogowej w Bydgoszczy w latach 2011-2015 przedstawia poniższa tabela oraz wykresy:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Długość ulic ogółem (km)	776,4	745,4	748,1	743,9	691,5	-10,94%
w tym: o nawierzchni utwardzonej (km)	525,3	505,9	507,3	511,2	506,9	-3,50%
Drogi krajowe (km)	38,3	38,3	38,3	37,8	37,2	-2,87%
w tym: o nawierzchni utwardzonej (km)	37,8	37,7	37,7	37,4	37,2	-1,59%
Drogi wojewódzkie (km)	10,0	9,6	9,1	9,0	8,2	-18,00%
w tym: o nawierzchni utwardzonej (km)	8,7	8,7	8,2	8,3	8,2	-5,75%
Drogi powiatowe (km)	159,7	159,7	159,7	156,7	147,9	-7,39%
w tym: o nawierzchni utwardzonej (km)	146,5	141,0	141,0	142,0	144,6	-1,30%
Drogi gminne (km)	568,4	537,8	541,0	540,4	498,2	-12,35%
w tym: o nawierzchni utwardzonej (km)	332,3	318,5	320,4	323,5	316,9	-4,63%
Odsetek dróg o nawierzchni utwardzonej (%)	67,66	67,87	67,81	68,72	73,30	+5,64 pkt%
Długość ulic przypadająca na 1 km ² miasta (km/km ²)	4,41	4,24	4,25	4,23	3,93	-0,48
Ścieżki rowerowe (km)	56,09	69,11	76,63	77,25	81,67	+45,61%
Długość ścieżek rowerowych na 1 km ² miasta (km/km ²)	0,32	0,39	0,44	0,44	0,46	+0,14
Mosty (szt.)	26	26	26	28	29	+11,54%
Wiadukty (szt.)	23	23	23	29	32	+39,13%
Kładki dla pieszych (szt.)	18	18	18	19	19	+5,56%
Przepusty (szt.)	47	44	44	44	50	+6,38%
Przejścia podziemne (szt.)	4	4	4	4	6	+50,00%

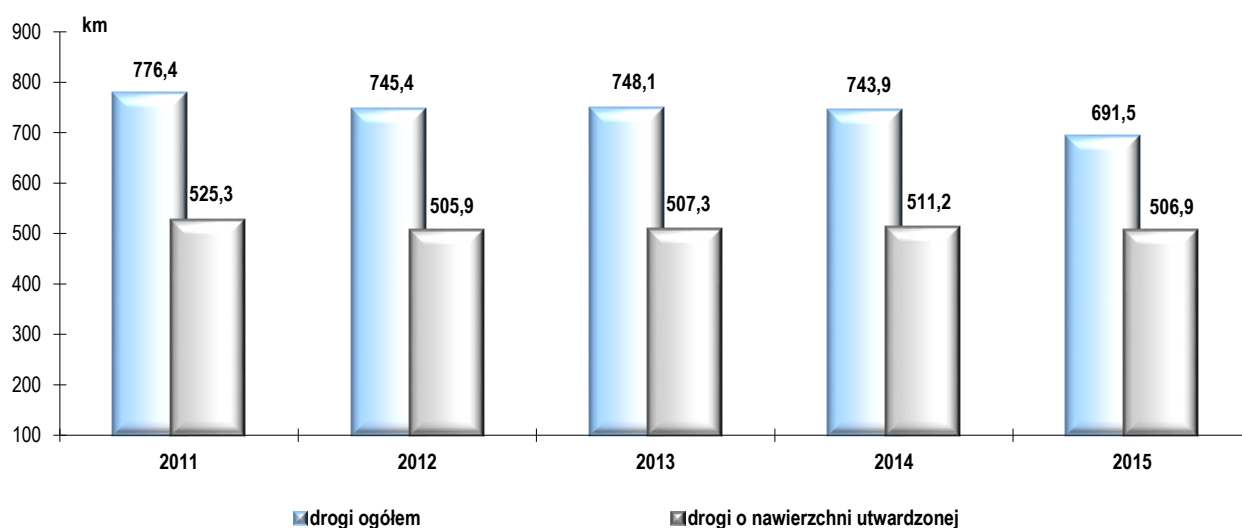
Źródło: Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

Struktura dróg w podziale administracyjnym w latach:

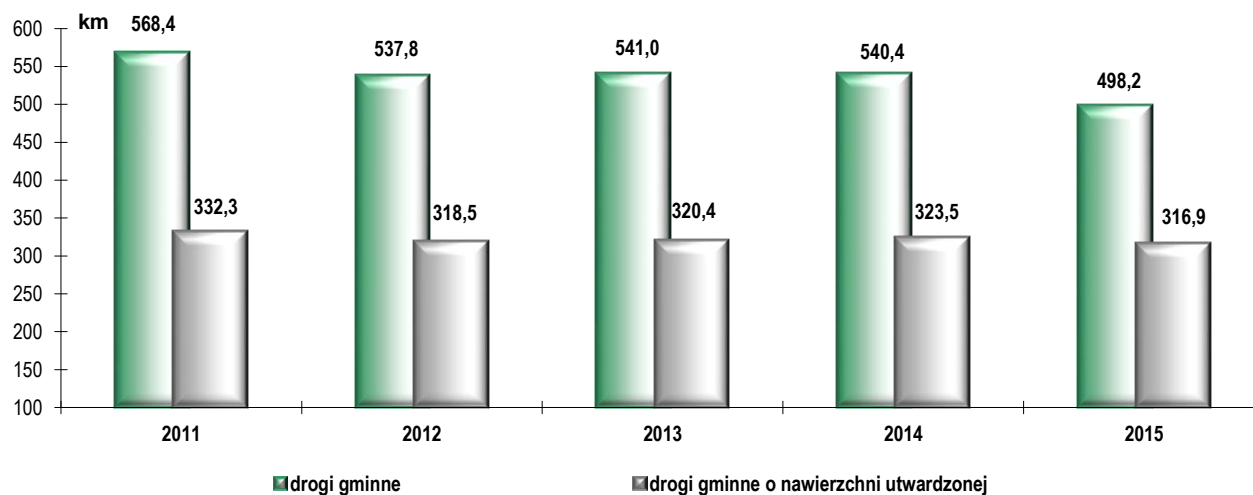
Źródło: Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

Długość dróg w obszarze miasta ogółem, w tym o nawierzchni utwardzonej w latach 2011-2015:

Źródło: Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

Długość dróg gminnych w obszarze miasta, w tym o nawierzchni utwardzonej w latach 2011-2015:

Źródło: Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

Na wielkość prezentowanych mierników znaczący wpływ miała modernizacja i rozbudowa układu drogowego. Należy jednak podkreślić, że w omawianym okresie ZDMiKP przeprowadzał inwentaryzację dróg, a w 2012 roku nastąpiła zmiana ewidencji i kwalifikacji dróg, dlatego też mierniki pokazane w latach 2011-2015 nie są porównywalne. Na zmianę długości dróg w kategoriach miały również wpływ wprowadzane zmiany kategoryzacji poszczególnych dróg.

Inwestycje realizowane w Bydgoszczy w latach 2011-2015 dotyczyły głównie budowy i modernizacji ciągów komunikacyjnych usprawniających ruch krajowy, regionalny i międzyosiedlowy.

W 2015 roku w Bydgoszczy zaczął funkcjonować Inteligentny System Transportowy, będący jednym z pierwszych w kraju tego typu zadań inwestycyjnych, w którym zastosowano zarówno elementy usprawniające transport publiczny, jak i poprawiające warunki ruchu kołowego na skrzyżowaniach oraz wykorzystanie miejsc parkingowych w obszarze Śródmieścia. ITS wyposażony jest także w elementy naprowadzające kierowców na trasy alternatywne i informujące użytkowników o warunkach ruchu. System ITS obejmował swoim zasięgiem Śródmieście z odcinkiem ul. Fordońskiej. Obszar ten wyznaczały ulice: Kamienna - Artyleryjska - Zygmunta Augusta, Dworcowa - Królowej Jadwigi - Marszałka Focha - Kruszwicka - Szubińska - Piękna - Solskiego - Wojska Polskiego - Ujejskiego - Jana Pawła II - most Pomorski - Wyszyńskiego oraz odcinek ul. Fordońskiej od ronda Fordońskiego do ul. Wyścigowej.

Dla ułatwienia ruchu autobusowej komunikacji miejskiej budowano bus pasy.

Ponadto wykonywane były prace związane z przebudową wybranych ulic i modernizacją nawierzchni ulic na głównych ciągach komunikacyjnych, wybudowano przeprawę mostową przez Kanał Bydgoski oraz przebudowano obiekty mostowe w rejonie Starego Rynku a także budowano sygnalizacje świetlne.

W ramach usprawnienia poruszania się po mieście realizowano również inwestycje związane z budową i modernizacją oświetlenia ulicznego (Smart Lightening).

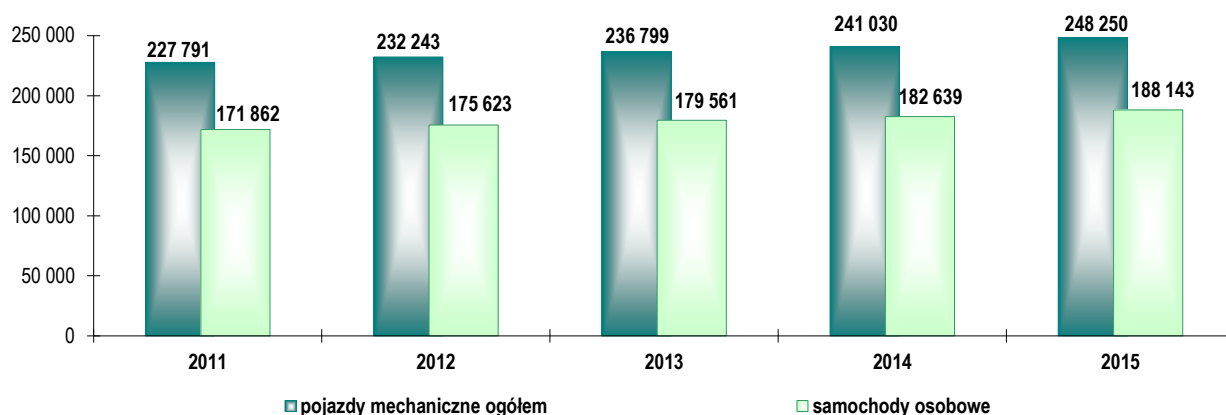
Powyższe działania wymusza ciągle rosnąca liczba pojazdów poruszająca się po bydgoskich drogach. W 2015 roku liczba zarejestrowanych pojazdów mechanicznych wynosiła 248.250. Również liczba zarejestrowanych samochodów osobowych, w analizowanym okresie, systematycznie rosła – w 2015 r. zarejestrowanych były 188.143 samochody (w stosunku do 2011 r. nastąpił wzrost o blisko 9,5%). Analiza wskaźników na przestrzeni pięciu lat pokazuje ich wyraźną tendencję wzrostową. Wskaźnik dotyczący liczby samochodów osobowych przypadających na 1000 mieszkańców wzrósł z 473 w 2011 roku do 529 w 2015 roku.

Wielkość wskaźników zaprezentowano w poniższej tabeli oraz na wykresie:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Liczba pojazdów mechanicznych ogółem (szt.)	227 791	232 243	236 799	241 030	248 250	+8,98%
w tym: samochody osobowe (szt.)	171 862	175 623	179 561	182 639	188 143	+9,47%
Liczba pojazdów mechanicznych przypadających na:						
1 km ² obszaru miasta (szt./km ²)	1 294	1 320	1 346	1 370	1 411	+117
1 km długości ulic (szt./km)	293	312	317	324	359	+66
1000 mieszkańców (szt.)	627	643	659	674	698	+71
Liczba samochodów osobowych przypadających na:						
1 km ² obszaru miasta (szt./km ²)	977	998	1 020	1 038	1 069	+92
1 km długości ulic (szt./km)	221	236	240	246	272	+51
1000 mieszkańców (szt.)	473	486	500	511	529	+56
Miejsca parkingowe w strefie płatnego parkowania (szt.)	1 664	1 950	3 551	3 414	3 747	+2,3 krotnie

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy; Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

Liczba zarejestrowanych pojazdów w latach 2011-2015:

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy; Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

W celu lepszego funkcjonowania systemu dróg w mieście niezbędna ciągła ich modernizacja, budowa tras szybkiego ruchu, remonty istniejących odcinków oraz ich połączenie z drogą krajową nr 10 i autostradą A1.

Parkingi

W obliczu rosnącej liczby pojazdów problemem w naszym mieście była niewystarczająca liczba miejsc parkingowych, przede wszystkim w obszarze Śródmieścia. Ograniczona liczba miejsc parkingowych w centrum Bydgoszczy była jednym z powodów, dla których funkcjonowała „Strefa Płatnego Parkowania”, hamująca wzrost ruchu, umożliwiając jednocześnie zwiększenie rotacji pojazdów. Na koniec 2015 r. w strefie płatnego parkowania istniało 3.747 miejsc parkingowych. Zasadność funkcjonowania „Strefy Płatnego Parkowania” odzwierciedlał wskaźnik obrazujący liczbę pojazdów mechanicznych przypadających na km² obszaru miasta. W latach 2011-2015 wskaźnik ten miał charakter wzrostowy (w 2011 r. wynosił 1.294 szt./km², a w 2015 r. – 1.411 szt./km²).

W styczniu 2015 roku oddany został do użytku wielopoziomowy parking na około 240 miejsc przy ul. Pod Blankami.

Ponadto w ramach rozwoju systemu parkingowego w obszarze miasta w 2015 roku został oddany do użytku parking z 1.200 miejscami w galerii handlowej „Zielone Arkady” na Wzgórzu Wolności, oraz 2 parkingi na ok. 1.100 miejsc w ramach budowy galerii handlowej IKEA.

Parkingi budowane były m.in. przez spółdzielnie mieszkaniowe oraz developerów budujących nowe mieszkania, a także wyznaczane były w ramach przebudowy dróg w obszarze miasta.

W 2015 roku miejsca parkingowe budowano także w ramach Program „5/6”:

- na Kapuściskach przy ul. Szarych Szeregów 9,11,13 – wykonano pierwszy etap zadania (lata realizacji całego zadania 2014-2016),
- na Kapuściskach wzdłuż ul. Sandomierskiej od ul. Baczyńskiego do AS Marketu (lata realizacji 2015-2016),
- na Błoniu przy ul. Waryńskiego, przy Zespole Szkół nr 7 oraz przy ul. 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich (lata realizacji 2015-2016),
- na os. Leśnym wzdłuż ul. Gdańskiej od nr 208 do nr 238 – jezdnia serwisowa oraz przy ul. Dębowej 4 (lata realizacji 2015-2016),
- w Nowym Fordonie przy ul. Berlinga 3 (lata realizacji 2015-2016).

Istnieje konieczność dalszego zwiększania miejsc parkingowych w Bydgoszczy, w tym celu należałoby nadal modyfikować funkcjonującą „Strefę Płatnego Parkowania” (utworzenie podstref parkingowych) oraz wprowadzić integrację różnych środków transportu w systemie „parkuj i jedź”.

Komunikacja rowerowa

Na koniec 2015 r. ścieżki rowerowe w obszarze miasta osiągnęły ogólną długość 81,7 km. Długość ścieżek rowerowych, w porównaniu do 2011 r., zwiększyła się o 25,6 km, tj. o 45,6%. Rozbudowa układu dróg rowerowych w mieście, w miarę możliwości, odbywa się w dwóch kierunkach. Wykonywano nowe trasy, które koordynowano z budową lub przebudową fragmentów sieci ulicznej, realizowano również ścieżki rowerowe wymagające nakładów jedynie na oznakowanie pionowe i poziome oraz adaptację nawierzchni, a przykładem mogą być ścieżki rowerowe w Myślęcinku, nad Starym Kanałem Bydgoskim, czy Bulwarem nad Brdą.

W 2015 roku, w ramach przebudowy i rozbudowy układu komunikacyjnego, w obszarze miasta wybudowano ogółem ponad 8,0 km dróg rowerowych, w tym m.in.:

- na Węźle Zachodnim – 1.272 m,
- na Węźle IKEA – 700 m,
- w ramach budowy linii tramwajowej do Fordonu – 5.139 m,
- w ul. Nowokieleckiej – 600 m,
- w obszarze przebudowy dróg przy „Zielonych Arkadach” – 300 m

oraz uruchomiono sieć wypożyczalni rowerów obejmującą 35 stacji z 381 rowerami wraz z infrastrukturą. Stacje BRA (Bydgoski Rower Aglomeracyjny) zlokalizowane zostały głównie w centralnej części miasta, w pobliżu węzłów przesiadkowych, ważnych skrzyżowań i przystanków transportu publicznego. Do systemu włączone zostały również 2 stacje komercyjne sfinansowane przez firmy Atos (ul. Grunwaldzka – 8 rowerów) i IKEA (ul. Skandynawska – 10 rowerów). Również wytyczona została trasa rowerowa pomiędzy DK25 a terenem BPPT z miejscem postojowym przy ul. Dąbrowa na Glinkach.

Ponadto w ramach Programu „5/6” na osiedlu Tatrzańskim, na terenie ZS nr 28 przy ul. Kromera 11, wybudowany został parking rowerowy z 40 miejscami postojowymi. Natomiast dla zadania „Drogi dla rowerów”, kontynuowano prace projektowe i koncepcyjne. Zakończone zostały prace nad koncepcją budowy infrastruktury dla ruchu rowerowego wzdłuż ulic: Warszawskiej, Śniadeckich, Krasińskiego, Markwarta, Moniuszki i Skłodowskiej-Curie oraz trwały prace projektowe dla budowy infrastruktury rowerowej na ulicach: Grunwaldzkiej, Kruszwickiej, Łochowskiej, Focha, Jagiellońskiej i Wiatrakowej.

W 2015 roku oddano do użytku sieć wypożyczalni rowerów Bydgoski *Rower Aglomeracyjny*. Z systemu wypożyczalni sieci rowerów BRA użytkownicy dokonali w 2015 roku ponad 585 tys. wypożyczeń. Stacje BRA są monitorowane.

Dla rozwoju ruchu rowerowego potrzebne jest kontynuowanie prac mających na celu:

- budowę miejskich dróg rowerowych tworzących spójny ciąg szlaków (głównie dla obszaru Śródmieścia oraz dróg dojazdowych do osiedli: Glinki, Szwederowo, Kapuściska) oraz ich powiązania ze ścieżkami rowerowymi w obszarze funkcjonalnym miasta,
- dbałość o polepszenie jakości nawierzchni oraz organizacji ruchu na styku: ruch rowerowy – ruch samochodowy,
- budowę bezpiecznych parkingów rowerowych zwłaszcza w Śródmieściu i przy węzłach komunikacyjnych.

Komunikacja publiczna

System komunikacji zbiorowej w Bydgoszczy tworzą sieć autobusowa i tramwajowa. W latach 2011-2015 obydwa rodzaje transportu odgrywały ważną rolę, jednak główny ciężar przewozów pasażerskich spoczywał na komunikacji autobusowej.

Na koniec 2015 r., długość czynnych tras autobusowych wynosiła 240,2 km, a tramwajowych – 30,8 km. Sieć komunikacyjna obejmowała 8 linii tramwajowych o długości tras 69,3 km i 38 linii autobusowych o długości 414,5 km. W porównaniu z 2011 r. liczba linii tramwajowych, pozostawała bez zmian, natomiast dla autobusów zwiększyła się o 5,6%.

W 2015 r. przewieziono ogółem 96,0 mln osób, z czego autobusami 70,0 mln osób (tj. 72,9%), a tramwajami 26,0 mln osób (tj. 27,1%). W porównaniu z 2011 r. odnotowano spadek liczby przewiezionych pasażerów o 5,28 mln osób, tj. o 5,21% oraz obniżenie wskaźnika określającego liczbę przewozów przypadających na 1 mieszkańca z 279 w 2011 r. do 270 w 2015 roku. Spadek był odzwierciedleniem ogólnych tendencji odnotowywanych w dużych miastach kraju, związanych ze wzrostem motoryzacji (w Bydgoszczy w 2011 r. zarejestrowanych było 171,9 tys. samochodów osobowych, a w 2015 r. – 188,1 tys.). W omawianym okresie, w strukturze ruchu pasażerskiego, odnotowano spadek udziału przewozów pasażerów trakcji tramwajowej (-8,53%) jak i komunikacji autobusowej (-3,91%).

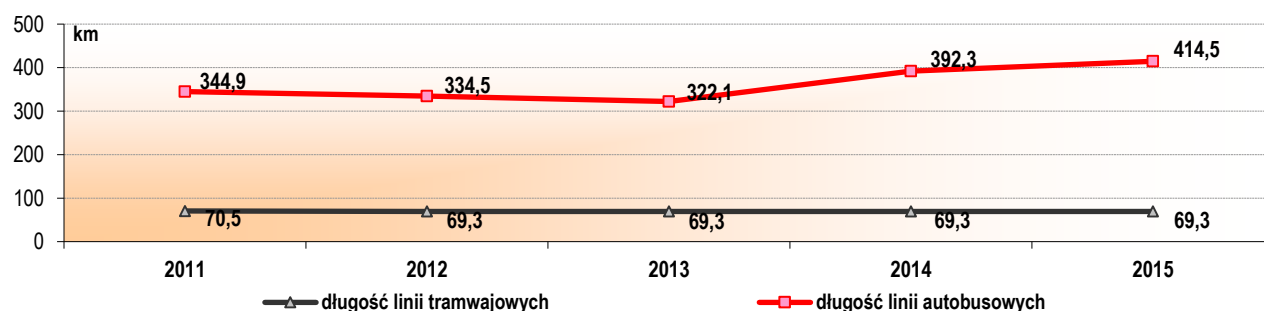
Mierniki obrazujące funkcjonowanie transportu publicznego w latach 2011-2015 prezentuje poniższa tabela i wykresy:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2014/2011
Stan taboru MZK:						
wozy tramwajowe (szt.)	116	118	116	115	114	-1,72%
wozy autobusowe (szt.)	179	173	180	179	178	-0,56%
Długość linii tramwajowych (km)	70,50*	69,33*	69,33*	69,33*	69,33*	-1,66%
Długość tras tramwajowych czynnych (km)	29,15	30,85	30,85	30,85	30,85	+5,83%
Liczba linii tramwajowych czynnych (szt.)	8	8	8	8	8	0,00%
Długość linii autobusowych (km)	344,90	334,50	322,10	392,30	414,49	+20,18%
Długość linii autobusowych czynnych (km)	180,80	183,30	197,42	234,76	240,16	+32,83%
Liczba linii autobusowych czynnych (dziennych+nocnych)	31D+5N	28D+5N	27D+5N	28D+5N	33D+5N	+5,56%
Przewozy pasażerów ogółem (mln osób)	101,29	99,91	98,28	97,23	96,01	-5,21%
w tym: tramwajami (mln osób)	28,47	27,82	28,05	25,95	26,04	-8,54%
autobusami (mln osób)	72,82	72,09	70,24	71,28	69,97	-3,91%
Liczba przewozów przypadająca na 1 mieszkańca rocznie (szt.)	279	277	273	272	270	-3,23%

Źródło: Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

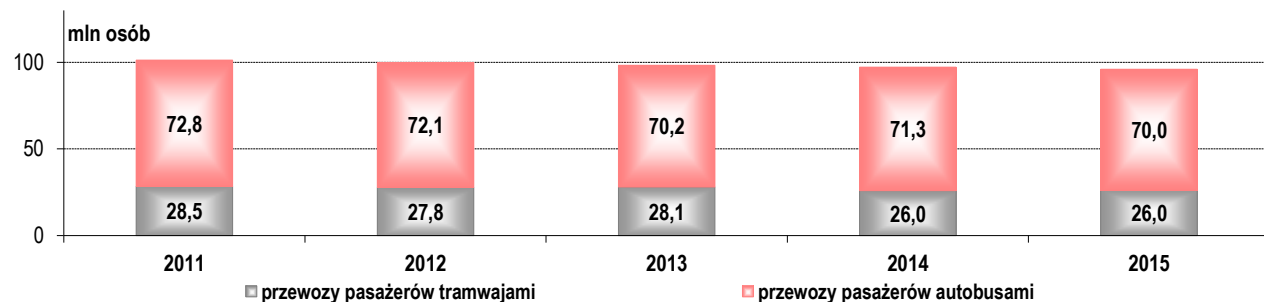
Uwaga: * zmniejszenie długości związane z modernizacją

Długość linii tramwajowych i autobusowych w latach 2011-2015:

Źródło: Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

Liczba pasażerów komunikacji publicznej w latach 2011-2015:

Źródło: Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy

Usługi przewozowe w zakresie transportu publicznego na terenie miasta w latach 2011-2015 świadczone były przez 2 przewoźników:

- Miejskie Zakłady Komunikacyjne Sp. z o.o.,
- KDD TRANS Sp. z o.o.

Głównym przewoźnikiem w systemie komunikacji zbiorowej są Miejskie Zakłady Komunikacyjne Sp. z o.o.

W 2015 roku zakończona została budowa linii tramwajowej do Fordonu o długości około 10,0 km, która oficjalnie została oddana do użytku dopiero w następnym roku. Trasa nowego torowiska rozpoczyna się przy ul. Wyścigowej, a kończy pętlą w rejonie ulic: Geodetów i Brzegowej (Łoskoń). Pętla tramwajowe wybudowane zostały również przy ul. Piłsudskiego (osiedle Niepodległości), przy ul. Korfanteo (osiedle Przylesie) i ul. Wyścigowej (osiedle Bydgoszcz Wschód). Ponadto wybudowano także linię tramwajową z centrum miasta do dworca kolejowego Bydgoszcz Główna a także przebudowano fragmenty sieci trakcji tramwajowej i torowisk tramwajowych. Istotnym elementem linii tramwajowej była estakada tramwajowa przebiegająca nad stacją kolejową Bydgoszcz Wschód. W obszarze estakady powstał węzeł przesiadkowy łączący komunikację miejską z komunikacją kolejową.

W 2015 roku kontynuowane były prace dokumentacyjne budowy linii tramwajowej w ul. Kujawskiej wraz z rozbudową układu drogowego. Planowana budowa linii tramwajowej w ul. Kujawskiej spowoduje konieczność przebudowy i rozbudowy infrastruktury torowej zlokalizowanej wzdłuż ul. Wojska Polskiego. W 2015 roku w ramach wymiany taboru komunikacji miejskiej główni przewoźnicy obsługujący linie komunikacji publicznej zakupili 43 pojazdy, z czego:

- Tramwaj Fordon Sp. z o.o. zakupiła 12 nowoczesnych, niskopodłogowych wozów tramwajowych Swing; komfort we wnętrzu zapewnia m.in.: klimatyzacja, dostęp do bezprzewodowego Internetu i monitoring; każdy pojazd wyposażony jest w system informacji pasażerskiej, automat do sprzedaży biletów i system liczenia pasażerów (pojazdy wprowadzone do eksploatacji w 2016 r.),
- MZK Sp. z o.o. zakupiła 11 przegubowych autobusów (w ramach kontraktu zawartego w 2014 r.) oraz 20 autobusów, w tym 4 autobusy przegubowe i 16 autobusów jednoczłonowych (w ramach kontraktu na lata 2015-2016 – dostawa ogółem 27 pojazdów).

Na przestrzeni lat 2011-2015 liczba pasażerów Portu Lotniczego Bydgoszcz podlegała nieznacznym wahaniom, które ostatecznie wykazały wzrost liczby pasażerów w 2015 roku w porównaniu do roku 2011 o 22%.

W latach objętych diagnozą następował wzrost liczby pojazdów mechanicznych na km² obszaru miasta. W latach 2011-2015 wskaźnik ten miał charakter wzrostowy (w 2011 r. wynosił 1.294 szt./km², a w 2015 r. – 1.411 szt./km²). Ułatwieniem komunikacyjnym jest linia tramwajowa do Fordonu (długość ok. 10 km), której budowę zakończono w 2015 roku. W tym też roku zaczął funkcjonować Inteligentny System Transportowy, który był jednym z pierwszych tego typu w kraju.

W 2015 roku oddano do użytkowania sieć wypożyczalni rowerów Bydgoski Rower Aglomeracyjny.

Dla poprawy funkcjonowania komunikacji zbiorowej koniecznym jest: dalsza rozbudowa komunikacji szynowej i zwiększenie jej udziału w przewozach pasażerskich, rozwój systemu zarządzania ruchem, który nadałby pierwszeństwo w ruchu dla komunikacji publicznej, systematyczna wymiana oraz modernizacja taboru komunikacji publicznej, dalsze zwiększanie miejsc parkingowych.

IV.2. SYSTEM ZAOPATRZENIA MIASTA W WODĘ

Stacje wodociągowe

Zdolność przepustowa głównych ujęć wodociągowych w pełni pokrywała potrzeby wszystkich odbiorców w obszarze miasta oraz zainteresowanych gmin ościennych. System wodociągowy oparty był o zasilanie z dwóch podstawowych ujęć wody:

- ujęcia wody powierzchniowej na Brdzie – stacji wodociągowej „Czyżkówko”. Ujęcie wody składa się z trzech podstawowych elementów: ujęcia typu brzegowego, wstępnego mechanicznego oczyszczania wody oraz pompowni I^o. Ujęcie jest zaprojektowane na maksymalną wydajność eksploatacyjną 120 tys. m³/dobę, natomiast zdolność produkcyjna stacji wodociągowej wynosi 75 tys. m³/dobę. Pozwolenie wodno-prawne z 2008 r. upoważnia do maksymalnego poboru wody w wysokości 120 tys. m³/dobę,
- ujęcia wód podziemnych – stacji wodociągowej SW-1 „Las Gdański”. Maksymalna zdolność zasobowa ujęcia „Las Gdański” wynosi 42,0 tys. m³/dobę. Pozwolenie wodno-prawne z 2005 r. upoważnia do maksymalnego poboru wody w wysokości 42,0 tys. m³/dobę.

W obszarze Bydgoszczy Miejskie Wodociągi i Kanalizacja Sp. z o.o. (MWiK) eksploatowało także 22 ujęcia głębinowe o łącznej wydajności około 1,3 tys. m³/h. Studnie te stanowiły ujęcia awaryjne i mogły być włączone w przypadku awarii do miejskiej sieci wodociągowej.

Sieć wodociągowa

Sieć wodociągowa Bydgoszczy pracowała w układzie dwóch stref ciśnienia. Strefa pierwsza obejmowała teren miasta położony w dolinie rzeki Brdy. Obszar ten zasilany był przez dwie główne pompownie zlokalizowane na stacjach wodociągowych: SW-1 „Las Gdański” i SW-4 „Czyżkówko”. Druga strefa obejmowała obszar miasta położony na tarasach doliny, który zasilany był w wodę przez siedem pompowni strefowych:

- pompownię Filarecką zlokalizowaną przy ul. Filareckiej na Szwederowie obsługującą osiedla: Jary, Błonie, Biedaszkowo, Górzyskovo, Szwederowo, Bielice, Wzgórze Wolności, Glinki, Wyżyny, Kapuściska, Czersko Polskie, Łęgnowo i Zimne Wody,
- pompownię Osowa Góra zlokalizowaną przy ul. Linowej zasilającą część osiedla Osowa Góra,
- pompownię wody (podwyższającą ciśnienie) zlokalizowaną przy ul. Hutniczej obsługującą osiedle Łęgnowo,
- pompownię wody (podwyższającą ciśnienie) zlokalizowaną przy ul. Widok obsługującą wschodnią część os. Miedzyń,
- pompownię wody (podwyższającą ciśnienie) zlokalizowaną przy ul. Czeremchy obsługującą zachodnią część os. Miedzyń,
- pompownię wody (podwyższającą ciśnienie) zlokalizowaną przy ul. Lisiej dla os. Miedzyń,
- pompownię wody Myślęcinek zlokalizowaną przy ul. Gdańskiej obsługującą górny taras Myślęcinka oraz część gminy Osielsko.

Ogólna długość sieci wodociągowych na koniec 2015 r. wynosiła 1.033,2 km, podczas gdy w 2011 r. długość sieci była o 22,8 km krótsza i wynosiła 1.010,4 km. Sieć wodociągowa w znacznej części zbudowana jest w układzie pierścieniowym. Podnosi to niezawodność funkcjonowania całego systemu, a w przypadku przerw w dostawie daje możliwość awaryjnego zasilania określonej części miasta.

Stan techniczny wodociągu był bardzo zróżnicowany i w dużej mierze zależał od okresu eksploatacji. Średni wiek eksploatowanej sieci (bez przyłączy) wynosił (wg stanu na koniec 2015 r.):

- od 0 do 5 lat – 4,9%,
- od 5 do 10 lat – 22,2%,
- od 10 do 20 lat – 18,8%,
- od 20 do 30 lat – 11,6%,
- od 30 do 40 lat – 14,9%,

- od 40 do 50 lat – 6,0%,
- ponad 50 lat – 21,6%.

Jak z powyższego zestawienia wynika, sieć wodociągowa ułożona przed 50 laty stanowiła pokaźny udział tj. 21,6% eksploatowanej sieci.

Miernik określający długość sieci magistralnej i rozdzielczej przypadającej na km² obszaru miasta w 2015 r. osiągnął wielkość 4,23 km/km² (w 2011 r. – 4,15 km/km²). Podstawowym miernikiem obrazującym zaopatrzenie mieszkańców w wodę z sieci wodociągowych była liczba osób z niej korzystających. Wskaźnik ten dla naszego miasta był wysoki i utrzymywał się w omawianym okresie na podobnym poziomie. Według szacunków, wskaźnik mieszkańców korzystających z sieci wodociągowych wzrósł z 96,8% w 2011 r. do 96,9% w 2015 roku. Zwiększyła się także długość sieci rozdzielczej przypadającej na 1000 mieszkańców z 1.672 mb w 2011 r. do 1.744 mb w 2015 roku.

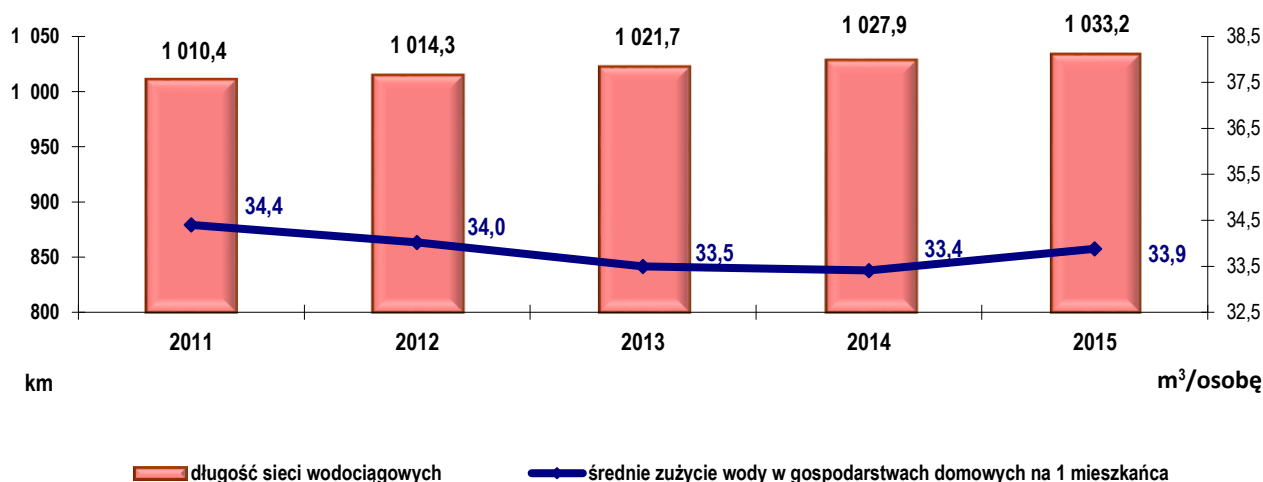
Ważnym wskaźnikiem świadczącym o racjonalizacji zużycia wody było średnie jej zużycie w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca. Zużycie to zmniejszyło się z 34,4 m³/osobę w 2011 roku. do 33,9 m³/osobę w 2015 roku.

Produkcję, zużycie wody i długość sieci wodociągowych w latach 2011-2015 zaprezentowano w poniższej tabeli:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Produkcja wody (tys. m ³)	19 330,8	18 937,6	18 704,4	18 679,9	18 749,5	-3,01%
Sprzedaż wody ogółem (tys. m ³)	16 701,3	16 351,9	16 071,3	15 945,8	16 022,9	-4,06%
w tym dla gospodarstw domowych (tys. m ³)	12 488,8	12 290,8	12 042,2	11 949,1	12 049,4	-3,52%
Średnie zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca (m ³ /osobę)	34,40	34,02	33,50	33,41	33,88	-0,52
Liczba mieszkańców korzystających z sieci wodociągowych	351 253	349 628	347 926	346 302	344 572	-1,90%
Odsetek ludności w mieszkaniach wyposażonych w wodociąg (%)	96,76	96,78	96,80	96,83	96,89	+0,13 pkt%
Długość sieci wodociągowych (km)	1 010,38	1 014,30	1 021,66	1 027,90	1 033,17	+2,26%
w tym:						
sieć magistralna (km)	123,65	123,65	123,65	123,65	123,65	0,00%
sieć rozdzielcza (km)	607,07	608,42	614,08	618,38	620,44	+2,20%
przyłącza (km)	279,66	282,23	283,93	285,87	289,08	+3,37%
Długość sieci magistralnej i rozdzielczej przypadającej na km ² obszaru miasta (km/km ²)	4,15	4,16	4,19	4,22	4,23	+0,08
Długość sieci rozdzielczej przypadającej na 1000 mieszkańców (mb/1000 osób)	1 672,28	1 684,19	1 708,49	1 729,00	1 744,55	+72,27
Liczba przyłączy wodociągowych do budynków mieszkalnych (szt.)	19 381	19 547	19 658	19 824	20 206	+4,26%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Miejskie Wodociągi i Kanalizacja Sp. z o.o.

Długość sieci wodociągowej oraz średnie zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca w latach 2011-2015 ujęto na wykresie:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Miejskie Wodociągi i Kanalizacja Sp. z o.o.

Ważną kwestią była jakość wody dostarczanej odbiorcom. Dostarczana mieszkańcom woda z ujęcia podziemnego jak i powierzchniowego była zgodna z wymogami obowiązujących norm zarówno w zakresie parametrów fizykochemicznych, jak i bakteriologicznych. Również jakość wody w sieci w zakresie parametrów fizykochemicznych była zgodna z obowiązującymi normami. Do monitoringu jakości wody, Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z 2007 r. w sprawie warunków, jakim powinna odpowiadać woda do picia i na potrzeby gospodarcze, są zobowiązane organy inspekcji sanitarnej.

MWiK prowadził również monitoring (ma on charakter wewnętrzny) w zakresie kontroli jakości:

- wody surowej z ujęcia wód powierzchniowych oraz podziemnych,
- wody w procesach międzyoperacyjnych technologii uzdatniania,
- wody z sieci wodociągowej (analizy wody z sieci magistralnej i rozdzielczej udostępniane są SANEPID-owi).

W poniższej tabeli zaprezentowano średnie wartości parametrów dla poszczególnych ujęć wody:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Ujęcie Czyżkówko SW-4						
odczyn pH (norma: od 6,5 do 9,5)	7,7	7,7 – 7,8	7,7	7,7	7,8	+1,30%
żelazo (norma: do 0,2 mg Fe/dm ³)	0,026	0,017 – 0,061	0,024	0,016	0,014	-46,15%
twardość (norma: do 500 mg CaCO ₃ /dm ³)	228	193 – 205	203	203	205	-10,09%
indeks nadmanganianu potasu (norma: do 5 mg KMnO ₄ /dm ³)	2,4	1,8 – 2,0	2,2	1,9	1,8	-25,00%
azotany (norma: do 50 mg NO ₃ /dm ³)	2,28	1,24 – 1,55	1,48	1,2	1,1	-51,75%
chlor wolny (norma: do 0,3 mg Cl ₂ /dm ³)	0,31	0,28 – 0,40	0,28	0,32	0,33	+6,45%
Ujęcie Las Gdański SW-1						
odczyn pH (norma: od 6,5 do 9,5)	7,7	7,7	7,7	7,8	7,8	+1,30%
żelazo (norma: do 0,2 mg Fe/dm ³)	0,036	0,013 – 0,110	0,03	0,024	0,02	-44,44%
twardość (norma: do 500 mg CaCO ₃ /dm ³)	402	391 – 423	399	390	394	-1,99%
indeks nadmanganianu potasu (norma: do 5 mg KMnO ₄ /dm ³)	2,2	1,8 – 2,1	2,0	1,9	1,9	-13,64%
azotany (norma: do 50 mg NO ₃ /dm ³)	2,56	2,12 – 2,76	2,39	2,43	1,8	+29,69%
chlor wolny (norma: do 0,3 mg Cl ₂ /dm ³)	0,20	0,15 – 0,30	0,20	0,15	0,20	0,00%

Źródło: Miejskie Wodociągi i Kanalizacja Sp. z o.o.

Na poprawę wskaźników charakteryzujących gospodarkę wodną w mieście zasadniczy wpływ miały prace związane z rozbudową i modernizacją systemu wodociągowego realizowanego w ramach:

- Bydgoskiego Systemu Wodnego i Kanalizacyjnego (finansowanego z Funduszu ISPA, z Funduszu Spójności oraz środków własnych MWiK, w tym z kredytu EBOR i obligacji przychodowych), zakończonego w 2010 roku,
- Bydgoskiego Systemu Wodnego i Kanalizacyjnego II (finansowanego z Funduszu Spójności oraz środków własnych MWiK, w tym obligacji przychodowych), zakończonego w kwietniu 2013 roku,
- Planu inwestycyjnego MWiK (finansowanego ze środków własnych spółki).

Do 2013 roku w ramach BSWiK oraz BSWiK II wykonano m.in.:

- rozbudowę istniejącego układu technologicznego stacji wodociągowej „Czyżkówko” o objekty sztucznej infiltracji,
- budowę nowych sieci wodociągowych – przewodów wodociągowych rozdzielczych.

W omawianym okresie MWiK również w ramach środków własnych budował nowe i modernizował sieci wodociągowe.

W 2015 roku wybudowano i oddano do użytku około 2,1 km nowych sieci wodociągowych oraz zmodernizowano około 1,8 km sieci wodociągowych.

Prace realizowane były na osiedlach:

- Bydgoszcz Wschód, ulice: Ścieżka, Wyścigowa,
- Prądy, ulica Łochowska,
- Czyżkówko, ulice: Filtrowa, Elbląska,
- Miedzyń, ulica Wiosenna,
- Brdyujście, ulica Podłużna,
- Skrzetusko, w rejonie ulic: Jagiellońskiej-Pestalozziego,
- Bielawy, ulica Chodkiewicza,
- Fordon, ulice: Rybaki, Rydygiera, Wybudowanie, Saska, w rejonie ul. Kapeluszników-Rybaki, Pienińska oraz na odcinkach ulicy Toruńskiej.

Ponadto na osiedlu Łęgnowo-Wieś, Miasto wybudowało 2 przyłącza oraz sfinansowało mieszkańcom budowę 198 przyłączy do miejskiej sieci wodociągowej.

Dane uzyskane na temat wieku eksploatowanych sieci wodociągowych wskazują, iż prawie połowa tych sieci (42,5%) jest eksploatowana powyżej 30 lat.

Podjęte działania miały wpływ na poprawę funkcjonowania systemu wodociągowego w obszarze miasta. Oprócz prac inwestycyjnych MWiK prowadził szereg przedsięwzięć racjonalizujących zużycie wody. Istotne są przedsięwzięcia związane z instalacją nowych lub modernizacją istniejących wodomierzy i urządzeń pomiarowych umożliwiających bieżącą analizę i kontrolę ilości i jakości pobieranej wody.

W celu utrzymania osiągniętych wysokich standardów jakości wody, w dalszym ciągu należy prowadzić prace remontowe i modernizacyjne sieci wodociągowej oraz rozbudowę infrastruktury na terenach przeznaczonych pod rozwój budownictwa

IV.3. SYSTEM ODPROWADZANIA I OCZYSZCZANIA ŚCIEKÓW

Odprowadzanie ścieków

W Bydgoszczy istniał rozdzielczy system kanalizacji. Wody opadowe i roztopowe odprowadzane były wydzielonym systemem kanalizacji do odbiorników, natomiast ścieki bytowe systemem kanalizacji ściekowej do oczyszczalni. Charakterystyczny dla naszego miasta jest piętrowy układ kanalizacji funkcjonujący od początku XX wieku i obejmujący w jednej konstrukcji dwa przewody: dolny dla ścieków bytowych, górny dla wód opadowych i roztopowych. Kanalizacja ściekowa w układzie piętrowym funkcjonuje w Śródmieściu, natomiast w układzie pojedynczym na pozostałym obszarze miasta.

Nieodłącznym elementem systemów kanalizacyjnych były przepompownie ścieków odprowadzające ścieki ze zlewni do oczyszczalni. Główne przepompownie to:

- PK-1, Focha-Grottgera, Babia Wieś, Bernardyńska-Grodzka, Oplawiecka, Karolewska, 16 Pułku Ułanów, Pilotów, Smętna, Wyrzyska – odprowadzające ścieki do oczyszczalni „Kapuściska”,
- PF-1 Łoskoń, ul. Fordońska 432, Przesmyckiego, Witebska, Sułkowskiego, Żabia – przepompownie odprowadzające ścieki do oczyszczalni „Fordon”,
- Żeglarska, Żeglarska II, Jednostronna, Ludwikowo – przepompownie odprowadzające ścieki do oczyszczalni zlokalizowanej na terenie spółki PESA.

Łączna długość sieci kanalizacyjnych na koniec 2015 r., będących w gestii Miejskich Wodociągów i Kanalizacji, wynosiła 1.117,8 km, z czego:

- 696,9 km to kanały sanitarne,
- 256,8 km to kanały deszczowe,
- 164,1 km to przyłącza kanalizacyjne.

Stan techniczny kanałów był zróżnicowany i głównie zależał od okresu eksploatacji. Wiek sieci kanalizacyjnej (bez przyłączy) wynosił (wg stanu na koniec 2015 r.):

- od 0 do 5 lat – 11,7%,
- od 5 do 10 lat – 13,9%,
- od 10 do 20 lat – 15,9%,
- od 20 do 30 lat – 9,6%,
- od 30 do 40 lat – 12,3%,
- ponad 40 lat – 36,6%.

Oprócz wyżej wymienionej sieci, w 2015 roku w utrzymaniu Zarządu Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej znajdowała się kanalizacja deszczowa o łącznej długości 331,43 km.

Oczyszczalnie ścieków

W 2015 r. w Bydgoszczy funkcjonowały dwie komunalne oczyszczalnie ścieków o łącznej przepustowości 112,9 tys. m³/dobę, w tym:

- mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków „Fordon” z podwyższonym stopniem usuwania związków biogenych o przepustowości 41,0 tys. m³/dobę odprowadzająca ścieki oczyszczone do Wisły. Zlewnia oczyszczalni obejmuje osiedla położone po lewej stronie Brdy oraz trzy ościenne gminy: Osielsko, Dobrcz i Dąbrowa Chełmińska,
- mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków „Kapuściska” o przepustowości 71,9 tys. m³/dobę, odprowadzająca oczyszczone ścieki do Wisły. Oczyszczalnia oczyszczała ścieki komunalne oraz przemysłowe.

Oczyszczalnia ścieków „Piaski” została wyłączona z eksploatacji w 2011 roku. W 2012 roku zlikwidowano mechaniczno-biologiczną oczyszczalnię ścieków „Osowa Góra”, wykonując na jej terenie centralną przepompownię.

Dane statystyczne dotyczące infrastruktury i ilości odprowadzonych i oczyszczonych ścieków w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Komunalne oczyszczalnie ścieków (obiekty)	4	3	2	2	2	-50,00%
Przepustowość oczyszczalni ścieków (m ³ /dobę)	123 178	122 458	112 880	112 880	112 880	-8,36%
Ilość odprowadzonych ścieków do kanalizacji miejskiej ogółem (tys. m ³)	16 933,0	16 790,5	16 763,9	16 767,2	16 834,8	-0,58%
w tym z gospodarstw domowych (tys. m ³)	11 978,4	11 821,4	11 630,7	11 565,4	11 515,9	-3,86%
Ilość oczyszczonych ścieków (tys. m ³)	23 261,8	22 682,9	21 903,2	21 685,5	22 042,5	-5,24%
z czego:						
na oczyszczalniach MWiK	16 172,4	15 232,0	13 828,5	13 538,2	13 878,7	-14,18%
na oczyszczalniach „Kapuściska” i PESA	7 089,4	7 450,9	8 074,7	8 147,3	8 163,8	+15,16%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Miejskie Wodociągi i Kanalizacja Sp. z o.o.

Istniejącą infrastrukturą kanalizacyjną w 2015 r. odprowadzono 16.835 tys. m³ ścieków, natomiast oczyszczonych zostało 22.043 tys. m³. Różnica pomiędzy ilością ścieków wprowadzonych do kanalizacji, a ilością oczyszczonych spowodowana była napływem do kanalizacji sanitarnej wód opadowych i roztopowych (w wyniku szczelności kanałów i infiltracji wód gruntowych) oraz dowożeniem ścieków do oczyszczenia.

W 2015 roku zmalała ilość ścieków oczyszczonych o 5,2% w porównaniu z 2011 rokiem. Zmniejszyła się również ilość odprowadzanych ścieków o 0,6%, co było spowodowane racjonalizacją zużycia wody zarówno na cele produkcyjne, jak i w gospodarstwach domowych. Racjonalizacji zużycia wody sprzyjało m.in. upowszechnianie pomiaru jej zużycia.

W porównaniu z 2011 rokiem ogólna długość sieci kanalizacyjnej (będącej w nadzorze MWiK) zwiększyła się o 72,6 km i na koniec 2015 r. osiągnęła długość 1.117,8 km.

Dane statystyczne dotyczące długości sieci kanalizacyjnych w latach 2011-2015 przedstawiono w tabeli oraz na wykresie:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Długość sieci kanalizacyjnej ogółem w nadzorze MWiK (km)	1 045,20	1 085,53	1 106,72	1 111,49	1 117,76	+6,94%
w tym:						
sieć sanitarna (km)	643,30	668,44	687,55	691,78	696,89	+8,33%
sieć deszczowa (km)	241,26	255,95	257,31	256,79	256,80	+6,44%
przyłącza (km)	160,64	161,14	161,86	162,92	164,07	+2,14%
Długość sieci deszczowej w nadzorze ZDMiKP (km)	326,30	326,50	328,50	328,99	331,43	+1,57%
Długość sieci sanitarnej przypadającej na km ² obszaru miasta (km/km ²)	3,66	3,80	3,91	3,93	3,96	+0,30
Długość sieci sanitarnej przypadającej na 1000 mieszkańców (mb/1000 osób)	1 772,08	1 850,33	1 912,90	1 934,23	1 959,51	+187,43
Liczba przyłączy kanalizacyjnych do budynków mieszkalnych (szt.)	20 281	20 770	21 158	21 392	21 583	+6,42%
Liczba mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej	332 602	331 625	330 454	332 378	330 722	-0,57%
Mieszkańcy korzystający z sieci kanalizacyjnej (%)	91,62	91,80	91,94	92,93	92,99	+1,37 pkt%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Miejskie Wodociągi i Kanalizacja Sp. z o.o.

Procent mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej wzrósł z 91,6% w 2011 roku do 93,0% w 2015 roku. Podobnie wskaźnik określający długość sieci sanitarnych przypadających na 1000 mieszkańców zwiększył się z 1.772 mb w 2011 r. do 1.960 mb w 2015 roku. Podwyższył się miernik określający długość sieci sanitarnych przypadających na km² obszaru miasta z 3,7 km w 2011 r. do 4,0 km w 2015 roku.

Podejmowane w latach 2011-2015 działania modernizacyjne i inwestycyjne przyczyniły się do poprawy funkcjonowania systemu kanalizacyjnego.

W ramach rozbudowy i modernizacji kanalizacji sanitarnej w 2015 roku wybudowano około 3,9 km kanalizacji sanitarnej oraz poddano renowacji odcinki o długości około 4,8 km. W ramach realizowanych prac m.in. zakończono renowację kolektora A-9 w ul. Jana Pawła II.

Na rzecz rozbudowy i modernizacji systemów odbioru i oczyszczania wód opadowych i roztopowych, w 2015 roku wykonano:

- zbiornik retencyjny przy ul. Jasinieckiej, mający na celu przeciwdziałanie powodziom i suszom w ekosystemach leśnych (projekt realizowany w ramach POIiŚ),
- renowację ok. 1,8 km kanalizacji deszczowej w układzie piętrowym w ulicach: Kijowskiej, Uznamskiej, Skłodowskiej-Curie (Bartodzieje), Grabowej (Leśne) i Glinki (Kapuściska),
- kanalizację deszczową w ul. Tatarakowej (wykonano m.in. kanał główny, studnię kanalizacyjną, odwodnienie liniowe, wpusty uliczne, podczyszczalnie wód deszczowych),
- kanalizację deszczową w ul. Rozłogi (odcinek pomiędzy ulicami Jaśminową i Kętrzyńską) na osiedlu Glinki, w ramach Programu „5/6”.

Dane uzyskane na temat wieku eksploatowanych sieci kanalizacyjnych wskazują, iż prawie połowa tych sieci (48,9%) jest eksploatowana powyżej 30 lat.

Oceniając mierniki charakteryzujące system neutralizacyjny ścieków, tj.: liczbę mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej oraz długość sieci sanitarnej przypadającej na 1000 mieszkańców i na km² obszaru miasta stwierdza się, że wskaźniki te systematycznie poprawiają się.

IV.4. SYSTEM ZAOPATRZENIA MIASTA W CIEPŁO, GAZ I ENERGIĘ ELEKTRYCZNA

Ciepło

Miasto Bydgoszcz w zdecydowanej części posiadało centralny system ciepłowniczy, który swoim zasięgiem obejmował całe miasto z wyjątkiem niektórych osiedli peryferyjnych w zachodniej części. System ten oparty był na produkcji ciepła w układzie skojarzonym (PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. Oddział Zespół Elektrociepłowni Bydgoszcz i ciepłownie lokalne Białe Błota i Błonie) i jego dystrybucji przez sieć Komunalnego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. Oprócz tego wydzielony był mały tzw. „wyspowy” system ciepłowniczy dla osiedla Osowa Góra.

Potrzeby cieplne miasta mieściły się w zbilansowanych mocach cieplnych źródeł ciepła. W 2015 r. ogólna moc cieplna źródeł ciepła będących w gestii PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. ZEC Bydgoszcz wyniosła 759 MW, a moc elektryczna – 187 MW (w tym: EC-I moc cieplna 87 MW, EC-II moc cieplna 627 MW, moc elektryczna – 187 MW, EC-III moc cieplna 45 MW, moc elektryczna – 4 MW). Ogólna moc cieplna ciepłowni KPEC Sp. z o.o. wynosiła 76,52 MW (w tym: ciepłownia Błonie – 17,44 MW, ciepłownia Białe Błota – 36,76 MW, ciepłownia Osowa Góra – 22,31 MW). Aktualna moc dla potrzeb odbiorców, to wielkość 64,3 MW.

Miejski system ciepłowniczy w Bydgoszczy tworzyły wodne sieci ciepłownicze zbudowane w układzie pierścieniowym i promieniowym. Na koniec 2015 r. sieć cieplna osiągnęła ogólną długość 393,2 km, z czego 81,2 km stanowiła sieć magistralna, 150,0 km sieć rozdzielcza i 161,9 km – przyłącza. Stan techniczny ciepłociągów był zróżnicowany i głównie zależał od okresu eksploatacji. Średni wiek sieci wg stanu na koniec 2015 r. przedstawiał się następująco:

- do 15 lat – 14,1%,
- od 15 do 25 lat – 11,3%,
- powyżej 25 lat – 74,6%.

Wskaźniki obrazujące produkcję, sprzedaż ciepła, kubaturę budynków ogrzewanych z miejskiej sieci ciepłowniczej oraz długości sieci ciepłowniczych w latach 2011-2015 przedstawione zostały w tabeli i na wykresie:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Produkcja i zakup ciepła ogółem przez KPEC (GJ)	4 888 857	5 014 832	5 036 919	4 556 843	4 492 030	-8,12%
w tym						
w źródłach KPEC	437 733	480 101	419 186	315 792	414 928	-5,21%
Zakup ciepła przez KPEC (z EC-I i EC-II)	4 451 124	4 534 731	4 617 733	4 241 051	4 077 102	-8,40%
Moc zainstalowana w źródłach ciepła KPEC (MW)						
ciepłownie	93,97	93,97	93,97	93,97	76,52	-18,57%
kotłownie lokalne	5,85	5,85	.	.	.	x
Moc zamówiona w EC- i EC-II (MW)	429,67	.	.	.	.	x
Sprzedaż ciepła ogółem (GJ)	3 477 711	3 566 773	3 591 492	3 318 965	3 186 492	-8,37%
w tym dla gospodarstw domowych (GJ)	2 838 216	2 892 889	2 925 004	2 688 391	2 564 320	-9,65%
Średnie zużycie ciepła w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca (GJ/osobę)	7,82	8,01	8,14	7,52	7,21	-0,61
Długość sieci cieplnej ogółem (km)	386,60	388,12	389,40	389,10	393,19	+1,70%
w tym						
sieć magistralna (km)	76,90	76,90	76,90	77,80	81,20	+5,59%
sieć rozdzielcza (km)	149,90	150,24	149,90	150,10	150,04	+0,09%
przyłącza (km)	159,80	160,98	162,60	161,20	161,95	+1,35%
Długość sieci magistralnej i rozdzielczej przypadającej na km ² obszaru miasta (km/km ²)	1,29	1,29	1,29	1,30	1,31	+0,02
Kubatura budynków ogrzewanych centralnie ogółem (tys.m ³):						
mieszkalne ogółem (tys.m ³):	41 310	41 526	41 939	46 029	45 860	+11,01%
	26 406	26 956	27 179	27 371	27 669	+4,78%

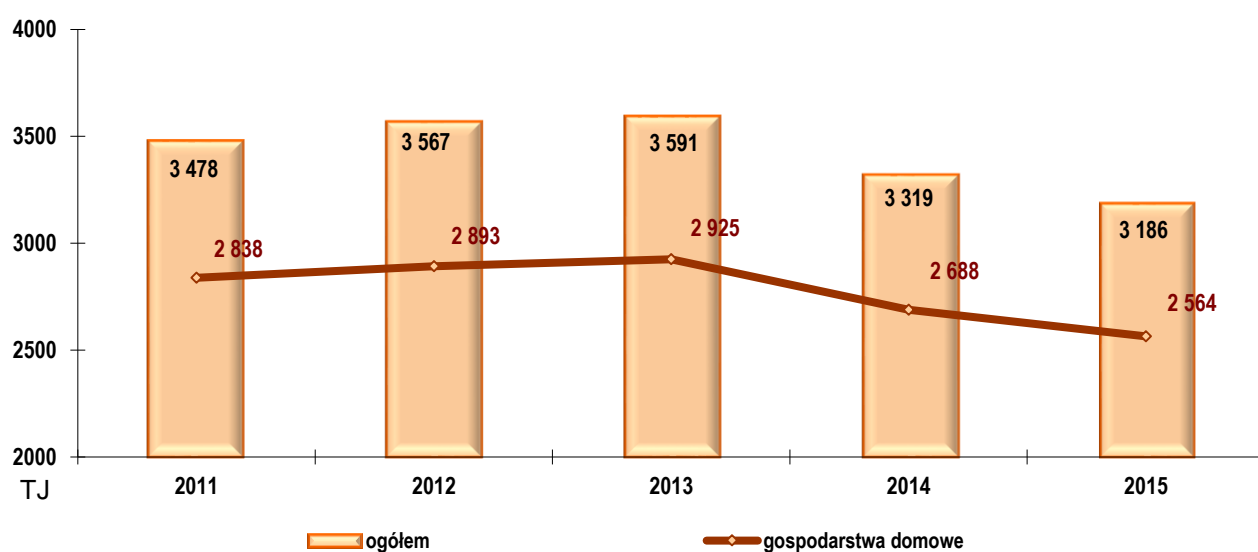
Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
komunalne (tys.m ³)	574	482	463	437	449	-21,78%
spółdzielni mieszkaniowych (tys.m ³)	17 503	17 557	17 663	17 669	17 722	+1,25%
prywatne	8 329	8 918	9 053	9 254	9 457	+13,54%
Kotłownie (liczba obiektów)	106	101	108	217	205	+93,40%

Źródło: KPEC Sp. z o.o.; Bank Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik określający długość sieci ciepłej przypadającej na km² obszaru miasta w omawianym okresie pozostawał na podobnym poziomie osiągając w 2015 r. wielkość 1,31 km/km². Miejski system ciepłowniczy monitorowany był przez stacje telemetryczne zbierające pomiary parametrów dostarczanego ciepła.

W latach 2011-2015 zmniejszyło się zapotrzebowanie na ciepło. Sprzedaż ciepła w 2011 r. wyniosła 3.478 tys. GJ, a w 2015 r. 3.186 tys. GJ (spadek sprzedaży o 8,4%).

Sprzedaż ciepła ogółem oraz dla gospodarstw domowych w latach 2011-2015:

Źródło: KPEC Sp. z o.o.; Bank Danych Lokalnych GUS

Ponadto w omawianym okresie znacznie zmniejszyła się sprzedaż ciepła dla gospodarstw domowych – o 9,7%. Wskaźnik obrazujący średnie zużycie ciepła w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca zmniejszył się z 7,8 GJ/osobę w 2011 roku do 7,2 GJ/osobę w 2015 roku. Wielkość sprzedaży ciepła w dużej mierze uzależniona była między innymi od długości sezonów grzewczych, średnich zewnętrznych temperatur powietrza oraz od podejmowanych przedsięwzięć służących obniżaniu potrzeb na energię ciepłą np. poprzez modernizację instalacji wewnętrznej odbiorców, termomodernizację budynków, opomiarowanie mieszkań.

W latach 2011-2015 był rozbudowywany i modernizowany w kierunku podniesienia bezpieczeństwa energetycznego.

Dla sprawnego funkcjonowania miejskiego systemu ciepłowniczego oraz zapewnienia pełnego pokrycia potrzeb ciepłych, z ważniejszych zadań realizowanych przez KPEC w latach 2011-2015, wymienić należy przebudowę i budowę nowych odcinków sieci ciepłowniczych i przyłączy m.in. na osiedlach:

- Błonie, ulica Szubińska,
- Śródmieście, Bocianowo, Bielawy, Skrzetusko, ulice: Gdańska, Jagiellońska, Stary Port, Pocztowa, Ks. Kordeckiego, Moniuszki, Chopina, Powstańców Wielkopolskich, przyłączy do UKW,
- Bartodzieje, ulica Swarzewska,
- Kapuściska, ulice: Wojska Polskiego (komora K-4035), Planu 6-letniego,
- Zimne Wody, ulica Objazdowa

oraz zmodernizowano 13 węzłów ciepłych, wymieniono 137 sztuk pomp c.o. i c.w.u., wymieniono lub zmodernizowano 631 liczników ciepła, 63 wodomierze, 19 zaworów różnicy ciśnień, 47 modułów radiowych, montowano systemy telemetryczne, automatyczne i informatyczne.

Ponadto w ramach planowanych działań inwestycyjnych KPEC zamierza m.in. rozpocząć budowę sieci ciepłowniczej na odcinku Osowa Góra-Czyżkówko.

Gaz

Gazyfikacja Bydgoszczy oparta była na gazie wysokometanowym. Miasto zasilano z trzech kierunków:

- północnego, gazociągiem wysokiego ciśnienia DN 200 relacji Grudziądz-Kusowo-Bydgoszcz. Z gazociągu tego zasilane były stacje gazowe wysokiego ciśnienia zlokalizowane przy ul. Suczyńskiej (o wydajności 15 tys. m³/h) oraz przy ul. Przemysłowej (o wydajności 15 tys. m³/h),
- południowego, gazociągiem DN 250 relacji Turzno-Gniewkowo-Bydgoszcz, poprzez stację redukcyjno-pomiarową I⁰ w Otorowie (o przepustowości 30 tys. m³/h),
- zachodniego, gazociągiem wysokiego ciśnienia DN 150 relacji Szubin-Kruszyn Krajeński, poprzez stację gazową wysokiego ciśnienia (o przepustowości 8 tys. m³/h) w Kruszynie Krajeńskim.

Podstawowym układem zasilania odbiorców gazem w obszarze miasta był układ gazociągów średnioprężnych zasilających stacje redukcyjno-pomiarowe II⁰, z których wyprowadzono gazociągi niskoprężne. Poza zasięgiem gazyfikacji przewodowej w obszarze miasta znajdowały się jednostki urbanistyczne: Oplawiec, Smukała, Las Gdański, Łęgnowo II, Lotnisko, Czersko Polskie i Wypaleniska.

Zużycie gazu, liczbę jego odbiorców oraz długość sieci gazowych w Bydgoszczy w latach 2011-2015 ilustruje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Zużycie gazu w gospodarstwach domowych (tys. m ³)	40 342,6	40 616,8	41 028,1	36 918,9	36 984,3	-8,32%
Zużycie gazu w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca (m ³)	111,13	112,43	114,15	103,23	103,99	-7,14
Długość sieci gazowej (km)	607,90	613,23	619,64	623,69	632,15	+3,99%
w tym: sieć wysokiego ciśnienia (km) *	4,58	4,58	4,58	4,58	4,58	0,00%
sieć średniego ciśnienia (km)	185,87	190,12	196,18	198,44	205,37	+10,49%
sieć niskiego ciśnienia (km)	417,46	418,53	418,89	420,67	422,20	+1,14%
Przyłącza gazowe (km)	261,29	263,64	266,10	268,51	271,03	+3,73%
Długość sieci gazowej przypadającej na km ² obszaru miasta (km/km ²)	3,45	3,48	3,52	3,54	3,59	+0,14
Czynne przyłącza do budynków (liczba)	17 391	17 608	17 745	17 979	18 192	+4,61%
Odbiorcy gazu (liczba)	120 113	120 614	123 801	117 123	119 533	-0,48%
w tym: ogrzewający mieszkania gazem (liczba)	10 912	15 541	16 661	18 534	18 361	+68,26%

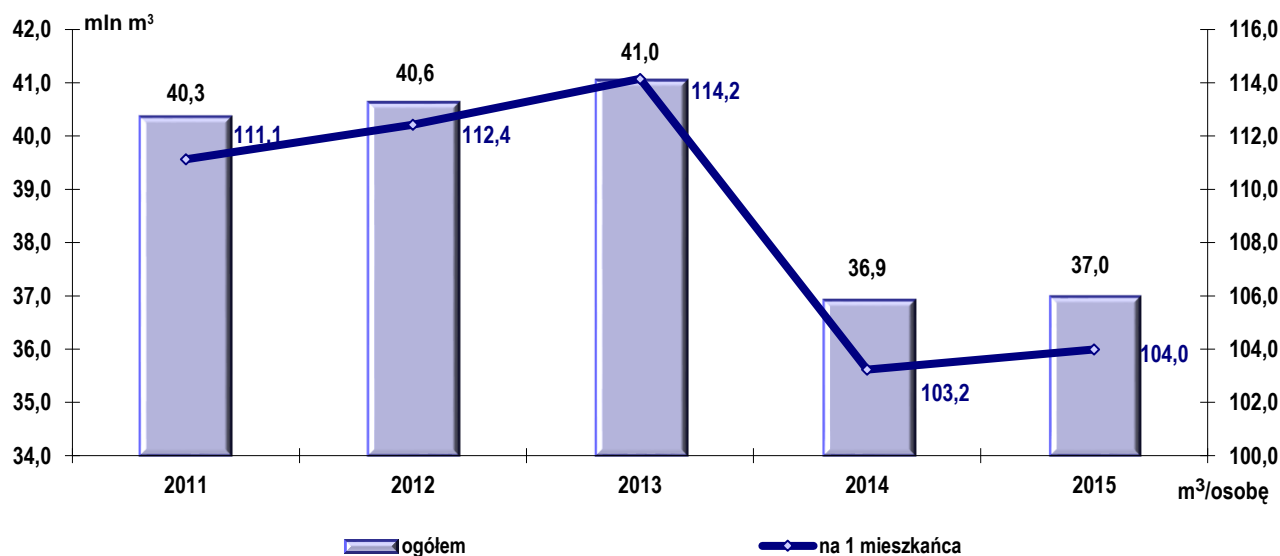
* w 2009 r. Pomorska Spółka Gazownictwa przejęła sieć wysokiego ciśnienia będącą w obszarze miasta

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Łączna długość sieci gazowej na koniec 2015 roku wynosiła 632,2 km, w tym: sieć wysokiego ciśnienia – 4,6 km, sieć średniego ciśnienia – 205,4 km i sieć niskiego ciśnienia 422,2 km. Natomiast długość przyłączy gazowych osiągnęła długość 271,0 km.

W obszarze miasta przeważały gazociągi stalowe, które sukcesywnie są wymieniane i modernizowane. W 2015 r. gazociągi niskiego ciśnienia stalowe stanowiły 83,0%, polietylenowe – 17,0% (łącznie 422,2 km), a stalowe gazociągi średniego ciśnienia stanowiły 54,0% i polietylenowe – 46,0% (łącznie 205,4 km). Użytkowane przyłącza gazowe niskiego ciśnienia w 77,0% wybudowane zostały ze stali, a w 23,0% z polietylenu, natomiast średniego ciśnienia w 35,0% ze stali, a w 65,0% z polietylenu.

W omawianym okresie nie występowały problemy związane z zaopatrzeniem w ten czynnik energetyczny. Na wykresie przedstawiono zużycie gazu w gospodarstwach domowych i na mieszkańca, w latach 2011-2015:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W latach 2011-2015 realizowano przedsięwzięcia, które miały wpływ na poprawę funkcjonowania systemu gazowniczego w obszarze Miasta. W ramach tych prac Polska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. Oddział w Gdańsku, w 2015 roku w obszarze Bydgoszczy, wybudowała i zmodernizowała odcinki gazociągów o ogólnej długości 8,47 km, w tym: 6,94 km średniego ciśnienia i 1,53 km niskiego ciśnienia oraz 211 przyłączy o długości 2,50 km, w tym: średniego ciśnienia – 2,05 km i niskiego ciśnienia – 0,45 km.

Energia elektryczna

Energia elektryczna zużywana w Bydgoszczy pochodziła z Krajowego Systemu Energetycznego oraz źródeł miejscowych. Udział energii elektrycznej ze źródeł miejscowych, mierzony w czasie szczytowego obciążenia, wynosił około 140 MW, a ze źródeł zewnętrznych około 100 MW. Decydujące znaczenie dla miejscowej produkcji energii elektrycznej miała elektrociepłownia EC II o mocy 183 MW. Miejscowym źródłem wspomagającym była elektrociepłownia EC I (4 MW – w ostatnim czasie EC I pracująca tylko w sezonie grzewczym oraz w czasie całkowitego postoju EC II). W obszarze miasta funkcjonowały również elektrownie wodne: EW „Smukała”, MEW „Kujawska” Wyspa Młyńska, MEW „RGA Gdańsk” Czersko Polskie (przy jazie walcowym), MEW „Mewał” Czersko Polskie (przy ujściu Brdy) oraz Mała Elektrownia Gazowa przy ul. Prądocińskiej na terenie Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych ProNatura Sp. z o.o. Energia elektryczna wytwarzana jest również w elektrowniach biogazowych funkcjonujących przy oczyszczalniach ścieków „Kapuściska” i „Fordon”.

Sieć dystrybucyjna na obszarze miasta zasilana jest z sieci przesyłowej w stacjach NN/WN: Jasiniec i Bydgoszcz Zachód. Sieć dystrybucyjną 110 kV tworzą linie napowietrzne wysokich napięć i Główne Punkty Zasilania (GPZ) oraz sieć rozdzielcza średniego i niskiego napięcia wraz ze stacjami transformatorowymi.

Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w Bydgoszczy oraz długość sieci elektroenergetycznej ilustruje tabela:

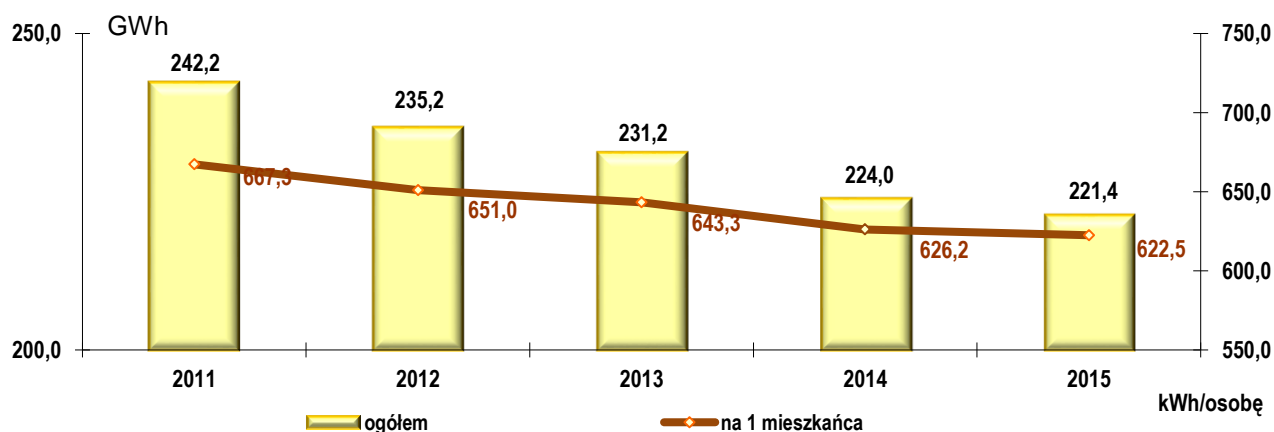
Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Zużycie energii elektrycznej ogółem w gospodarstwach domowych (GWh)	242,24	235,18	231,22	223,97	221,40	-8,60%
Liczba odbiorców energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na nn	143 948	143 867	143 260	142 573	142 525	-0,99%
zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na jednego odbiorcę (kWh)	1 682,8	1 634,7	1 614,0	1 570,9	1 553,4	-129,4
zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na jednego mieszkańca (kWh)	667,3	651,0	643,3	626,2	622,5	-44,8
Długość sieci niskich napięć (km)	1 438,6	1 438,6	1 482,9	1 518,5	1 114,3	-22,54%
Długość sieci średnich napięć (km)	933,7	933,7	938,1	952,3	738,7	-20,88%
Długość sieci wysokich napięć (km)	93,5	93,5	93,4	94,4	88,1	-5,78%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Enea Operator

W latach 2011-2015 zużycie energii elektrycznej stopniowo malało (spadek o 8,6%) przy jednoczesnym spadku liczby odbiorców w gospodarstwach domowych (spadek o 1,0%). Wskazuje to na racjonalizację zużycia energii elektrycznej.

Potrzeby energetyczne dla odbiorców z obszaru miasta w omawianym okresie pokrywane były w całości.

Na wykresie przedstawiono zużycie energii elektrycznej ogółem w gospodarstwach domowych oraz w przeliczeniu na mieszkańca, w latach 2011-2015:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2015 roku w ramach poprawy funkcjonowania systemu energetycznego, ENEA Operator Sp. z o.o., realizowała następujące przedsięwzięcia:

- wybudowano 8 stacji transformatorowych SN/nn i linie kablowe nn związane z przyłączeniem nowych odbiorców,
- zamontowano łączniki sterowane radiowo w 17 stacjach transformatorowych SN/nn w ramach ich automatyzacji,
- wymieniono około 1,5 km kabli niesieciowych SN,
- wykonano projekt przebudowy linii 110 kV Jasiniec-Bydgoszcz Wschód,

- przeprowadzono przeglądy infrastruktury energetycznej w obszarze miasta zgodnie z „Instrukcją Ruchu i Eksploatacji Sieci Dystrybucyjnej Enea Operator Sp. z o.o.”.

Ponadto Polskie Sieci Przesyłowe kontynuowały prace projektowe i formalno-prawne przebiegu dwutorowej linii 400 kV na trasie Państw-Jasiniec. Inwestycja wpisana w plan bezpieczeństwa energetycznego kraju, zapewni m.in. zwiększenie dostaw energii dla Miasta Bydgoszczy oraz wpłynie na poprawę bezpieczeństwa energetycznego.

We wrześniu 2015 roku został uruchomiony Zakład Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych o łącznej mocy cieplnej 27,7 MW/h z jednoczesnym udziałem mocy generowanej do sieci energetycznej na poziomie 9,2 MW/h. Ciepło przekazywane było do miejskiej sieci ciepłowniczej KPEC Sp. z o.o., a energia elektryczna do ogólnokrajowej sieci energetycznej.

W latach 2011-2015 systematycznie zmniejszało się zapotrzebowania na ciepło. Sprzedaż ciepła w 2011 r. wynosiła 3.478 tys. GJ, a w 2015 r. 3.186 tys. GJ (spadek sprzedaży o 8,4%). Ponadto w omawianym okresie znacznie zmniejszyła się sprzedaż ciepła dla gospodarstw domowych – o 9,7%.

Zużycie gazu w gospodarstwach domowych podlegało wahaniom, w 2015 roku w porównaniu z rokiem 2011 odnotowano spadek o 8,3%.

Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych także podlegało zmianom, w 2015 roku w porównaniu z rokiem 2011 odnotowano spadek o 8,6%.

Sfera przestrzenna

V. SFERA PRZESTRZENNA

V.1. UŻYTKOWANIE GRUNTÓW

Ogólna powierzchnia miasta wynosi 17.598 ha. Podział gruntów wg własności na koniec 2015 roku przedstawia się następująco:

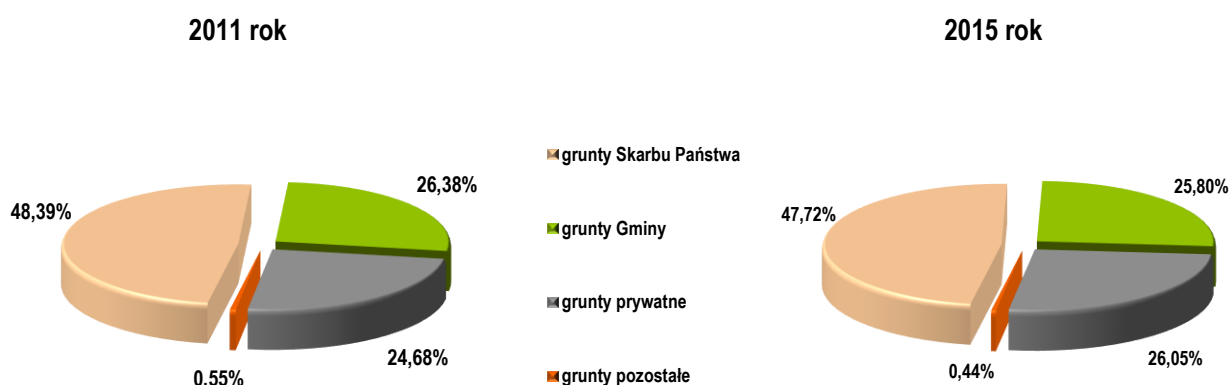
- grunty Skarbu Państwa	8 397 ha,	tj. 47,72%,
- grunty Gminy	4 540 ha,	tj. 25,80%,
- grunty jednostek samorządów terytorialnych	77 ha,	tj. 0,44%,
- grunty prywatne	4 584 ha,	tj. 26,05%.

Zmiany we własności gruntów w obszarze miasta w latach 2011-2015 zaprezentowano w ujęciu tabelarycznym i na wykresach:

Wyszczególnienie (wg stanu na dzień 1 stycznia – w ha)	2012	2013	2014	2015	2016	zmiana 2016/2012
Powierzchnia miasta ogółem	17 598	17 598	17 598	17 598	17 598	0,00%
grunty Skarbu Państwa	8 516	8 464	8 417	8 401	8 397	-1,40%
grunty Gminy	4 642	4 588	4 607	4 576	4 540	-2,20%
grunty prywatne	4 343	4 445	4 473	4 507	4 584	+5,55%
grunty powiatów	51	53	53	53	20	-60,78%
grunty województw	45	47	47	60	56	+24,44%
grunty województw przekazane w wieczyste użytkowanie	1	1	1	1	1	0,00%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Struktura własności gruntów w obszarze miasta w latach:

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

W strukturze własnościowej gruntów w obszarze miasta największy udział, prawie 48% ogólnej powierzchni miasta miały grunty Skarbu Państwa. Ich ilość w 2015 roku w stosunku do roku 2011 zmniejszyła się o 119 ha, na co m.in. miały wpływ regulacje stanu prawnego gruntów, w tym gruntów zajmowanych przez drogi.

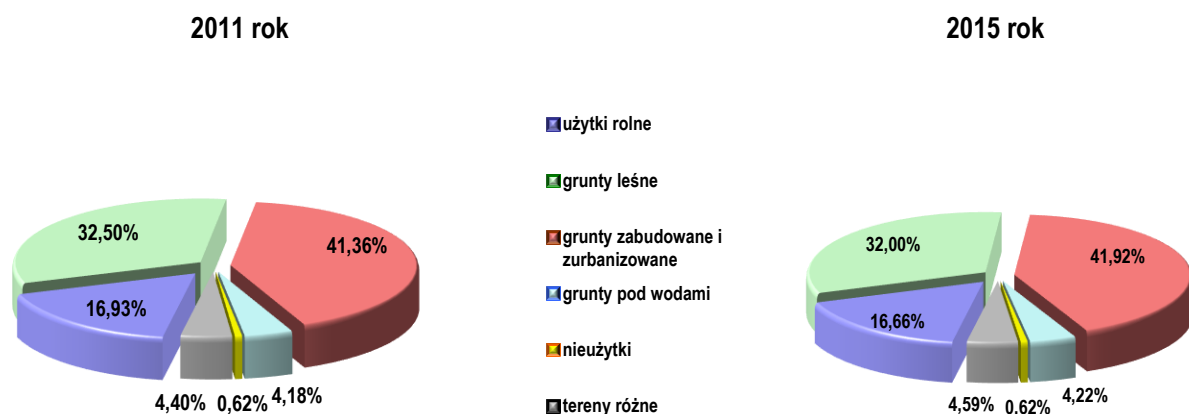
W omawianym okresie grunty gminne również uległy zmniejszeniu, o 102 ha, co wynika z polityki Miasta związanej z racjonalizacją gospodarki nieruchomościami. Należy zauważyć, że w omawianym okresie sukcesywnie zwiększały się grunty prywatne. Ich potencjał wzrósł z 24,7% w 2011 roku do 26,0% w 2015 roku (wzrost o 241 ha).

Dane dotyczące ilości i sposobu użytkowania nieruchomości gruntowych w Bydgoszczy w latach 2011-2015 przedstawia poniższa tabela oraz wykres:

Wyszczególnienie (wg stanu na dzień 1 stycznia – w ha)	2012	2013	2014	2015	2016	zmiana 2016/2012
Powierzchnia miasta	17 598	17 598	17 598	17 598	17 598	0,00%
Użytki rolne :	2 980	2 962	2 948	2 939	2 931	-1,64%
w tym: grunty orne	2 241	2 227	2 214	2 205	2 192	-2,19%
sady	20	18	18	18	18	-10,00%
łąki trwałe	330	329	329	329	329	-0,30%
pastwiska trwałe	296	296	295	295	294	-0,68%
grunty rolne zabudowane	54	53	53	53	52	-3,70%
stawy i rowy	39	39	39	39	46	+17,95%
Grunty leśne	5 719	5 720	5 672	5 658	5 631	-1,54%
w tym: lasy	5 336	5 332	5 286	5 273	5 245	-1,71%
zadrzewienia i zakrzewienia	383	388	386	385	386	+0,78%
Grunty zabudowane i zurbanizowane	7 279	7 306	7 352	7 369	7 377	+1,35%
w tym: tereny mieszkaniowe	1 897	1 904	1 906	1 917	1 927	+1,58%
tereny przemysłowe	1 107	1 108	1 124	1 121	1 135	+2,53%
inne tereny zabudowane	1 209	1 171	1 178	1 200	1 214	+0,41%
zurbanizowane tereny niezabudowane	538	564	584	577	555	+3,16%
tereny rekreacyjno-wypoczynkowe	603	611	614	612	609	+1,00%
drogi	1 513	1 532	1 541	1 543	1 541	+1,85%
tereny kolejowe	326	325	324	322	322	-1,23%
inne tereny komunikacyjne	67	72	74	4	2	-97,01%
użytki kopalne	19	19	7	73	72	+3,8 krotnie
Grunty pod wodami	736	736	741	742	742	+0,82%
w tym: wody śródlądowe płynące	675	675	676	676	676	+0,15%
wody śródlądowe stojące	61	61	65	66	66	+8,20%
Nie użytki	109	109	109	109	109	0,00%
Tereny różne	775	766	775	780	808	+4,26%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Struktura użytkowania gruntów w obszarze miasta w latach:

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Mierniki dotyczące ilości i sposobu użytkowania gruntów w obszarze miasta wskazywały, że 41,9% ogólnej powierzchni stanowiły grunty zabudowane i zurbanizowane. Kolejną lokatę zajęły lasy i grunty leśne (32,0%) oraz użytki rolne (16,7%). W omawianym okresie zmniejszył się obszar lasów i gruntów leśnych o 88 ha (1,5%). Walorem Bydgoszczy był duży udział w strukturze użytkowania gruntów terenów zieleni. Sukcesywnie zwiększały się tereny zabudowane i zurbanizowane (o 1,4%), w tym komunikacyjne (tereny

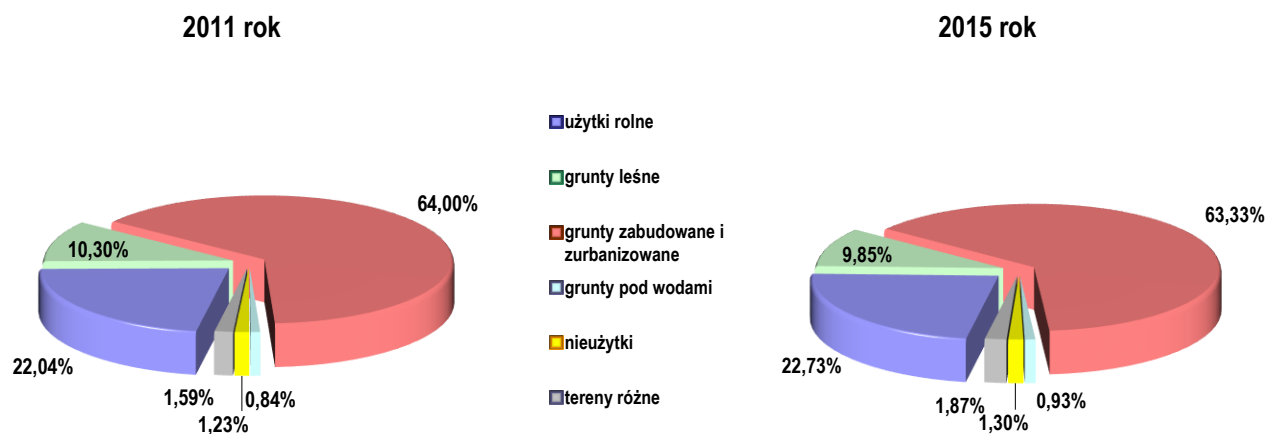
zajmowane przez drogi zwiększyły się o 1,8%). Natomiast w latach 2011-2015 zaobserwowano systematyczny spadek użytków rolnych (o 1,6%). W 2011 roku w strukturze użytkowania gruntów stanowiły one 16,9%, a w 2015 roku – 16,7%.

Podział gruntów komunalnych ze względu na sposób ich użytkowania ilustruje poniższa tabela:

Wyszczególnienie (wg stanu na dzień 1 stycznia – w ha)	2012	2013	2014	2015	2016	zmiana 2016/2012
Powierzchnia gruntów Gminy	4 642	4 588	4 607	4 576	4 540	-2,20%
Użytki rolne :	1 023	1 023	1 035	1 034	1 032	+0,88%
w tym: grunty orne	849	849	856	856	852	+0,35%
sady	1	1	1	1	1	0,00%
łąki trwałe	55	55	55	56	56	+1,82%
pastwiska trwałe	109	109	114	112	112	+2,75%
grunty rolne zabudowane	3	3	3	3	3	0,00%
stawy i rowy	6	6	6	6	8	+33,33%
Grunty leśne	478	476	444	446	447	-6,49%
w tym: lasy	304	300	267	268	271	-10,86%
zadrzewienia i zakrzewienia	174	176	177	178	176	+1,15%
Grunty zabudowane i zurbanizowane	2 971	2 920	2 944	2 911	2 875	-3,23%
w tym: tereny mieszkaniowe	352	339	334	329	322	-8,52%
tereny przemysłowe	187	179	180	177	140	-25,13%
inne tereny zabudowane	419	396	393	385	382	-8,83%
zurbanizowane tereny niezabudowane	229	194	212	214	216	-5,68%
tereny rekreacyjno-wypoczynkowe	488	494	494	488	495	+1,43%
drogi	1 229	1 250	1 264	1 250	1 252	+1,87%
tereny kolejowe	15	15	16	16	16	+6,67%
inne tereny komunikacyjne	48	49	49	4	50	+4,17%
użytki kopalne	4	4	2	48	2	-50,00%
Grunty pod wodami	39	38	43	42	42	+7,69%
w tym: wody śródlądowe płynące	5	4	5	4	4	-20,00%
wody śródlądowe stojące	34	34	38	38	38	+11,76%
Nie użytki	57	57	58	59	59	+3,51%
Tereny różne	74	74	83	84	85	+14,86%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Strukturę użytkowania gruntów komunalnych w latach 2011 i 2015 prezentują wykresy:

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Ilość gruntów komunalnych oraz ich struktura wynika z konsekwentnie realizowanej polityki gospodarowania mieniem komunalnym. Największy udział w strukturze w 2015 roku mają grunty zabudowane i zurbanizowane. Stanowią one 63,33% ogólnej powierzchni gruntów gminy. W omawianym okresie

sukcesywnie zwiększa się powierzchnia gruntów zajmowanych przez drogi (wzrost o 1,9%). W latach 2011-2015 powierzchnia lasów i gruntów leśnych zmniejszyła się o 31 ha (6,5%). Miasto nabywa jedynie nieruchomości, które są niezbędne do realizacji planowanych inwestycji komunalnych, bądź innych przedsięwzięć wynikających z obowiązujących przepisów. Jednocześnie zbywane są grunty, które nie są konieczne przy realizacji zadań nałożonych na samorząd.

Ze zgromadzonych danych wynika, iż co do sposobu użytkowania gruntów, w obszarze miasta 41,9% ogólnej powierzchni stanowią grunty zabudowane i zurbanizowane, zaś na kolejnych pozycjach znalazły się lasy i grunty leśne (32,0%) oraz użytki rolne (16,7%).

W analizowanym okresie powierzchnia gruntów komunalnych Miasta zmniejszyła się o 2,2%. Największy udział w gruntach komunalnych stanowią grunty zabudowane i zurbanizowane (63% powierzchni gruntów komunalnych), zaś drugą lokatę zajmują użytki rolne (23% powierzchni).

V.2. PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Najważniejszymi elementami struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru miasta kształtującymi krajobraz były:

- warunki wynikające z położenia miasta w dolinie rzeki Brdy i u jej ujścia do Wisły – równoleżnikowy układ miasta, o którym zdecydował rozwój osadnictwa wzdłuż Brdy, rozciągający się na ok. 27 km między północno-zachodnią a wschodnią granicą oraz ok. 9 km między północną a południową granicą,
- rzeźba terenu, którą cechują rozległe, równinne poziomy tarasowe, wysokie obszary wysoczyznowe i strefy krawędziowe pradoliny i dolin rzecznych,
- duży udział terenów zieleni.

Struktura i charakter zabudowy były elementami urbanistyki miasta kształtującymi ład przestrzenny i ściśle wiązały się z funkcją miejską i ukształtowaniem terenu. Dlatego też, przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stosuje się inne zasady dla terenów zabudowy śródmiejskiej (np. ul. Gdańska, Dworcowa, Długa) o zwartej zabudowie z obiektami o wartości historycznej (np. Spichrza, Kościół Farny, Kościół Klarysek, budynki Wyspy Młyńskiej), inne dla terenów o zabudowie wielorodzinnej (np. Osiedle Leśne, Kapuściska, Wyżyny), inne dla terenów o zabudowie jednorodzinnej harmonizującej z otoczeniem (np. Jachcice, Smukała, Opławiec, Podkowa).

Kształtowanie przestrzeni miejskiej odbywało się na wielu etapach planowania i projektowania. Można było tu wyodrębnić działania o charakterze:

- planistycznym – „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bydgoszczy” uchwalone 15 lipca 2009 r. przez Radę Miasta Bydgoszczy,
- urbanistycznym – miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy,
- architektonicznym – koncepcje zabudowy oraz projekty budowlane i zagospodarowania terenu.

Studium to dokument określający politykę przestrzenną i lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego na obszarze całego miasta, stanowiący podstawowe narzędzie umożliwiające realizację zadań własnych gminy w zakresie ładu przestrzennego, komunikacji i infrastruktury technicznej. Ustalenia „Studium ...” są wiążące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, których podstawową rolą jest świadome kształtowanie przestrzeni miejskiej. We wrześniu 2014 roku została podjęta uchwała Nr LXII/1303/14 RMB o przystąpieniu do sporządzenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bydgoszczy, w celu dostosowania jego problematyki do obowiązujących aktów prawnych oraz aktualnych tendencji w rozwoju przestrzennym.

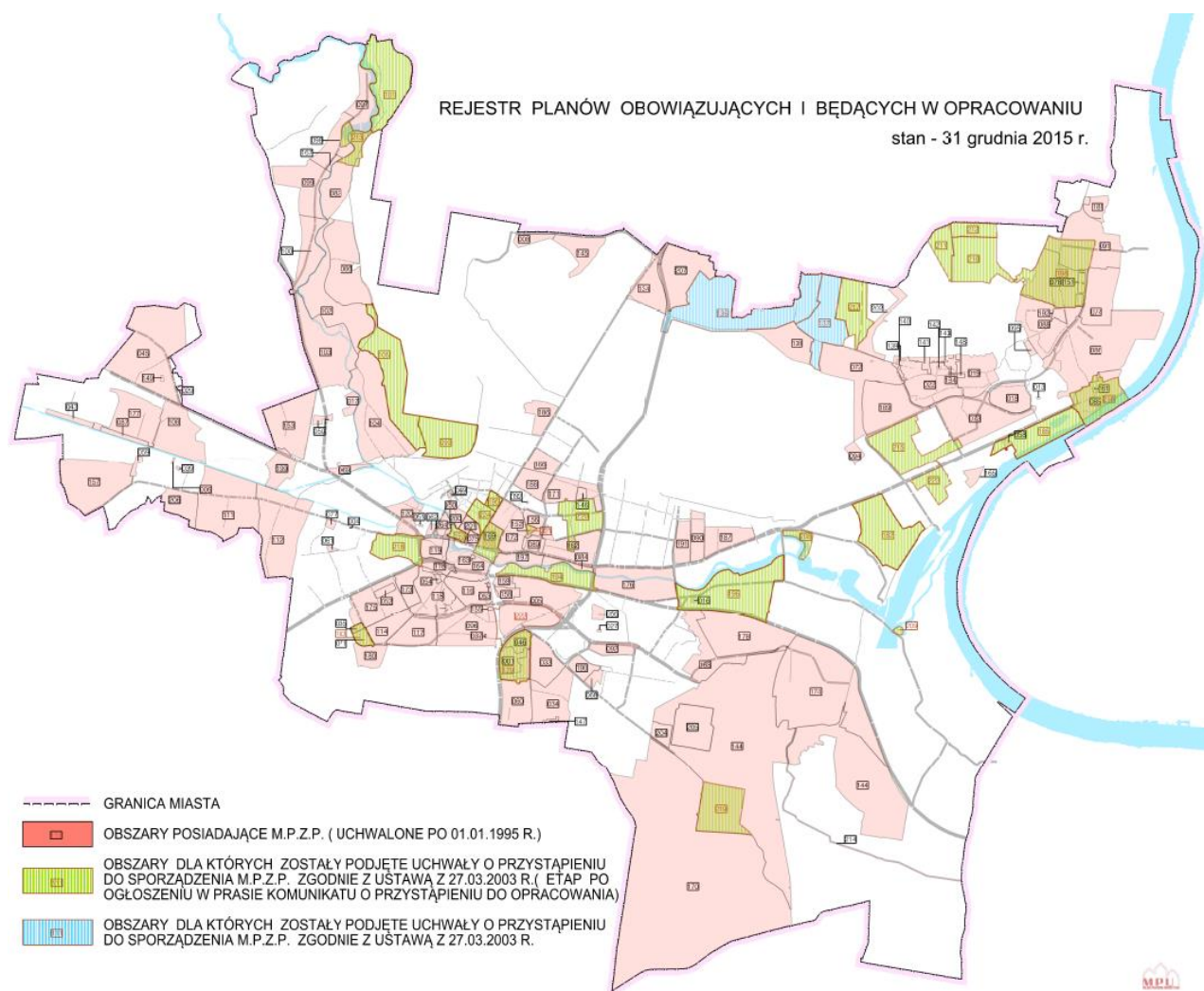
Na koniec 2015 roku obowiązywało 135 miejscowych planów obejmujących łączną powierzchnię 6,1 tys. ha, co stanowiło 34,6% ogólnej powierzchni miasta. W trakcie sporządzania było natomiast 31 planów obejmujących 1,6 tys. ha, tj. 9,3% powierzchni miasta.

Dane dotyczące obowiązujących i opracowywanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Łączna powierzchnia uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp) w ha	5 396	5 435	5 970	5 900	6 094	+12,94%
udział w powierzchni miasta w %	30,66%	30,88%	33,93%	33,53%	34,63%	+3,97 pkt%
Łączna liczba mpzp	124	125	128	128	135	+8,87%
powierzchnia uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp) na podstawie ust. z 7 lipca 1994 r.	1 776	1 805	1 749	1 679	1 498	-15,65%
liczba mpzp	62	62	58	58	52	-16,13%

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
powierzchnia uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na podstawie ustawy z 27 marca 2003 r.	3 620	3 630	4 221	4 221	4 596	+26,96%
liczba mpzp	62	63	70	70	83	+33,87%
Łączna powierzchnia gminy objęta projektami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w ha	1 836	2 008	1 443	1 700	1 641	-10,62%
udział w powierzchni miasta w %	10,43%	11,41%	8,20%	9,66%	9,32%	-1,11 pkt%
Łączna liczba projektów mpzp	34	31	30	36	31	-8,82%

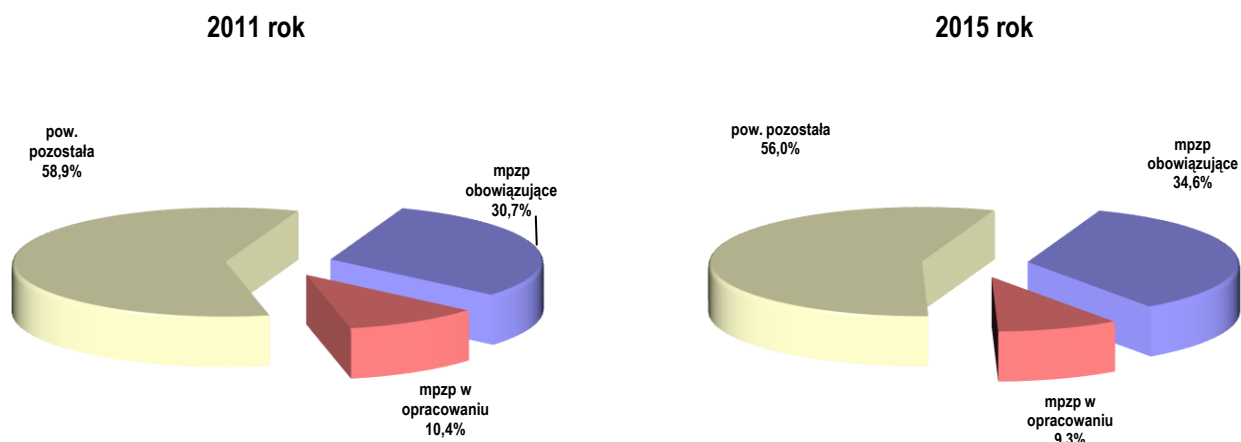
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Miejska Pracownia Urbanistyczna w Bydgoszczy

Źródło: Miejska Pracownia Urbanistyczna w Bydgoszczy

Udział terenów miasta objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego:

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Miejska Pracownia Urbanistyczna w Bydgoszczy

Rozwój przestrzenny miasta powinien odbywać się w nawiązaniu do istniejących uwarunkowań, a wszelkie działania planistyczne i inwestycyjne powinny uwzględniać:

- powiązania funkcjonalne z terenami nadzecznymi – Program rewitalizacji i rozwoju Bydgoskiego Węzła Wodnego,
- ochronę i eksponowanie istniejących form ukształtowania terenu: Skarpa Południowa i Północna, stoki, jary, doliny,
- ochronę istniejących terenów zielonych i biologicznie czynnych.

V.3. DECYZJE BUDOWLANE

Określone w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego regulacje dotyczące warunków i sposobów użytkowania i zagospodarowania terenów były podstawą do wydawania inwestorowi decyzji administracyjnych.

Wydane pozwolenia na budowę obiektów budowlanych w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Pozwolenia na budowę (liczba budynków):	297	258	266	321	284	-4,38%
powierzchnia całkowita (w m ²)	197 216	372 748	387 372	320 162	253 204	+28,39%
budynki jednorodzinne (liczba)	138	113	102	129	117	-15,22%
powierzchnia (w m ²)	23 874	20 917	18 248	24 377	21 120	-11,54%
budynki wielorodzinne (liczba)	41	40	21	52	37	-9,76%
powierzchnia (w m ²)	64 593	61 825	52 928	96 456	93 185	+44,26%
budynki zbiorowego zamieszkania (liczba)	0	1	0	0	0	x
powierzchnia (w m ²)	0	6 366	0	0	0	x
hotele i obiekty turystyczne (liczba)	1	0	2	1	2	+2,0 krotnie
powierzchnia (w m ²)	5 322	0	8 252	1 561	3 748	-29,58%
budynki biurowe (liczba)	5	5	6	10	12	+2,4 krotnie
powierzchnia (w m ²)	12 049	19 703	23 986	33 116	24 977	+2,1 krotnie
budynki handlowo-usługowe (liczba)	19	35	19	49	20	+5,26%
powierzchnia (w m ²)	18 998	151 684	122 617	88 653	21 711	+14,28%
budynki transportu i łączności (liczba)	60	13	59	35	55	-8,33%
powierzchnia (w m ²)	4 380	1 704	1 342	4 864	3 252	-25,75%
budynki przemysłowe i magazynowe (liczba)	26	31	33	34	33	+26,92%
powierzchnia (w m ²)	58 477	78 803	151 610	26 111	70 497	+20,56%
budynki użyteczności publicznej (kultura, edukacja, zdrowie, sport)	7	10	11	11	8	+14,29%
powierzchnia (w m ²)	9 523	30 404	7 903	45 024	14 714	+54,51%
pozostałe budynki niemieszkalne (liczba)	0	10	13	0	0	x
powierzchnia (w m ²)	0	1 342	486	0	0	x

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Wydział Administracji Budowlanej Urzędu Miasta Bydgoszczy (wg B-05)

Wśród wydanych pozwoleń na budowę największy przyrost w 2015 roku w odniesieniu do roku 2011 wystąpił w budownictwie obiektów biurowych (+2,4 krotny), następnie hoteli i obiektów turystycznych (+2,0 krotny). Spadła natomiast ilość wydanych pozwoleń na budowę budynków jednorodzinnych i wielorodzinnych.

Sfera ekologiczna

VI. SFERA EKOLOGICZNA

VI.1. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I ZASOBY PRZYRODNICZE

Warunki i położenie geograficzne

Bydgoszcz posiada bardzo ciekawe położenie geograficzne. Miasto leżąc nad rzeką Brdą, u jej ujścia do Wisły, znajduje się na styku kilku regionów fizyczno-geograficznych Polski, tj.: Pojezierza Krajeńskiego, Doliny Brdy, Wysoczyzny Świeckiej, Doliny Fordońskiej, Pojezierza Chełmińskiego i Kotliny Toruńskiej (stanowiącej część Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej). Z tych względów na terenie Bydgoszczy i w bezpośrednim jej sąsiedztwie spotyka się zróżnicowaną w terenie i genezie rzeźbę terenu kształtowaną przez wiele czynników w różnym okresie czasu.

Na terenie miasta charakterystyczne jest występowanie systemu rozległych, równinnych poziomów tarasowych i wysokich obszarów wysoczyznowych oraz szczególnie eksponowanych w krajobrazie Bydgoszczy stref krawędziowych pradoliny i dolin rzecznych. Są one porożcinane systemem dolinek erozyjnych, których dnem często spływają niewielkie ciek wodne. Podłoże terenów miejskich stanowią głównie osady piaszczyste pochodzenia rzecznoego.

Od zachodu Bydgoszcz graniczy z terenami Doliny Kanalu Bydgoskiego i Doliny Noteci, których dominującymi elementami są łąki i pastwiska wykształcone na glebach organicznych z gęstą siecią kanałów melioracyjnych, regulujących stosunki wodne tych obszarów. Na południu Bydgoszcz styka się z jednym z największych obszarów wydm śródlądowych w Polsce tj. Wydm Puszczy Bydgoskiej, które prawie w całości są porośnięte lasem sosnowym. Lasy to istotny element wpływający na położenie i rozwój przestrzenny Bydgoszczy. Zajmują one 27,9% powierzchni miasta i otaczają je dużymi kompleksami od strony południowej (Puszcza Bydgoska), jak i od strony północnej (zespół lasów Doliny Brdy łączy się z Borami Tucholskimi). Wschodnia granica miasta opiera się na rzece Wiśle w miejscu gdzie dokonuje ona przełomu i zmienia kierunek swojego biegu z równoleżnikowego na południkowy – przełom Doliny Wisły pod Fordonem.

Bydgoszcz leży w strefie klimatu umiarkowanego, w którym ścierają się wpływy klimatu morskiego oraz kontynentalnego, a warunki pogodowe Miasta zbliżone są do średnich wartości określających warunki województwa. Średnia roczna temperatura powietrza przekroczyła w 2015 roku $+9^{\circ}\text{C}$. Najcieplejszym miesiącem był sierpień, ze średnią temperatur $+21^{\circ}\text{C}$, a najzimniejszym luty, ze średnią temperatur $-0,1^{\circ}\text{C}$. Dominują wiatry o kierunku zachodnim i południowo-zachodnim ($1/3$ wszystkich wiatrów). Średnia roczna suma opadów była stosunkowo niska i nie przekroczyła 500 mm, przy czym była zróżnicowana. Maksimum opadowe wystąpiło w lipcu (ponad 60 mm), a minimum w lutym i sierpniu (ok. 10 mm). W latach średnio wilgotnych i suchych występuje niedobór wody opadowej dla roślinności, który pogłębia na ogół lekki charakter gleb. Największa liczba dni z pokrywą śnieżną wystąpiła w styczniu i lutym, w którym osiągnęła ok. 9 dni.

Na klimat miasta bezpośrednio oddziałuje także urozmaicona rzeźba terenu, w szczególności stosunkowo duże zróżnicowanie wysokości względnych. Konsekwencją tego urozmaicenia są lokalne inwersje termiczne, co w niektórych miejscach prowadzi do zalegania zanieczyszczeń, szczególnie przy bezwietrznej pogodzie.

Zasoby przyrodnicze

Na terenie Bydgoszczy znajdują się liczne obiekty i obszary przyrodnicze, które ze względu na wartości przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe zostały objęte ochroną prawną. Łączna powierzchnia obszarów prawnie chronionych w Bydgoszczy wynosi 6 086,0 ha, co stanowi 34,6% powierzchni miasta.

Stanowi je:

- 96 pomników przyrody znajdujący się w granicach administracyjnych miasta,
- Nadwiślański Park Krajobrazowy,
- obszary krajobrazu chronionego (Zalewu Koronowskiego, Północnego Pasa Rekreacyjnego miasta Bydgoszczy, Wydm Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej – część wschodnia i zachodnia),

- obszary Natura 2000 (Dolina Dolnej Wisły, Solecka Dolina Wisły),
- 13 rezerwatów przyrody w tym: 2 ornitologiczne, 6 leśnych i 5 florystycznych ustanowione w pobliżu miasta.

Należy podkreślić, że do Rejestru Zabytków Województwa Kujawsko-Pomorskiego wpisane były również obszary z zabytkowymi drzewostanami, m.in. Wyspa Młyńska, czy też teren przy Placu Weysenhoffa i Parku Nad Starym Kanalem.

Na pozostałe elementy systemu przyrodniczego miasta składały się:

- wielopowierzchniowe formy morfologiczne pokryte zbiorowiskami roślinnymi: skarpa Północna i Południowa,
- Dolina Brdy z Kanalem Bydgoskim,
- Dolina Wisły,
- kompleksy leśne usytuowane w północno-zachodniej części miasta (Oplawiec, Smukała, Jachcice, Rynkowo, Myślęcinek, Las Gdański) i południowo-wschodniej (Łęgnowo, Wypaleniska),
- tereny otwarte: zieleń nieurządzona wzdłuż cieków, zbiorników wodnych i skarp, użytki rolne, ogrody działkowe i przydomowe, lasy i zadrzewienia.

System ten uzupełniały tereny w obszarach zurbanizowanych, m.in.: parki miejskie, zieleń urządzona krajobrazowa i o funkcji ochronnej, cmentarze. Głównymi terenami zieleni w Bydgoszczy były: Leśny Park Kultury i Wypoczynku „Myślęcinek”, Park im. Kazimierza Wielkiego, Park im. Jana Kochanowskiego, Park Ludowy im. Wincentego Witosa, Planty nad Starym Kanalem, Dolina Pięciu Stawów, Park im. Załuskiego, Park Centralny, Park Księżycowy, Arboretum. Znaczne obszary zieleni znajdują się w Fordonie (m.in. Park Milenijny, teren pod skarpią wzdłuż ul. Twardzickiego).

Największym parkiem rekreacyjno-sportowym w Bydgoszczy był Leśny Park Kultury i Wypoczynku „Myślęcinek” o ogólnej powierzchni 830 ha. Park ten, zlokalizowany w północnej części miasta, w odległości około 5 km od centrum, jest popularnym miejscem wypoczynku mieszkańców Bydgoszczy. Na terenie parku mieściły się: Ogród Botaniczny, Ogród Fauny-ZOO, Park Rozrywki, Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Ekologicznej, Centrum Sportowo-Rekreacyjne (stok narciarski, pole golfowe, tor saneczkowy), Ośrodek Rekreacji Konnej oraz Ścieżka Dydaktyczna dla Niewidomych. Mieszkańcy Bydgoszczy mogli również korzystać z zabytkowego Zespołu Parkowego w Ostromecku.

Charakterystyczną cechą lasów i obszarów zieleni w Bydgoszczy był brak spójności pomiędzy terenami leśnymi okalającymi miasto, a systemem zieleni śródmiejskiej.

W poniższej tabeli przedstawiono dane statystyczne dotyczące powierzchni terenów zielonych w obszarze miasta w latach 2011-2015:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Parki krajobrazowe (ha)	1 486,0	1 486,0	1 486,0	1 486,0	1 486,0	0,00%
Obszary krajobrazu chronionego (ha)	4 600,0	4 600,0	4 600,0	4 600,0	4 600,0	0,00%
Pomniki przyrody (szt.)	95	95	96	96	96	+1,05%
Lasy i grunty leśne ogółem (ha)	5 719,0	5 720,0	5 672,0	5 658,0	5 631,0	-1,54%
w tym: Skarbu Państwa (ha)	5 045,0	5 050,0	5 047,0	5 030,0	4 998,0	-0,93%
gminne (ha)	478,0	476,0	444,0	446,0	447,0	-6,49%
prywatne (ha)	189,0	187,0	174,0	174,0	178,0	-5,82%
Lasy ogółem (ha)	5 336,0	5 332,0	5 286,0	5 273,0	5 245,0	-1,71%
Lesistość (%)	30,32	30,30	30,04	29,96	29,80	-0,52 pkt%
Zieleń w mieście* ogółem (ha)	10 187,0	10 168,0	10 118,0	10 098,0	10 088,0	-0,97%
Nasylenie miasta zielenią (%)	57,89	57,78	57,50	57,38	57,32	-0,57 pkt%

* obejmuje: tereny zieleni, użytki rolne, lasy, grunty leśne, tereny różne i nieużytki

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Wydział Mienia i Geodezji Urzędu Miasta Bydgoszczy

W latach 2011-2015 zmniejszył się nieco obszar zieleni w mieście z 10.187 ha w 2011 roku do 10.088 ha w 2015 roku (spadek o 1,0%) oraz zmniejszyło się nasylenie miasta zielenią o 0,6 punktu procentowego. Z danych statystycznych wynika, że na przestrzeni tych lat nie zmniejszyła się powierzchnia parków

krajobrazowych oraz obszarów krajobrazu chronionego. O 1,7% zmniejszyła się powierzchnia lasów i gruntów leśnych, a powierzchnia terenów lasów gminnych o 6,5% (w 2015 roku powierzchnia lasów gminnych wynosiła 447 ha).

Obszar zieleni będący w nadzorze Miasta na koniec 2015 r. wynosił ogółem 1.437,4 ha, w tym:

- 31 parków spacerowo-wypoczynkowych (o powierzchni powyżej 2 ha),
- 85 zieleńców,
- zieleń przyuliczna,
- tereny zieleni osiedlowej,
- lasy.

Powierzchnię tych obszarów ujmuje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Parki spacerowo-wypoczynkowe o powierzchni powyżej 2 ha (ha)	879,4	879,4	879,4	879,4	879,4	0,00%
Zieleńce (ha)	71,6	71,6	71,6	71,6	71,6	0,00%
Zieleń przyuliczna (ha)	287,0	287,0	287,0	287,1	287,1	+0,03%
Tereny zieleni osiedlowej (ha)	42,2	42,2	42,2	42,2	42,2	0,00%
Lasy (ha)	157,1	157,1	157,1	157,1	157,1	0,00%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Porównując powyższe wielkości na przestrzeni pięciu lat można stwierdzić, że z obszaru zieleni będącej w nadzorze Urzędu Miasta, znaczący obszar zajmowały parki spacerowo-wypoczynkowe. Powierzchnia zieleni od 2011 roku nie uległa zmianie.

Spośród terenów przyrodniczych występujących w obszarze miasta na szczególną uwagę zasługiwały duże zasoby wód powierzchniowych oraz podziemnych. Głównymi ciekami systemu hydrograficznego były:

- Wisła – płynąca wzdłuż wschodnich obrzeży miasta,
- Brda – długość ujściowego odcinka w obszarze miasta wynosi ponad 30 km,
- Kanał Bydgoski – jako jeden ze sztucznych odcinków sieci krajowej żeglugi śródlądowej łączący dorzecza Odry i Wisły (z ogólnej jego długości – 24,7 km, w granicach miasta znajduje się 7,0 km odcinek),
- Struga Flis – płynąca z zachodu na wschód wzdłuż Kanału Bydgoskiego,
- Struga Młyńska – wpadająca do Kanału Bydgoskiego.

Sieć hydrograficzną uzupełniały: Stary Kanał Bydgoski, Młynówka na Wyspie Młyńskiej, zakole Brdy w Brdujściu oraz inne mniejsze strugi i potoki. Należy podkreślić, że rzeki Brda i Wisła oraz Kanał Bydgoski stanowią ważny element krajobrazu Bydgoszczy, a jednocześnie są odcinkiem krajowego systemu wodnych dróg śródlądowych.

Na terenie miasta znajdowały się również sztuczne zbiorniki wodne, glinianki i stawy. W samym mieście oraz w okolicach Bydgoszczy zalegały dwa Główne Zbiorniki Wód Podziemnych (GZWP). Zdecydowanie większa część miasta położona była na GZWP nr 40 – Bydgoszcz (zbiornik w całości objęty Obszarem Wysokiej Ochrony). Drugi ze zbiorników GZWP nr 138 rozciągał się wzdłuż Doliny Noteci. Na terenie miasta znajdował się niewielki wschodni fragment zbiornika, przebiegający wzdłuż południowych granic miasta.

W omawianym okresie w celu poprawy obszarów zielonych, m.in. w parkach: Wincentego Witosa, Jana Kochanowskiego, Kazimierza Wielkiego, Na Wzgórzu Dąbrowskiego, Zenona Załuskiego, w Dolinie Pięciu Stawów oraz Nad Starym Kanałem Bydgoskim, na skwerach miejskich i w obszarach zieleni przyulicznej prowadzono prace rewaloryzacyjne, konserwatorskie i pielęgnacyjne. Prace te wykonywane były również w zabytkowym Zespole Parkowym w Ostromecku oraz w Leśnym Parku Kultury i Wypoczynku w Myślęcinku.

Cmentarze

Do systemu zieleni w mieście należą również cmentarze, których na koniec 2015 roku w Bydgoszczy istniało 17 o łącznej powierzchni ok. 83 ha. Z tej liczby cmentarzy wyznaniowych było 12 (pow. ok. 52 ha), zaś cmentarzy komunalnych było 5 (o pow. 31 ha). Oprócz wymienionych obiektów w Bydgoszczy usytuowane były również 3 cmentarze martyrologiczne (pow. 2,1 ha).

Na przestrzeni ostatnich lat powierzchnia cmentarzy nie uległa zmianie. Jedynym otwartym cmentarzem komunalnym, gdzie istnieją wolne miejsca grzebalne, był cmentarz przy ul. Wiślanej. Miejska Pracownia Urbanistyczna opracowała nowy plan zagospodarowania przestrzennego celem powiększenia cmentarza komunalnego przy ul. Wiślanej w Bydgoszczy, który został uchwalony w czerwcu 2016 roku.

W poniższej tabeli przedstawiono liczbę zgonów oraz osób pochowanych na cmentarzach komunalnych:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba zgonów w Bydgoszczy	3 559	3 775	3 777	3 680	3 714
Liczba osób pochowanych na cmentarzach komunalnych	1 317	1 364	1 369	1 360	1 337
- w tym: po kremacji	295	197	295	423	451

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy; Bank Danych Lokalnych GUS

Tendencja starzenia się społeczeństwa powodowała konieczność planowania miejsc do pochówku. W zakresie gospodarowania cmentarzami w omawianym okresie prowadzone były prace związane ze zwiększeniem miejsc m.in. poprzez budowę kolumbariów, pól grzebalnych i specjalnych kwater do pochówków urnowych. Praktykowano również pochówki „piętrowe”. Warto również zauważyć stale rosnące zainteresowanie kremacją. W 2012 r. uruchomiono spopieliarnię zwłok przy ul. Łochowskiego w gminie Białe Błota.

Istotnym elementem mającym wpływ na krajobraz miasta jest ukształtowanie terenu i zasoby przyrodnicze - lasy zajmowały 27,9% powierzchni miasta, zaś obszary prawnie chronione 34,6%.

VI.2. STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA

Powietrze

Emisja zanieczyszczeń (pyły i gazy) z obszaru miasta z roku na rok jest coraz niższa, w 2015 r. wyniosła ogółem 6,9 tys. ton. Najważniejsze sektory mające wpływ na jakość powietrza w Bydgoszczy to energetyka i przemysł oraz mieszkalnictwo i komunikacja. W globalnej emisji zanieczyszczeń stale największy udział mają elektrociepłownie zlokalizowane w obszarze miasta.

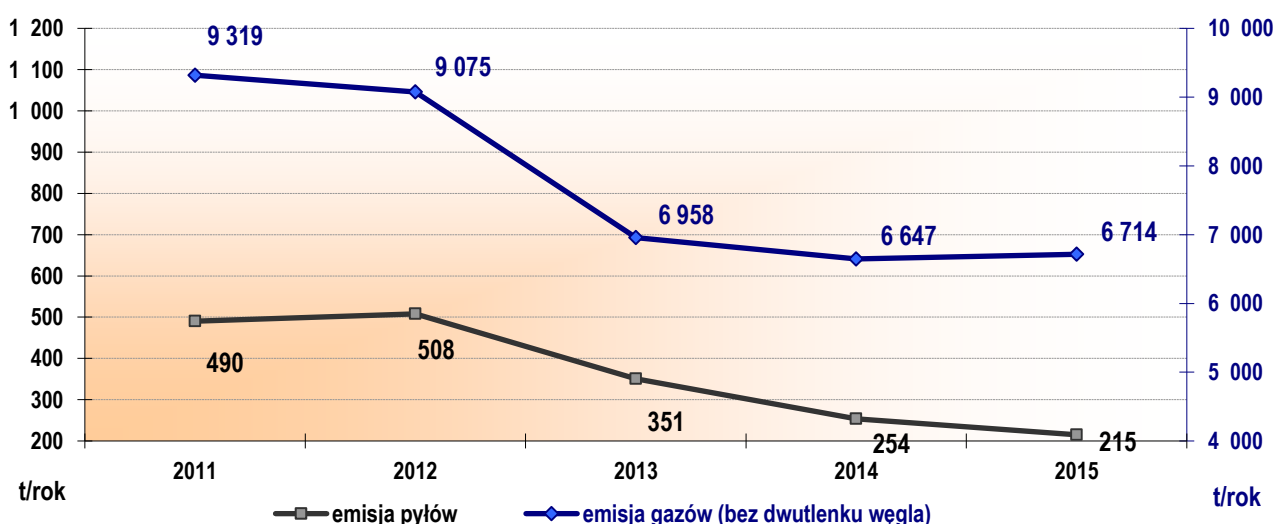
Wielkość emisji zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych w Bydgoszczy w latach 2011-2015 prezentuje poniższa tabela i wykres:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Emisja zanieczyszczeń powietrza (t/rok)						
pyły	490	508	351	254	215	-56,12%
gazy (bez dwutlenku węgla)	9 319	9 075	6 958	6 647	6 714	-27,95%
łącznie	9 809	9 583	7 309	6 901	6 929	-29,36%
<i>dwutlenek węgla</i>	1 082 995	1 063 754	889 372	817 859	837 279	-22,69%
Zanieczyszczenia zatrzymane lub zneutralizowane w urządzeniach do redukcji (t/rok)						
pyły	69 280	67 465	36 494	47 404	50 166	-27,59%
gazy	1 520	1 490	826	341	426	-71,97%
łącznie	70 800	68 955	37 320	47 745	50 592	-28,54%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

Analizując powyższe wielkości, można zauważyć tendencję spadkową emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych. W porównaniu z 2011 rokiem emisja pyłowa i gazowa zmniejszyła się łącznie o 29,4%, w tym pyłów o 56,1%, a gazów (bez CO₂) o prawie 28,0%.

Stan czystości powietrza atmosferycznego, mimo widocznej poprawy, był nadal niezadowolający. Podstawowym czynnikiem determinującym jakość powietrza była emisja zanieczyszczeń – jej wielkość, rozkład przestrzenny i wysokość źródeł.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS; Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

W 2015 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy kontynuował monitoring podstawowych zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego, na dwóch automatycznych stacjach pomiarowych zlokalizowanych przy ul. Warszawskiej i przy Placu Poznańskim. Prowadzone były również pomiary stężeń dwutlenku siarki i dwutlenku azotu metodą pasywną w Śródmieściu.

W poniższej tabeli ujęto wartości średnich stężeń rocznych zanieczyszczeń powietrza w Bydgoszczy mierzonych w dwóch punktach: przy Placu Poznańskim i przy ul. Warszawskiej w latach 2011-2015:

Lokalizacja stacji	Metoda wykonywania pomiarów w 2007 r.	zanieczyszczenie	Stężenie średnie roczne $\mu\text{g}/\text{m}^3$					Norma roczna (wartość odniesienia)
			2011	2012	2013	2014	2015	
Bydgoszcz pl. Poznański	automatyczna	SO ₂	5,5	4,4	5,7	5,4	3,9	20
	automatyczna	NO	31,6	30,5	25,3	27,3	27,3	-
	automatyczna	NO ₂	35,8	30,3	31,7	30,3	29,3	40
	automatyczna	NO _x	83,9	77,0	70,4	72,1	71,2	-
	automatyczna	pył zaw.(PM10)	35,6	31,7	40,4	42,0	40,0	40
	automatyczna	CO	675,0	542	463	448	526	-
	automatyczna	O ₃	-	-	-	-	-	-
	automatyczna	benzen	1,6	1,53	1,33	1,45	1,46	5
	automatyczna	toluen	3,2	1,86	1,18	1,33	1,54	-
	automatyczna	m,p-ksylen	2,1	0,87	0,46	0,57	0,57	-
	automatyczna	o-ksylen	0,4	0,14	0,19	0,18	0,09	-
	automatyczna	etylobenzen	0,4	0,79	0,06	0,10	0,013	-
	manualna	olów*	0,02	0,0182	0,0181	0,0141	0,0162	0,5
	manualna	kadm*	0,0024	0,0009	0,00047	0,00042	0,00046	5 ng/m ³
	manualna	nikiel*	0,0028	0,0037	0,00227	0,00131	0,00201	20 ng/m ³
manualna	arsen*	0,0007	0,0009	0,00131	0,00083	0,00202	6 ng/m ³	
manualna	benzo(a)piren*	3,2 ng/m³	2,4 ng/m³	2,0 ng/m³	3,4 ng/m³	4,4 ng/m³	1 ng/m ³	
Bydgoszcz ul. Warszawska	automatyczna	SO ₂	6,1	7,5	6,6	6,6	6,3	20
	automatyczna	NO ₂	20,9	13,6	20,1	20,6	20,8	40
	automatyczna	NO _x	29,8	20,8	29,5	33,9	33,3	-
	automatyczna	NO	6,1	4,9	6,1	8,7	8,2	-
	automatyczna	pył zaw.(PM10)	47,0	38,0	29,4	35,6	30,4	40
	automatyczna	pył zaw.(PM2,5)	27,8	22,1	23,4	24,6	23,1	25
	automatyczna	CO	-	594	443	387	457	-
	automatyczna	O ₃	53,6	46,1	44,7	40,6	42,5	-

Źródło: Raport o stanie środowiska Województwa Kujawsko-Pomorskiego – WIOŚ; wartość odniesienia dla związków oznaczone zostały pogrubioną kursywą; kolorem czerwonym oznaczono przekroczenia norm; * suma metali i jego związków w pyłe zawieszonym PM10

Na podstawie uzyskanych wyników na przestrzeni lat 2011-2015 stwierdzono przekroczenia średnich rocznych stężeń dla benzo(a)pirenu na stacji przy Placu Poznańskim. Na tej stacji wykonywano także pomiary automatyczne benzenu, toluenu, ksylenów oraz etylobenzenu. Norma średnioroczna dla żadnego z tych związków nie została przekroczona. Dodatkowo mierzona była również zawartość metali w pyłe PM10 – Pb, Cd, Ni, As. W przypadku zanieczyszczeń komunikacyjnych, tj. tlenków azotu i związków typu benzen, toluen, m+p-ksylen, etylobenzen, daje się zauważyć lekki wzrost wartości stężeń średniorocznych. Stężenie pyłów PM10 i PM2,5 przy ul. Warszawskiej, wyniosło poniżej normy rocznej.

Analizując wyniki pomiarów pasywnych można zauważyć, że jakość powietrza ulega poprawie, a wyniki stężeń zarówno NO₂ jak i SO₂ ulegały poprawie. Przedsięwzięcia realizowane przez zakłady przemysłowe, przedsiębiorstwa energetyczne (Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o., PGE Zespół Elektrociepłowni Bydgoszcz S.A. – modernizacja systemów elektroenergetycznych) oraz Miasto, miały wpływ na zmniejszające się ilości emitowanych zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego.

Hałas

Pomiary hałasu komunikacyjnego w obszarze Bydgoszczy, w latach 2011-2015, prowadzone były zgodnie z obowiązującymi standardami określonymi przepisami polskimi i Unii Europejskiej, a ocenę wyników pomiarów akustycznych przeprowadzano zgodnie z obowiązującymi kryteriami określonymi rozporządzeniami Ministra Środowiska.

Pomiary hałasu wykonywane w obszarze Bydgoszczy w latach 2011-2015 przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska oraz badania przeprowadzone w ramach opracowanej w 2008 roku „Mapy akustycznej Bydgoszczy” pokazywały, że podstawowym czynnikiem wpływającym na klimat akustyczny Bydgoszczy jest hałas komunikacyjny, a w szczególności drogowy, z uwagi na to, że jest dominującym źródłem ponadnormatywnego poziomu dźwięku w mieście, a także wykazuje dużo większą zmienność niż hałas lotniczy czy kolejowy. Hałas pochodzący od komunikacji samochodowej, obejmował 36% powierzchni Bydgoszczy. Hałas przemysłowy miał jedynie charakter lokalny. Konsekwentne działania inspekcji i organów ochrony środowiska oraz postęp techniczny przyczyniły się do likwidacji większości przekroczeń hałasu pochodzącego z zakładów przemysłowych i większość z nich spełniała wymagania normowe w zakresie emisji hałasu do środowiska.

Pomiary hałasu przeprowadzone w latach 2011-2015 wykonano w miejscach szczególnie narażonych na oddziaływanie hałasu komunikacyjnego. Punkty pomiarowe zlokalizowane były na obszarach gdzie szlaki komunikacyjne przebiegają w niewielkiej odległości od zabudowy mieszkaniowej lub biegną ulicami otoczonymi zabudową typu „kanionowego”, przy ulicach o znacznym natężeniu ruchu pojazdów, ale także w obszarach potencjalnie mniej narażonych na oddziaływanie komunikacji samochodowej. Badania prowadzono w tzw. punktach referencyjnych – w odległości 2 m od jezdni na wysokości 4,0 m npm oraz na granicy I linii zabudowy na wysokości 1,5 m i 4,0 m od podłoża. Równoległe z pomiarami poziomu hałasu prowadzono rejestrację natężenia ruchu, ze szczególnym uwzględnieniem pojazdów transportu ciężkiego. Dopuszczalne poziomy dźwięku mieszczą się w przedziale od 50 do 60 dB w zależności od pory doby (dzień, noc) i miejsca. Należy podkreślić, że w niektórych z badanych punktów maksymalne przekroczenie poziomu hałasu odnotowano o wiele większe. I tak w punktach przy ulicach odnotowano dobowe przekroczenie normy dźwięku:

- Fordońska 20 o 8,3 dB,
- Nakielska 56 o 6,4 dB,
- Jagiellońska 60 o 3,1 dB,
- Szubińska 55 o 3,0 dB,
- Toruńska 17 o 2,8 dB,
- Morska 8 o 2,8 dB,
- Wojska Polskiego 2 o 0,3 dB.

Od 2007 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska rozpoczął monitoring hałasu komunikacyjnego w stałym punkcie pomiarowym w rejonie stacji monitoringu powietrza przy Placu Poznańskim (wprowadzenie ciągłego, wielodobowego pomiaru hałasu komunikacyjnego przy Placu Poznańskim było odpowiedzią na wprowadzenie do polskich przepisów standardów zawartych w dyrektywie Parlamentu Europejskiego – w sprawie oceny i kontroli poziomu hałasu w środowisku).

W stałym punkcie pomiarowym przy Placu Poznańskim, w latach 2011-2015, wartości długookresowego średniego poziomu dźwięku, zarówno dla pory doby jak i dla pory nocy, oscylowały w zbliżonych granicach.

Długookresowy średni poziom dźwięku	Dopuszczalna norma DOBA/NOC (wartość odniesienia)*	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Hałas komunikacyjny w dB							
Pl. Poznański							
• dla pory doby L_{DWN}	70,0	70,5	69,3	66,4	66,3	66,4	-4,1
• dla nocy L_N	65,0	62,7	61,3	57,1	57,2	57,2	-5,5

Źródło: WIOŚ, Inspekcja Ochrony Środowiska

* w 2012 roku nastąpiła zmiana dopuszczalnych norm hałasu

Od 2012 roku nie rejestruje się na tym stanowisku przekroczeń dopuszczalnych norm hałasu, zarówno w porze dziennej, jak i nocnej. Wartość długookresowego średniego poziomu dźwięku w roku 2015 wynosiła odpowiednio: dla pory doby (L_{DWN}) – 66,4 dB oraz dla nocy (L_N) – 57,2 dB. Najniższy długookresowy poziom hałasu dla nocy L_N wyniósł 56,3 dB w lutym, natomiast najniższy poziom hałasu dla pory doby – 65,7 dB

odnotowano w sierpniu. Nie obserwuje się występowania wyraźnych trendów sezonowych w rejestrowanych poziomach dźwięku.

Problem przekraczania dopuszczalnych norm hałasu może wystąpić przy dalszym wzroście liczby pojazdów mechanicznych rejestrowanych w naszym mieście i utrzymującej się kongestii.

Odpady przemysłowe

Zakłady przemysłowe w Bydgoszczy wytworzyły w 2015 r. 137,2 tys. ton odpadów tj. o 40,0 % mniej niż w 2011 r. W obszarze Bydgoszczy znajdowało się jedno czynne składowisko odpadów przemysłowych – składowisko odpadów niebezpiecznych „mogilnik” w Międzygminnym Kompleksie Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o.o. oraz składowisko popiołów PGE Zespołu Elektrociepłowni Bydgoszcz.

Ogólną ilość odpadów przemysłowych wytworzonych w Bydgoszczy oraz sposób ich zagospodarowania w latach 2011-2015 ujmuje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Odpady wytworzone w ciągu roku ogółem (tys. t/rok)	228,8	183,5	173,9	128,0	137,2	-40,03%
Odpady poddane odzyskowi (tys. t/rok)	220,4	166,6	128,4	7,4	8,1	-96,32%
Odpady unieszkodliwione razem (tys. t/rok)	2,5	5,2	3,2	2,1	0,0	-100,00%
Odpady unieszkodliwione termicznie (tys. t/rok)	0,3	0,4	0,1	0,0	0,0	-100,00%
Odpady składowane na składowiskach własnych i innych (tys. t/rok)	2,1	4,8	3,1	2,1	0,0	-100,00%
Odpady unieszkodliwione w inny sposób (tys. t/rok)	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-100,00%
Odpady magazynowane czasowo (tys. t/rok)	5,9	11,7	42,3	9,6	9,1	+54,24%
Odpady dotychczas składowane (nagromadzone) na składowiskach własnych ogółem (tys. t/rok)	0,0	2,3	4,1	0,0	0,0	0,00%
Udział odpadów składowanych w ilości odpadów wytworzonych w ciągu roku (%)	0,9	2,6	1,8	1,6	.	x
Udział odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych w ciągu roku (%)	96,3	90,8	73,8	.	.	x

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

zestawienia tabelarycznego wynika, że ilość odpadów poddanych odzyskowi w latach 2011-2015 spadła o ponad 96%. Wzrosła natomiast o 54% ilość odpadów magazynowanych czasowo.

Odpady komunalne

W latach 2011-2015 Miasto Bydgoszcz dysponowało Zakładem Termicznego Przekształcania Odpadów, w którego skład wchodził zespół instalacji do odzysku i unieszkodliwiania odpadów. Są to:

- sortownia odpadów zmieszanych,
- składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (tzw. składowisko balastu),
- kopiec bioenergetyczny (tzw. kopiec BIO-EN-ER) z agregatem prądowórczym o mocy 1 MW,
- składowisko odpadów niebezpiecznych (tzw. mogilnik).

W ramach porozumień międzygminnych korzystają z niego również Miasto i Gmina Solec Kujawski oraz gminy: Białe Błota, Osielsko i Sicienko.

Ogólną ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w Bydgoszczy oraz sposób ich zagospodarowania w latach 2011-2015 ujmuje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Odpady komunalne zebrane w ciągu roku						
ogółem (ton)	114 033	109 248	98 734	99 728	106 618	-6,50%
• z gospodarstw domowych (ton)	76 086	75 916	68 648	73 506	75 776	-0,41%
na 1 mieszkańca w kg	314,1	302,4	274,7	278,8	288,5	-8,15%
• z gospodarstw domowych na 1 mieszkańca w kg	209,6	210,2	191,0	205,5	213,1	+1,67%
Zebrane odpady z likwidacji dzikich wysypisk w Mg	2 011,0	158,0	742,5	1 433,0	492,4	-75,51%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Z zestawienia tabelarycznego wynika, że ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku, w omawianym okresie sukcesywnie zmniejszała się, spadła (w porównaniu do roku 2011) o ok. 6,5%. Ilość odpadów komunalnych z gospodarstw domowych, również zmniejszyła się (w porównaniu do roku 2011) o 0,4%. W 2015 r. zebrano prawie 107 tys. ton odpadów komunalnych, w tym blisko 76 tys. ton z gospodarstw domowych w porównaniu z 2011 rokiem.

Odebrane odpady komunalne od właścicieli nieruchomości z terenu Bydgoszczy, w pierwszej kolejności kierowane były do jednej z trzech funkcjonujących sortowni odpadów komunalnych, którymi zarządzają firmy:

- Międzygminny Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o.o.,
- REMONDIS Bydgoszcz Sp. z o.o.,
- Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych CORIMP Sp. z o.o.

Wydzielane surowce wtórne przekazywane były do uprawnionych firm celem dalszego ich zagospodarowania.

Unieszkodliwianie odpadów odbywało się również poprzez ich spalanie: w Zakładzie Utylizacji Odpadów Medycznych Centrum Onkologii w Bydgoszczy, w Instalacji Termicznego Przekształcania Osadów przy Miejskich Wodociągach i Kanalizacji Sp. z o.o. oraz w nowo uruchomionym Zakładzie Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych.

Wody powierzchniowe

W latach 2011-2015 Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (WIOŚ) prowadził badania jakości wód Wisły, Brdy, Kanału Bydgoskiego i Strugi Flis. Monitoring wód prowadzono zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 15 listopada 2011 roku w sprawie form i sposobu prowadzenia monitoringu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych. Natomiast ocenę stanu wód reguluje rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 listopada 2011 roku w sprawie sposobu klasyfikacji jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych. Na podstawie rozporządzenia ocenia się stan fizyczny, chemiczny i biologiczny jednolitej części wód w danym profilu. Ocenę jakości wód przeznaczonych do spożycia przeprowadzono na podstawie rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 listopada 2002 roku w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać wody powierzchniowe wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia. Ocenę jakości wód pod kątem skażenia sanitarnego wykonano na podstawie rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 11 lutego 2004 roku, w sprawie klasyfikacji dla prezentowania stanu wód powierzchniowych i podziemnych, sposobu prowadzenia monitoringu oraz sposobu interpretacji wyników i prezentacji stanu wód.

Badania jakości wód płynących w obszarze miasta prowadzono w 6 punktach pomiarowo-kontrolnych zlokalizowanych:

- na Wiśle – w Fordonie – na 774,9 km biegu rzeki,
- na Brdzie – Smukale (ujęcie wód powierzchniowych – 20,1 km), Babiej Wsi (przy moście Pomorskim – 9,3 km) oraz w Brdujściu (Jaz Czersko-Polskie – ujście do Wisły – 2,0 km),
- na Kanale Bydgoskim – w odległości 0,6 km od połączenia z wodami Brdy,
- na Strudze Flis – 0,6 km przed połączeniem z wodami Kanału Bydgoskiego.

Ocena jakości wód w omawianym okresie wykazała zróżnicowany stan czystości wód powierzchniowych przepływających przez obszar Bydgoszczy. Podczas badań oceniano stan fizyczny, chemiczny i biologiczny w jednolitej części wód w danym profilu.

• Wisła

Na podstawie przeprowadzonych badań fizykochemicznych stwierdzono, że jednolita część wód od dopływu Sierchowa do Wdy pod względem fizyko-chemicznym Wisła prowadziła wody w II klasie czystości. Woda na tym stanowisku charakteryzowała się nieznacznie podwyższoną zawartością substancji rozpuszczonych.

- **Brda**

Brda była jednym z największych, lewobrzeżnych dopływów dolnej Wisły. Jej długość wynosi 249 km, z czego około 110,8 km płynie w granicach województwa kujawsko-pomorskiego. W 2015 roku jakość wód Brdy pod kątem przydatności wód do zaopatrzenia ludności w wodę pitną badano na stanowisku zlokalizowanym przed ujęciem wody dla miasta Bydgoszczy w Smukale, na prawym brzegu na 20,1 km biegu rzeki, skąd bydgoskie wodociągi czerpały wodę dla miasta Bydgoszczy. Wody w tym przekroju odpowiadały kategorii A3 z uwagi na stężenie: fenoli lotnych oraz parametru mikrobiologicznego – bakterii grupy coli. Wymogi kategorii A1 i A2 spełniało 94,8% badanych parametrów. Jakość wód odpowiadającej kategorii A3 sugeruje konieczność wysokosprawnego uzdatniania wód.

- **Kanał Bydgoski**

Badania prowadzono w ramach monitoringu operacyjnego. Na stanowisku zlokalizowanym przed połączeniem się z wodami Brdy stwierdzono umiarkowany potencjał ekologiczny. Na ocenę wpływ miał makrofitowy indeks rzeczny. Pozostałe badane elementy biologiczne: makrozoobentos i fitobentos odpowiadały II klasie. Wody Kanału wykazywały stały, wysoki poziom wskaźników charakterystycznych dla zasolenia – chlorków, sodu i przewodności. Podobnie jak w latach ubiegłych, na zasolenie wód Kanału wpływały wody dopływające Górnym Kanałem Noteckim. Jednak parametry te nie przekraczały granic dla II klasy. Natomiast stan sanitarny nadal odpowiadał najgorszej klasie. Porównanie wyników badań wód Kanału z badaniami z wcześniejszych lat na podstawie wartości średniorocznych wykazało znaczącą poprawę w zakresie wskaźników biogennych (dane za rok 2014).

- **Struga Flis**

Stan sanitarny wód Strugi Flis w 2015 roku nie był badany. Struga Flis jest niewielkim ciekim o długości 13,1 km płynącym po północnej stronie Kanału Bydgoskiego. Jej źródła znajdują się na zachód od Bydgoszczy. Uchodzi do Brdy na wysokości „węzła zachodniego”. Odwadnia miejscowość Pawłówek oraz dzielnice Bydgoszczy: Osowa Góra, Flisy i Czyżkówko. Stan sanitarny wód Strugi Flis, w zależności od miejsca poboru próbek oceniano w latach wcześniejszych na II klasę oraz III klasę czystości przy ujściu Strugi do Brdy (dane za rok 2014).

Dane dotyczące ochrony wód i wielkości ładunków zanieczyszczeń wprowadzanych do odbiorników w latach 2011-2015 prezentuje poniższa tabela:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Ścieki komunalne oczyszczane ogółem łącznie z wodami infiltracyjnymi i ściekami dowożonymi razem (tys.m ³ /rok)	30 668	29 497	26 906	26 096	25 035	-18,37%
Ładunki zanieczyszczeń w ściekach komunalnych po oczyszczeniu (t/rok):						
BZT ₅	201,7	180,2	214,0	165,0	220,4	+9,27%
ChZT	1 774,8	1 596,0	1 523,6	1 323,6	1 389,1	-21,73%
zawiesina	229,2	223,0	189,1	226,7	302,4	+31,94%
azot ogólny	425,4	398,2	416,6	280,9	364,6	-14,29%
fosfor ogólny	21,5	19,3	15,8	17,8	18,9	-12,09%
GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA W PRZEMYSŁE						
Przemysłowe oczyszczalnie ścieków (szt.)	3	3	1	1	1	-66,67%
Przepustowość przemysłowych oczyszczalni ścieków (m ³ /dobę)	838	838	120	120	120	-85,68%
Zużycie wody na potrzeby przemysłu (tys.m ³ /rok)	8 349	8 146	5 180	4 477	4 667	-44,10%
Pobór wód podziemnych (tys.m ³ /rok)	1 895	1 811	1 494	1 718	1 205	-36,41%
Pobór wód powierzchniowych (tys.m ³ /rok)	6 940	6 823	4 128	3 259	3 320	-52,16%
Ścieki przemysłowe odprowadzane ogółem (tys.m ³ /rok)	6 578	5 871	3 908	3 418	2 340	-64,43%
Ścieki odprowadzane do sieci kanalizacyjnej (tys.m ³ /rok)	4 858	4 295	2 171	1 980	1 012	-79,17%
Ścieki odprowadzane bezpośrednio do wód lub do ziemi (tys.m ³ /rok)	1 720	1 576	1 737	1 438	1 328	-22,79%

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
Ładunki zanieczyszczeń w ściekach odprowadzonych do wód lub ziemi (t/rok):						
BZT ₅	13,60	9,78	2,29	1,39	1,95	-85,66%
ChZT	64,92	56,12	9,17	4,04	4,95	-92,38%
zawiesina	24,31	12,74	8,25	3,07	4,62	-81,00%
chlorki i siarczany	45,84	274,90	269,39	90,12	100,21	+2,2 krotnie
azot ogólny	0,52	0,51	0,60	0,56	0,55	+5,79%
fosfor ogólny	0,21	0,17	0,26	0,20	0,19	-9,52%

Źródło : Bank Danych Lokalnych GUS

Pozytywnym zjawiskiem zaobserwowanym w latach 2011-2015 był spadek zużycia wody na potrzeby przemysłu o 44,1%. Zmniejszył się pobór wód powierzchniowych i podziemnych na cele przemysłu odpowiednio o 52,2% i 36,4% w odniesieniu do 2011 roku. Konsekwencją powyższego było zmniejszenie ilości ścieków przemysłowych odprowadzanych w 2015 roku ogółem o 64,4%, w tym do sieci kanalizacyjnej o 79,1% w porównaniu do 2011 roku.

Ochrona środowiska

W Bydgoszczy w okresie objętym diagnozą podejmowanych było szereg działań i inwestycji mających na celu poprawę bądź utrzymanie odpowiedniego stanu środowiska oraz czystości miasta.

W zakresie ochrony powietrza atmosferycznego i klimatu działaniami prowadzonymi do zmniejszenia narażenia ludności na oddziaływanie zanieczyszczeń powietrza w strefach, w których występowały znaczące przekroczenia dopuszczalnych i docelowych poziomów stężeń tych zanieczyszczeń, wdrożony został Program KAWKA I. Program realizowany był w latach 2014-2015, zaś zakończono go w roku 2016.

W ramach powyższego przedsięwzięcia (dokonanego w oparciu o umowę dotacji pomiędzy Miastem Bydgoszcz a Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska w Toruniu) wykonano następujące zadania:

- likwidację lokalnych źródeł ciepła (palenisk węglowych) i podłączenie obiektów do miejskiej sieci ciepłowniczej, wykonanie wewnętrznej instalacji c.o. i c.w.u. wraz z termomodernizacją budynków wielorodzinnych,
- przeprowadzenie kampanii edukacyjnej pokazującej korzyści zdrowotne i społeczne wynikające z eliminacji niskiej emisji,
- przeprowadzenie inwentaryzacji źródeł niskiej emisji i opracowanie na jej podstawie bazy danych.

Realizacja innych projektów miała na celu termomodernizację placówek oświatowych, kolejnych budynków mieszkalnych będących w zarządzie „ADM” Sp. z o.o. i spółdzielni mieszkaniowych, instalowanie żarówek energooszczędnych, montaż instalacji pomiarowych u odbiorców. Ponadto miasto realizowało projekt pn. *Modernizacja oświetlenia ulicznego Miasta Bydgoszczy dofinansowanego w ramach priorytetowego Systemu zielonych inwestycji - SOWA* (z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej), który obejmował: wymianę 7.309 szt. opraw sodowych na oprawy w technologii LED, wymianę 164 szt. szaf oświetleniowych, system sterowania oświetleniem ulicznym.

Miasto Bydgoszcz podejmowało także szereg działań mających na celu ograniczanie emisji liniowej, m.in. poprzez budowę tras obwodowych, modernizację ulic, modernizację infrastruktury transportu publicznego. Miasto od 2006 r. realizuje program ograniczania „niskiej emisji”, polegający na dofinansowywaniu z budżetu miasta wymianę starych instalacji grzewczych na nowe i ekologiczne. W 2015 roku podłączono do miejskiej sieci ciepłowniczej 53 nowych odbiorców.

W zakresie eliminowania nadmiernego obciążenia hałasem rozpoczęto wdrażanie działań związanych z przywróceniem i utrzymaniem dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku. W dniu 13 października 2010 roku Rada Miasta Bydgoszczy uchwałą Nr LXXVII/1138/10 przyjęła „Program ochrony środowiska przed hałasem dla miasta Bydgoszczy”. Program obejmował szereg działań inwestycyjnych i organizacyjnych,

których realizacja ma doprowadzić do obniżenia emisji hałasu drogowego i tramwajowego w miejscach występowania przekroczeń dopuszczalnych norm, stwierdzonych na podstawie „Mapy akustycznej Bydgoszczy”.

W ramach zadań opisanych w dokumencie zaplanowano między innymi budowę ekranów akustycznych, remonty nawierzchni, zmiany organizacji ruchu, ale też zakup urządzeń i wymianę taboru. Realizacja zadań programu spoczywa na Zarządzie Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy.

W latach 2011-2015 w Bydgoszczy w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi podstawowymi działaniami były:

- selektywna zbiórka odpadów,
- doczyszczanie zebranych odpadów w sortowniach,
- składowanie odpadów organicznych w kopcach BIO-EN-ER i odzysk gazu,
- składowanie pozostałych odpadów na składowisku balastu,
- likwidacja dzikich wysypisk śmieci,
- odzysk odpadów przez firmy uprawnione.

W celu poprawy funkcjonowania systemu utylizacji odpadów i ochrony ziemi uruchomiono bydgoski Zakład Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych.

W latach 2011-2015 jakość powietrza w Mieście ulegała stopniowej poprawie, jednak na podstawie uzyskanych wyników w 2015 roku stwierdzono przekroczenia średniej rocznej normy dla benzo(a)pirenu na stacji przy Placu Poznańskim.

Pomiary hałasu wykonywane w obszarze Bydgoszczy w latach 2011-2015 pokazują, że podstawowym czynnikiem wpływającym na klimat akustyczny Bydgoszczy jest hałas komunikacyjny, a w szczególności drogowy. Problem przekraczania dopuszczalnych norm hałasu będzie występować przy dalszym wzroście liczby samochodów.

Ze zgromadzonych informacji wynika, że ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku, w omawianym okresie sukcesywnie zmniejszała się.

Badania fizykochemiczne wód w profilu wodowskaz Smukała, Bydgoszcz wykazały, że Brda utrzymała I klasę. Stan sanitarny nie uległ poprawie z oceny zadowalającej na dobrą. W porównaniu z badaniami z 2014 roku nie wykazało istotnych zmian jakości wód.

VI.3. EDUKACJA EKOLOGICZNA

Podnoszenie wiedzy mieszkańców w dziedzinie dbałości o stan środowiska realizowane było przez prowadzenie ciągłej edukacji ekologicznej Bydgoszczan, w tym szczególnie dzieci, w zakresie promowania właściwych, proekologicznych postaw. Działania te miały na celu kształcenie i wychowywanie społeczeństwa w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego oraz podniesienia świadomości ekologicznej mieszkańców. Duże znaczenie w propagowaniu właściwych zachowań proekologicznych miały zajęcia dydaktyczne dla dzieci i młodzieży prowadzone w Kujawsko-Pomorskim Centrum Edukacji Ekologicznej w Myślicinku oraz informacje dla mieszkańców umieszczane na stronie internetowej Urzędu Miasta, w lokalnej prasie a także tematyczne ulotki.

W 2015 r. prowadzone były następujące akcje edukacyjne:

1. Godzina Dla Ziemi – Akcja światowa. Symboliczne wyłączenie światła - iluminacji w godzinach 20³⁰-21³⁰.
2. Forum Ochrony Środowiska – wykłady kierowane do uczniów bydgoskich gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Po zakończeniu części wykładowej odbywał się Turniej Wiedzy Ekologicznej, którego zadaniem jest zweryfikowanie wiedzy zdobytej podczas Forum. Liczba uczestników: 94 osoby.
3. Europejski Tydzień Zrównoważonego Transportu, Europejski Dzień Bez Samochodu. Kampania skupiała się głównie na trzech zadaniach:
  - zachęceniu jak największej liczby osób do używania alternatywnych form transportu takich jak komunikacja publiczna, piesza lub rowerowa;
  - zwiększeniu świadomości oraz informowaniu o związanych z masową motoryzacją negatywnych konsekwencjach dla jakości życia;
  - pokazaniu miasta bardziej przyjaznego mieszkańcom.
4. Konkursy ekologiczne. Współorganizowanie konkursów ekologicznych z placówkami oświatowo-wychowawczymi poprzez ufundowanie nagród rzeczowych dla laureatów. Tematy konkursów były związane z ochroną powietrza oraz hałasem. Liczba uczestników: 2.923 osoby.
5. Kampania informacyjno-edukacyjna „Policzmy się z niską emisją”. Kampania miała na celu uświadomienie mieszkańcom miasta zjawiska niskiej emisji oraz przygotowanie ich do wizyty ankietera (inwentaryzacja źródeł ciepła). W centrum miasta zawisły billboardy, w telewizji i radiu emitowane zostały spoty, w lokalnych gazetach ukazały się artykuły, dostarczono ulotki do mieszkańców oraz przekazywano informacje Bydgoszczanom przez księży. Elementem kampanii była również gra miejska.
6. Dni Energii realizowane w ramach projektu pn. „Aktualizacja planu działań na rzecz zrównoważonej energii – plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta Bydgoszczy na lata 2014-2020”. Podczas obchodów odbyły się warsztaty ekologiczne, happening, impreza w galerii handlowej, quiz, a także wykonano plakaty, ulotki, broszury oraz materiały edukacyjne dla nauczycieli.
7. Dzień Czystego Powietrza. Uczniowie dzięki prelekcji, zabawie, pracy twórczej, pracy w grupach oraz nauce gry na instrumentach wykonanych z odpadów przyswajali wiedzę i przekonywali się do podejmowania działań społecznych w celu nagłośnienia tematu. Wydarzeniem wieńczącym warsztaty był happening "Czyste powietrze - zdrowy człowiek".

Ponadto podejmowane przez Miasto działania obejmowały również:

1. Akcje dotyczące selektywnej zbiórki odpadów adresowane do dzieci i młodzieży z placówek szkolno-wychowawczych.
2. Akcje „Sprzątanie Świata”.
3. Selektywną zbiórkę przeterminowanych lekarstw.
4. Akcje odbierania odpadów wielkogabarytowych od mieszkańców z różnych osiedli miasta oraz od użytkowników ogrodów działkowych (organizowanie wiosennych i jesiennych zbiórek).
5. Prowadzenie działań informacyjnych, edukacyjnych i promocyjnych, mających na celu zachęcanie mieszkańców do selektywnej zbiórki odpadów oraz korzystania z form dofinansowania przez Miasto różnych działań na rzecz ochrony środowiska, przede wszystkim z wykorzystaniem strony internetowej Miasta Bydgoszczy.

Sfera finansów miasta

VII. SFERA FINANSÓW MIASTA

VII.1. BUDŻET MIASTA BYDGOSZCZY

Dochody budżetowe w latach 2011-2015 sukcesywnie rosły (o 22,8%), z 1.313,9 mln zł do 1.613,6 mln zł. Największy udział w dochodach wg źródeł ich powstawania w 2015 roku stanowiły udziały miasta w podatkach dochodowych od osób fizycznych i prawnych (419,3 mln zł, tj. 26,0%). Uzupełniały je subwencje o wartości 354,9 mln zł (w tym 341,1 mln subwencji oświatowej), których udział wyniósł 22,0%. Kolejnymi składowymi były: wpływy z podatków (236,6 mln zł, tj. 14,7%) i dotacje z budżetu państwa (158,1 mln zł, tj. 9,8%). Końcowym efektem tych zmian był wzrost o 25,4% średnich dochodów miasta na 1 mieszkańca: z kwoty 3.620 zł (2011 r.) do 4.537 zł (2015 r.).

Poniższe zestawienie ilustruje realizację dochodów wg źródeł ich powstania:

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
DOCHODY ogółem (w tys. zł)	1 313 944	1 328 428	1 385 256	1 527 480	1 613 592	+22,81%
A. Dochody bieżące	1 189 373	1 245 960	1 315 754	1 452 342	1 496 560	25,83%
I. Dochody własne	391 516	397 702	449 099	538 497	551 541	+40,87%
1. Wpływy z podatków	212 347	212 629	226 365	229 112	236 622	+11,43%
- podatek od nieruchomości	182 607	183 240	198 769	199 857	207 754	+13,77%
osób fizycznych	31 552	33 565	37 496	37 764	37 499	+18,85%
osób prawnych	151 055	149 675	161 273	162 093	170 255	+12,71%
- podatek rolny i leśny	176	264	295	280	259	+47,16%
- podatek od środków transportowych	8 070	7 791	7 953	8 009	8 588	+6,42%
- podatek dochodowy od osób fizycznych, płacony w formie karty podatkowej	725	776	691	638	604	-16,69%
- podatek od spadku i darowizn	2 842	2 594	2 567	2 791	2 189	-22,98%
- podatek od czynności cywilnoprawnych	17 927	17 963	16 091	17 537	17 230	-3,89%
2. Wpływy z opłat	11 876	10 238	30 936	63 843	63 843	+5,4 krotnie
- opłata skarbową	5 678	5 284	5 351	5 732	5 250	-7,54%
- opłata targowa	1 191	1 024	898	869	832	-30,14%
3. Dochody uzyskane przez jednostki organizacyjne Miasta	117 273	123 814	142 437	130 493	133 078	+13,48%
4. Dochody z majątku miasta	19 472	16 349	17 969	84 861	86 596	+4,4 krotnie
II. Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa	343 549	360 313	360 926	385 554	419 256	+22,04%
1. Udział w podatku dochodowym od osób fizycznych	321 308	332 736	339 274	361 623	389 234	+21,14%
2. Udział w podatku dochodowym od osób prawnych	22 241	27 577	21 652	23 931	30 021	+34,98%
III. Subwencje	317 007	338 135	345 007	346 459	354 936	+11,96%
- subwencja oświatowa	304 952	324 981	331 973	333 387	341 134	+11,86%
- subwencja równoważąca	12 055	12 219	12 945	12 989	13 739	+13,97%
IV. Dotacje z budżetu państwa	125 626	137 379	146 782	156 786	158 072	+25,83%
- dotacje na zadania zlecone ustawami	89 200	93 708	94 712	97 221	100 946	+13,17%
- dotacje celowe na dofinansowanie zadań własnych	21 507	28 457	35 171	42 852	40 727	+89,37%
V. Dotacje z funduszy celowych	2 584	1 711	2 011	2 870	3 315	+28,29%
VI. Dotacje z funduszy pomocowych	9 086	10 669	11 890	22 121	9 381	+3,25%
B. Dochody majątkowe	124 571	82 468	69 502	75 137	117 032	-6,05%
I. Dochody własne	29 434	30 637	30 282	48 945	32 142	+9,20%
II. Subwencje	0	0	0	0	8 223	x
III. Dotacje z budżetu państwa	3 640	3 782	2 183	1 439	6 293	+72,88%
IV. Dotacje z funduszy celowych	11	1 457	3 917	8 105	11 119	+1,0 tys. krotnie
V. Środki pochodzące z funduszy pomocowych	91 454	46 534	33 120	16 648	59 256	+35,21%
DOCHODY na 1 mieszkańca: (w zł)						
ogółem	3 619,5	3 677,3	3 854,1	4 270,9	4 537,1	+25,35%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

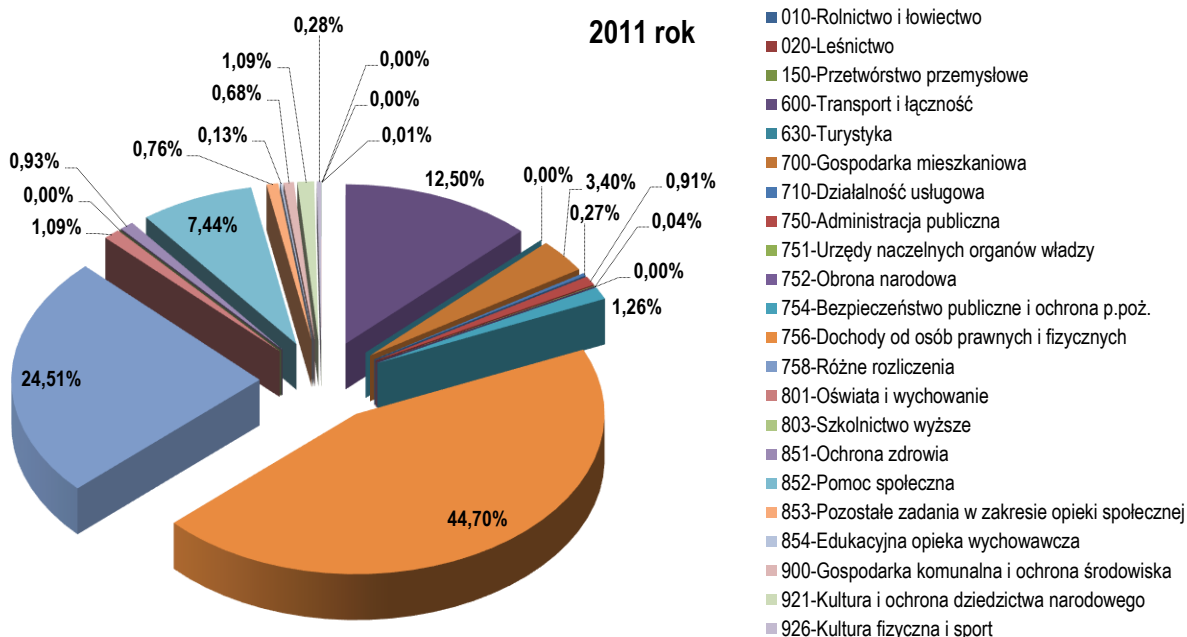
Analizując dochody budżetu miasta wg działów klasyfikacji budżetowej w 2015 roku prawie połowę tj. 695,2 mln zł (43,1% wszystkich środków) pozyskano w oparciu o dochody osób prawnych, fizycznych i innych jednostek nie posiadających osobowości prawnej. Prawie 149,9 mln zł związane były z transportem i łącznością (9,3%), kolejne 110,6 mln zł – z działem pomocy społecznej (6,9%), a ponad 105,3 mln zł związane były z gospodarką mieszkaniową (6,5%). Inne działy klasyfikacji obejmowały już znacznie mniejsze kwoty (70,6 mln zł – gospodarka komunalna i ochrona środowiska; 29,9 mln zł – oświata i wychowanie; 23,0 mln zł – bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpowodziowa; 19,7 mln zł – administracja publiczna; 11,6 mln zł – ochrona zdrowia; 10,7 mln zł – pozostałe zadania polityki społecznej; 3,4 mln zł – działalność usługowa oraz 2,2 mln zł – edukacyjna opieka wychowawcza).

Dochody wg działów w latach 2011-2015 przedstawiono w tablicy i na wykresie poniżej:

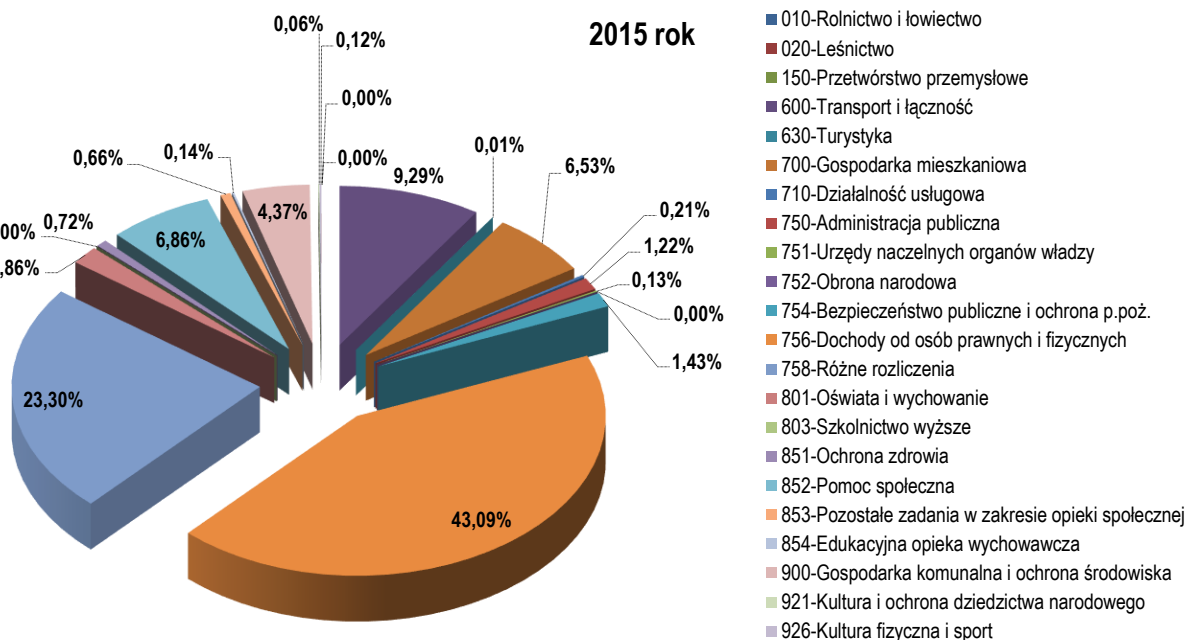
Wyszczególnienie (tys. zł)	2011	2012	2013	2014	2015	Zmiana 2015/2011
010 Rolnictwo i łowiectwo	17	19	23	21	20	+17,65%
020 Leśnictwo	12	129	169	1	1	-91,67%
150 Przetwórstwo przemysłowe	79	230	-42	0	0	-100,00%
600 Transport i łączność	164 276	132 685	108 622	103 956	149 892	-8,76%
630 Turystyka	34	114	150	177	187	+5,5 krotnie
700 Gospodarka mieszkaniowa	44 610	48 266	46 333	128 545	105 332	+2,4 krotnie
710 Działalność usługowa	3 579	3 133	3 705	3 191	3 427	-4,25%
750 Administracja publiczna	11 918	12 839	13 210	17 409	19 670	+65,04%
751 Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	585	36	36	2 053	2 119	+3,6 krotnie
752 Obrona narodowa	5	5	7	5	7	+40,00%
754 Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	16 514	19 418	19 055	19 169	23 047	+39,56%
756 Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nie posiadających osobowości prawnej	587 399	601 774	643 909	706 694	695 234	+18,36%
758 Różne rozliczenia	322 038	343 863	364 062	350 986	376 047	+12,23%
801 Oświata i wychowanie	14 369	14 099	20 683	40 468	29 941	+2,1 krotnie
803 Szkolnictwo wyższe	0	1	16	0	16	x
851 Ochrona zdrowia	12 257	13 104	14 681	14 351	11 623	-5,17%
852 Pomoc społeczna	97 791	105 147	109 895	108 709	110 645	+13,14%
853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	9 947	14 009	16 508	10 648	10 704	+7,61%
854 Edukacyjna opieka wychowawcza	1 704	2 097	2 717	2 709	2 247	+31,87%
900 Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	8 918	5 863	15 472	10 077	70 567	+7,9 krotnie
921 Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	14 257	3 153	1 958	955	912	-93,60%
926 Kultura fizyczna i sport	3 635	8 442	4 088	7 355	1 954	-46,24%
DOCHODY ogółem:	1 313 944	1 328 428	1 385 256	1 527 480	1 613 592	+22,81%

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Poniższe wykresy przedstawiają strukturę dochodów wg działów klasyfikacji dochodów miasta w 2011 i 2015 roku:

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

W latach 2011-2015 zmianie ulegała także struktura wydatków budżetu miasta. Największą dynamikę osiągnęły wydatki na urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa (wzrost 3,6 krotny), gospodarkę komunalną i ochronę środowiska (wzrost 2,7 krotny) oraz gospodarkę mieszkaniową (wzrost 2,1 krotny). Wydatki na oświatę i wychowanie wzrosły o 16,4% i nadal stanowiły największą część – niemal 1/3 wszystkich wydatków (516,0 mln zł).

Kwoty wydatków w latach 2011-2015 przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie (tys. zł)	2011	2012	2013	2014	2015	zmiana 2015/2011
010 Rolnictwo i łowiectwo	162	80	124	78	67	-58,64%
020 Leśnictwo	1 420	1 380	957	688	699	-50,77%
150 Przetwórstwo przemysłowe	185	81	314	2 500	0	-100,00%
400 Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną gaz i wodę	14 486	4 063	6 976	0	1504	-89,62%
600 Transport i łączność	366 557	384 055	313 583	331 113	347 409	-5,22%
630 Turystyka	565	904	808	805	899	+59,12%
700 Gospodarka mieszkaniowa	45 073	41 670	49 722	105 357	94 322	+2,1 krotnie
710 Działalność usługowa	8 139	8 175	8 076	8 436	8 590	+5,54%
720 Informatyka	1 050	264	309	355	1 616	+53,90%
750 Administracja publiczna	91 117	90 025	94 721	89 641	91 150	+0,04%
751 Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	585	36	36	2 053	2 119	+3,6 krotnie
752 Obrona narodowa	5	5	7	5	7	+40,00%
754 Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	28 772	32 665	32 993	33 264	43 052	+49,63%
756 Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nie posiadających osobowości prawnej	846	0	0	0	0	-100,00%
757 Obsługa długu publicznego	28 000	34 522	35 495	27 863	24 003	-14,28%
758 Różne rozliczenia	8 025	7 438	4 261	4 748	2 693	-66,44%
801 Oświata i wychowanie	444 091	478 046	503 652	526 124	515 995	+16,44%
803 Szkolnictwo wyższe	515	445	450	543	547	+6,21%
851 Ochrona zdrowia	21 511	21 056	22 572	24 726	19 985	-7,09%
852 Pomoc społeczna	166 666	177 192	182 926	184 315	190 086	+14,05%
853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	21 818	23 548	27 252	22 373	24 593	+12,72%
854 Edukacyjna opieka wychowawcza	38 129	41 144	44 604	46 316	47 254	+23,93%
900 Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	43 987	44 713	70 846	94 012	117 602	+2,7 krotnie
921 Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	51 579	34 349	26 096	27 039	32 675	-36,65%
925 Ogrody botaniczne i zoologiczne oraz naturalne obszary i obiekty chronione	0	0	0	0	2 563	x
926 Kultura fizyczna i sport	35 729	38 349	32 966	48 258	30 727	-14,00%
WYDATKI ogółem:	1 419 013	1 464 776	1 459 745	1 580 611	1 600 155	+12,77%
WYDATKI na 1 mieszkańca: (w zł)						
ogółem	3 908,9	4 054,7	4 061,3	4 419,4	4 499,3	+15,10%
Wydatki majątkowe:	285 051	285 374	229 783	237 280	241 447	-15,30%
Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca: (w zł)	785,2	790,0	639,3	663,4	678,9	-13,54%
% udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem	20,09	19,48	15,74	15,01	15,09	-5,00 pkt%

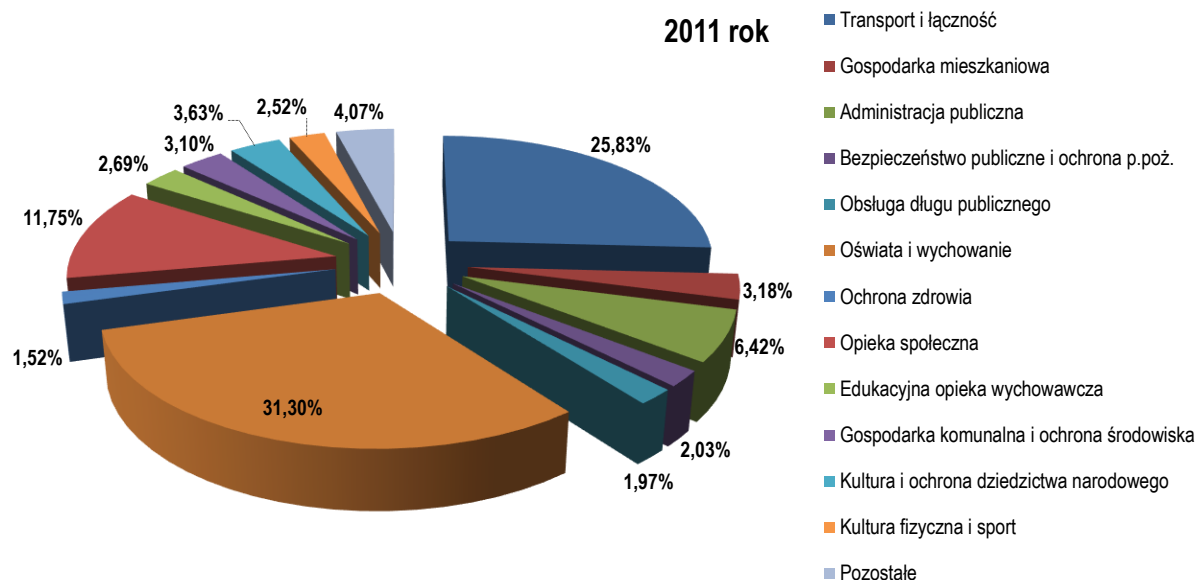
Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Na przestrzeni ostatnich 4 lat wydatki majątkowe spadły o 15,3%. Lata 2011-2012 przyniosły stabilizację tych wydatków na poziomie 285 mln zł. Rok 2013 przyniósł spadek wydatków majątkowych poniżej 230 mln zł. Korzystne zmiany przyniosły dopiero lata 2014-2015, gdzie wydatki te rosły odpowiednio do kwot 237,3 i 241,4 mln zł. Nieco inaczej zmieniał się wskaźnik wydatków majątkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Bydgoszczy, gdzie w latach 2011-2015 odnotowano spadek o 5,0 punktów procentowych.

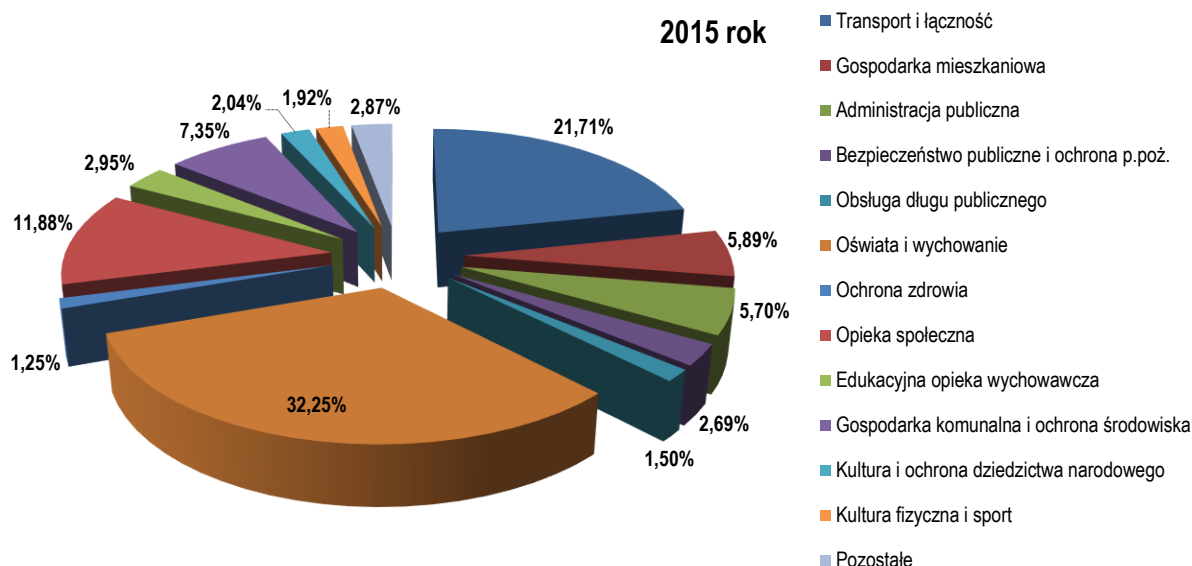

Stosunkowo duże wydatki wiązały się również z transportem i łącznością (spadek o 5,2%), które spadły z 366,6 mln zł do 347,4 mln zł, a także z pomocą i polityką społeczną (wzrost o 13,9%), które wzrosły ze 188,5 mln zł do 214,7 mln zł. Na administrację publiczną w badanym okresie przeznaczono początkowo 91,1 mln zł (2011 r.), cztery lata później (2015 r.) kwota ta pozostała bez zmian.

Poniższe wykresy przedstawiają strukturę wydatków wg klasyfikacji budżetowej w 2011 i 2015 roku:

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Źródło: Urząd Miasta Bydgoszczy

Stosunkowo dużą dynamikę w latach 2011-2015 osiągnęły wydatki poniesione na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska – wzrost 2,7 krotny, przy 7,4% udziale w wydatkach ogółem w 2015 roku. Wysoki wzrost wydatków uzyskano również w gospodarce mieszkaniowej – wzrost 2,1 krotny, przy 5,9% udziale w wydatkach ogółem.

W latach 2011-2015 dochody budżetowe sukcesywnie rosły (o 22,8% w analizowanym okresie), na co wpływ miał m.in. 5,4 krotny wzrost wpływu z opłat. W 2014 roku dochody ogółem na 1 mieszkańca przekroczyły wartość 4,2 tys. zł. zaś w roku 2015 osiągnęły ponad 4,4 tys. zł co oznaczało wzrost w odniesieniu do 2011 roku o 25,4%. W strukturze dochodów Miasta według działów klasyfikacji dochodów w analizowanym okresie największy udział niezmiennie zajmowały dochody od osób prawnych i fizycznych i jednostek nie posiadających osobowości prawnej – 43,1% w 2015 roku.

W strukturze wydatków wg działów klasyfikacji największy udział stanowiły wydatki na oświatę i wychowanie – 32,3% w 2015 roku oraz na transport i łączność – 21,7%.

Należy również nadmienić, że budżet Miasta w 2015 roku po raz pierwszy na przestrzeni lat 2011-2015 został zamknięty nadwyżką budżetową.

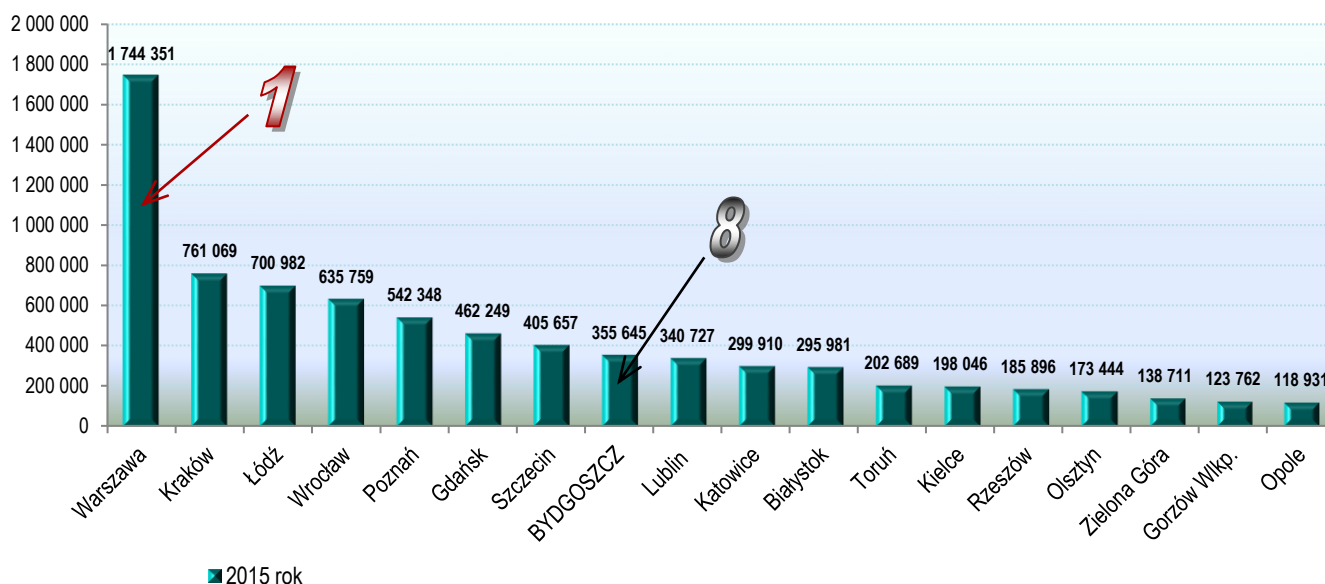
Bydgoszcz na tle Polski

VIII. WYBRANE ELEMENTY SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ BYDGOSZCZY NA TLE KRAJU, WOJEWÓDZTWA I POZOSTAŁYCH MIAST WOJEWÓDZKICH W 2015 ROKU

VIII.1. DEMOGRAFIA

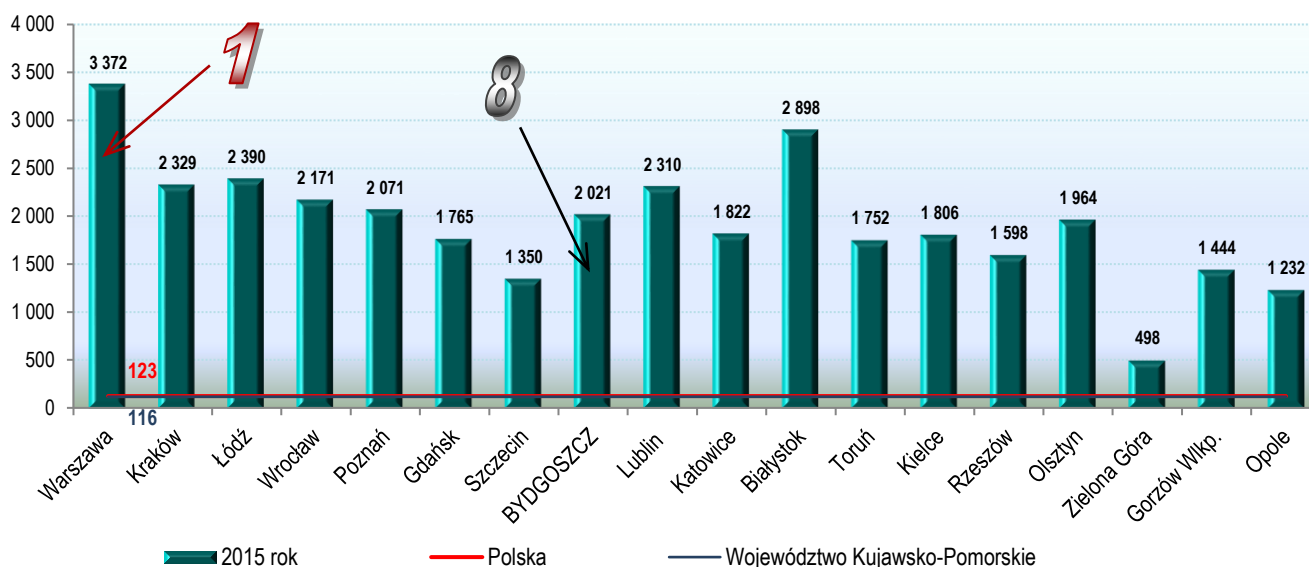
Ludność w miastach wojewódzkich

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Bydgoszcz, pomimo spadkowej tendencji liczby ludności (z którą zresztą boryka się większość polskich miast), ulokowała się pod względem liczby ludności na ósmym miejscu wśród 18 miast wojewódzkich, pozostając jednym z ważniejszych polskich ośrodków metropolitalnych.

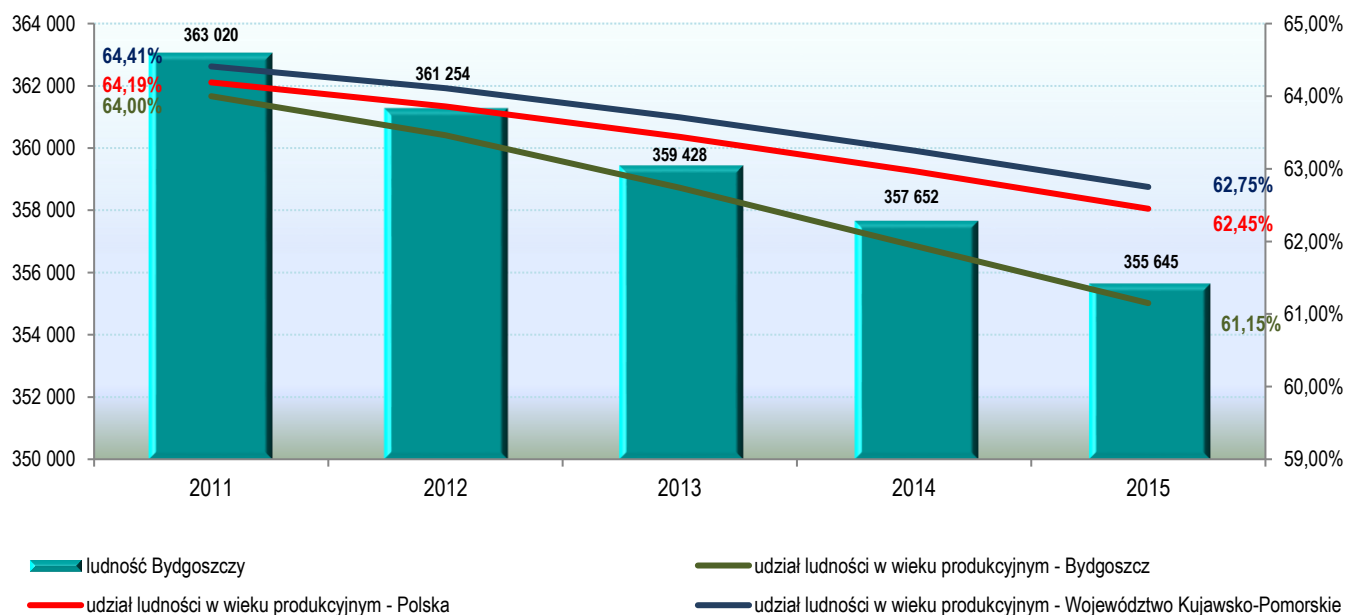
Gęstość zaludnienia [ludność na 1 km²]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Podobnie jak w przypadku liczby ludności, pod względem gęstości zaludnienia Bydgoszcz uplasowała się w środku stawki największych polskich miast (8. pozycja). Warto zwrócić uwagę na bardzo wysoką gęstość zaludnienia Białegostoku i relatywnie niską gęstość zaludnienia w Szczecinie. Największą gęstość zaludnienia miała Warszawa, a na drugim biegunie znajdowała się Zielona Góra.

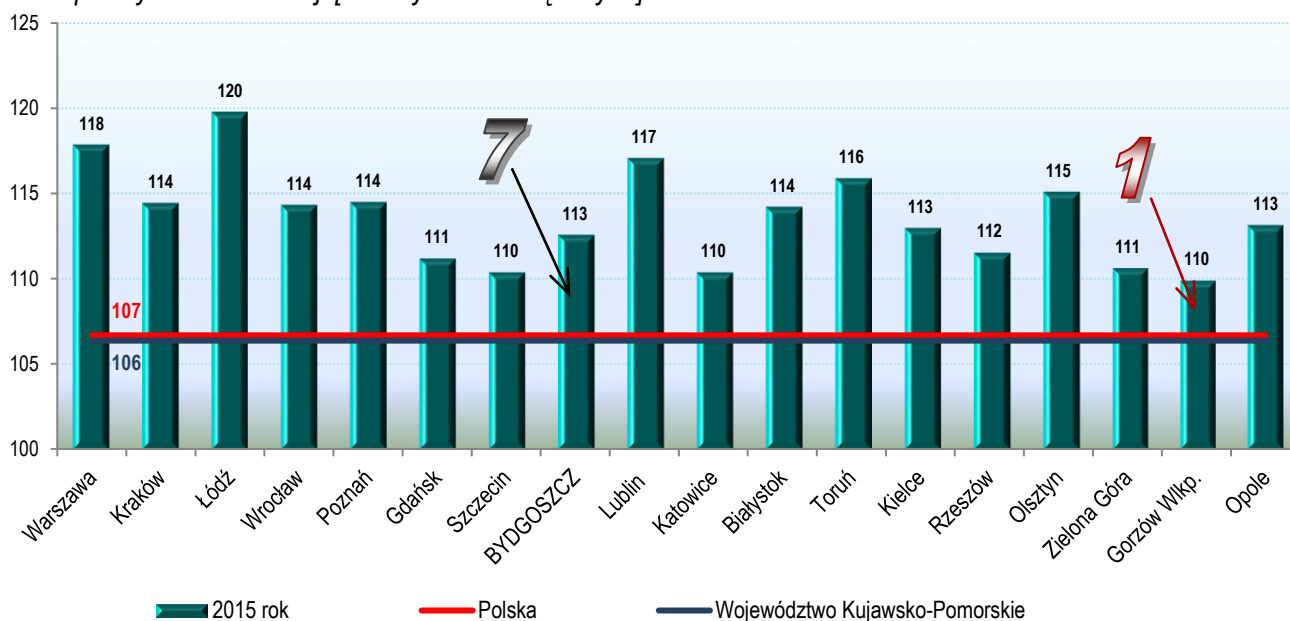
Ludność Bydgoszczy

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W latach 2011-2015 liczba mieszkańców Bydgoszczy spadała sukcesywnie. NSP 2011 wykazał, że ludności w Bydgoszczy było więcej o prawie 7 tys. niż dotychczasowe szacunki GUS. Niekorzystnym natomiast zjawiskiem był sukcesywny spadek udziału grupy ludności w wieku produkcyjnym.

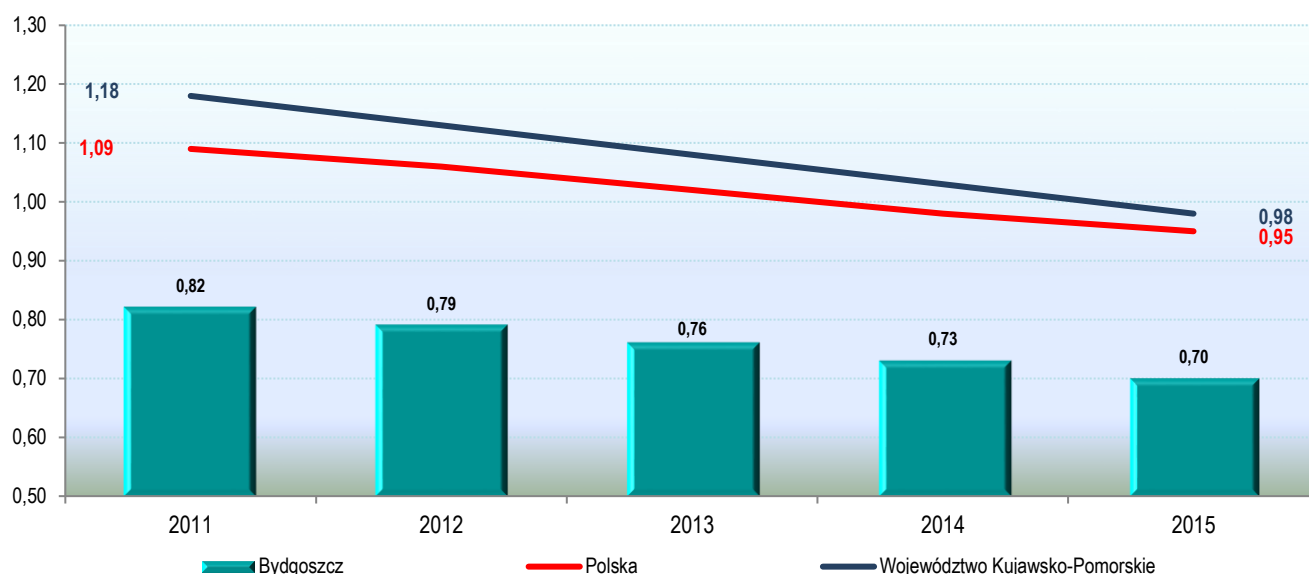
Współczynnik feminizacji [kobiety na 100 mężczyzn]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Jak pokazuje powyższy wykres, we wszystkich wojewódzkich miastach współczynnik feminizacji był wyższy od średniej dla Polski. Wskaźnik ten dla Bydgoszczy (7. miejsce na tle miast) był również wyższy od wskaźnika feminizacji dla województwa kujawsko-pomorskiego. Według specjalistów, optymalna wielkość tego wskaźnika nie powinna przekraczać poziomu 105. Najniższy współczynnik feminizacji wśród dużych miast wystąpił w Gorzowie Wielkopolskim, natomiast najwyższy w Łodzi. Obecnie w analizach sytuacji demograficznej nieznaczną przewagę liczby kobiet w populacjach traktuje się jako zjawisko normalne.

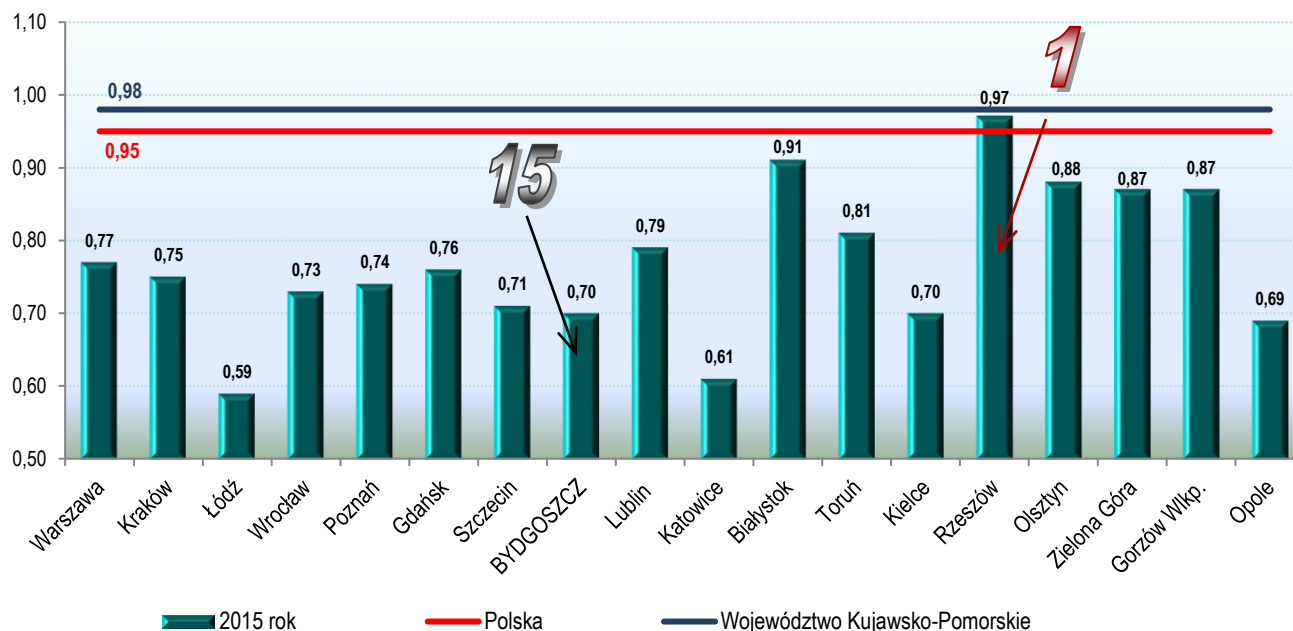
Indeks młodości demograficznej [liczba dzieci do 14 roku życia / na osobę w wieku 65+ lat]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

O młodości społeczeństwa świadczy liczba dzieci w wieku do 14 lat przypadająca na osobę w wieku 65 lat i więcej. Jest to tzw. współczynnik młodości demograficznej. W latach objętych diagnozą w Bydgoszczy wskaźnik ten małał by w 2015 roku osiągnąć 0,70 dziecka na 1 osobę starszą i był niższy niż w województwie (0,98) i kraju (0,95).

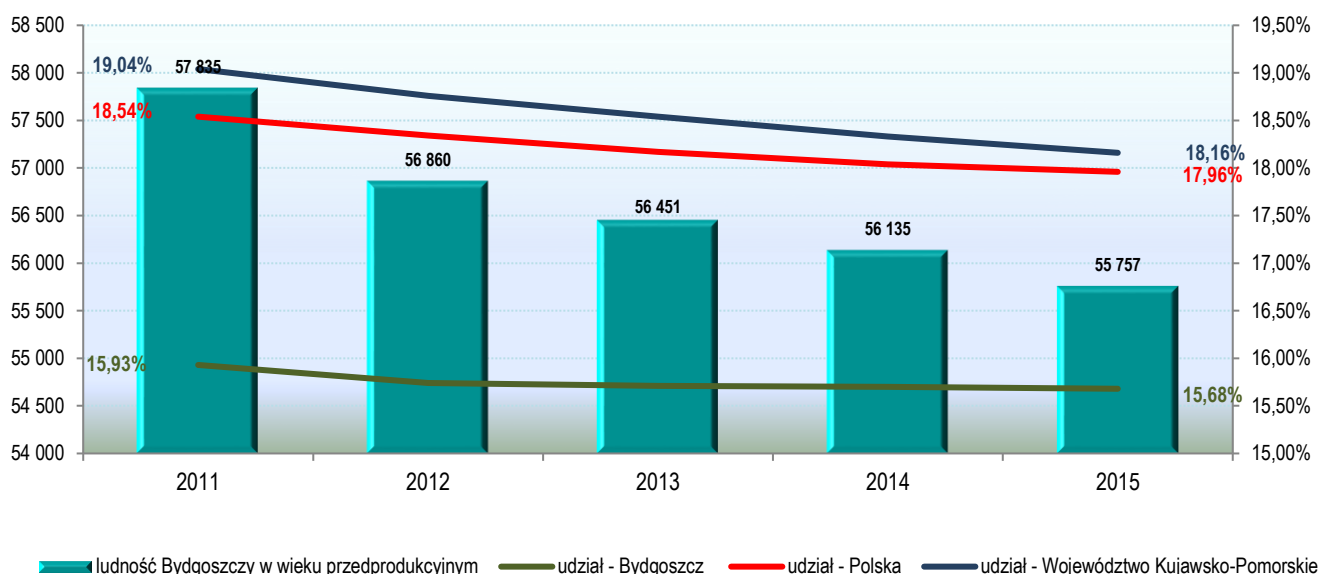
Współczynnik młodości demograficznej

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Prawie wszystkie wojewódzkie miasta Polski miały niższy współczynnik młodości demograficznej od średniej krajowej. W tym ujęciu Bydgoszcz zajęła 15. miejsce. Najmłodszym społeczeństwem odznaczał się Rzeszów (0,97), natomiast do miast o najstarszym społeczeństwie należały Łódź (0,59) i Katowice (0,61).

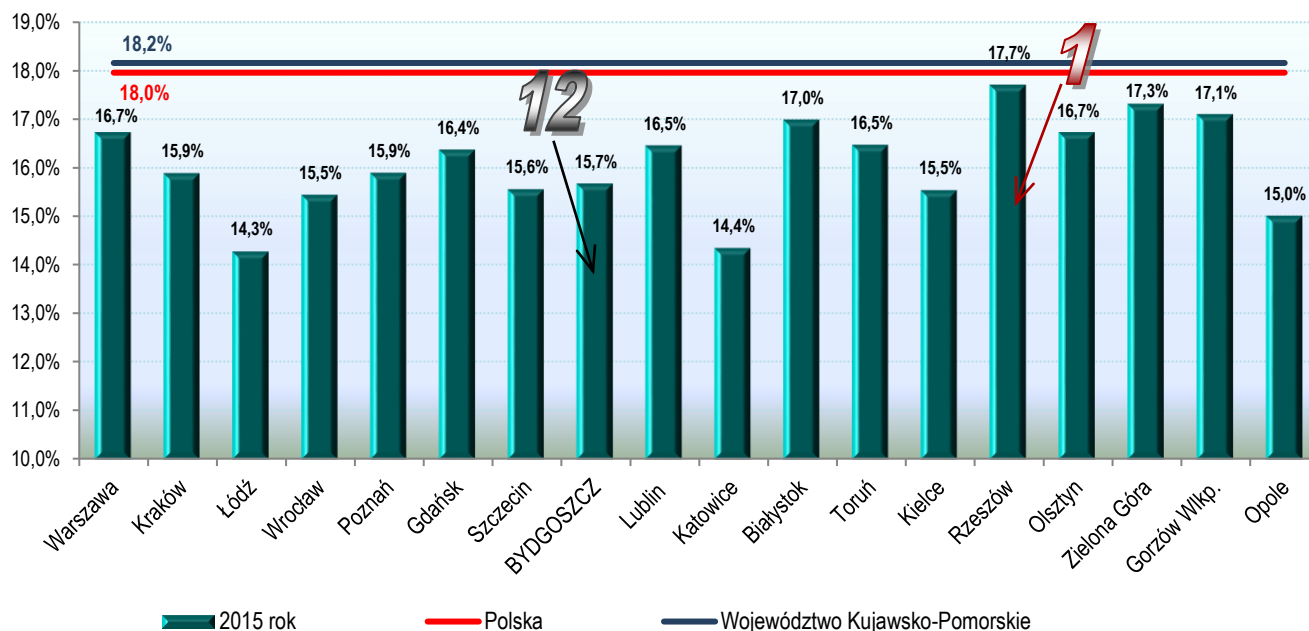
Ludność w wieku przedprodukcyjnym

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W Bydgoszczy z roku na rok zmniejszył się udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem. W 2015 roku wskaźnik ten wyniósł 15,7%. To niekorzystne i niepokojące zjawisko jeszcze gorzej wypadło na tle naszego województwa (18,2%) i kraju (18,0%). W 2015 roku w Bydgoszczy było 55.757 mieszkańców w wieku do lat 18.

Ludność w wieku przedprodukcyjnym [w %]

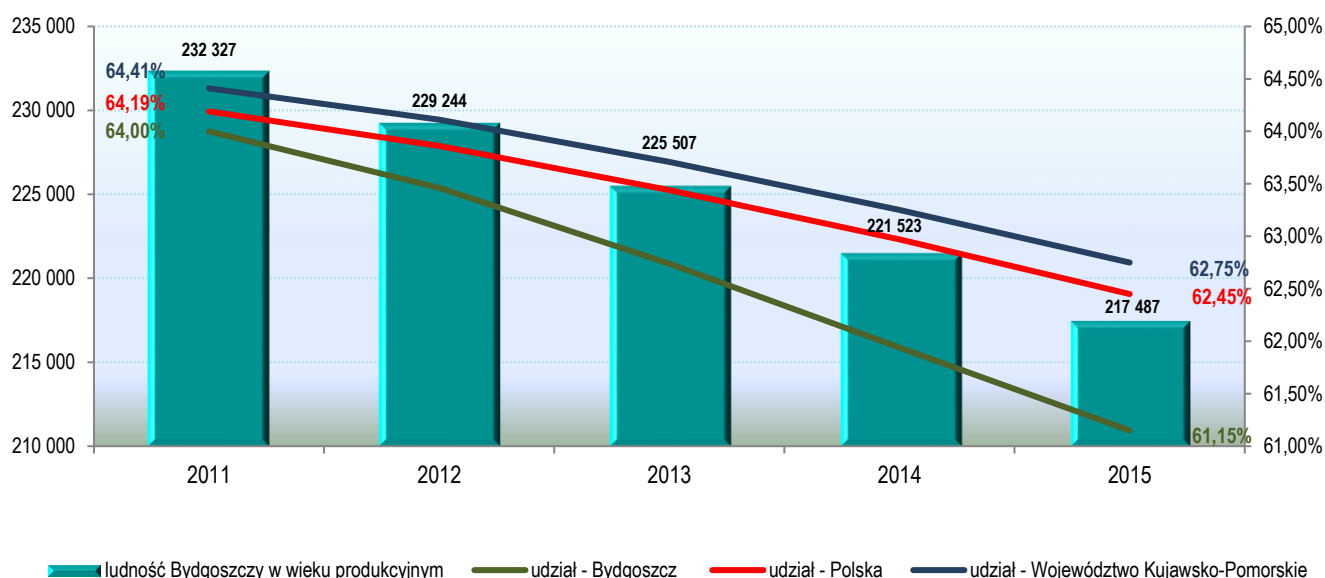

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

We wszystkich wojewódzkich miastach Polski udział ludności w wieku przedprodukcyjnych w ludności ogółem był niższy niż średnia krajowa. W tym ujęciu Bydgoszcz wypadła średnio (12. miejsce). Największym potencjałem ludzi młodych odznaczał się Rzeszów (17,7%), natomiast do miast o najmniejszym udziale osób młodych należało zaliczyć Łódź (14,3%) i Katowice (14,4%).

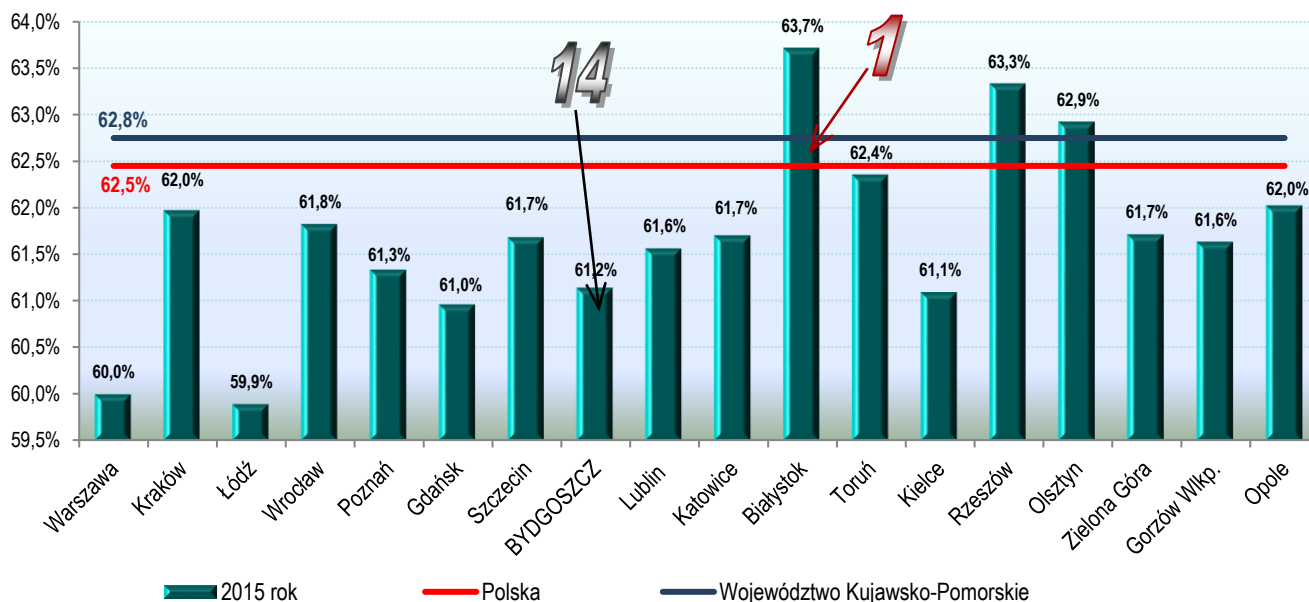
Ludność w wieku produkcyjnym

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Od wielu lat w Bydgoszczy spadała nie tylko liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, ale też w wieku produkcyjnym, co obrazuje powyższy wykres. Na 355,6 tys. mieszkańców Bydgoszczy, w wieku produkcyjnym było ponad 217 tys. osób. Udział ten (61,2% w 2015 roku) był jednak dla Bydgoszczy niższy niż w województwie kujawsko-pomorskim (62,8%) i w kraju (62,5%).

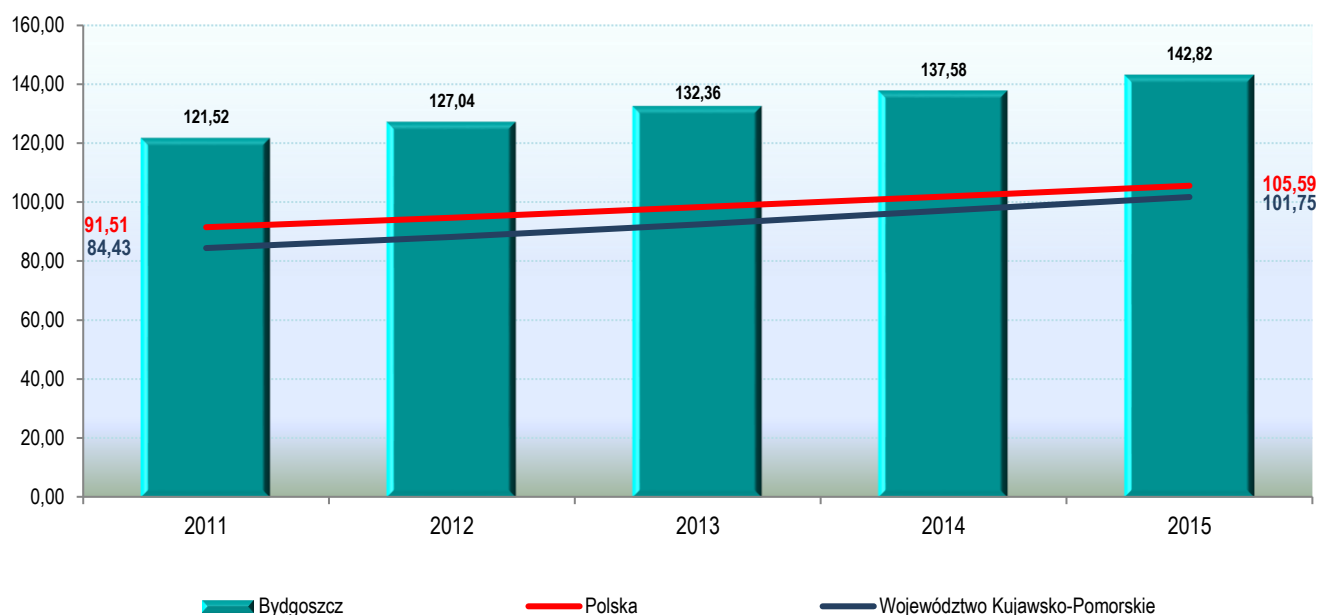
Ludność w wieku produkcyjnym [w %]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Udział liczby osób w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w Bydgoszczy w odniesieniu do średniej krajowej i wojewódzkiej, tak jak i na tle innych miast wojewódzkich nie był korzystny. Pod tym względem Bydgoszcz, w 2015 roku, uplasowała się na 14. pozycji. Najniższym udziałem charakteryzowały się Łódź i Warszawa. Największy potencjał mieszkańców w wieku produkcyjnym miał Białystok, Rzeszów i Olsztyn.

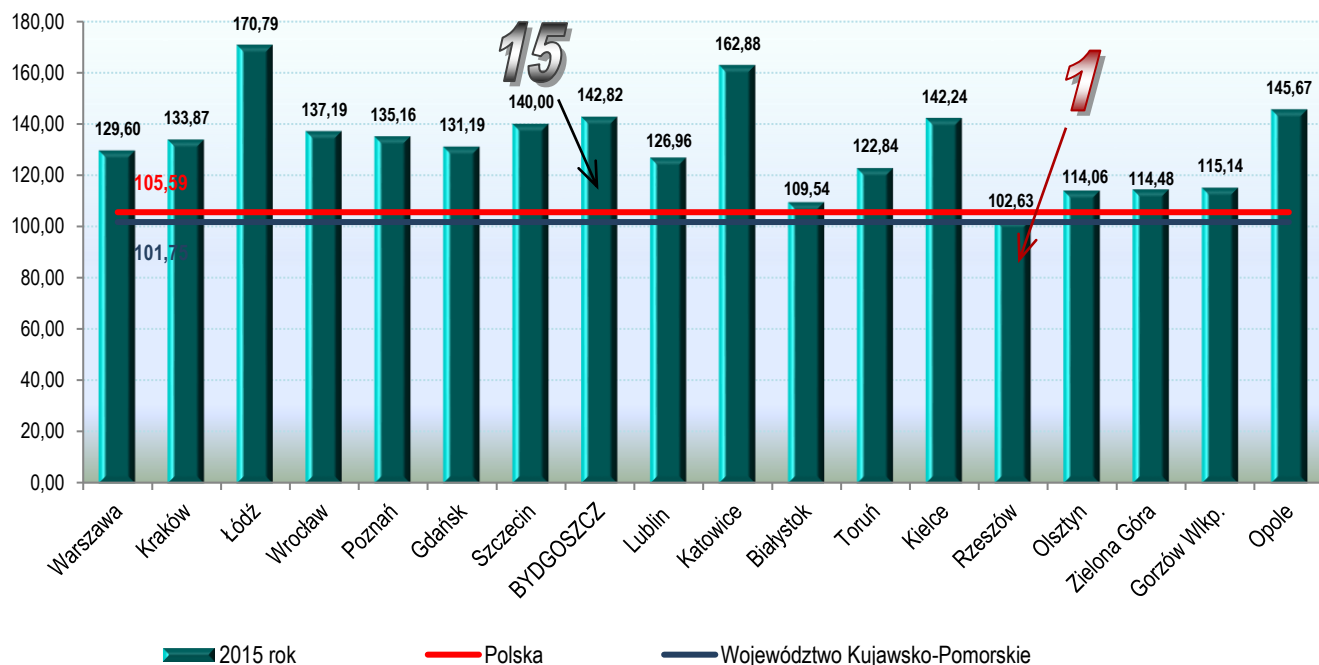
Indeks starości [liczba osób w wieku 65+ lat / na 100 dzieci do 14 roku życia]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Miarą starzenia się społeczeństwa jest liczba osób wieku 65 lat i więcej przypadająca na 100 dzieci w wieku do 14 lat. Jest to tzw. indeks starości. W Bydgoszczy wskaźnik ten rósł by w 2015 roku osiągnąć 142,8 osób starszych na 100 dzieci i był wyższy niż w województwie (101,8) i kraju (105,6).

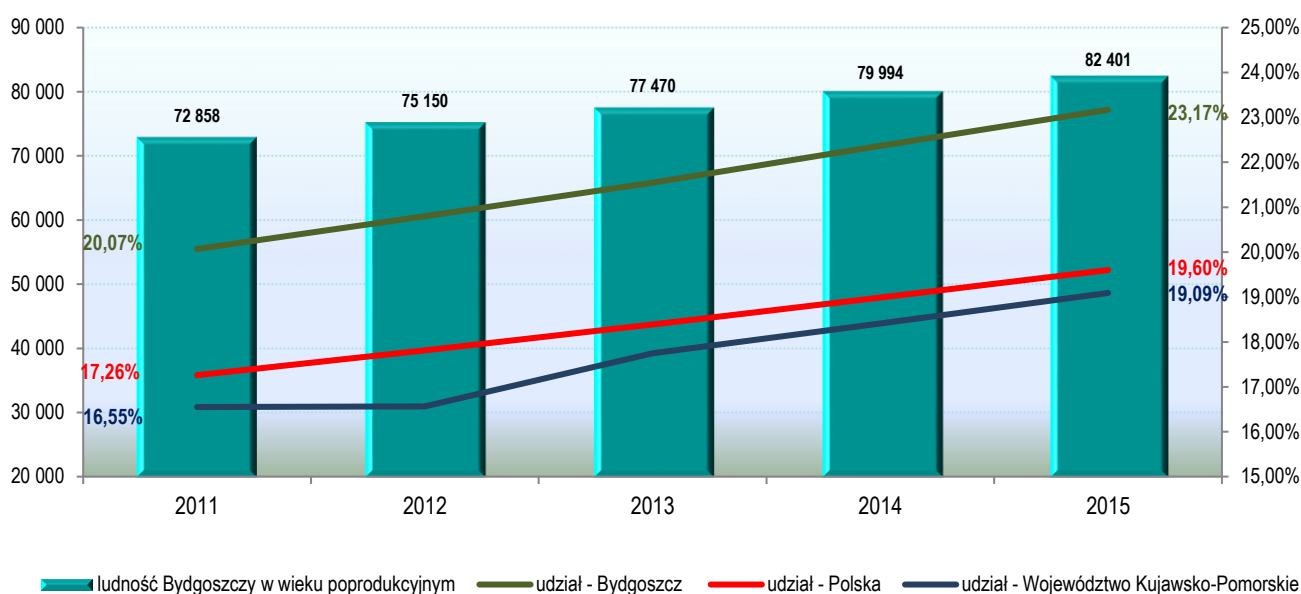
Indeks starości

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Prawie wszystkie wojewódzkie miasta Polski miały wyższy indeks starości od średniej krajowej. W tym ujęciu Bydgoszcz zajęła 15. miejsce. Najmłodszym społeczeństwem odznaczał się Rzeszów (102,6), natomiast do miast o najstarszym społeczeństwie należały Łódź (170,8) i Katowice (162,9).

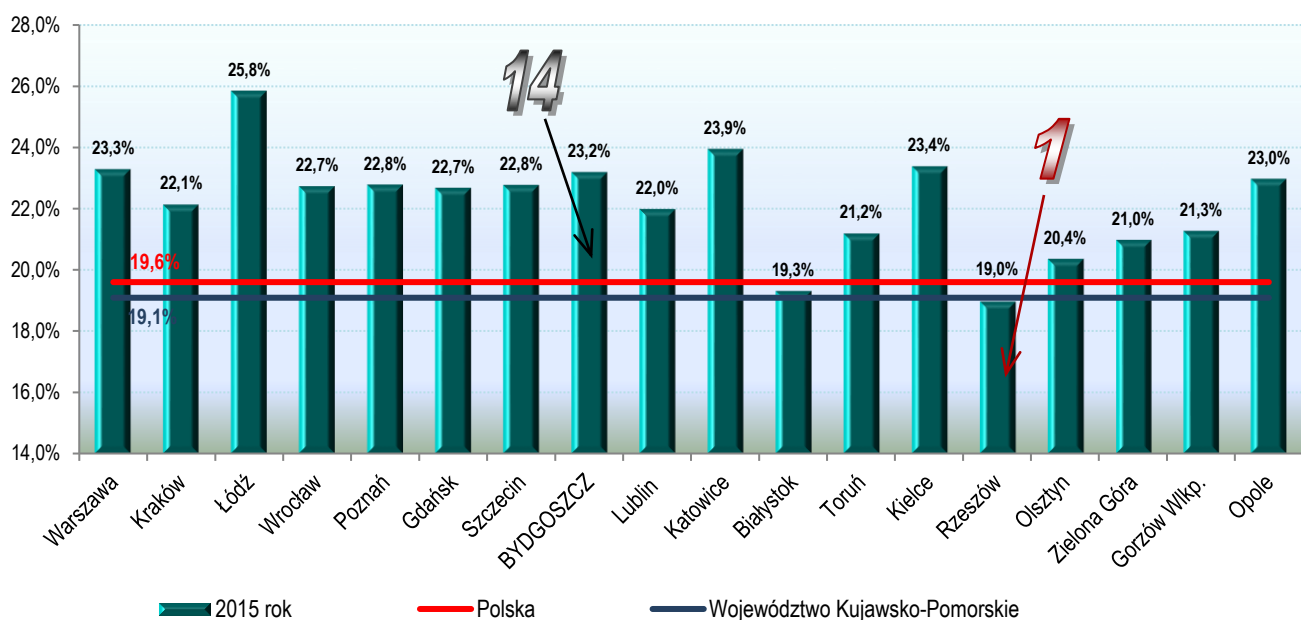
Ludność w wieku poprodukcyjnym

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Bydgoszcz należała do miast, które się starzały. Obrazuje to udział ludności w wieku poprodukcyjnym do ogółu ludności, który z roku na rok systematycznie wzrastał. W 2015 roku 23,2% mieszkańców naszego miasta (82,4 tys. osób) zaliczało się do tej grupy. Co więcej, udział ten był wyższy w analogicznym okresie niż dla Polski (19,6%) i dla województwa kujawsko-pomorskiego (19,1%).

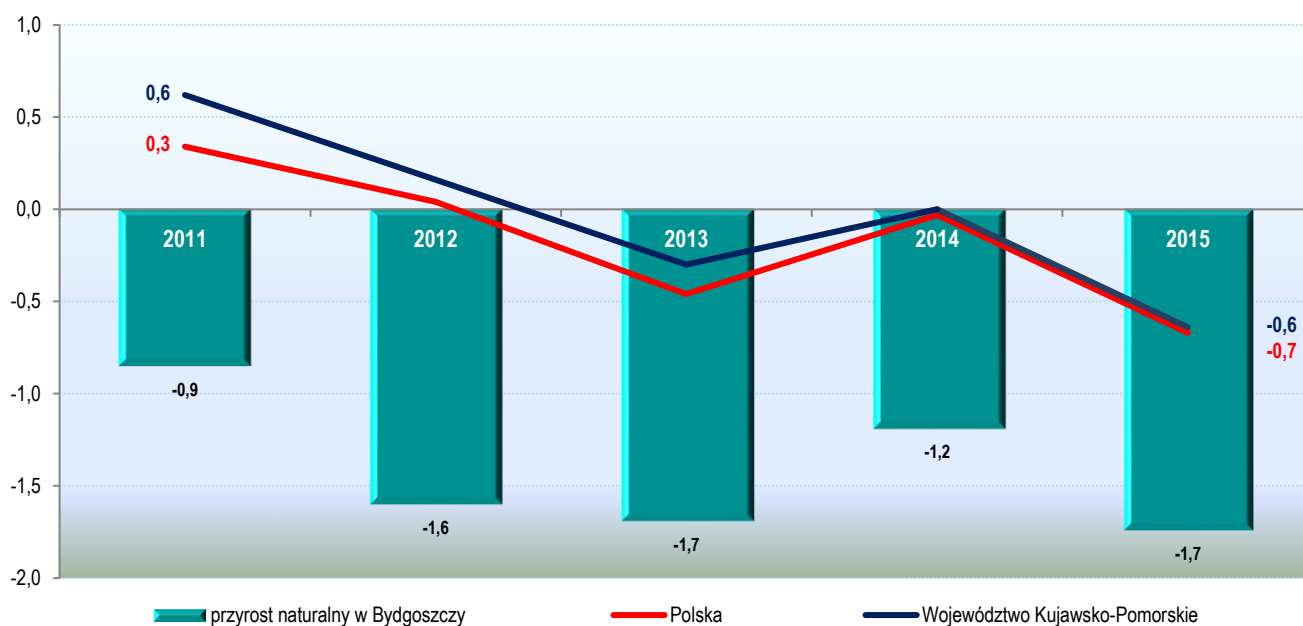
Ludność w wieku poprodukcyjnym [w %]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pod względem udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem Bydgoszcz również niekorzystnie wypadła na tle innych miast (14. pozycja). Najmłodszymi miastami wojewódzkimi były Rzeszów (19,0%) oraz Białystok (19,3%). Najwięcej osób w wieku poprodukcyjnym mieszkało w Łodzi (25,8%) oraz w Katowicach, Kielcach i Warszawie.

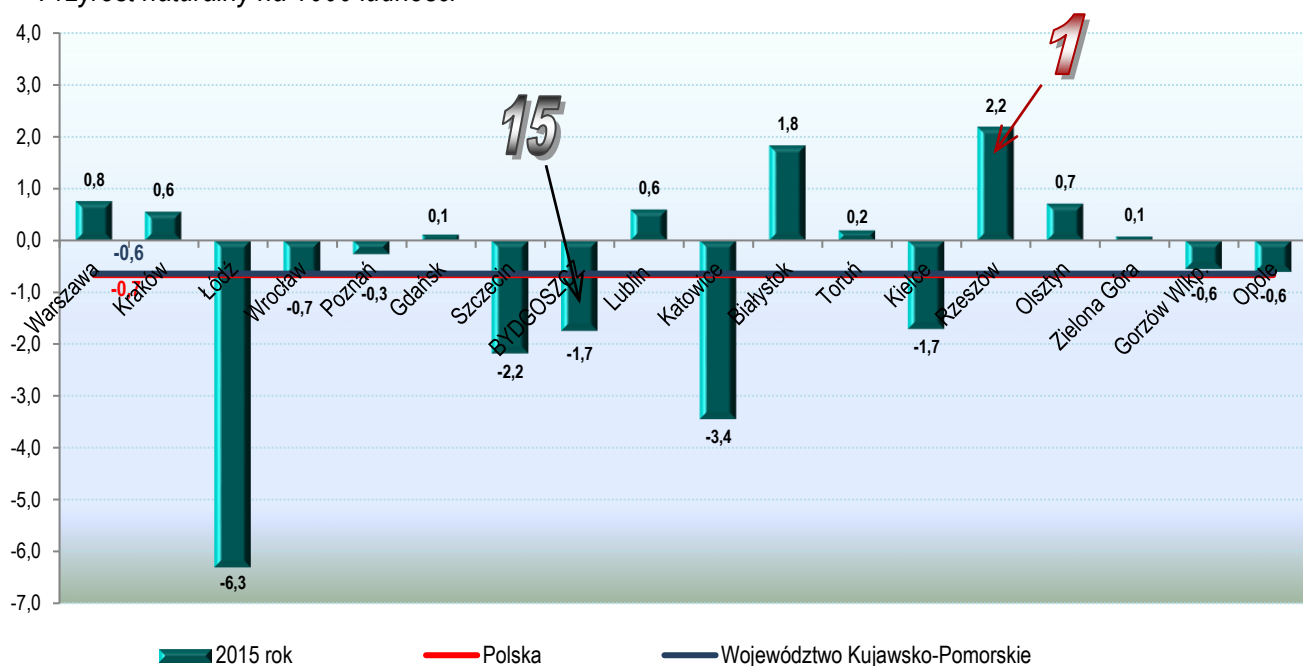
Przyrost naturalny na 1000 ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Od dłuższego czasu przyrost naturalny (definiowany jako różnica pomiędzy liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów) w Bydgoszcz był ujemny. Można było również zauważyć tendencję spadkową. W 2015 roku przyrost naturalny zarówno w Polsce, jak i w województwie kujawsko-pomorskim przyjął wartości ujemne.

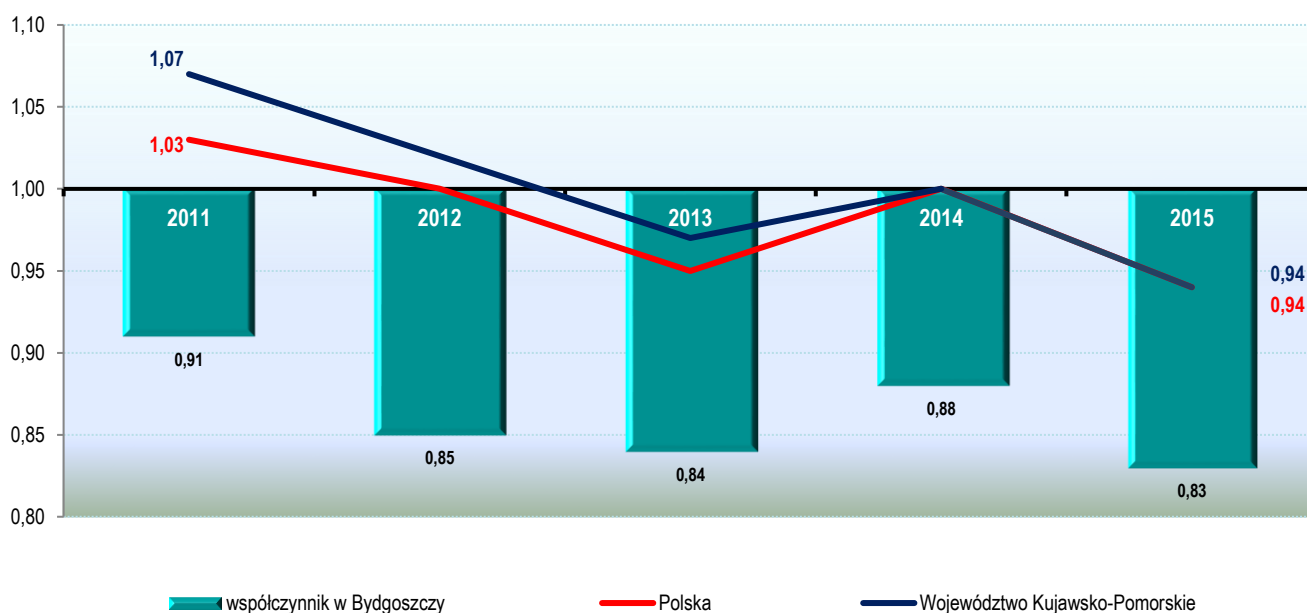
Przyrost naturalny na 1000 ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pod względem przyrostu naturalnego na 1000 ludności wśród dużych miast Bydgoszcz zajęła odległe 15. miejsce. Dużo gorszym wskaźnikiem legitymowały się Katowice i Łódź (o zdecydowanie najniższym wskaźniku przyrostu -6,3). Połowa dużych miast w 2015 roku miała dodatni wskaźnik przyrostu naturalnego, w tym najwyższy miał miejsce w Rzeszowie (+2,2).

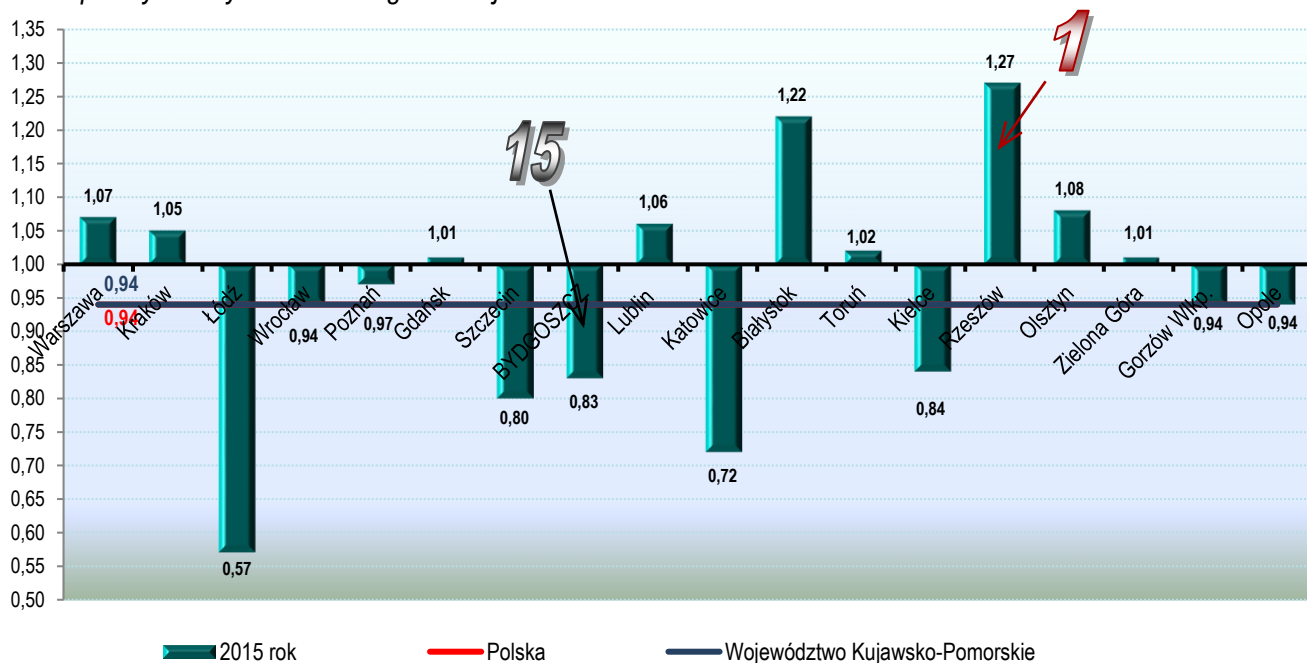
Współczynnik dynamiki demograficznej [stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Współczynnik dynamiki demograficznej jest niezależny od bezwzględnej wartości (poziomów) składników przyrostu naturalnego, zależy natomiast od ich wzajemnych proporcji. Od dłuższego czasu współczynnik ten (definiowany jako stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów) w Bydgoszczy przyjmował wartości poniżej 1. W 2015 roku, zarówno w Polsce jak i w województwie kujawsko-pomorskim współczynnik przyjął wartość ~0,9.

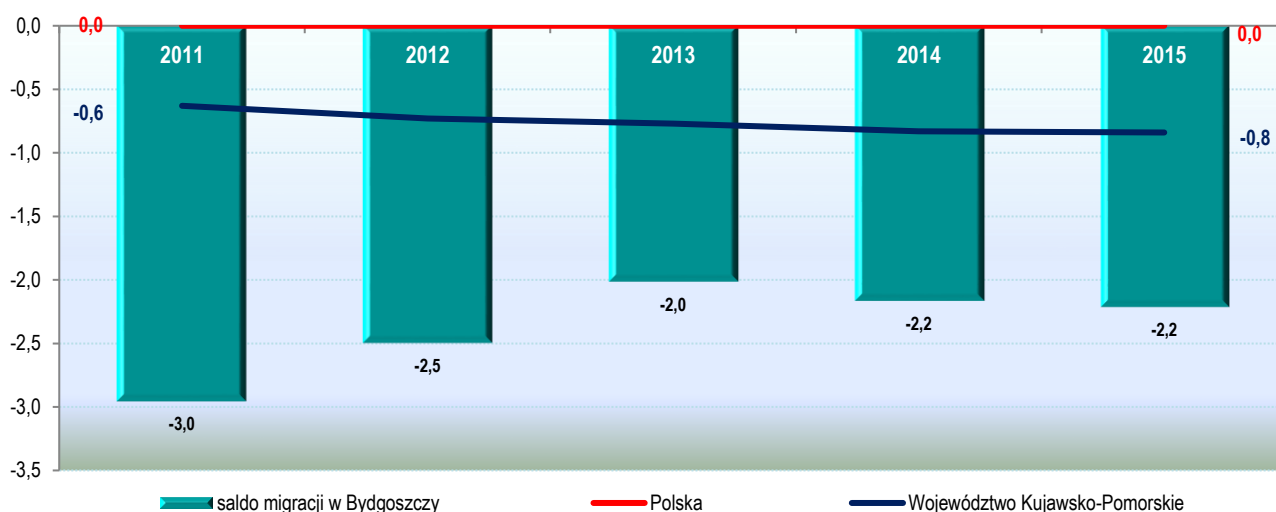
Współczynnik dynamiki demograficznej

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pod względem współczynnika dynamiki demograficznej wśród dużych miast Bydgoszcz zajęła odległe 15. miejsce. Dużo gorszym wynikiem legitymowały się Katowice i Łódź (o zdecydowanie najniższym współczynniku 0,6). Dokładnie połowa dużych miast w 2015 roku miała współczynnik powyżej 1, w tym najwyższy osiągnął Rzeszów (1,27).

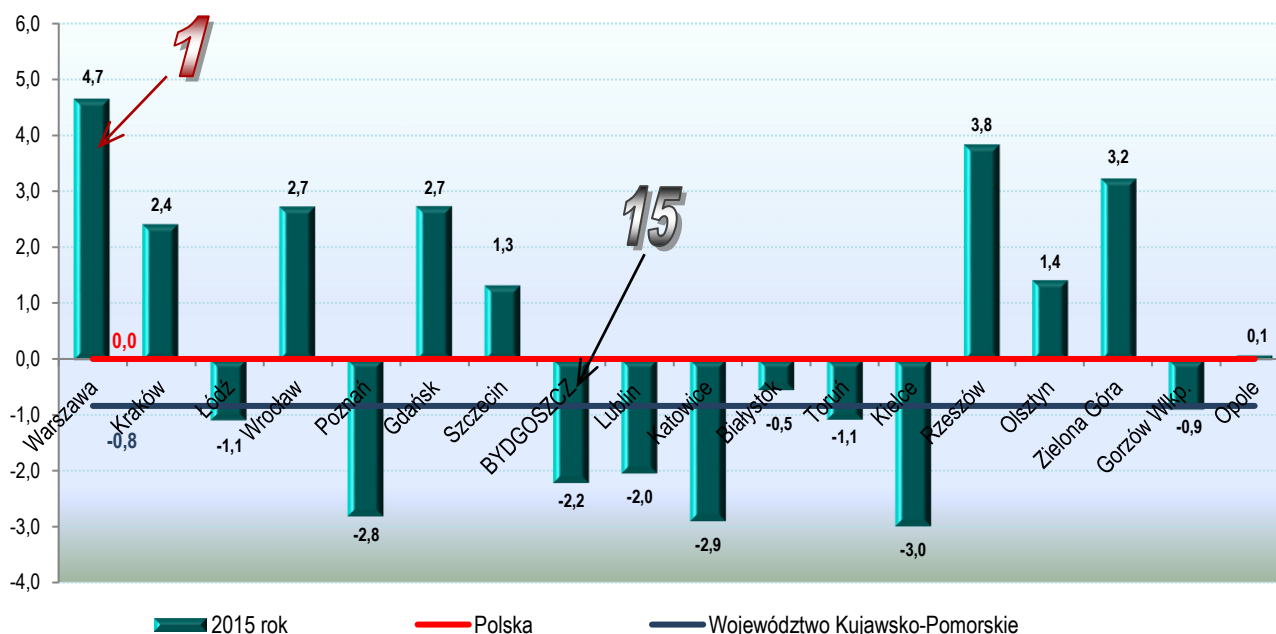
Saldo migracji wewnętrznych na 1000 ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Na spadek liczby ludności Bydgoszczy wpływ miał nie tylko ujemny przyrost naturalny, ale także saldo migracji (przede wszystkim wewnętrznych) na 1000 ludności. W analizowanym okresie 5 lat wskaźnik salda migracji wewnętrznych był ujemny, a w 2015 r. wyniósł -2,2. W tym samym roku wskaźnik dla województwa kujawsko-pomorskiego (-0,8) był znacznie korzystniejszy. Ujemne saldo migracji wewnętrznych związane było głównie z odpływem bydgoszczan do gmin ościennych.

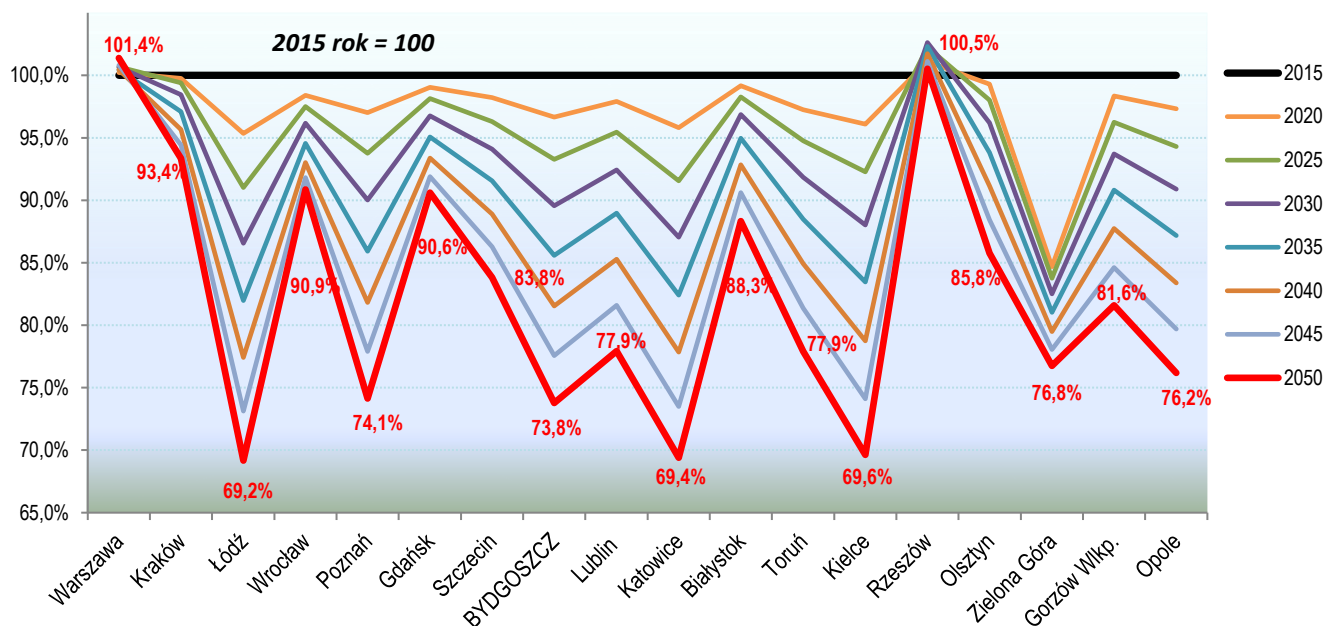
Saldo migracji wewnętrznych na 1000 ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Trend odpływu mieszkańców (tzw. suburbanizacja, czyli przenoszenie się mieszkańców dużych miast a zwłaszcza ich centrów na ich aglomeracyjne obrzeża i rozwoju strefy podmiejskiej) występował w wielu miastach wojewódzkich, z wyjątkiem ośmiu z nich, w tym Warszawy, Wrocławia, Gdańska i Krakowa. Wskaźnik salda migracji w Bydgoszczy uplasował ją na 15. miejscu. Najniższy wskaźnik salda migracji wewnętrznych uzyskały Kielce (-3,0).

Prognoza demograficzna

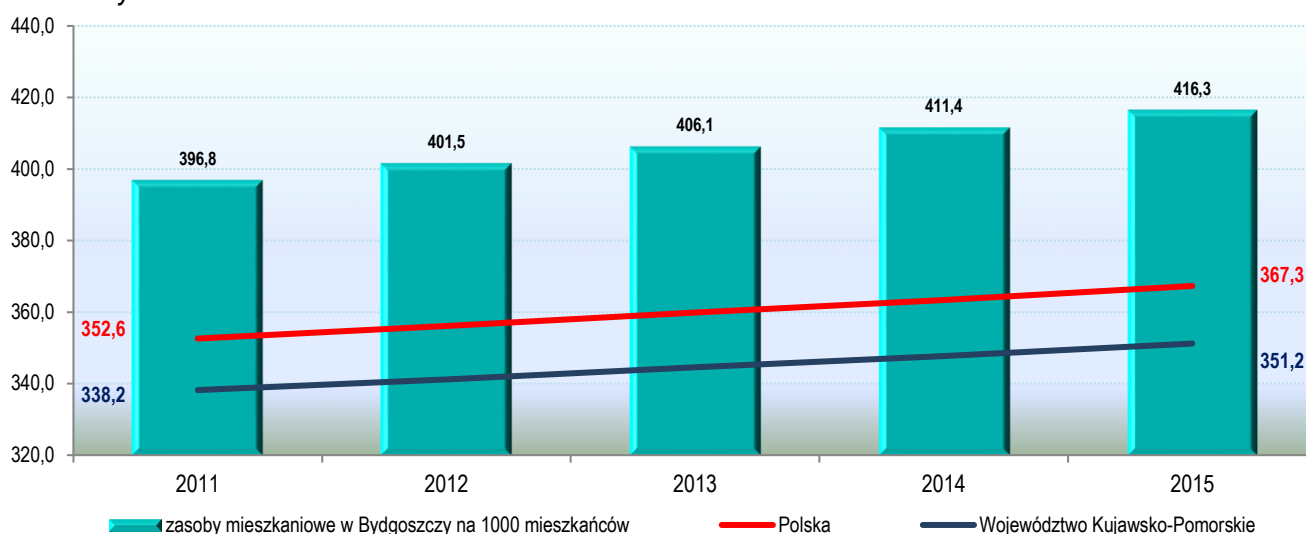

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Prognoza demograficzna opublikowana przez Główny Urząd Statystyczny w 2014 roku, przewiduje sukcesywny spadek liczby ludności w większości miast, a w Bydgoszczy jeden z większych (aż o 26,2%). Tylko prognoza dla Warszawy (wzrost o 1,4%) i dla Rzeszowa (o 0,5%) wykazuje tendencję wzrostu, co jest efektem dodatniego salda migracji i przyrostu naturalnego.

VIII.2. MIESZKALNICTWO

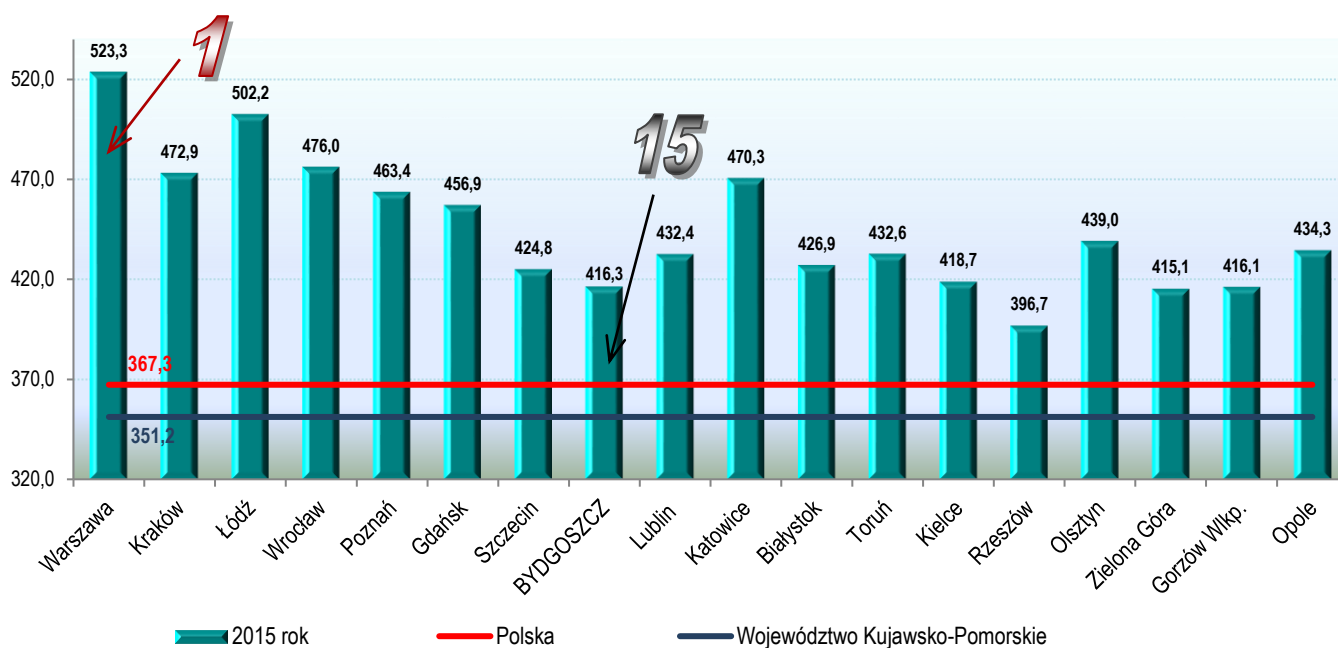
Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W okresie analizowanych 5 lat sukcesywnie wzrastały zasoby mieszkaniowe Bydgoszczy, osiągając w 2015 r. poziom ok. 416 mieszkań przypadających na 1000 mieszkańców. Warto zaznaczyć, że wielkość tego wskaźnika znacznie przekroczyła średnią dla kraju (367 m./1000 os.) i dla regionu (351 m./1000 os.).

Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności

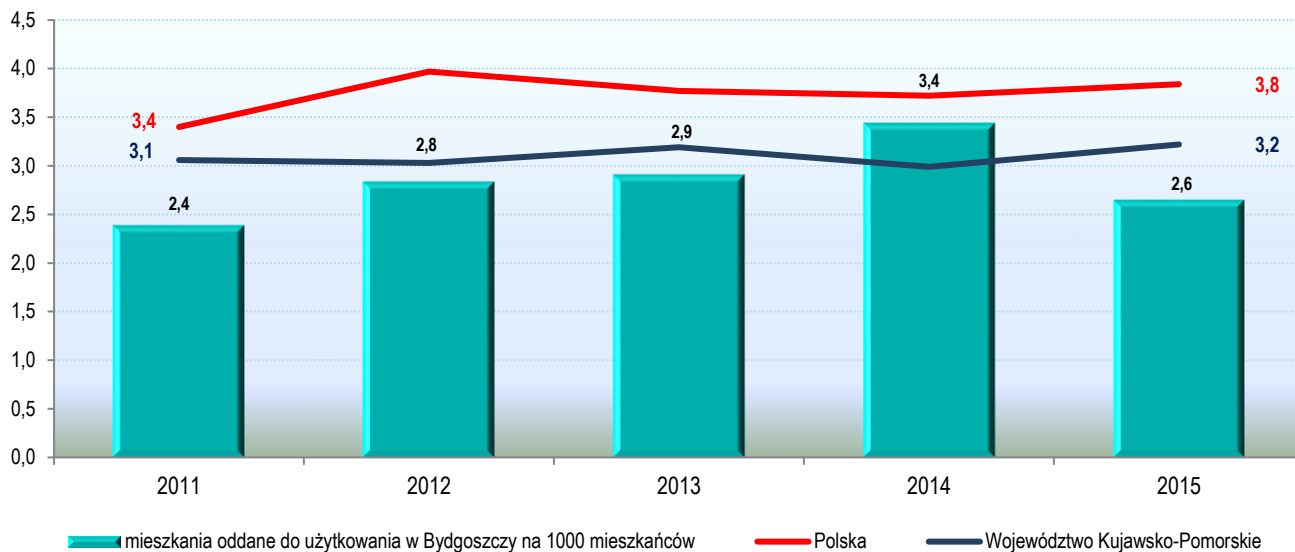

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Mimo znacznie wyższego wskaźnika zasobów mieszkaniowych (na 1000 ludności) w Bydgoszczy w stosunku do wskaźnika w kraju i regionie, nasze miasto na tle pozostałych ośrodków wojewódzkich nie wypadło najlepiej (15. pozycja). Najkorzystniejsza sytuacja pod tym względem wystąpiła w Warszawie (523 m./1000 os.) oraz w Łodzi i Katowicach. Co ciekawe, na ostatnim miejscu tej klasyfikacji znalazł się Rzeszów, co uzmysławia, że rozwój budownictwa mieszkaniowego nie nadąża za szybkim wzrostem liczby mieszkańców tego miasta.

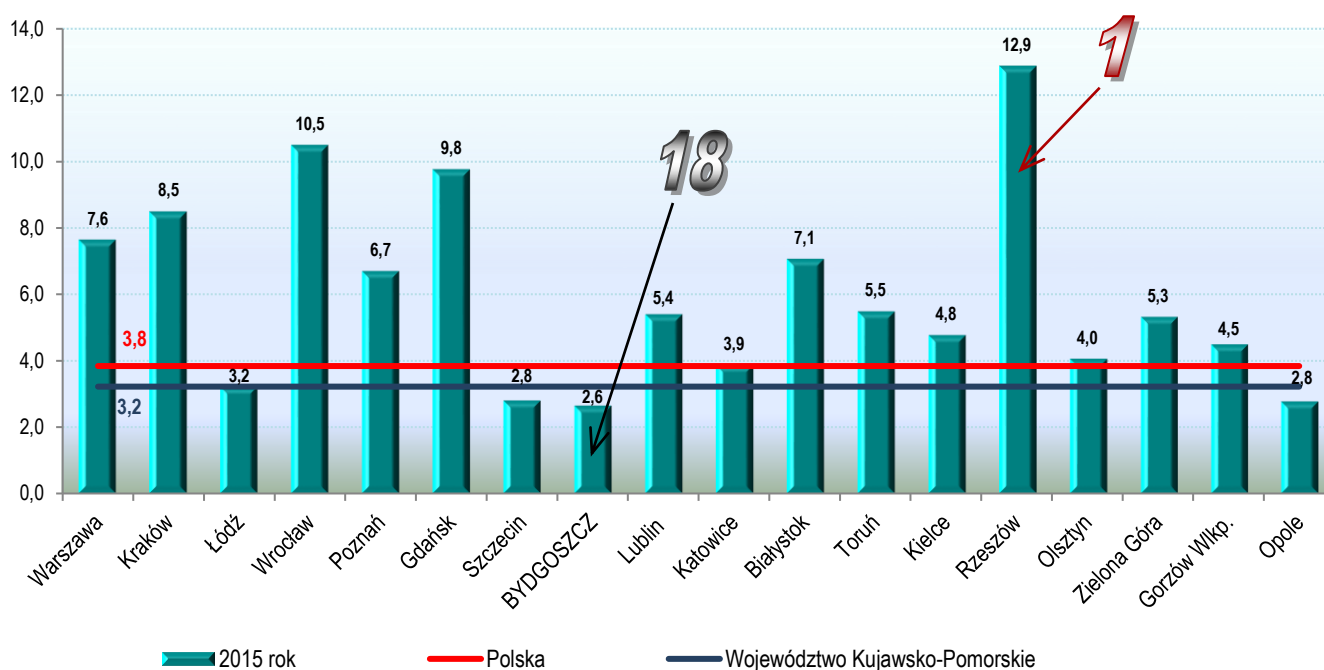
Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W okresie analizowanych lat sukcesywnie rosła liczba oddawanych mieszkań w Bydgoszczy, osiągając w 2014 roku poziom ok. 3,4 mieszkań przypadających na 1000 mieszkańców. W 2015 roku nastąpił niewielki spadek do 2,6 m./1000 os. Osiągnięta wartość była jednak niższy od średniej dla kraju (3,8 m./1000 os.) i województwa (3,2 m./1000 os.).

Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności

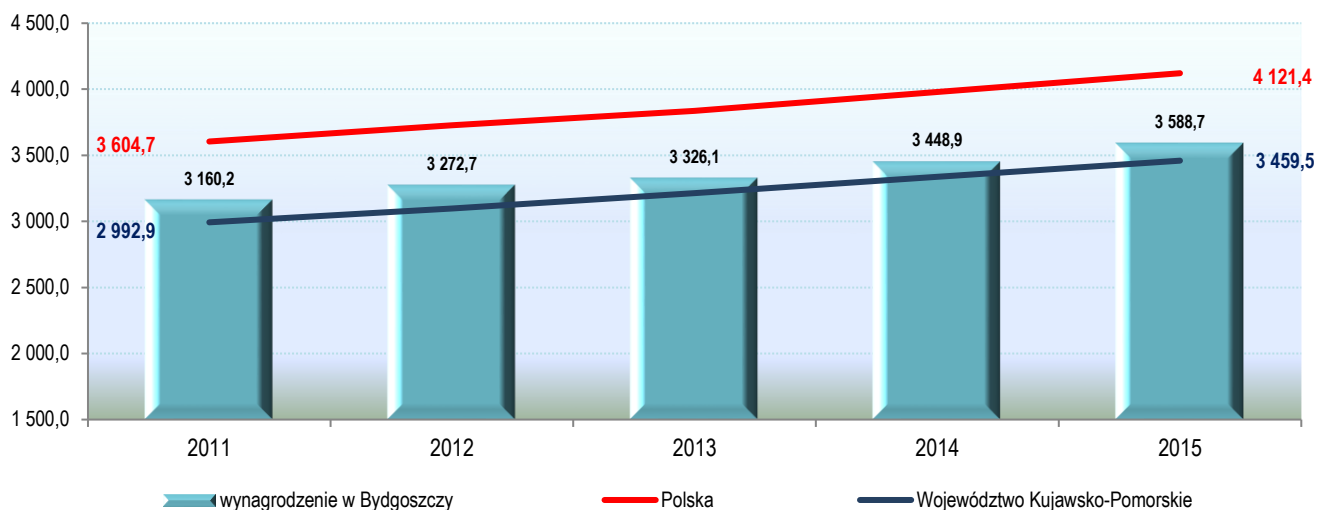

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik liczby mieszkań oddanych do użytkowania (na 1000 ludności) w Bydgoszczy, na tle pozostałych ośrodków wojewódzkich nie wypada najlepiej (18. pozycja). Podobny wskaźnik do Bydgoszczy uzyskał w tym roku Szczecin. Najkorzystniejsza sytuacja pod tym względem w 2015 roku wystąpiła w Rzeszowie (12,9 m./1000 os.), we Wrocławiu (10,5 m./1000 os.) oraz w Gdańsku (9,8 m./1000 os.).

VIII.3. WYNAGRODZENIA

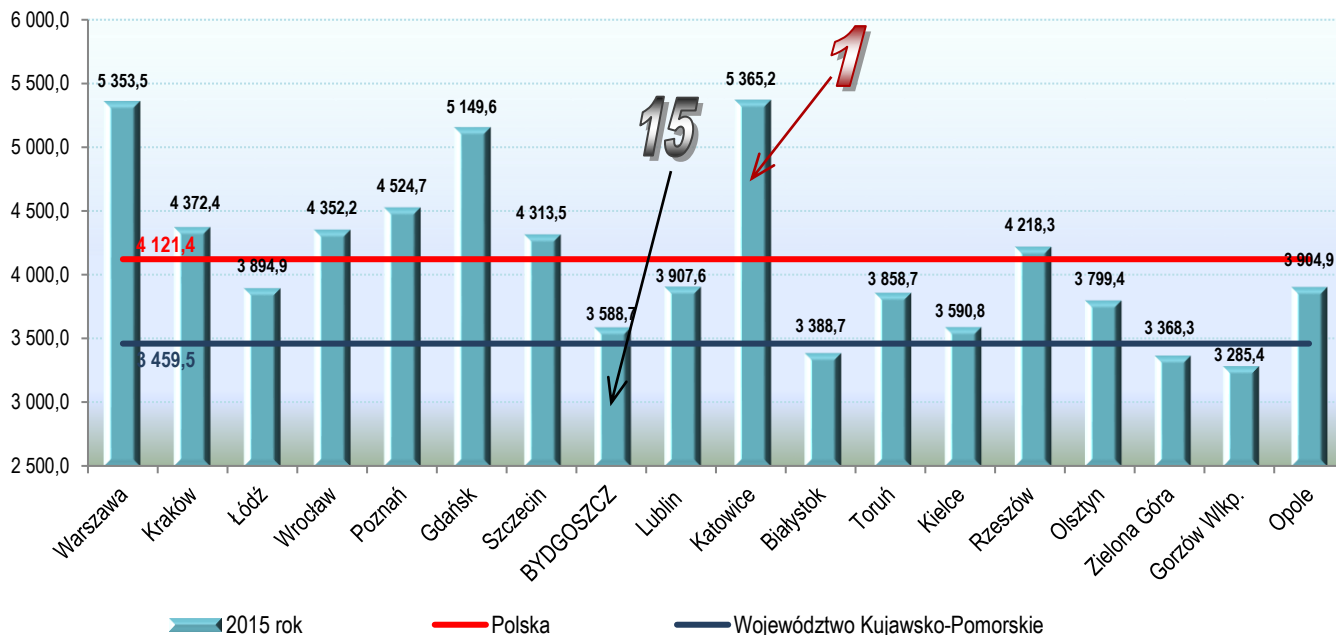
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw [w zł]

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w Bydgoszczy w latach 2011-2015 wzrosło o 428,5 zł. W 2015 roku osiągnęło poziom 3.588,7 zł miesięcznie. Niestety w dalszym ciągu jest to o 532,7 zł mniej od średniego wynagrodzenia w kraju, które rosło w podobnym tempie. Przeciętne wynagrodzenie w Bydgoszczy było jednak wyższe od poziomu osiągniętego w województwie kujawsko-pomorskim (3.459,5 zł).

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw [w zł]

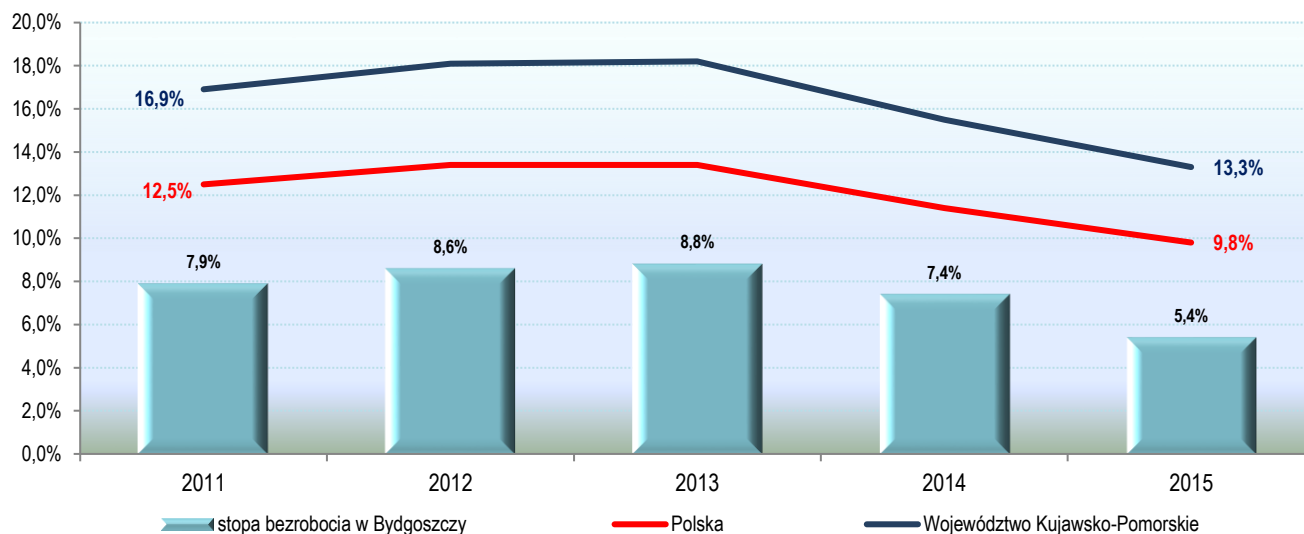

Źródło: Urząd Statystyczny w Bydgoszczy

Jak się okazuje, przeciętne wynagrodzenie w Bydgoszczy w 2015 roku było jednym z najniższych w porównaniu z pozostałymi miastami wojewódzkimi (15. miejsce). W Bydgoszczy zarabiano średnio prawie 1,8 tys. zł mniej niż w Katowicach i Warszawie (odpowiednio 1. i 2. miejsce). Najniższe wynagrodzenie miał Gorzów Wielkopolski (niższe o 303,3 zł).

VIII.4. RYNEK PRACY

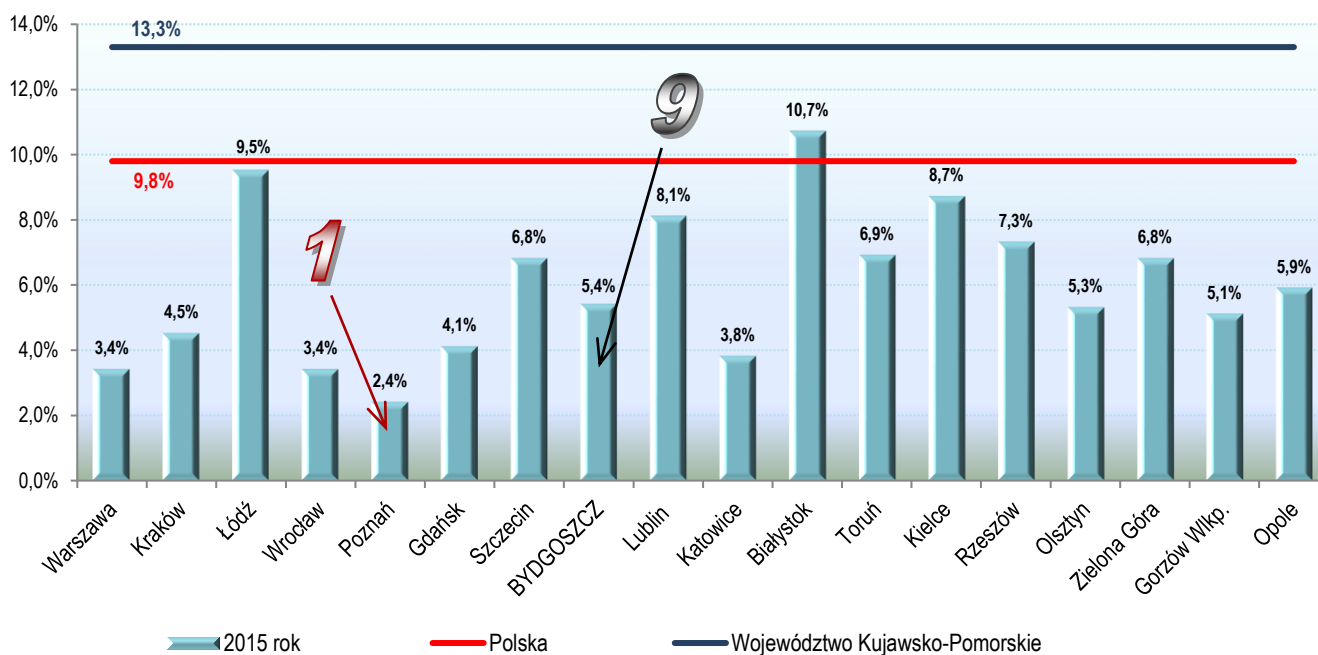
Stopa bezrobocia [w %]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, PUP w Bydgoszczy

W analizowanym okresie rósł wskaźnik stopy bezrobocia do 2013 roku, następnie zaczął spadać i w 2015 roku osiągnął w Bydgoszczy poziom 5,4%. Warto także podkreślić, że wskaźnik stopy bezrobocia miał podobny przebieg w Polsce i w regionie, osiągając odpowiednio 9,8% i 13,3%.

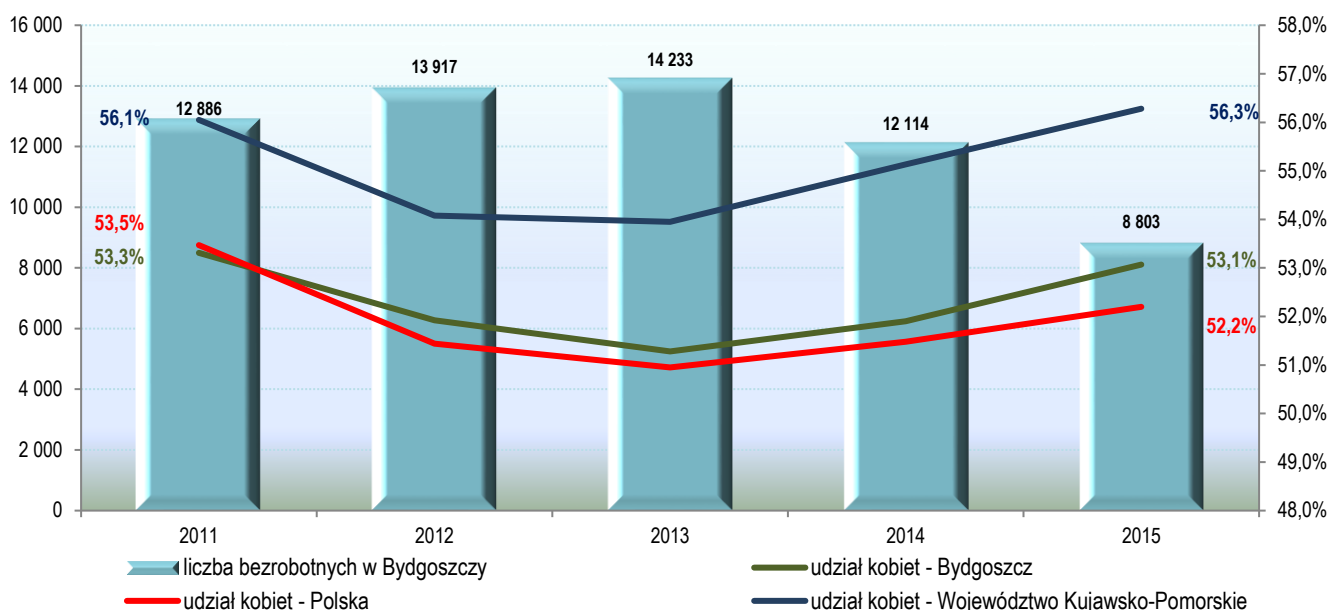
Stopa bezrobocia [w %]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, PUP w Bydgoszczy

Mimo tego, że stopa bezrobocia w Bydgoszczy była dużo niższa niż w Polsce oraz w regionie, to wynik 5,4% dał miastu 9. miejsce w stawce dużych miast. Zdecydowanie najniższa stopa bezrobocia wystąpiła w Poznaniu (2,4%) oraz w Warszawie i Wrocławiu (3,4%). Najwyższy wskaźnik wystąpił w Białymstoku (10,7%) oraz w Łodzi (9,5%).

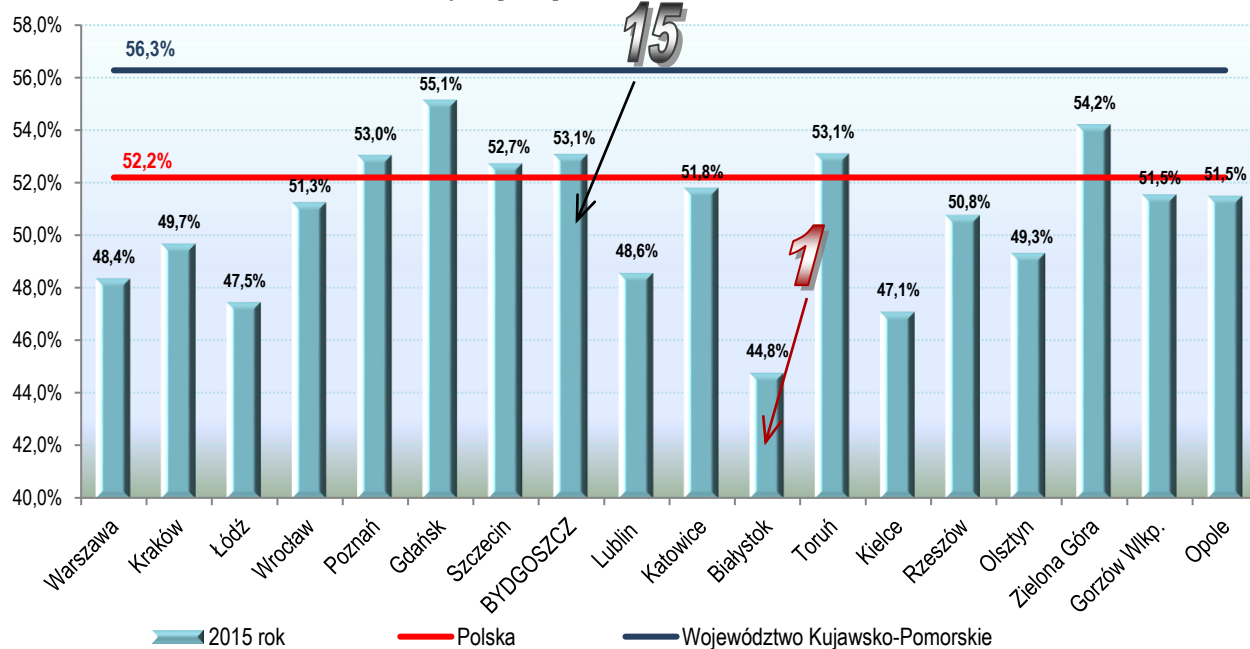
Bezrobocie rejestrowane

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, PUP w Bydgoszczy

W latach 2011-2015 liczba bezrobotnych zarejestrowanych w Bydgoszczy wahała się, by osiągnąć najniższą wielkość na koniec 2015 roku – 8.803 osoby. Wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne od wielu lat przeważały kobiety (53,1% w 2015 r.), było ich więcej niż w Polsce (52,2%). Natomiast udział bezrobotnych kobiet w województwie kujawsko-pomorskim był nadal wyższy i wyniósł 56,3%.

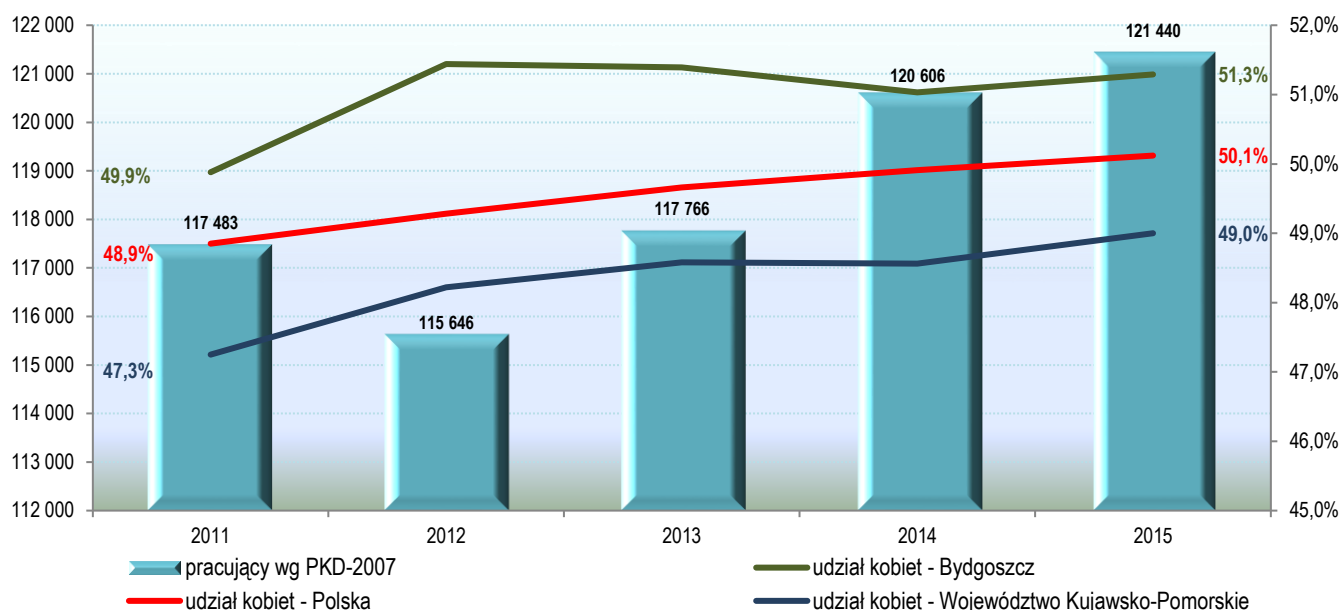
Udział kobiet w liczbie osób bezrobotnych [w %]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, PUP w Bydgoszczy

W Bydgoszczy udział kobiet w grupie osób bezrobotnych był jednym z wyższych (15. miejsce) na tle pozostałych miast wojewódzkich. Dużo wyższy udział kobiet odnotowano w Gdańsku (55,1%) i Zielonej Górze (54,2%). Najmniejszy udział bezrobotnych kobiet wystąpił w Białymstoku (44,8%), Łodzi (47,5%) i Kielcach (47,1%). Tylko w siedmiu miastach udział kobiet w liczbie osób bezrobotnych nie przekroczył 50%.

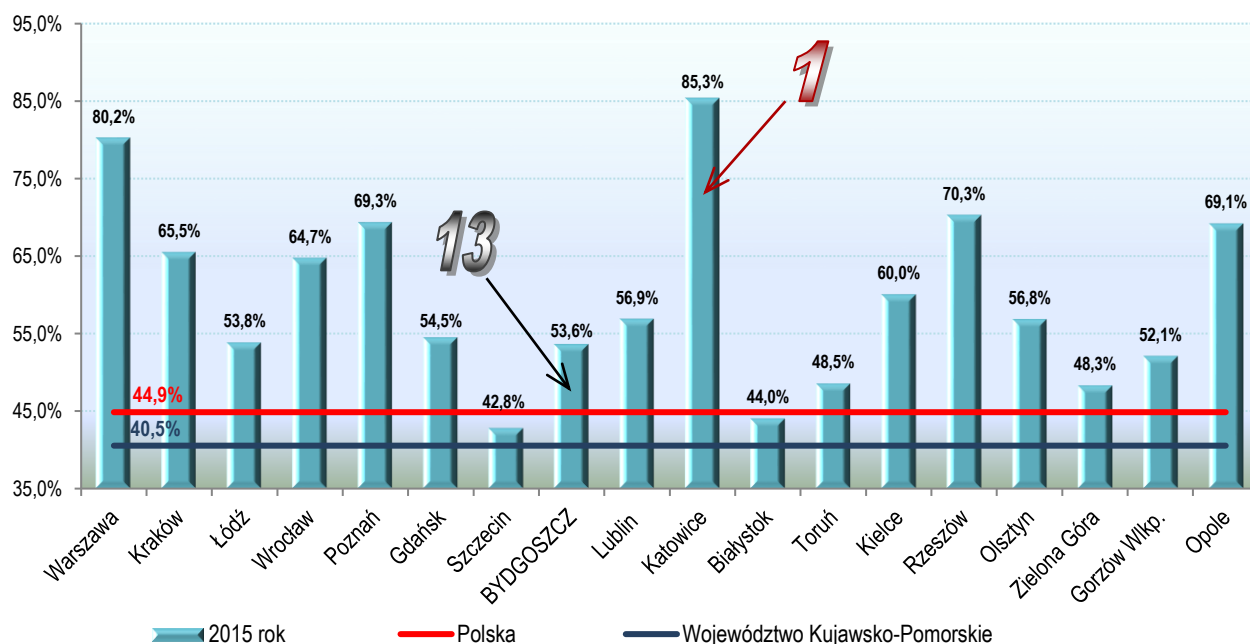
Pracujący wg PKD 2007

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W latach 2011-2015 liczba pracujących wg PKD 2007, pomimo niekorzystnej spadkowej tendencji demograficznej, wahała się, by wykazać wzrost. Pod względem udziału kobiet wśród pracujących (51,3% w 2015 r.) Bydgoszcz wypadła korzystnie na tle kraju (50,1%) i województwa kujawsko-pomorskiego (49,0%).

Wskaźnik zatrudnienia [w %]

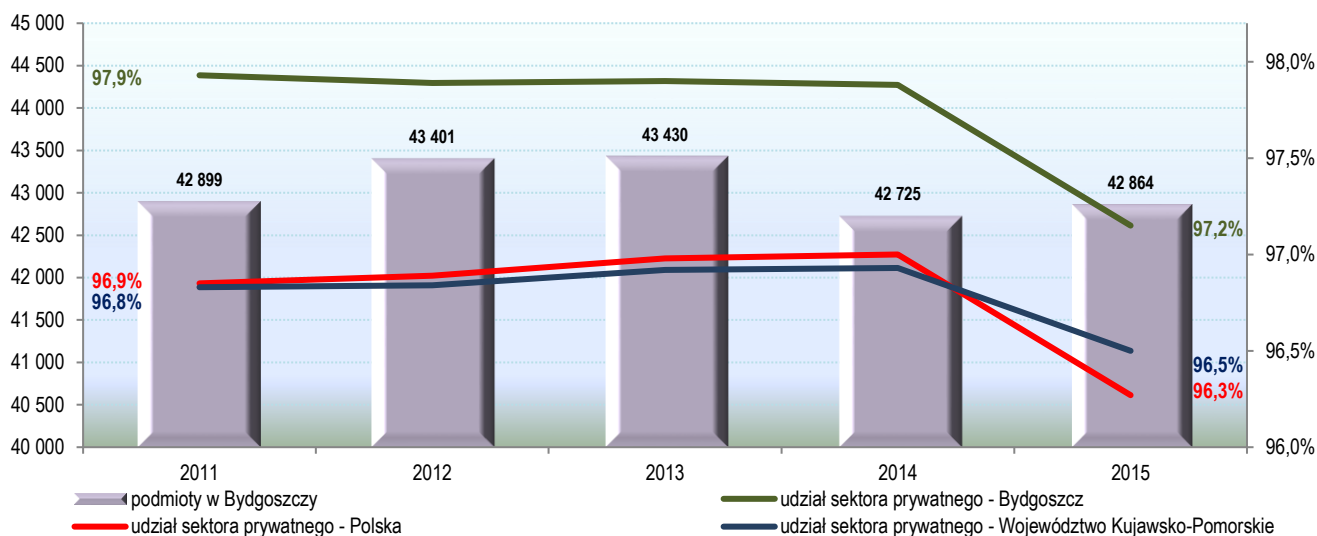

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik zatrudnienia, to jeden z podstawowych wskaźników rynku pracy. Mówi o procentowym udziale ludności pracującej, wg PKD 2007, w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym (od 15 roku życia do 60/65 lat). Bydgoszcz z udziałem 53,6% zajęła 13. miejsce. Najniższy wskaźnik wystąpił w Szczecinie (42,8%), najwyższy w Katowicach (85,3%) i w Warszawie (80,2%).

VIII.5. PODMIOTY GOSPODARCZE

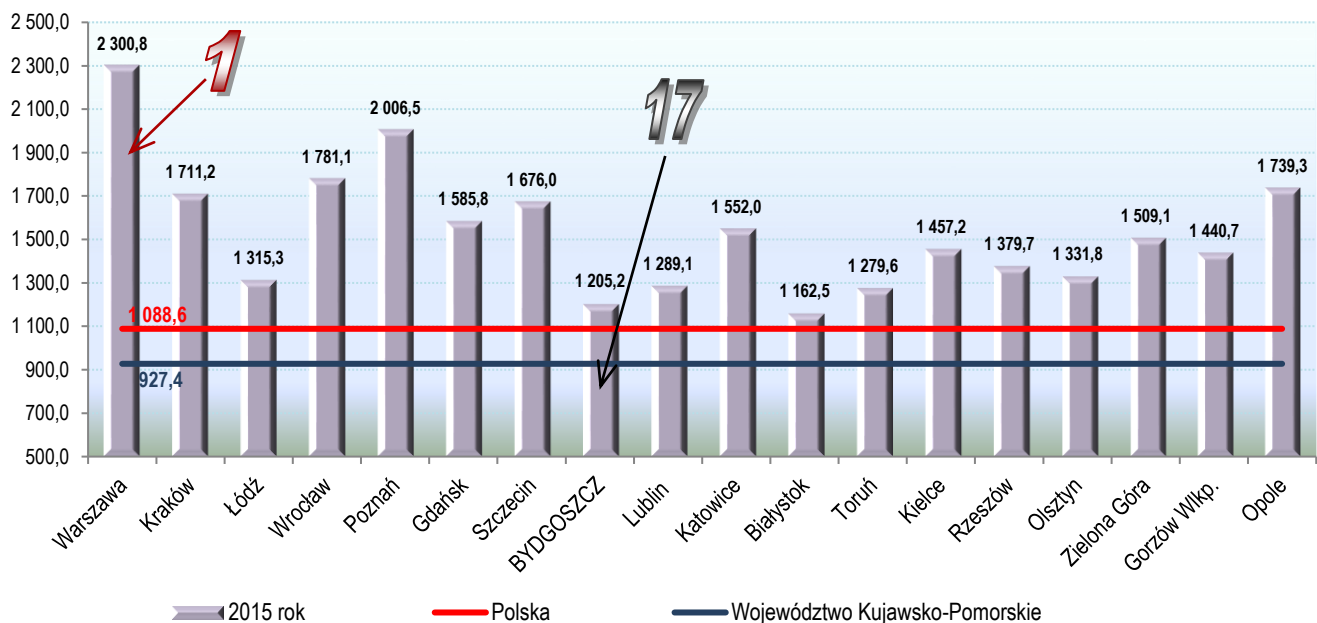
Podmioty gospodarki narodowej wg REGON

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2015 roku liczba podmiotów gospodarczych w Bydgoszczy wyniosła 42.864 i wzrosła w stosunku do roku poprzedniego. Zobrazowane na powyższym wykresie zmiany liczby podmiotów były m.in. efektem aktualizacji danych w gminnym rejestrze działalności gospodarczej oraz wprowadzeniem nowej klasyfikacji PKD 2007. Zdecydowanie najwięcej podmiotów gospodarczych (97,2%) stanowią podmioty sektora prywatnego. Ich udział w Bydgoszczy jest wyższy niż w regionie i kraju.

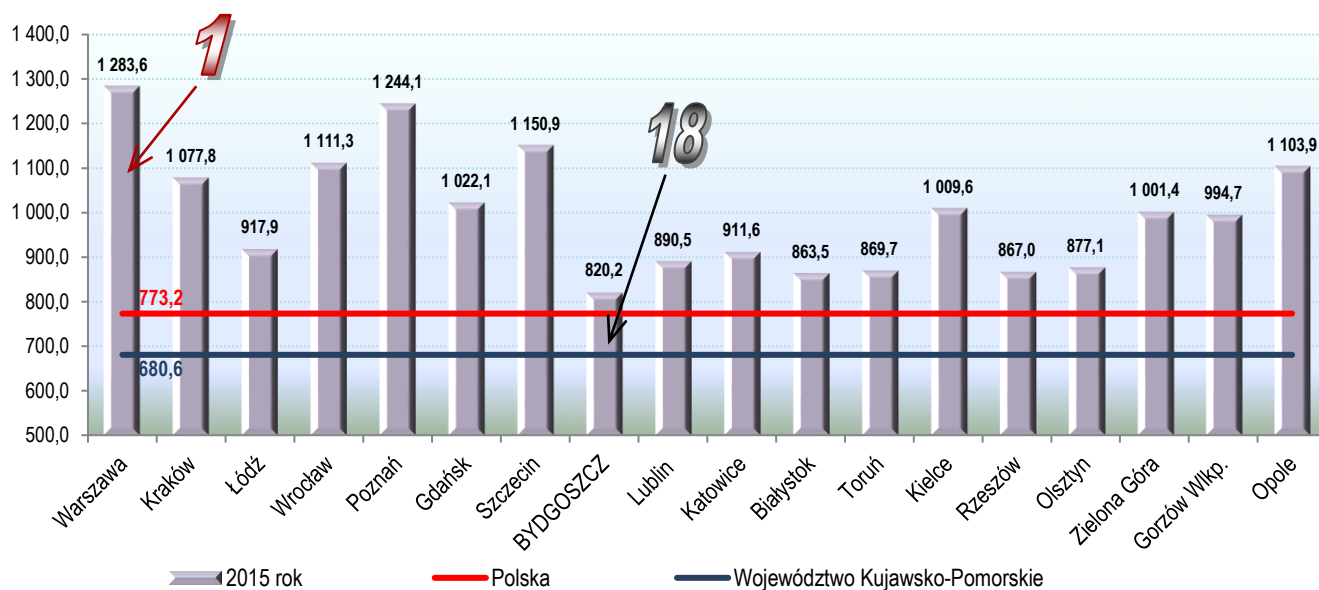
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej na 10 tys. ludności Bydgoszcz uplasowała się na 17. miejscu (1,2 tys. podmiotów). Zdecydowanie najwyższym wskaźnikiem mogły pochwalić się Warszawa (2,3 tys. podmiotów) oraz Poznań i Wrocław. Mniejszą przedsiębiorczością odznaczał się tylko Białystok.

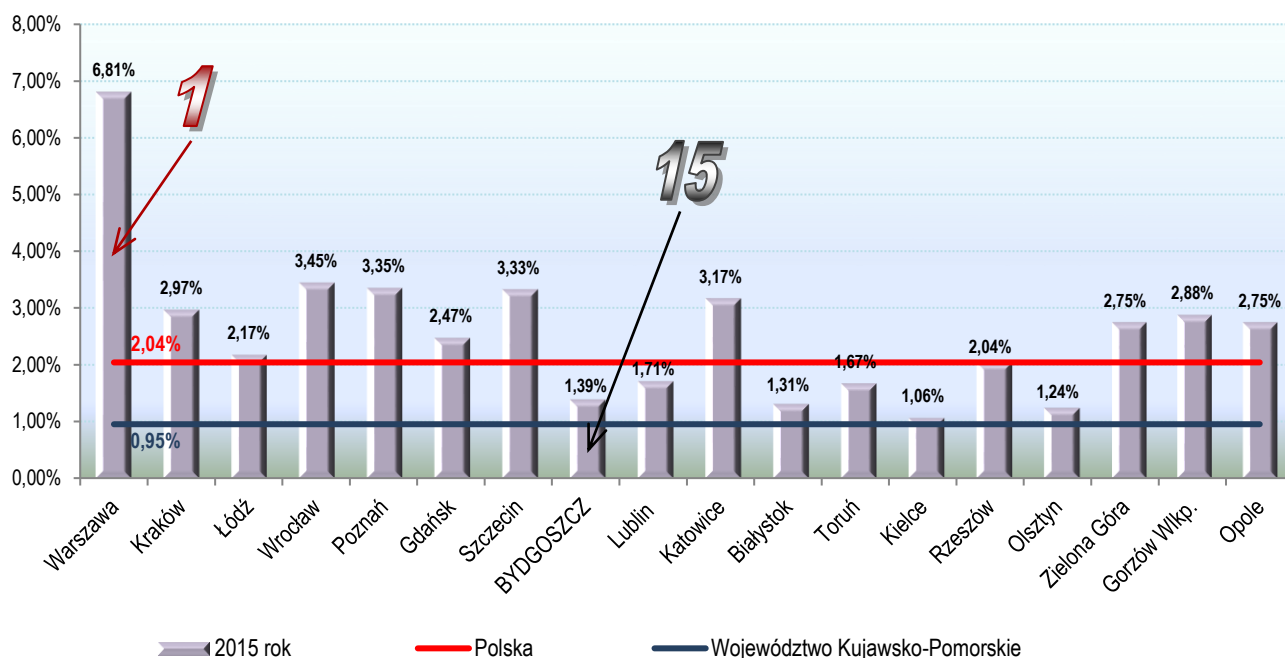
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Jeszcze lepiej przedsiębiorczość mieszkańców obrazuje powyższe zestawienie. Pod względem liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności, Bydgoszczy zajęła ostatnie 18. miejsce (ok. 820 osób). Najlepszym wskaźnikiem mogła pochwalić się Warszawa (1.284 osoby) tuż przed Poznaniem (1.244 osoby).

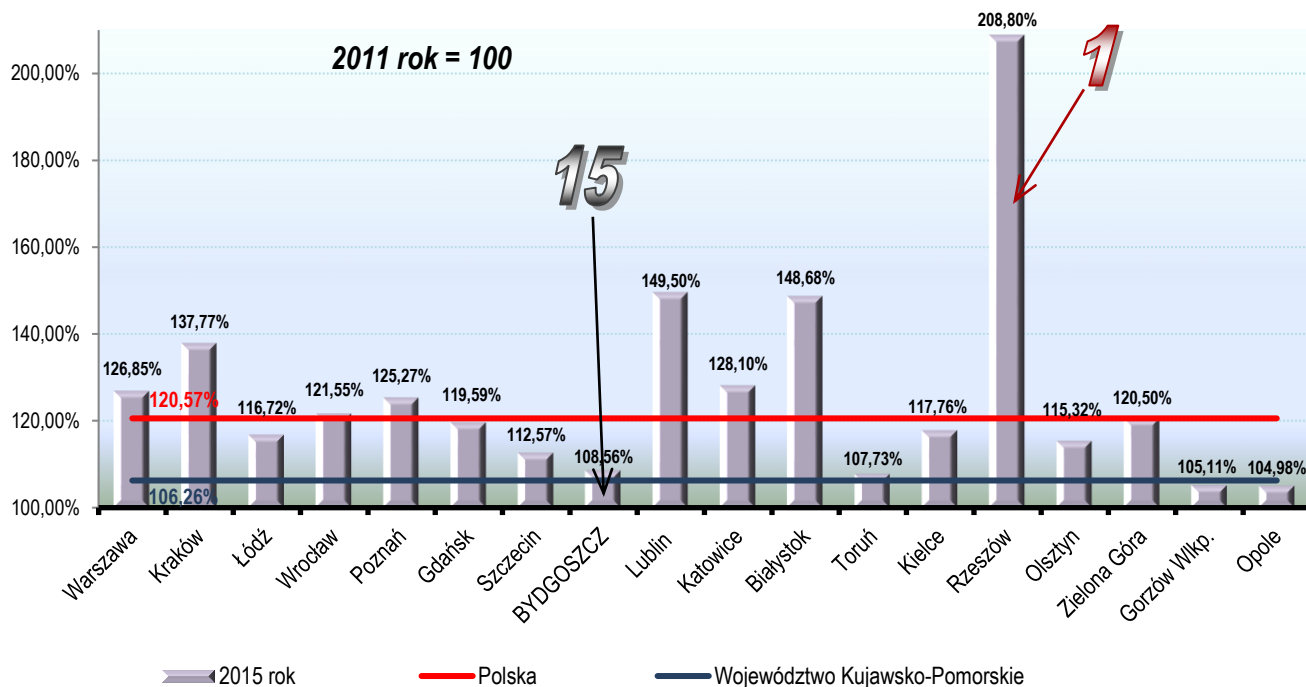
Udział spółek handlowych z kapitałem zagranicznym w liczbie podmiotów ogółem [w %]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Zaangażowanie kapitału zagranicznego obrazuje pozytywne postrzeganie i atrakcyjność danego miasta w oczach inwestorów zagranicznych. Pod względem udziału spółek handlowych z kapitałem zagranicznym w liczbie podmiotów ogółem Bydgoszcz uplasowała się na 15. miejscu (1,4%). Zdecydowanie najwyższym udziałem mogła pochwalić się Warszawa (6,8%).

Dynamika przyrostu liczby spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego [w %]

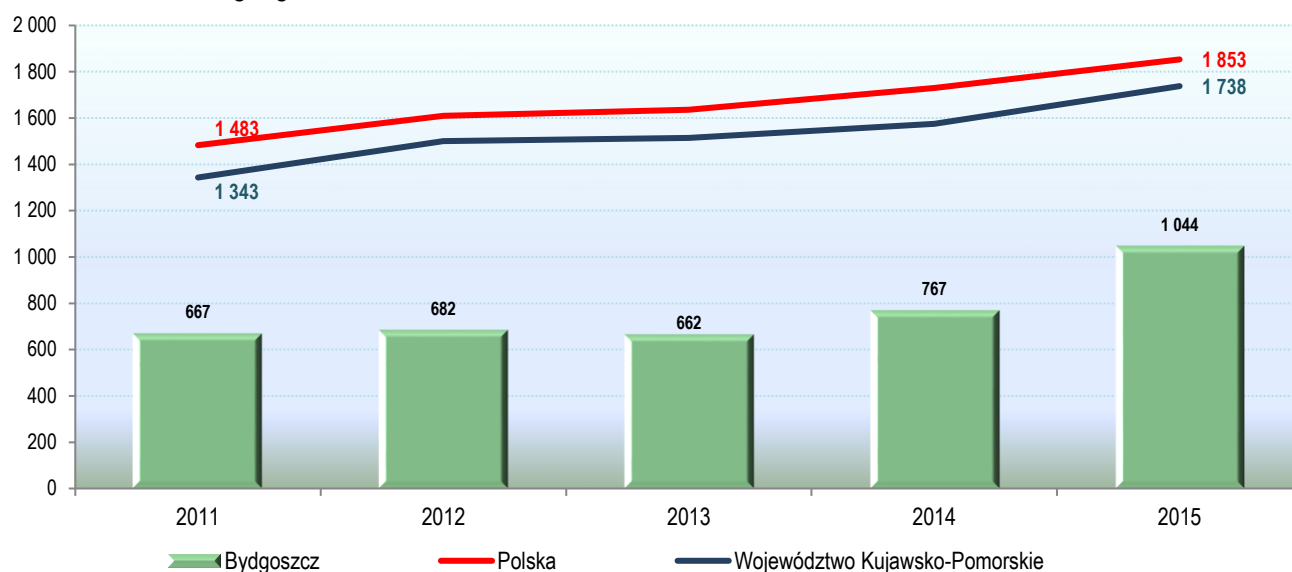
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pod względem dynamiki przyrostu liczby spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego na przestrzeni lat 2011-2015 Bydgoszcz zajęła dopiero 15. miejsce (wzrost o 8,6%). Najwyższą dynamiką mógł pochwalić się Rzeszów (wzrost o 108,8%) przed Lublinem (wzrost o 49,5%) i Białymstokiem (wzrost o 48,7%).

VIII.6. TURYSTYKA

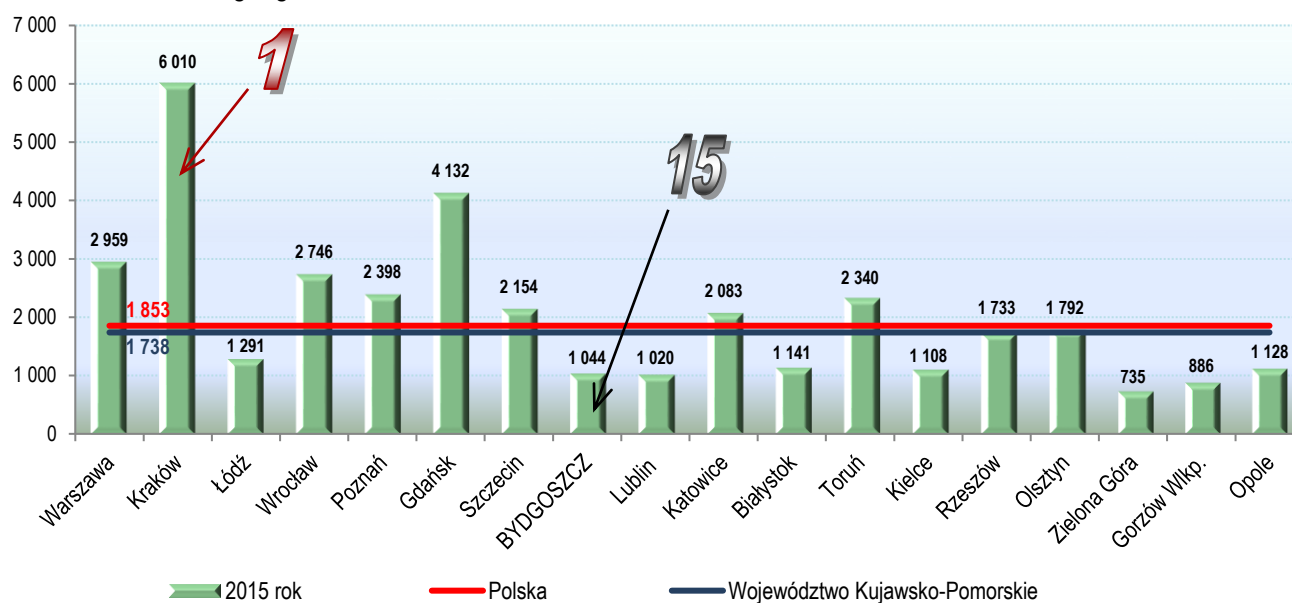
Udzielone noclegi ogółem na 1000 ludności

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W latach 2011-2015 z roku na rok przybywało do Bydgoszczy coraz więcej turystów. Analizując liczbę udzielonych noclegów na 1000 osób (1.044 noclegi w 2015 roku), miasto wypadło poniżej średniej dla województwa (1.738 noclegów) i kraju.

Udzielone noclegi ogółem na 1000 ludności

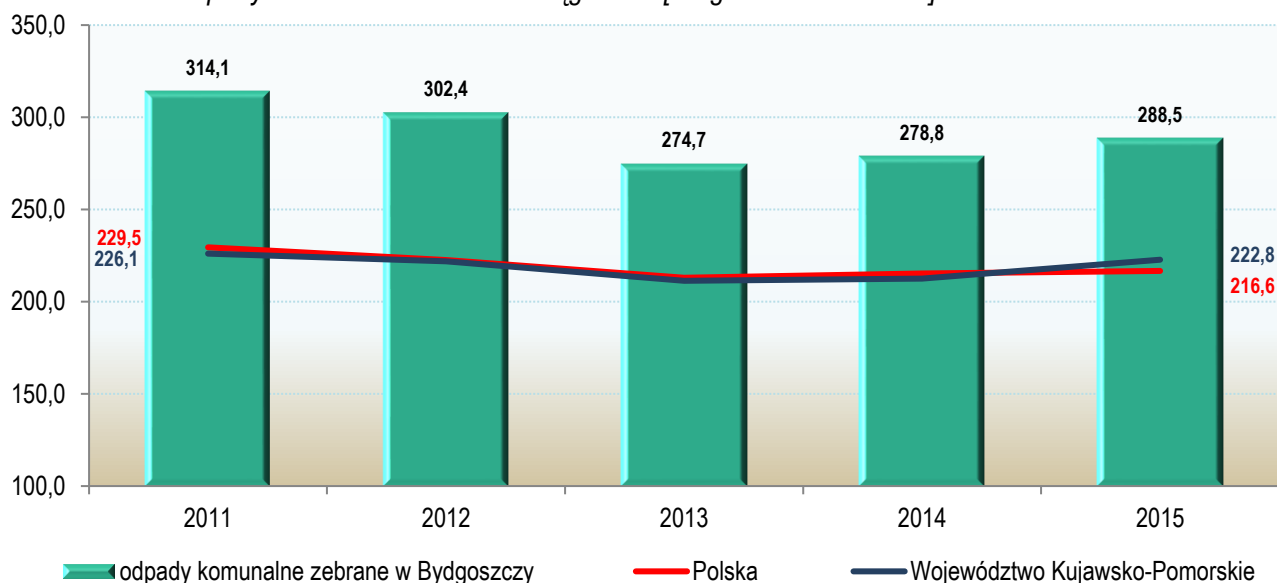

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Mimo przyrostu liczby udzielonych noclegów, Bydgoszcz na tle pozostałych miast zestawienia cieszyła się dość niskim zainteresowaniem. Pod względem liczby udzielonych noclegów na 1000 osób, nasze miasto zajęło 15. miejsce. Mniejsze zainteresowanie odwiedzających odnotowano w Lublinie, Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze. Najchętniej odwiedzanym miastem wśród ośrodków wojewódzkich były Kraków oraz Gdańsk i Warszawa. Warto też zwrócić uwagę, że leżący w pobliżu Toruń zajął 6. lokatę (2.340 noclegów na 1000 mieszkańców) przewyższając wartość wskaźnika dla Polski (1.853).

VIII.7. EKOLOGIA

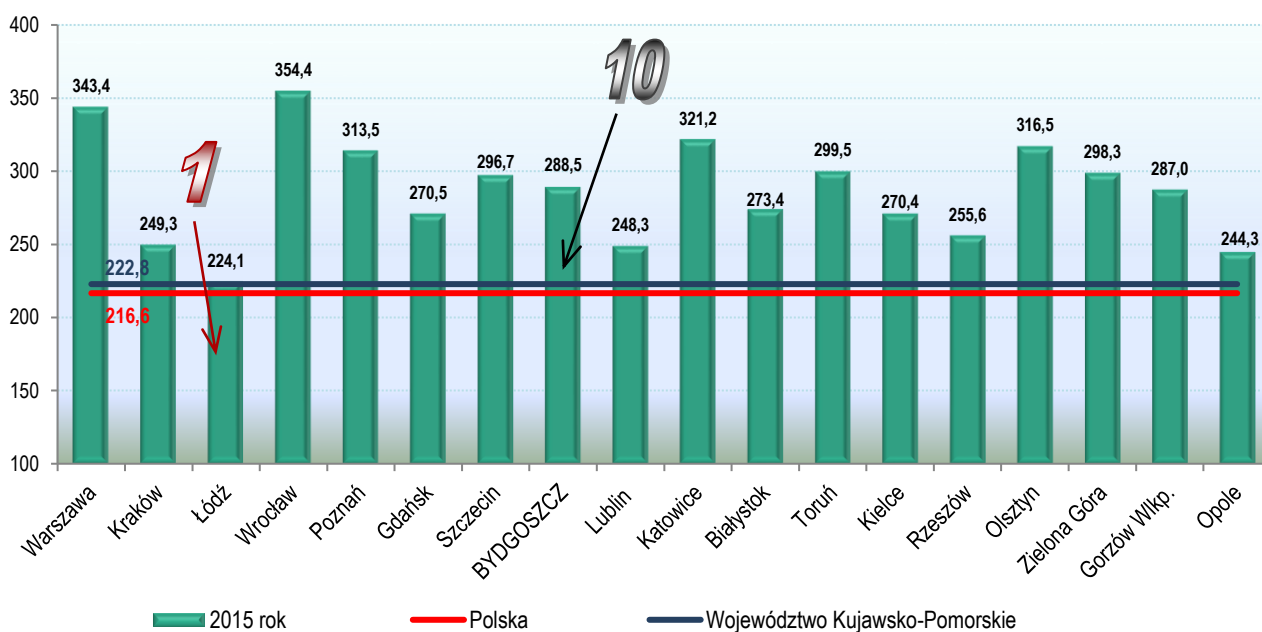
Zmieszane odpady komunalne zebrane w ciągu roku [w kg na 1 mieszkańca]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (od 2010 roku - dane demograficzne wg NSP 2011)

W latach 2011-2015 ilość odpadów komunalnych zbieranych w ciągu roku w Bydgoszczy na 1 mieszkańca wahała się w przedziale od 274,7 do 314,1 kg, przewyższając wartość odnotowaną w województwie (211,3÷226,1 kg) i kraju (213,0÷229,5 kg).

Zmieszane odpady komunalne zebrane w ciągu roku [w kg na 1 mieszkańca]

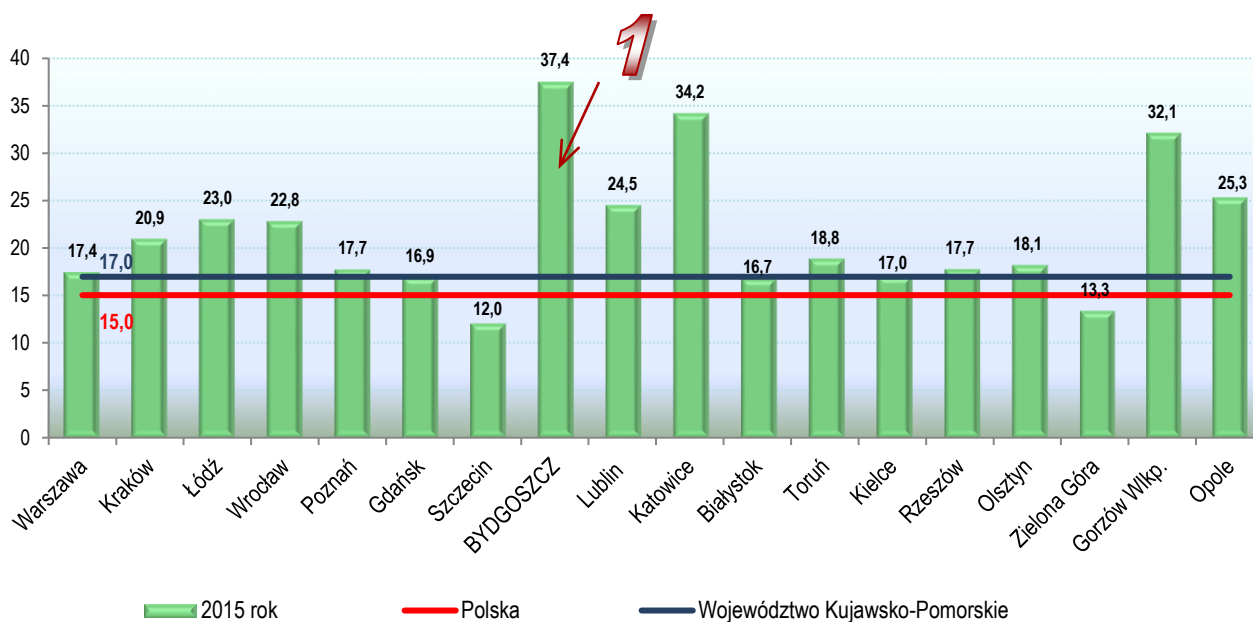

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Bydgoszcz na tle dużych miast w 2015 roku pod względem ilości zebranych w ciągu roku odpadów komunalnych na 1 mieszkańca zajęła 10. lokatę. Najmniejszą ilość odpadów zebrała Łódź (224,1 kg) i Opole (244,3 kg). Najwyższy wskaźnik osiągnął Wrocław (354,4 kg), Warszawa (343,4 kg) i Katowice (321,2 kg). Wszystkie duże miasta przekroczyły wskaźnik krajowy.

VIII.8. TERENY ZIELENI

Parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej na 1 mieszkańca [w m²]

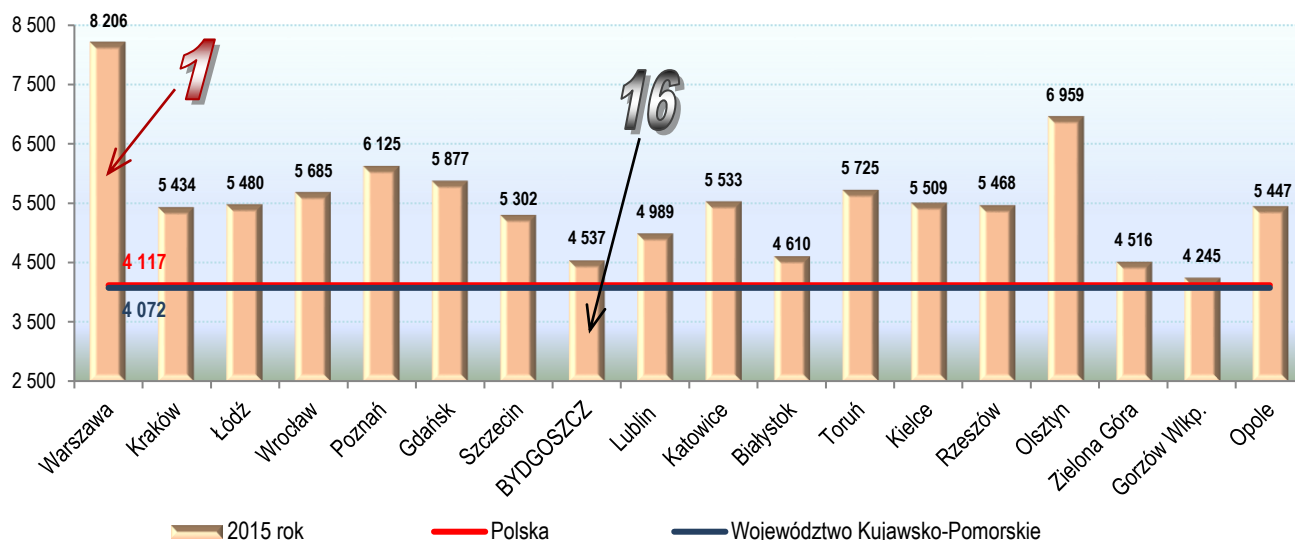

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Bydgoszcz miastem zieleni. Tak można określić nasze miasto, bowiem pod względem udziału parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej zajmuje ono pierwsze miejsce na tle innych miast wojewódzkich (37,4 m² na 1 mieszkańca), przewyższając znacząco wartość wskaźnika dla województwa kujawsko-pomorskiego. Zaskakująco wysoko, na drugiej pozycji, znalazły się tu Katowice (34,2 m²). Najmniejszy udział terenów zielonych, przypadających na 1 mieszkańca, odnotowano w Szczecinie (12,0 m²). Średni udział wymienionych terenów zielonych przypadający na 1 mieszkańca w Polsce wyniósł 15,0 m², a poniżej tej średniej znalazła się obok Szczecina – Zielona Góra.

VIII.9. BUDŻET MIASTA

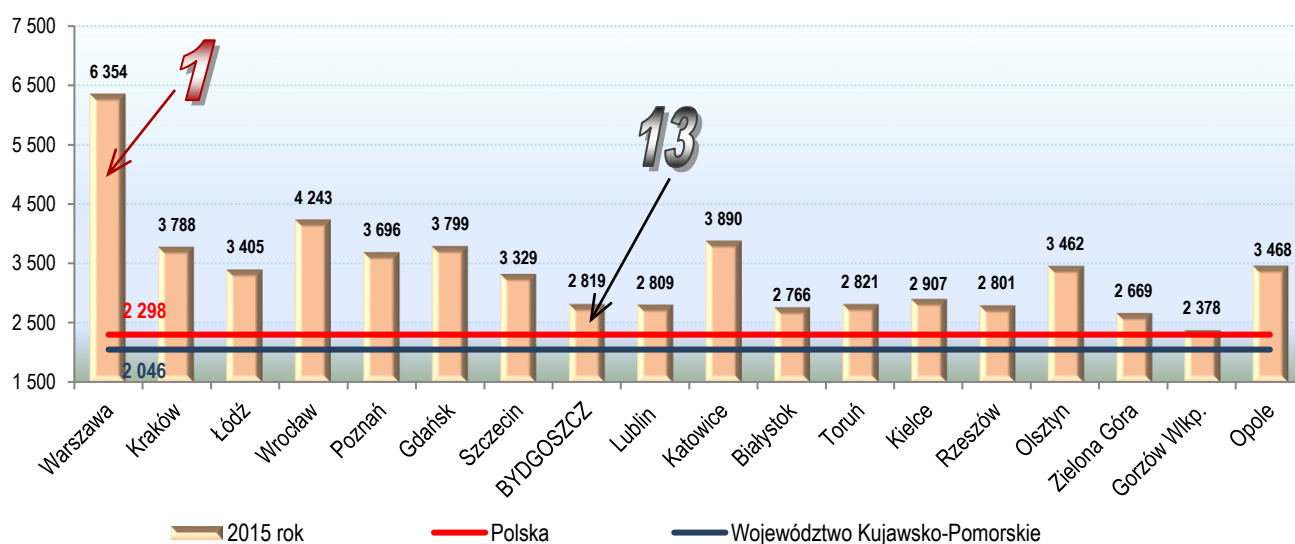
Dochody budżetu na 1 mieszkańca [w zł]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Dochody budżetu miasta Bydgoszczy w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosły 4.537 złotych (prawie najniższy poziom dochodów wśród miast wojewódzkich). Kwota ta była wyższa zarówno od wartości osiągniętej w kraju (4.117 zł) i w województwie (4.072 zł). Najwyższy dochód budżetu miasta na 1 mieszkańca w 2015 r. osiągnęła Warszawa (8.206 zł) i Olsztyn. Wysokimi dochodami mogły pochwalić się także Kielce, Rzeszów i Opole, a niższymi tylko Gorzów Wlkp. i Zielona Góra.

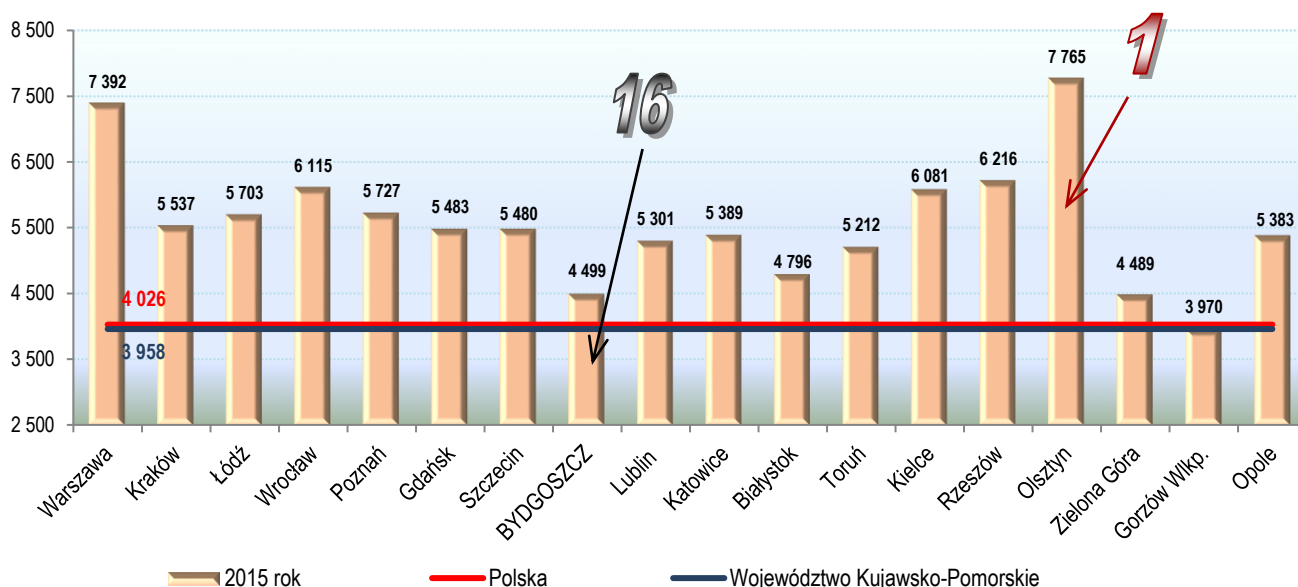
Dochody własne gminy na 1 mieszkańca [w zł]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Dochody własne gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosły 2.819 złotych plasując miasto na trzynastej pozycji w zestawieniu. Kwota ta była zbliżona do wartości osiągniętej przez Toruń.

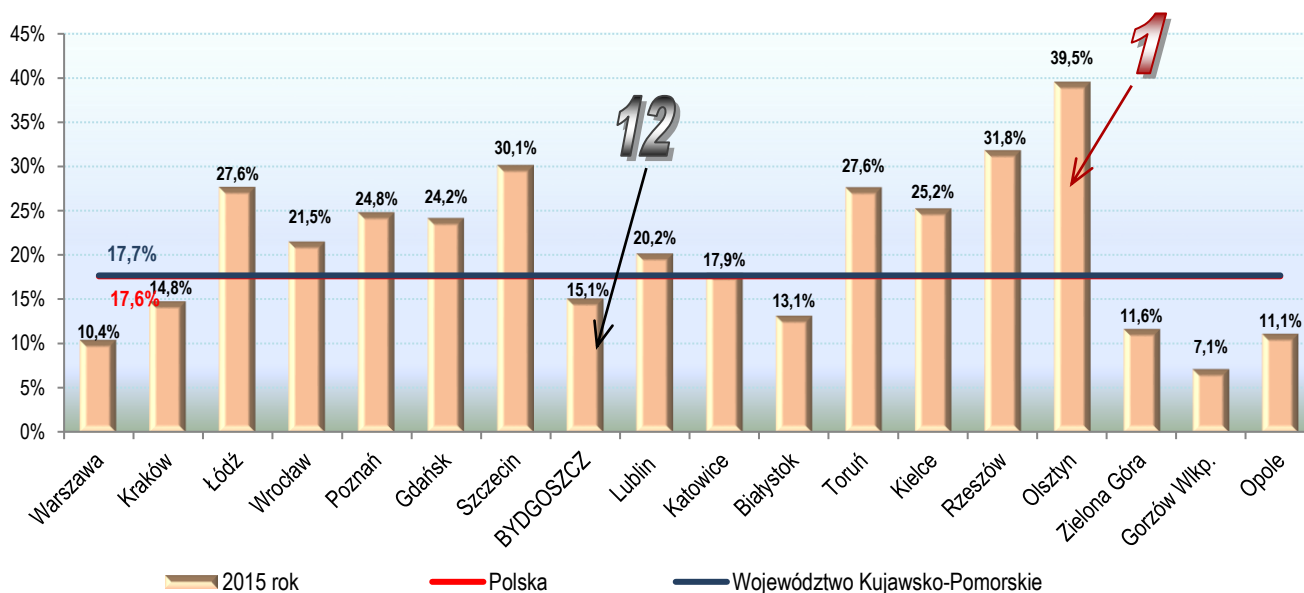
Wydatki budżetu na 1 mieszkańca [w zł]

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pod względem wydatków budżetowych na 1 mieszkańca Bydgoszcz uplasowała się na 16. miejscu (4.499 zł). Również w tym przypadku wydatki budżetowe w Bydgoszczy przekroczyły poziom wydatków dla kraju (4.026 zł) i województwa kujawsko-pomorskiego (3.958 zł). Najwyższy poziom wydatków zanotowano w Olsztynie, gdzie na jednego mieszkańca przypada kwota 7.765 zł. Najniższy – w Gorzowie Wlkp. (3.970 zł).

Udział wydatków majątkowych w wydatkach [w %]

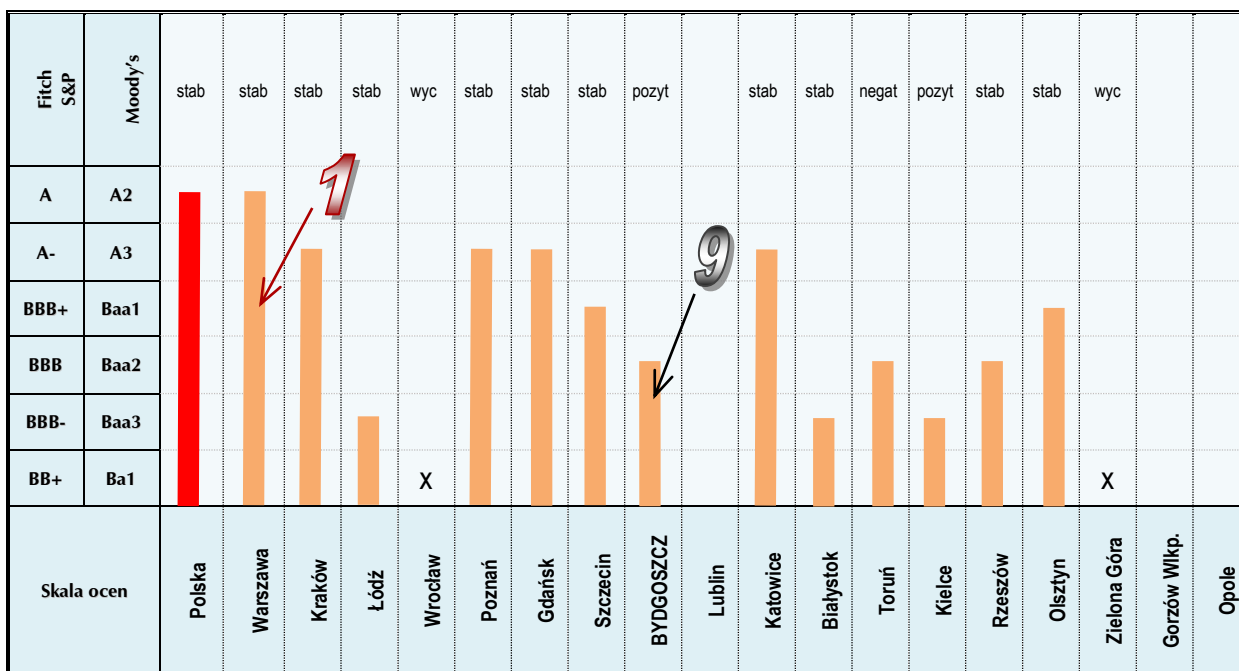

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wskaźnikiem świadczącym o rozwoju miasta jest poziom udziału wydatków majątkowych w całkowitych wydatkach, gdyż w dużej mierze świadczy to o nakładach inwestycyjnych. Bydgoszcz z wynikiem 15,1% znalazła się na 12. miejscu. Wartość ta była niższa od wartości udziałów w województwie (17,7%) i w kraju (17,6%). Największy udział wydatków majątkowych w budżecie osiągnął w 2015 r. Olsztyn (39,5%), Rzeszów (31,8%) i Szczecin (30,1%).

VIII.10. RATING MIASTA

Międzynarodowe oceny wiarygodności finansowej (stan na XII 2015)

Skala ocen ratingowych

Fitch S&P	Moody's	Znaczenie oceny ratingu międzynarodowego
AAA	Aaa	najwyższa jakość kredytowa – wyjątkowo wysoka zdolność do terminowej spłaty zobowiązań finansowych
AA+	Aa1	bardzo wysoka jakość kredytowa – bardzo wysoka zdolność do terminowej spłaty zobowiązań finansowych, mało podatna na przewidywane zdarzenia
AA	Aa2	
AA-	Aa3	
A+	A1	wysoka jakość kredytowa – wysoka zdolność do terminowej spłaty zobowiązań finansowych, bardziej podatna na zmiany okoliczności lub warunków gospodarczych
A	A2	
A-	A3	
BBB+	Baa1	dobra jakość kredytowa – odpowiednia zdolność do terminowego regulowania zobowiązań finansowych, z większym prawdopodobieństwem podatności na niekorzystne zmiany okoliczności lub warunki gospodarcze (najniższa kategoria inwestycyjna)
BBB	Baa2	
BBB-	Baa3	
BB+	Ba1	ocena spekulacyjna – istnieje możliwość wzrostu ryzyka kredytowego, szczególnie w wyniku niekorzystnych zmian w gospodarce
BB	Ba2	
BB-	Ba3	
CCC	Caa	wysokie ryzyko niewypłacalności – zdolność uzależniona wyłącznie od korzystnych i trwałych zmian w gospodarce lub otoczeniu
CC	Ca	wysokie ryzyko niewypłacalności – niewypłacalność w jakiejś formie wydaje się prawdopodobna
C	C	wysokie ryzyko niewypłacalności – niewypłacalność może nastąpić w każdej chwili
D	D	niewypłacalność – wątpliwe szanse na spłatę zobowiązań
Skala ocen		Znaki: „+” i „-” dodane są do poszczególnych ocen w celu zliczowania w ramach jednej kategorii Prognozy: „pozytywna”, „stabilna”, „negatywna” – wskazują w jakim kierunku może ulec zmianie ocena ratingowa w perspektywie od roku do dwóch lat Skryty: „L obs” – lista obserwacyjna; „wyc” – rating wycofany

Jak pokazuje powyższa tabela, uzyskaną ocenę wiarygodności kredytowej naszego miasta można uznać za bezpieczną. Pozwala to Bydgoszczy zaciągać długookresowe zobowiązania finansowe (kredyty, obligacje miejskie). Korzystny rating jest również czytelnym sygnałem dla potencjalnych inwestorów mówiącym o tym, że miasto jest wiarygodne finansowo. Wyższe wskaźniki ratingowe posiadają od Bydgoszczy głównie miasta większe (z wyjątkiem Katowic i Olsztyna).

VIII.11. IDEA SMART CITY

Smart City (miasto inteligentne) jest to koncepcja zarządzania miastem w oparciu o zasady konkurencyjności, zastosowanie wysokich technologii, ochrony zasobów naturalnych, mądrego wykorzystywania kapitału społecznego i partycypację społeczną, która stanowi odpowiedź na nasilające się procesy urbanizacyjne.

Idea smart city pojawiła się na początku XXI wieku w efekcie rozwijania myśli zrównoważonego rozwoju wspartego nowoczesnymi technologiami, zwłaszcza w telekomunikacji i transporcie. Model inteligentnego miasta spopularyzowany został przez austriackich naukowców z Vienna University of Technology. Według tej teorii inteligentne miasta w celu poprawy jakości życia w mieście i prowadzenia zrównoważonego rozwoju będą efektywniej wykorzystywać posiadane zasoby poprzez skupienie na wyodrębnionych sześciu obszarach o kluczowym znaczeniu dla dobrze funkcjonującego miasta. Do wyszczególnionych obszarów należą:

- inteligentna gospodarka (smart economy) – konkurencyjność,
- inteligentna mobilność (smart mobility) – transport i ICT,
- inteligentne środowisko (smart environment) – zasoby naturalne,
- inteligentni ludzie (smart people) – kapitał społeczny i ludzki,
- inteligentne warunki życia (smart living) – jakość życia,
- inteligentne sprawowanie władzy (smart governance) – partycypacja².

Wskazane powyżej kluczowe obszary wraz z przypisanymi do nich wybranymi dziedzinami życia miasta i jego mieszkańców (w liczbie 27) tworzą model rozwoju miast wystandaryzowany poprzez przypisanie do poszczególnych dziedzin mierników (90 wskaźników). W 2015 roku udostępniona została wersja 4.0 modelu Smart City dla miast od 300 tys. do 1 miliona mieszkańców.

Charakterystycznym elementem dla wiedeńskiego modelu Smart City jest mobilność stanowiąca wymiar, który określa dostępność komunikacyjną, infrastrukturę teleinformatyczną, innowacje oraz bezpieczne systemy transportowe.³

Miasto Bydgoszcz przywiązuje dużą wagę do wpisania się w ideę Smart City, celem poprawy jakości życia mieszkańców i środowiska. W związku z tym 21 października 2015 roku powołano Zespół ds. miasta inteligentnego, którego prace mają przyczynić się do dalszego rozwoju miasta w ujęciu Smart City. Podejmowane przez Miasto Bydgoszcz działania przybliżają miasto do europejskich miast wiodących w wykorzystaniu nowoczesnych technologii i pretendujących do Smart City. Wśród działań tych należy wymienić:

- Inteligentne Systemy Transportowe – stanowiące szeroki zbiór różnych technologii (telekomunikacyjnych, informatycznych, automatycznych i pomiarowych) oraz technik zarządzania stosowanych w transporcie w celu zwiększania bezpieczeństwa uczestników ruchu a także efektywności systemu transportowego efektem czego jest ochrona zasobów środowiska naturalnego;
- modernizację oświetlenia ulicznego – uzyskane efekty obejmują oszczędność energii elektrycznej oraz środków finansowych a także ułatwienie utrzymania systemu oświetlenia w mieście;
- budowę miejskiej sieci teleinformatycznej.

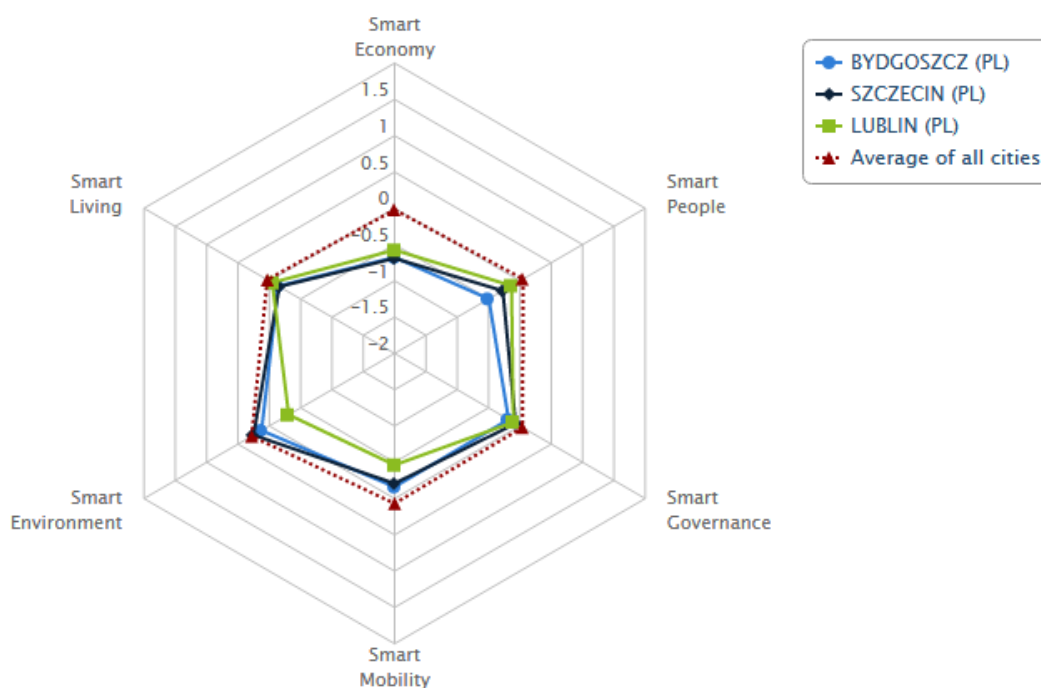
Opracowany model Smart City daje także możliwość dokonywania porównań pomiędzy miastami. Na poniższych wykresach radarowych, które wygenerowano ze strony www.smart-cities.eu, zaprezentowano poziom wdrożenia idei Smart City w Bydgoszczy na tle wybranych miast (od 300 tys. do 1 miliona mieszkańców) w kontekście kluczowych obszarów modelu.

² M. Jankowska, *Smart city jako koncepcja zrównoważonego rozwoju*, „Studia i prace studialne Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego 2015, nr 42, t. 2, str.174-175.

³ Tamże, str. 175.

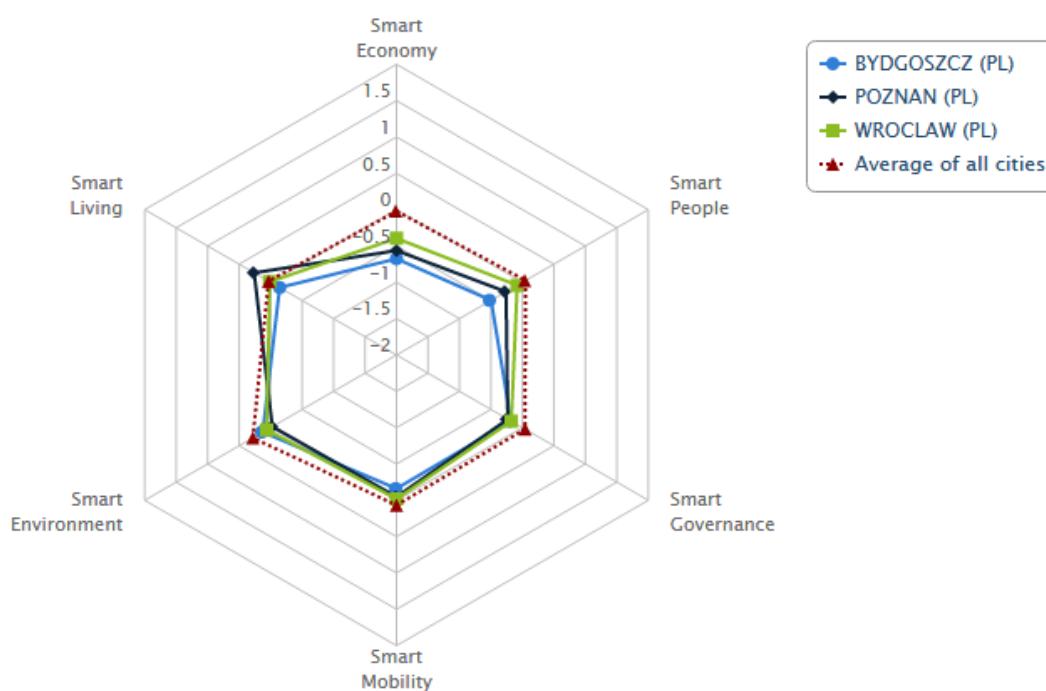
Bydgoszcz na tle polskich miast wojewódzkich o najbardziej zbliżonej liczbie mieszkańców:

City profiles: BYDGOSZCZ (PL), SZCZECIN (PL), LUBLIN (PL)

Bydgoszcz na tle wybranych polskich miast wiodących w Rankingu Miast Przyjaznych dla Biznesu:

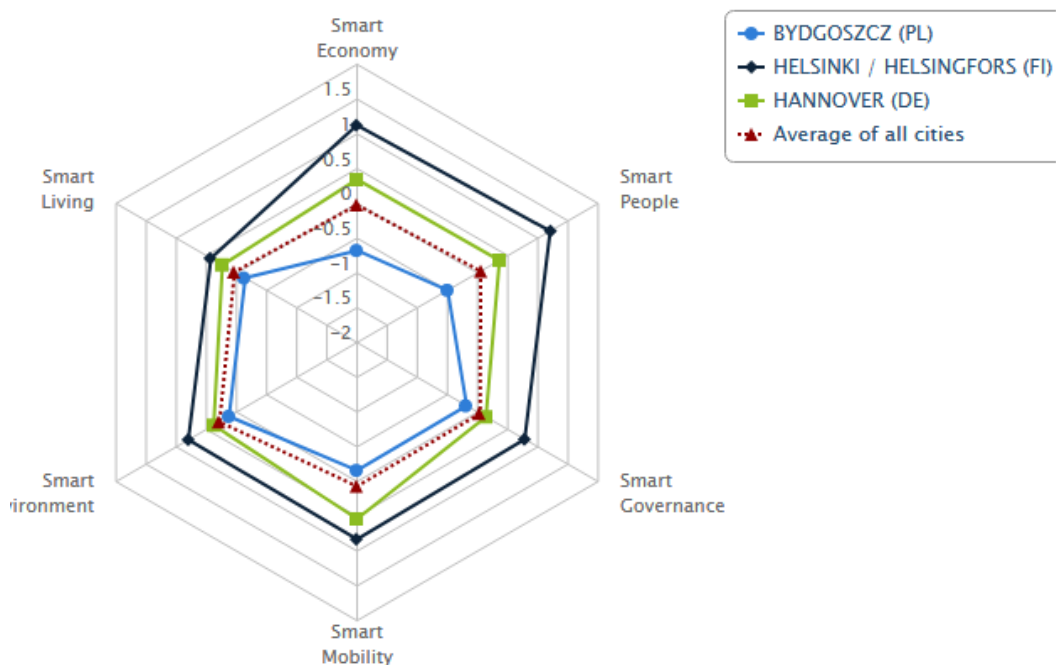
City profiles: BYDGOSZCZ (PL), POZNAN (PL), WROCLAW (PL)

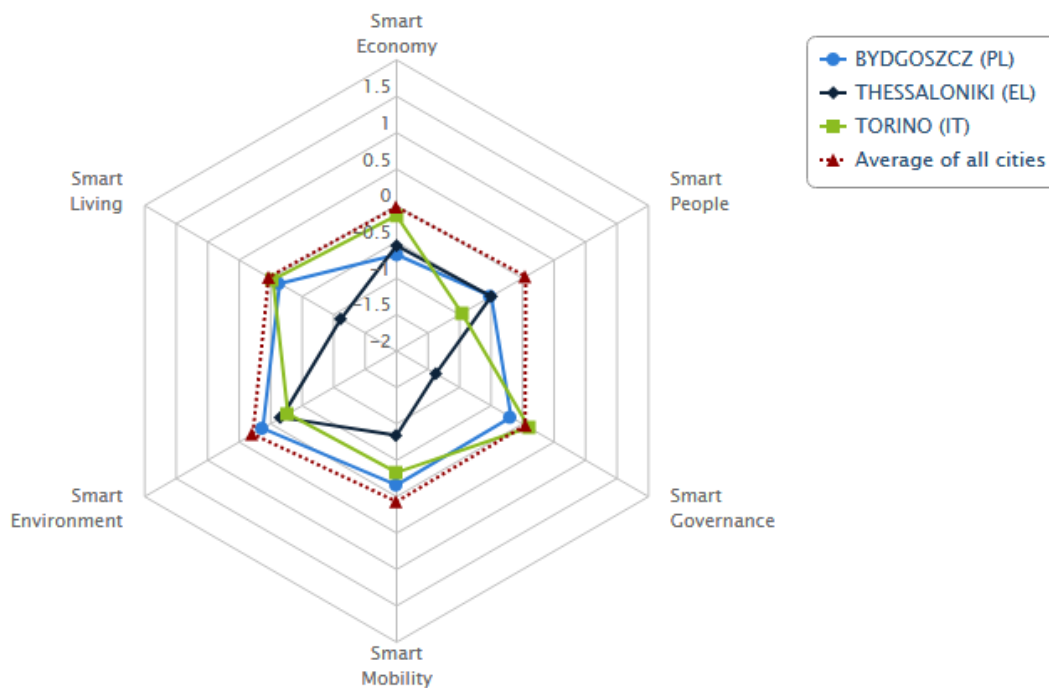

Bydgoszcz na tle wybranych miast europejskich:

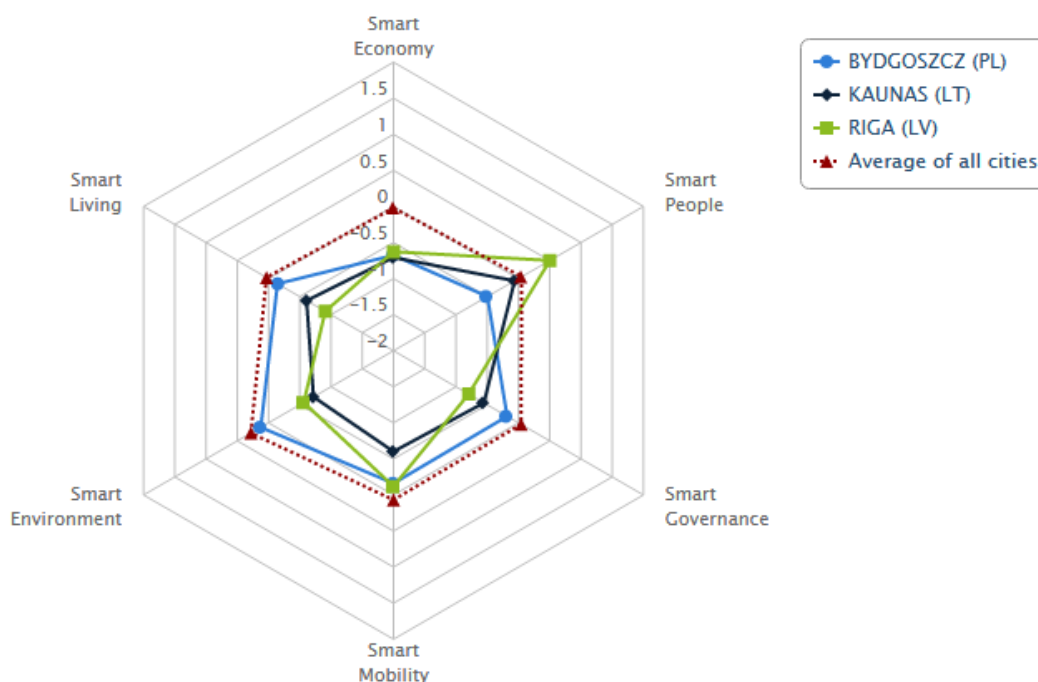
City profiles: BYDGOSZCZ (PL), HELSINKI / HELSINGFORS (FI), HANNOVER (DE)

City profiles: BYDGOSZCZ (PL), THESSALONIKI (EL), TORINO (IT)

City profiles: BYDGOSZCZ (PL), KAUNAS (LT), RIGA (LV)

Spośród polskich miast ujętych w modelu dla miast od 300 tys. do 1 miliona mieszkańców istnieje możliwość wygenerowania wykresów dla następujących jednostek terytorialnych: Gdańsk, Katowice, Kraków, Łódź, Lublin, Poznań, Szczecin oraz Wrocław. Analizując sytuację Bydgoszczy na tle wyżej wymienionych ośrodków można zauważyć, że rozpiętość wartości dla poszczególnych obszarów funkcjonowania miasta jest zdecydowanie mniejsza niż w porównaniu do miast Europy Zachodniej, a w przypadku niektórych z nich wartości te pozostają na zbliżonym poziomie bądź nawet wyprzedzają wybrane miasta jak na przykład w sferze inteligentne środowisko (smart environment).

Znaczne rozpiętości wartości dla omawianych obszarów istnieją pomiędzy Bydgoszczą a większymi od niej ośrodkami z zachodniej i północnej części Europy. Bydgoszcz korzystnie jednak wypada w zestawieniu z wybranymi miastami Europy południowej i wschodniej, zarówno o porównywalnej jak i większej liczbie mieszkańców.

Współpraca i promocja miasta

IX. WSPÓŁPRACA I PROMOCJA MIASTA

IX.1. WSPÓŁPRACA KRAJOWA I MIĘDZYNARODOWA

Współpraca krajowa

Bydgoszcz jest aktywnym ośrodkiem w zakresie współpracy regionalnej, krajowej i międzynarodowej. Efektem udziału Miasta w licznych organizacjach i stowarzyszeniach o zasięgu krajowym jest wspieranie rozwoju samorządności terytorialnej, działań na rzecz rozwoju społecznego i gospodarczego miast, a także upowszechnianie wspólnych tradycji historycznych, kulturalnych oraz gospodarczych. Przez swą działalność w organizacjach o zasięgu regionalnym Miasto przyczynia się natomiast do upowszechniania wizerunku Bydgoszczy jak i okolicznych obszarów, jako regionu atrakcyjnego pod względem turystycznym, kulturalnym, sportowym, rekreacyjnym i inwestycyjnym. Rezultaty te osiągane są przez utrzymywanie ożywionych kontaktów z partnerami, które wyszczególniono poniżej.

W 2015 roku Bydgoszcz była członkiem wielu organizacji stowarzyszających jednostki samorządu terytorialnego. Najważniejsze z nich to:

- Unia Metropolii Polskich (UMP), Związek Miast Polskich (ZMP), Stowarzyszenie Miast Króla Kazimierza Wielkiego, Stowarzyszenie Gmin Polska Sieć „Energie Cites”.

Należy podkreślić zwłaszcza dobrze funkcjonującą współpracę Bydgoszczy w ramach UMP, stowarzyszenia integrującego największe polskie miasta, przede wszystkim w działaniach na rzecz rozwoju dużych miast i spraw związanych z funkcjonowaniem samorządów miejskich. Współpraca ta prowadzi do budowy układu sieciowego polskich metropolii.

Miasto brało aktywny udział również w działaniach innych stowarzyszeń:

- Kujawsko-Pomorskie Samorządowe Stowarzyszenie „Europa Kujaw i Pomorza”, Bydgoska Lokalna Organizacja Turystyczna, Kujawsko-Pomorska Organizacja Turystyczna, Stowarzyszenie Księgowych, Rada Programowa Stowarzyszenia Szlak Króla Stefana Batorego.

Współpraca między samorządami miast województwa kujawsko-pomorskiego odbywała się między innymi w ramach Konwentu Prezydentów Miast Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Istotne znaczenie ma również podpisane w 2014 roku porozumienie w sprawie realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego. Sygnatariuszami porozumienia było 25 miast, powiatów i gmin województwa kujawsko-pomorskiego.

Współpraca międzynarodowa

Bydgoszcz przez prowadzenie świadomej i aktywnej współpracy z zagranicznymi miastami i instytucjami jest miastem otwartym na kontakty z partnerami i interesariuszami. Ponadto mieszkańcy miasta prowadzą działalność w licznych organizacjach i stowarzyszeniach popularyzujących kulturę innych krajów. Efektem tego jest wymiana doświadczeń, ożywienie gospodarcze i rozwijanie kontaktów w zakresie różnych dziedzin życia społecznego, a także wzbogacanie wiedzy i sposobu postrzegania współczesnego świata, które dokonywało się przez opisane poniżej działania.

W zakresie współpracy międzynarodowej Bydgoszcz jest m.in. członkiem Stowarzyszenia Eurocities, organizacji zrzeszającej 130 dużych miast europejskich z 35 krajów, której misją jest reprezentowanie interesów miast wobec instytucji i agend UE, a zwłaszcza wywieranie wpływu na kształt europejskiej polityki miejskiej oraz Stowarzyszenia Agencji Demokracji Lokalnej ALDA, organizacji zrzeszającej ponad 180 jednostek władz lokalnych oraz organizacji pozarządowych krajów europejskich, której celami

są m.in. promowanie postaw obywatelskich, polityki równych szans, rozwoju lokalnej przedsiębiorczości oraz zrównoważony rozwój ekonomiczny.

We wrześniu 2015 r. w Bydgoszczy rozpoczęła działalność Jednostka Integracji Sił Sojuszu Północnoatlantyckiego (NFIU). Jest jedną z sześciu – w tym jedyną ulokowaną w Polsce – tego typu jednostek, będących elementem tzw. "szpicy" NATO. Dzięki funkcjonowaniu NFIU usprawniona zostanie koordynacja w zakresie planowania oraz ćwiczeń pomiędzy polską armią, a wojskami sojuszniczymi przebywającymi w naszym kraju. Należy dodać, że w Bydgoszczy zlokalizowane są wszystkie instytucje Sojuszu Północnoatlantyckiego, które znajdują się w Polsce: Centrum Szkolenia Sił Połączonych (JFTC), 3. Batalion Łączności oraz Centrum Ekspertyz Policji Wojskowej.

W dalszym ciągu dobrze rozwija się współpraca Bydgoszczy z miastami partnerskimi, która została zainicjowana w 1962 roku. Do grona miast partnerskich Bydgoszczy należą: Reggio Emilia (Włochy 1962), Kragujevac (Serbia 1971), Mannheim (Niemcy 1991), Hartford (stan Connecticut – USA 1996), Pawłodar (Kazachstan 1997), Perth (Szkocja 1998), Czerkasy (Ukraina 2000), Krzemieńczyk (Ukraina 2004), Patras (Grecja 2004), Ningbo (Chiny 2005), Wilhelmshaven (Niemcy 2006) oraz Pitesti (Rumunia 2007). Dzięki takiej współpracy nasze miasto zyskuje zarówno na wymianie gospodarczej, jak i kulturalnej.

Oprócz dwunastu umów partnerskich, Bydgoszcz nawiązała i utrzymuje kontakty z czterema miastami, które określamy mianem zaprzyjaźnionych: Arviką (Szwecja), Eindhoven (Holandia), Granadą (Hiszpania) i Tulużą (Francja).

Poniższy wykaz najważniejszych wydarzeń, które miały miejsce w 2015 roku, potwierdza rozwijane relacje z miastami partnerskimi:

- Ningbo (Chiny):
  - Wizyta delegacji z Ningbo w Bydgoszczy z okazji jubileuszu dziesięciolecia podpisania umowy partnerstwa. Tematem rozmów było m.in. określenie dalszej współpracy dotyczącej gospodarki, handlu, edukacji i kultury oraz zaproszenie władz Miasta Bydgoszczy do udziału w Targach Inwestycyjno-Handlowych oraz Ekonomicznym i Kulturalnym Tygodniu Wymiany 2015,
  - Spotkanie z przedstawicielami biznesu z miasta Ningbo,
  - Udział delegacji z Bydgoszczy w międzynarodowych Targach China CEEC Investment and Trade EXPO 2015. W ramach wizyty podpisany został list intencyjny dotyczący współpracy obu miast i podejmowania działań, aby wspólnie stać się uczestnikami dynamicznie rozwijającego się obecnie korytarza transportowego pomiędzy Chinami a Europą, nazywanego Nowym Jedwabnym Szlakiem.
- Kragujevac (Serbia):
  - Udział Zespołu Muzyki Dawnej „Collegium Vocale” na Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Kameralnej „Convivium Musicum” w Kragujevcu,
  - Udział delegacji z Bydgoszczy w uroczystych obchodach Miesiąca Pamięci w Kragujevcu.
- Perth (Szkocja) – wizyta w Bydgoszczy delegacji towarzystwa „Friends of Bydgoszcz”; rozmowy dotyczyły m.in. dalszej współpracy, wymiany doświadczeń oraz rozwoju kontaktów związanych z gospodarką i ekonomią.
- Krzemieńczyk (Ukraina) – wizyta studyjna w Bydgoszczy delegacji lekarzy i pracowników sektora medycznego z Krzemieńczyka. W związku z planami uruchomienia hospicjum w siedzibie Szpitala Miejskiego nr 2 w Krzemieńczyku, goście zainteresowani byli funkcjonowaniem bydgoskiego hospicjum. Odbyli praktyczne i teoretyczne zajęcia w Domu Sue Ryder w Bydgoszczy oraz odwiedzili Wielospecjalistyczny Szpital Miejski im. dr. Emila Warmińskiego.
- Czerkasy (Ukraina):
  - Realizacja projektu „Miasta w transferze polskiego doświadczenia decentralizacji na Ukrainę” realizowanego przez Związek Miast Polskich, wspólnie ze Związkiem Miast Ukrainy, we współpracy ze Związkiem Powiatów Polskich oraz Śląskim Związkiem Gmin i Powiatów,

- Realizacja projektu dwujęzycznego polsko-ukraińskiego przedstawienia teatralnego „Dom na granicy” na podstawie sztuki S. Mrożka.
- Mannheim (Niemcy):
  - Polski festyn letni zorganizowany przez Niemiecko-Polskie Stowarzyszenie w Mannheim w ogrodzie Muzeum Sztuki w Ludwigshafen,
  - Wizyta bydgoskiej delegacji na festiwalu filmów krótkometrażowych BermudaShorts Festival, na którym Mateusz Buława („Gdy przyjdzie mi ten świat porzucić”) oraz Jarosław Piskozub („Azyl”) z Bydgoskiej Kroniki Filmowej zaprezentowali swoje prace.
- Pawłodar (Kazachstan) – wsparcie obchodów 20-lecia związku Polaków w Kazachstanie.
- Hartford (USA) – Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Bydgoska” zrealizował projekt pn. „Connecticut Connect: Bliżej tradycji, bliżej Bydgoszczy”, który miał na celu ożywienie kontaktów z Hartford, a także rozwój współpracy ze środowiskiem polonijnym w Stanach Zjednoczonych.
- Wilhelmshaven (Niemcy) – współpraca nad organizacją obchodów jubileuszu partnerstwa miast.

Należy też podkreślić, że w ramach działań związanych ze współpracą międzynarodową aktywność Miasta wybiega poza kontakty z miastami partnerskimi. Wśród tego typu działań podejmowanych w analizowanym okresie należy wymienić:

- liczne spotkania Prezydenta Bydgoszczy z ambasadorami, w tym. m.in.: Argentyny, Belgii, Estonii, Holandii, Indonezji, Irlandii, Meksyku, Republiki Demokratycznej Konga, Szwajcarii, Szwecji i Watykanu,
- udział bydgoskich uczelni oraz szkół w projektach partnerskich w ramach programów Erasmus i Comenius,
- udział przedstawiciela Urzędu Miasta w Konferencji Interreg Central Europe Info Day for Croatia w Zagrzebiu zorganizowanej przez Ministerstwo Gospodarki Chorwacji w związku z zaakceptowaniem przez KE Programu Współpracy Międzynarodowej Europa Środkowa 2014-2020,
- spotkania z przedstawicielami ukraińskich samorządów, szkół, uczelni oraz przedsiębiorstw,
- obchody Europejskiego Tygodnia Demokracji Lokalnej,
- udział przedstawicieli Urzędu Miasta w Open Days w Brukseli.

W Bydgoszczy istnieje również 10 stowarzyszeń popularyzujących kulturę innych krajów: Towarzystwo Polsko-Austriackie, Towarzystwo Polsko-Włoskie, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Francuskiej, Klub Miłośników Australii i Oceanii, Towarzystwo Polsko-Koreańskie, Pomorskie Towarzystwo Polsko-Nigeryjskie, Pomorsko-Kujawskie Towarzystwo Polsko-Norweskie, Towarzystwo Polsko-Niemieckie, Towarzystwo Przyjaciół Miasta Perth (Szkocja) oraz Bydgoskie Towarzystwo Przyjaciół Węgier (2013). Działania tych stowarzyszeń są często wspierane przez Miasto. Ponadto w Bydgoszczy działają Konsulaty Honorowe: Republiki Federalnej Niemiec, Królestwa Belgii, Republiki Czeskiej, Republiki Chorwacji, Węgier oraz Austrii.

IX.3. PROMOCJA MIASTA

Od marca 2014 roku działaniami Miasta związanymi z promocją i współpracą międzynarodową kieruje Biuro Promocji Miasta i Współpracy z Zagranicą. W ramach realizowanych zadań Biuro przyczynia się do kreowania i utrwalania wizerunku Miasta Bydgoszczy w oczach jego mieszkańców, partnerów i interesariuszy, na co składa się szeroki zakres działań opisanych poniżej.

W 2015 roku Biuro współpracowało m.in. z Bydgoskim Centrum Informacji i Bydgoską Lokalną Organizacją Turystyczną „ByLOT” przy organizacji targów, wystaw i konferencji. Celem tej współpracy było wzmocnienie rangi organizowanych przedsięwzięć oraz wzrost ich liczby w kolejnych latach.

Biuro Promocji Miasta i Współpracy z Zagranicą przy współpracy z Bydgoską Agencją Rozwoju Regionalnego przeprowadziło m.in. szereg kampanii promocyjnych skierowanych do potencjalnych inwestorów, przede wszystkim z miast partnerskich i zaprzyjaźnionych.

Z kolei BCI, aby zachęcić potencjalnych turystów, podejmowało działania poszerzające ofertę pobytową dla osób odwiedzających Bydgoszcz. Obejmowały one m.in.: współpracę z firmami organizującymi pakiety pobytowe dla gości konferencyjnych oraz tworzenie własnych ofert turystycznych, opracowywanie tras zwiedzania, kwestów, informacji o wydarzeniach w Bydgoszczy i folderów dedykowanych dla turystów biznesowych. Elementem prac, który miał na celu rozpowszechnienie informacji o potencjale turystycznym miasta, było utworzenie strony internetowej „Bydgoszcz w pakiecie”.

Inne działania obejmowały lobbing dla lokalizacji w Bydgoszczy siedziby Zarządu Dorzecza Dolnej Wisły, wsparcie działań dla obywatelskiego projektu ustawy o utworzeniu w Bydgoszczy Uniwersytetu Medycznego, czy działania lobbingowe dotyczące budowy dróg ekspresowych S5 i S10.

Promocja Bydgoszczy w 2015 roku miała charakter wieloaspektowy i była prowadzona w różnych sferach życia Miasta, co zostało wyszczególnione poniżej.

- Promocja miasta w ramach **sportu** – działania promocyjne realizowane były podczas imprez sportowych organizowanych w Bydgoszczy, do których należały m.in.: XV Europejski Festiwal Lekkoatletyczny Bydgoszcz Cup 2015, międzynarodowe regaty wioślarskie – „XXIV Wielka Wioślarska o Puchar Brdy”, XIV Międzynarodowy Turniej Oldbojów w Piłce Nożnej im. Andrzeja Brończyka, Puchar Polski w koszykówce kobiet, Międzynarodowy Turniej w Koszykówce Mężczyzn Bydgoszcz „Basket Cup 2015”, Półmaraton Bydgoski a także szereg innych zawodów, w tym szczególnie podkreślających powiązania Bydgoszczy z tradycjami wodniackimi (splywy, regaty, rejsy statkami itp.). W 2015 roku przeprowadzono też skuteczne procesy aplikacyjne związane z przyznaniem Bydgoszczy organizacji kilku imprez sportowych o randze mistrzostw Europy bądź świata w piłce nożnej, w lekkiej atletyce, strzelectwie i karate.
- Promocja miasta w ramach **kultury** – promowanie miasta odbywało się przez organizację i wspieranie imprez tematycznych. Imprezą o ogromnym znaczeniu promocyjnym jest organizowany w Bydgoszczy od 2010 roku Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Camerimage przyciągający do miasta twórców filmowych o międzynarodowej renomie, czyniąc z Bydgoszczy jedną ze stolic światowego kina. Prestiż tego wydarzenia sprawia, iż organizacja Camerimage ugruntowuje pozycję Miasta jako doskonałego miejsca do organizacji dużych przedsięwzięć kulturalnych.
Innymi ważnymi, cyklicznymi wydarzeniami są m.in.: Bydgoski Festiwal Operowy, Festiwal Prapremier, Bydgoski Festiwal Muzyczny, Bydgoskie Impresje Muzyczne, Bydgoszcz Jazz Festival, Paderewski Piano Festival oraz Festiwal Filmów Animowanych „Animocje”.
Ważnym przedsięwzięciem łączącym popularyzację kultury i promocję Bydgoszczy, jako miasta silnie związanego z tradycjami rzeczными, jest projekt „Rzeka Muzyki”. W 2015 roku, podczas drugiej edycji imprezy odbyło się 9 koncertów, które przyciągnęły łącznie 20-tysięczną publiczność. Cykl bydgoskich koncertów na wodzie zajął drugie miejsce w konkursie „Najlepsze Wydarzenie Lata 2015” organizowanym przez portal Brief For Poland. Na Wyspie Młyńskiej, w sercu Bydgoskiego Węzła Wodnego, odbywały się liczne imprezy i festyny łączące zarówno o charakter kulturalny jak i sportowy, m.in.: wyścig „Smoki na Brdzie”, VI Bydgoskie Dywany Kwiatowe, II Triathlon Kajakowy, Ogólnopolskie Święto Wolnych Książek, Festiwal Perkusistów „Drums Fuzje” oraz Impresje Muzyczne.

- Promocja poprzez **konferencje i targi** – działania promocyjne obejmowały udział w licznych imprezach wystawienniczych a także konferencjach i targach branżowych w tym m.in. stoisko promocyjne Bydgoszczy na targach Air Fair, uczestnictwo w targach zagranicznych (IMEX, Frankfurt n/Menem – targi turystyki biznesowej oraz ITB w Berlinie oraz Air Fair, MIPIIM, Expo Real, Aspire, ABSL, SSE Week) i krajowych (Na Styku Kultur w Łodzi; Inauguracja Sezonu Turystycznego w Toruniu oraz Tour Salon w Poznaniu).

Na targach krajowych Miasto Bydgoszcz prezentuje się na stoisku regionalnym, organizowanym przez Kujawsko-Pomorską Organizację Turystyczną, natomiast podczas targów międzynarodowych stoisko jest częścią stoiska narodowego Polski, organizowanego przez Polską Organizację Turystyczną.

Istotne znaczenie dla promocji Bydgoszczy w sferze targowo-wystawienniczej miało wybudowane i uruchomione w 2015 roku Bydgoskiego Centrum Targowo-Wystawienniczego, będącego nową przestrzenią dla usług biznesowych firm związanych z Bydgoskim Parkiem Przemysłowo-Technologicznym. BCTW posiada powierzchnię użytkową 16 tys. m² oraz kubaturę 200 tys. m³. Hala wystawiennicza to niemal 11 tys. m² powierzchni targowej. Do dyspozycji gości jest też sala konferencyjna. Na terenie BCTW zorganizowano m.in.: Targi Myśliwskie, Rodzinny Dzień Otwarty oraz Targi Bezpieczeństwa Ochrony Zdrowia i Mienia.

- Promocja **gospodarcza** - odbywała się poprzez liczne działania realizowane przez Bydgoską Agencję Rozwoju Regionalnego Sp. z o.o., w tym: organizowanie przedsięwzięć w ramach inicjatyw klastrowych, przygotowanie i promocję terenów inwestycyjnych oraz organizowanie konferencji i spotkań biznesowych, a także udział w projektach: „Promocja gospodarki Województwa Kujawsko-Pomorskiego poprzez zagraniczne misje gospodarcze oraz udział jako wystawca poza granicami kraju o charakterze międzynarodowym” oraz „Invest in BiT City. Promocja potencjału inwestycyjnego konurbacji bydgosko-toruńskiej”.
- Promocja przez inne działania – wsparcie finansowe oraz organizacja wybranych imprez, do których w 2015 roku należały m.in.: Ster na Bydgoszcz (trzydniowa impreza wodniacka), II Mistrzostwa Świata „przechodzących przez rzekę”, a także ustanowienie Roku Mariana Rejewskiego, uruchomienie w 2014 roku Szlaku Wody, Przemysłu i Rzemiosła TeH₂O, współpraca z TVP Bydgoszcz, której efektem było stworzenie programu telewizyjnego „Telewizyjne Centrum Kultury” promującego lokalnych twórców i bydgoskie przedsięwzięcia kulturalne (w ramach audycji propagowano indywidualne samorządowe inicjatywy podejmowane przez mieszkańców Bydgoszczy). Ponadto Bydgoszcz była promowana poprzez międzynarodowe i krajowe połączenia lotnicze, spoty promocyjne w ogólnopolskich stacjach telewizyjnych (audycje Telewizyjnego Centrum Kultury, promocja w TVN24 i TVN Active) oraz poprzez upowszechnianie materiałów promocyjnych i wydawnictw o Bydgoszczy.

Działania mające na celu budowanie wizerunku miasta przez rozpowszechnianie informacji i wydawnictw promocyjnych o Bydgoszczy prowadzono z wykorzystaniem:

- Stron internetowych dotyczących Bydgoszczy:

www.bydgoszcz.pl/promocja/ – zakładka na stronie oficjalnej miasta dotycząca działalności promocyjnej, zapowiedzi imprez, relacji z odbytych już imprez i przedsięwzięć, informacji dotyczących materiałów promocyjnych wydawanych przez Wydział Promocji.

www.visitbydgoszcz.pl – strona Bydgoskiego Centrum Informacji zawiera podstawowe informacje o mieście potrzebne przybywającemu do Bydgoszczy turyście (w wersji polskiej i angielskiej). Bieżący kalendarz wydarzeń kulturalnych, sportowych i turystycznych. Informacje o dostępnych w siedzibie BCI materiałach promocyjnych (zarówno bezpłatnych, jak i przeznaczonych do sprzedaży). Strona ta zawiera następujące informacje:

- wykaz sal konferencyjnych,
- opis hoteli,

- wykaz konferencji i targów,
- opis atrakcji turystycznych Bydgoszczy oraz regionu,
- wykaz instytucji kulturalnych,
- opis Parku Przemysłowego.

Dodatkowo pracownicy Bydgoskiego Centrum Informacji udostępniają organizatorom zjazdów zdjęcia oraz teksty dotyczące Bydgoszczy, które są umieszczane na stronach internetowych promujących poszczególne imprezy.

www.ryanair.com.pl – zawarte są tam podstawowe informacje o mieście potrzebne przybywającemu do Bydgoszczy turyście. Ryanair obsługuje loty z bydgoskiego lotniska.

www.centralpoland.pl – zawiera opisy miast i miasteczek z naszego regionu wraz z przedstawieniem konkretnych ofert przyjazdowych.

www.travellingpolska.pl – tekst (w wersji polskiej i angielskiej) z ogólnymi informacjami o mieście oraz zaproszenie do odwiedzenia Bydgoszczy:

- rys historyczny dotyczący naszego miasta,
- opisy zabytków (39 obiektów),
- opisy instytucji kulturalnych,
- miejsca wypoczynku i rekreacji.

Opisy miejsc zostały opatrzone fotografiami.

http://www.odkryjnasze.pl/obiekty_turystyczne/miasto/Bydgoszcz – portal turystyczny, w którym informacje dotyczące Bydgoszczy zawarte są w trzech kategoriach wypoczynku: aktywny, kulturalny, historyczny.

- Portali społecznościowych: nk.pl, facebook.com (oficjalny profil miasta oraz oficjalny profil Bydgoskiego Centrum Informacji), Instagram, Twitter, Google+, You Tube.
- Kampanii promocyjnych adresowanych głównie do potencjalnych inwestorów:
  - Kampania promocyjna „Bydgoszcz otwarta na outsourcing”:
Kampania skierowana do przedstawicieli sektora nowoczesnych usług dla biznesu, sektora który jest jednym z najszybciej rozwijających się sektorów w Polsce. W ramach kampanii publikowane były reklamy i artykuły w prasie branżowej. W sierpniu 2015 r. BARR zorganizowała konferencję prasową z udziałem przedstawicieli PAIiZ, firmy Hays oraz największych pracodawców z tego sektora w mieście (Atos, SDL). W grudniu na zaproszenie BARR w Bydgoszczy odbyło się spotkanie przedstawicieli ABSL z firmami z regionu, które działają w obszarze nowoczesnych usług.
  - Kampania reklamowa „Bydgoszcz, miejsce Twoich inwestycji/Your Business destination”:
Kampania skierowana do potencjalnych inwestorów. Działania oparte były na publikacji reklam w prasie branżowej dystrybuowanych podczas targów inwestycyjnych w Europie (MIPIM, Expo Real).
  - Kampania promocyjna „Bydgoszcz nr 1 dla biznesu”:
Kampania realizowana przez BARR zdobyła 1. miejsce w niezależnym rankingu Banku Światowego „Doing Business in Poland 2015”; prowadzona była poprzez reklamy prasowe (np. Best 2 invest, Forbes, Puls Biznesu, Eurobuild) oraz poprzez artykuły sponsorowane/redakcyjne w takich tytułach jak: Dziennik Gazeta Prawna, Harvard Business Review, Puls Biznesu, Gazeta Wyborcza, Express Bydgoski, Outsourcing & More, Biznes Kujawsko-Pomorski.
  - Kampania promocyjna „Invest in BiT City”:
W 2015 r. BARR realizowała i reprezentowała Miasto w projekcie dofinansowywanym ze środków RPO WK-P 2007-2013 „Invest in BiT City. Promocja potencjału inwestycyjnego konurbacji bydgosko-toruńskiej”. Przeprowadzono szereg działań promocyjnych, w tym udział w wydarzeniach targowo-wystawienniczych, na których prezentowana była oferta inwestycyjna

Miasta Bydgoszczy. Dodatkowo, w ramach projektu zrealizowano 30-sekundowy spot reklamowy promujący sektor nowoczesnych usług w regionie, który emitowano w stacjach telewizyjnych o zasięgu ogólnopolskim (TVP, TVP Info, Polsat i Polsat News) w listopadzie i grudniu 2015 r.

- Kampania całoroczna „Bydgoszcz informuje”.
- Działania promocyjne w ramach projektu „Bydgoszcz szuka talentów” realizowane z AIP Bydgoszcz, konkurs „100 na biznes”.
- Działania promocyjne w ramach projektu „Bydgoszcz za ½ ceny”.
- Kampania reklamowa „Moda na Bydgoszcz”: utworzenie profilu na Facebooku, druk mapek, organizacja kampanii promocyjnej w Gdańsku i Poznaniu.
- Organizacja Forum Promo Festiwal: „BtB – Bydgoszcz to Business”.

Wizerunek miasta to jeden z ważniejszych komponentów marki miasta, stąd też niezwykle istotne jest podejmowanie takich działań promocyjnych, które kreując i zarządzając wizerunkiem wpiszą się w objęty kurs tworzenia korzystnej marki. Konieczne jest wdrożenie kompleksowej promocji walorów miasta poza granicami regionu.

X. ANEKS – KALENDARIUM HISTORYCZNE

Przedlokacyjny ośrodek miejski (do 1345 r.)

- VII-X w.** – istnienie grodu kultury łużyckiej, a następnie wczesnopiastowskiej (wzgórze Zamczysko)
1037-1237 – Bydgoszcz pogranicznym grodem obronnym (Kazimierz I zbudował bydgoski zespół grodowy)
1238 r. – 28 VI pierwsza wzmianka źródłowa o istnieniu kasztelanii (gród na wyspie rzecznej na Brdzie)
1252 r. – przeprawa przez Brdę wraz ze stacją celną (opłaty od towarów wiezionych na/z Pomorza)
1314-1327 – Bydgoszcz przejściowo grodem książęcym (ks. Przemysł Kujawski – bratanek Wł. Łokietka)
1331 r. – gród opanowany przez Krzyżaków (do 1337r.), którzy rok wcześniej zniszczyli osadę Wyszogród
1343 r. – 15 III pokój w Kaliszu – zwrócono Polsce Bydgoszcz i Ziemię Dobrzyńską (siedzibę starostwa)

Warownia Królestwa Polskiego (1346-1466)

- 1346 r.** – 19 IV w Brześciu Kujawskim król Kazimierz Wielki wystawił dokument lokacyjny (obszar 12 ha)
1358 r. – miasto stało się siedzibą nowopowstałego Starostwa Bydgoskiego; produkcja piwa i mąki
1392 r. – Bydgoszcz wróciła pod bezpośredni zarząd królewski (dzięki staraniom Władysława Jagiełły)
1396 r. – 20 I pierwsza wzmianka o zakonie karmelitów w Bydgoszczy (sprowadzeni przez królową Jadwigę)
1403 r. – Bydgoszcz własnymi statkami rozwinęła handel zbożem z Gdańskiem, Elblągiem i Krakowem
1409 r. – 29 VIII Krzyżacy podstępem zdobyli zamek bydgoski (odzyskany po oblężeniu 29 IX); rozejm (8 X)
1446 r. – powstanie cechu zdunów-garnarzy – pierwszego cechu rzemieślniczego w Bydgoszczy
1448 r. – na Przedmieściu Gdańskim patrycjat bydgoski ufundował szpital i drewniany kościół Św. Ducha
1457 r. – 27 III Jan Kościelecki starostą bydgoskim
1460 r. – zakończono budowę ceglanego kościoła farnego p.w. Św. Mikołaja; początek wznoszenia ratusza
1461 r. – pierwsi bydgoszczanie podejmują studia uniwersyteckie w Akademii Krakowskiej

Staropolskie miasto handlowe (1467-1656)

- 1480 r.** – zbudowano klasztor zakonu Bernardynów
1487 r. – 21 XII powstało Bractwo Szyprów (Sterników i Pomagierów), monopol handlu splawnego na Wiśle
1505 r. – zakończono wznoszenie ratusza (wg projektu gdańskiego architekta i muratora Jana)
1510, 1511, XI 1520 r. – 3-krotnie obraduje sejm walny z udziałem szlachty (miasto liczyło 3 tys. mieszk.)
1515 r. – zakon Bernardynów prowadzi browar i zajmuje się sprzedażą warzonego w nim piwa
1522 r. – otwarcie żupy solnej dla Kujaw i Pomorza ($\frac{1}{4}$ dochodów przeznaczono na utrzymanie wojska)
1523 r. – 27 III król Zygmunt I Stary zezwolił na budowę pierwszych wodociągów miejskich z rur dębowych
1529 r. – Kościeleccy ufundowali szpital i kościół p.w. Św. Stanisława (budowa trwała z przerwami 27 lat)
1532 r. – bernardyn Bartłomiej z Bydgoszczy stworzył najstarszy znany słownik łacińsko-polski
1545 r. – pożar klasztoru Bernardynów, król zezwolił na budowę nowego ceglanego kościoła i konwentu
1546 r. – król Zygmunt I Stary nakazał stawianie budynków wyłącznie murowanych
1576/1577 – zimą król Stefan Batory spędził 3 miesiące na bydgoskim zamku (I – pertraktacje z Gdańskiem)
1578-1579 – wyprodukowano 2,5 tys. beczek piwa bydgoskiego; zbudowano kościół p.w. Św. Stanisława
1594 r. – król Zygmunt III Waza zezwolił St. Cikowskiemu na otwarcie prywatnej mennicy na Wyspie Młyńskiej
1604 r. – miasto liczy 4,5 tys. mieszk. (w obrębie murów 3 tys.); eksport piwa, garnków, handel zbożem, solą

- 1613 r.** – otwarcie Mennicy Królewskiej (jedyna w Królestwie Polskim w latach 1627-1644); rozkwit miasta
1620 r. – Bydgoszcz posiada: 3 młyny, tartak, folusz, mennicę królewską, żupę solną i królewski skład soli
1655 r. – VIII Szwedzi zajęli miasto, później w toku walk zniszczono doszczętnie bydgoski zamek (X 1656 r.)

W dobie wojen i upadku (1657-1772)

- 1657 r.** – 6 XI król Jan Kazimierz zawarł z elektorem Fryderykiem Wilhelmem I traktat welawsko-bydgoski
1675 r. – w Bydgoszczy rzemieślnicy uprawiają około 80 różnych zawodów
1708 r. – zaraza i okupacja pustoszy miasto (zostało 15 rodzin mieszczańskich i 10 komorników – 150 osób)
1760 r. – wkroczenie pierwszych oddziałów pruskich (wojna siedmioletnia)
1766 r. – Komisja Skarbu Koronnego rozpatrywała projekt budowy kanału Brda-Noteć (Fr. Czackiego)
XVIII w. – lata 70. schyłek rzemiosła bydgoskiego (istniało 5 cechów – 90 lat wcześniej było ich aż 15)
1772 r. – I rozbiór: wg traktatu petersburskiego miasto włączono do Prus (stolica Obwodu Nadnoteckiego)

Wzrost znaczenia miasta (1773-1806)

- 1773-1774** – budowa Kanału Bydgoskiego (dł. 25 km)
1778 r. – powstał najstarszy cmentarz ewangelicki (6,25 ha – teren obecnego Parku Ludowego im. Witosa)
1789-1793 – wzniesiono zespoły spichrzów ryglowych po obu brzegach Brdy
1794 r. – 2 X gen. Jan Dąbrowski i Józef Wybicki zdobyli miasto (15 X oddziały polskie opuściły Bydgoszcz)
1806 r. – wprowadzono olejowe oświetlenia ulic; 6 X początek działalności 1. drukarni (Kimmel); 6 XII wybuch powstania, któremu przewodził gen. Amilkar Kosiński

W Księstwie Warszawskim (1807-1815)

- 1807 r.** – 19 II przejęcie miasta przez Ks. Warszawskie (gen. Kosiński tworzy Departament Bydgoski)
1808 r. – powołano Trybunał Cywilny Departamentu Bydgoskiego, ukazał się 1. numer „Dziennika Doniesień Rządowych i Prywatnych Departamentu Bydgoskiego”
1809 r. – powstał, najstarszy z zachowanych, Cmentarz Starofarny (2 ha – obecna ul. Grunwaldzka)
1810 r. – początek wydawania dwujęzycznej „Gazety Bydgoskiej”
1812 r. – w mieście 4 073 katolików (235 domów murowanych i 245 drewnianych, 12 gorzelni, 8 browarów)
I 1813 do III 1815 r. – Bydgoszcz okupowana przez wojska rosyjskie
1815 r. – 15 V Kongres Wiedeński przyznał miasto Prusom (stolica Regencji w Wlk. Księstwie Poznańskim), 1 VI do Bydgoszczy wkroczyły pierwsze oddziały wojsk pruskich

Pod zaborem pruskim (1816-1919)

- 1816 r.** – zlikwidowano klasztor karmelitów
1817 r. – otwarcie pierwszej szkoły powszechnej, 30 VII otwarto Królewskie Gimnazjum Klasyczne
1836 r. – uruchomiono pierwszy szpital miejski, ul. Gdańska 4 (klasztor Klarysek); siedziba władz Regencji
1849 r. – 5 XI utworzono państwową dyrekcję kolejową w Prusach (Królewska Dyrekcja Kolei Wschodnich)
1850 r. – utworzenie Okręgowej Dyrekcji Poczty (budynek z 1885 r.); liczba mieszkańców – 10 260 osób

- 1851-1852** – oddanie do użytku stacji kolejowej, otwarcie odcinka Krzyż-Bydgoszcz umożliwiającego połączenie z Berlinem przez Szczecin, otwarcie linii kolejowej Bydgoszcz-Gdańsk; uruchomienie dużych warsztatów kolejowych (dziś. PESA); włączenie do miasta Bocianowa i Żup (pow. 80 ha)
- 1860 r.** – 1 X uruchomienie Gazowni Miejskiej, dostarczającej m.in. gaz do oświetlenia ulic (285 latarni)
- 1862 r.** – 4 XII otwarcie regularnej komunikacji kolejowej Bydgoszcz-Warszawa przez Toruń i Łowicz
- 1867 r.** – włączono: Grodztwo, Nowy Dwór, Małe Bocianowo (pow. wzrosła do 520 ha, ludność 25 tys.)
- 1868 r.** – uruchomienie fabryk: budowy maszyn i urządzeń (obecne MAKRUM), produkcji sygnałów kolejowych (obecna BELMA) i Zakładu Oczyszczania Ulic
- 1870 r.** – wzniesiono nową siedzibę Sądu Ziemskiego (obecnie Sąd Rejonowy)
- 1871 r.** – 18 I Bydgoszcz wraz z resztą ziem zaboru pruskiego weszła w skład Cesarstwa Niemieckiego
- 1872 r.** – VI powstanie zawodowej Straży Pożarnej (remiza przy kościele Klarysek – ul. Gdańska 2)
- 1879 r.** – 30 IV uruchomienie żeglugi na skanalizowanej Brdzie, 27 IX otwarcie portu drzewnego w Brdujściu; 19 XII otwarcie biur władz miasta w budynku dawnego kolegium jezuickiego; otwarcie toru regatowego w Brdujściu
- 1884 r.** – 1 IV Pfefferkorn uruchomił produkcję mebli wyściełanych (załątek Bydgoskich Fabryk Mebli)
- 1886 r.** – uruchomiono łączność telefoniczną (60 abonentów); powstało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”
- 1888 r.** – 18 V pierwszy tramwaj konny na ulicach Bydgoszczy (szer. toru 1000 mm; dł. linii 2,3 km; 4 wozy)
- 1890 r.** – 13 VI powstało Towarzystwo Mieszkaniowe (obecna BSM), Szpital Powiatowy, Rzeźnia Miejska, Przedsiębiorstwo Żeglugowe
- 1892 r.** – 1 V uruchomiono drugą linię tramwaju konnego (dł. 2,8 km), łącznie jeździ 10 wozów i 50 koni
- 1896 r.** – 1 VII uruchomienie elektrowni (ul. Warmińskiego 8); 3 VII wyruszył pierwszy tramwaj elektryczny (16 wozów silnikowych i 12 doczepnych, szybkość podróżowania wzrosła do 15 km/h); 3 IX otwarto nowy gmach teatru miejskiego (widownia: 800 osób) – pierwsza premiera 4 X; secesyjny hotel „Pod Orłem”
- 1897 r.** – 8 IV projekt budowy 1. stacji wodociągów miejskich (Las Gdański), 3 lata później było 50 km sieci; bydgoskie tramwaje przewiozły 1,3 mln pasażerów
- 1902 r.** – otwarcie Mostu Teatralnego (pierwszy most stalowy na Brdzie); polska gazeta „Dziennik Bydgoski”
- 1906 r.** – budowa „Domu Polskiego” ze składek stowarzyszeń polskich; 1. zawody na torze regatowym; początek działalności Pruskiego Królewskiego Urzędu Skarbowego; powstał Cmentarz Nowofarny; miasto posiada 3 linie tramwajowe (A – 3,9 km; B – 2,3 km; C – 5,3 km) o łącznej długości 12,1 km
- 1907 r.** – bydgoskie tramwaje przewiozły 2,8 mln pasażerów
- 1910 r.** – tramwajami podróżowało 3,5 mln bydgoszczan (3 linie; 36 wozów silnikowych i 23 doczepne)
- 1913 r.** – 25 VIII pierwszy most żelbetonowy przy ul. Królowej Jadwigi (zastąpił most ceglany z 1865 r.)
- 1914 r.** – otwarcie Królewsko-Pruskiej Szkoły Rzemiosła i Przemysłu Artystycznego (od 1921 – Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego); powstała Fabryka Sklejek; największe w mieście kino „Kristall Palast” (764 miejsca); budynek POW
- 1918 r.** – Lewin Louis Aronsohn otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 1919 r.** – postanowienia Traktatu Wersalskiego przyznały Bydgoszcz nowopowstałej Polsce

W II Rzeczpospolitej (1920-1939)

- 1920 r.** – 20 I do miasta wkroczyły oddziały polskie (w tym 2 eskadry lotnictwa wojskowego); 1 IV włączenie 18 gmin podmiejskich (powiększenie obszaru do 6 532 ha); 29 V powstała pierwsza w Polsce fabryka maszyn do pisania (Wł. Paciorkiewicz)

- 1923 r.** – 2 II Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy; 6 VIII otwarto Muzeum Miejskie; uruchomiono Fabrykę Wyrobów Gumowych; otwarto cmentarz parafialny MBNP na Szwederowie (pow. 3,5 ha)
- 1924 r.** – 3 VIII otwarcie Stadionu Miejskiego przy ul. Sportowej; otwarcie jedynej w kraju Giełdy Drzewnej
- 1925 r.** – bydgoskie tramwaje przewiozły 5,8 mln pasażerów
- 1926 r.** – powstała Cywilna Szkoła Mechaników Lotniczych; Władysław Piórek otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 1928 r.** – 15 XI otwarcie łaźni miejskiej (Szwederowo), trybun i hangarów przy torze regatowym w Brdyjściu
- 1929 r.** – 1 VI otwarcie komunikacji lotniczej Poznań-Bydgoszcz-Gdańsk; 18 VIII Mistrzostwa Europy w wioślarstwie na torze w Brdyjściu; 21 XII uruchomienie nowej elektrowni miejskiej na Jachcicach; powstał największy bydgoski cmentarz parafialny (8,5 ha – obecna ul. Ludwikowo)
- 1930 r.** – Polska S.A. „Persil” (dzisiejszy Unilever); lekkoatletyczne MP Kobiet; Ogród Botaniczny; 117 945 ludności; Jan Biziel otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 1932 r.** – na Błoniu powstał cmentarz garnizonowy (4,0 ha)
- 1933 r.** – 1 III linia kolejowa: Herby Nowe-Bydgoszcz-Gdynia; 30 XII otwarcie Szpitala Powiatowego; Marian Rejewski rozpracował maszynę szyfrującą „Enigma”; Bydgoszcz posiada 6 krajowych oraz 2 zagraniczne połączenia pasażerskie (rumuńskie: Bukareszt i Galati); powstała Okręgowa Szkoła Szybowcowa w Fordonie
- 1936 r.** – 6 X uruchomienie 1. linii autobusowej w mieście; wyodrębnienie zarządu Magistrali Węglowej Katowice-Gdynia z siedzibą w Bydgoszczy; uruchomienie czwartej linii tramwajowej „D” i przedłużenie funkcjonującej linii „B”
- 1937 r.** – 4 I otwarcie bydgoskiego studia Rozgłośni Polskiego Radia; 30 X-14 XI Ogólnopolska Wystawa Radiowa; powstał Aeroklub Bydgoski; Edward Rydz-Śmigły otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy

Okupacja niemiecka (1939-1945)

- 1939 r.** – 5 IX oddziały niemieckie zajmują miasto; 10-11 IX publiczne, zbiorowe egzekucje bydgoszczan na Starym Rynku; 1 XI rozstrzelanie 50 nauczycieli bydgoskich w „Dolinie Śmierci” (Fordon); stolica Rejencji Bydgoskiej do I 1945 r.
- 1945 r.** – 23 I do miasta wkroczyły oddziały polskie i radzieckie

W Polsce Ludowej (1945-1989)

- 1945 r.** – 11 II wznowiono komunikację tramwajową (linia „A” Dworzec PKP – pl. Teatralny); 2 III Bydgoszcz siedzibą władz województwa pomorskiego; 1 V inauguracja działalności Rozgłośni Pomorskiej Polskiego Radia; VIII reaktywacja Fordońskiej Szkoły Szybowcowej; 22 X pierwszy numer „Ilustrowanego Kuriera Polskiego”; 1 XII miasto liczy 135 491 mieszkańców; powstała Orkiestra Symfoniczna i Wojskowe Zakłady Lotnicze; na lotnisku stacjonuje pułk lotnictwa szturmowego
- 1948 r.** – 16 XII z połączenia „Gazety Zachodniej” i „Gazety Pomorza” powstała „Gazeta Pomorska”; zmiana oznakowania linii tramwajowych: z dotychczasowych literowych na cyfrowe
- 1949 r.** – 30 IV początek działalności Sądu Apelacyjnego; 6 X otwarcie nowego gmachu Teatru Polskiego
- 1950 r.** – 6 VII zmiana nazwy z województwa pomorskiego na województwo bydgoskie, Bydgoszcz liczyła 162 tys. mieszk.
- 1951 r.** – 23 VI powołanie Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej; początki budowy Osiedla Leśnego i Kapuścisk
- 1953 r.** – 21 VII zespół linii tramwajowych „Brda” (dł. 26,2 km) łączących Śródmieście z południowo-wschodnimi dzielnicami (Kapuściska i Łęgnowo); powstał Park Ludowy

- 1955 r.** – powstał Zespół Lotnictwa Sanitarnego (Lotnicze Pogotowie Ratunkowe)
- 1957 r.** – wybudowano pętlę tramwajową przy ul. Bałtyckiej i drugi tor w ciągu ul. Focha
- 1958 r.** – 16 XI nowy gmach Filharmonii Pomorskiej; w „Ełtrze” powstał 1. tranzystorowy odbiornik radiowy
- 1959 r.** – 11 I założenie Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego; pierwszy numer „Dziennika Wieczornego”; oddano do użytku nową zajezdnię tramwajową przy ul. Toruńskiej
- 1961 r.** – IV początek budowy os. Błonie; 3 XII powołanie Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego
- 1962 r.** – 22 I uruchomienie stacji retransmisyjnej TV i programów PR (Pomorski Ośrodek Telewizyjny w Trzeciewcu); VII nowe ujęcie wody dla miasta na osiedlu Czyżkówko; uruchomienie pierwszej w kraju półautomatycznej centrali telefonicznej
- 1963 r.** – 3-11 V I Festiwal Muzyki Polskiej (od 1968 r. zmiana nazwy na Bydgoski Festiwal Muzyczny); oddano do użytku nowy Most Bernardyński wraz z torowiskami tramwajowymi
- 1964 r.** – VII Wieczorową Szkołę Inżynierską przemianowano na Wyższą Szkołę Inżynierską
- 1965 r.** – 10-16 IX I Międzynarodowy Festiwal Muzyki Dawnej „Musica Antiqua Europae Orientalis”; park im. Załuskiego
- 1967 r.** – 7 IX otwarcie zelektryfikowanej linii kolejowej Bydgoszcz-Inowrocław; powstała pętla tramwajowa przy Dworcu PKP z pierwszym w mieście przejściem podziemnym dla pasażerów
- 1969 r.** – przedłużono torowisko wzdłuż ul. Fordońskiej, od pętli przy ul. Bałtyckiej do nowej pętli (ul. Wyścigowa)
- 1970 r.** – 16 V otwarcie pawilonu BWA; 1 XII otwarto Most Pomorski z asymetrycznym torowiskiem tramwajowym; koniec budowy os. Błonie (20 tys. osób); bydgoskie tramwaje przewożyły 142 mln pasażerów (rekord przewozów)
- 1971 r.** – 3 V rozpoczęcie budowy osiedla Wyżyny (dla 60 tys. mieszkańców)
- 1973 r.** – 1 I przyłączenie do Bydgoszczy m. Fordon z 9 tys. mieszkańców, uruchomienie ośrodka TV
- 1974 r.** – 20 VIII utworzono Wyższą Szkołę Pedagogiczną (dawna SN), Akademię Techniczno-Rolniczą (dawna WSI + filia WSR w Poznaniu) i Dom Technika
- 1975 r.** – 19 I otwarcie Pałacu Młodzieży; 29 III nowy Dworzec PKS; bydgoska filia AM w Gdańsku
- 1977 r.** – 6 VII przyłączenie do miasta obszarów wsi: Czarnówko, Łoskoń, Smukała Dolna, Łęgnowo, Piątkowo, Mariampol, Myślęcinek, Wypaleniska, Zamczysko (łączna powierzchnia 174,5 km²); rozpoczęcie budowy osiedli mieszkaniowych: Wzgórze Wolności, Szwederowo Południe i Północ
- 1980 r.** – początek budowy wielkiego zespołu mieszkaniowego „Fordon” (3 000 ha, 80-100 tys. mieszk.); 28 VI otwarcie Szpitala Wojewódzkiego im. dra Bizuela; ludność miasta osiągnęła 348 631 mieszk.
- 1984 r.** – zlikwidowano linię tramwajową w ul. Grunwaldzkiej
- 1985 r.** – 2 X otwarcie Okręgowego Szpitala Wojskowego, Państwowego Szpitala Klinicznego Akademii Medycznej im. dra Jurasza; 22 XII zakończenie elektryfikacji linii kolejowej Warszawa-Bydgoszcz

W III Rzeczypospolitej (od 1989 r.)

- 1990 r.** – 26 II zawieszono (a później zlikwidowano) komunikację tramwajową na ul. Dworcowej
- 1993 r.** – Tadeusz Nowakowski oraz Andrzej Szwalbe otrzymali tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 1994 r.** – I utworzenie Administracji Domów Miejskich; 26 III rozpoczęło działalność RCO w Fordonie
- 1995 r.** – Teresa Ciepły otrzymała tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 1996 r.** – IV obchody 650-lecia nadania praw miejskich Bydgoszczy
- 1998 r.** – Jan Paweł II, Karol Wojtyła otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy

- 1999 r.** – 1 I Bydgoszcz siedzibą Wojewody Kujawsko-Pomorskiego; 7 VI wizyta apostolska Jana Pawła II; 16-18 VII Młodzieżowe Mistrzostwa Świata do lat 18 w Lekkiej Atletyce; Primo Nebiolo otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 2000 r.** – 1 IX Wyższą Szkołę Pedagogiczną zmieniono na Akademię Bydgoską im. Kazimierza Wielkiego; 31 X otwarcie mostu Kazimierza Wielkiego przez Brdę (łączy ul. Toruńską z ul. Fordońską)
- 2001 r.** – I podjęcie decyzji o rozbudowie Portu Lotniczego (budowa nowego terminalu pasażerskiego); 11 V otwarcie wytwórni puszek „Can-Pack” S.A. (największa inwestycja zagraniczna w województwie)
- 2002 r.** – pierwszy Festiwal Prapremier w Bydgoszczy (impieza coroczna); 10 IV początek realizacji „Bydgoskiego Programu Rozwoju Usług Wodociągowo-Kanalizacyjnych”; 19 IV uruchomienie bydgoskiego „Multikina”; 23 VII przyznanie Miastu Bydgoszcz dofinansowania z funduszu przedakcesyjnego PHARE 2002 na przebudowę Mostu Pomorskiego wraz z Rondem Fordońskim; 26 VIII uruchomienie pierwszej w Bydgoszczy sortowni odpadów; 15 IX oddanie do użytku Węzła Zachodniego na Czyżkówku; 25 IX utworzenie Bydgoskiego Funduszu Poręczeń Kredytowych; 11 X otwarcie najnowocześniejszej w kraju hali sportowo-widowiskowej „Łuczniczka”
- 2003 r.** – 15 XII otwarcie 17. w kraju ośr. Stowarzyszenia „Alliance Francaise” (przy Akademii Bydgoskiej); Jerzy Hoffman otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 2004 r.** – 4 I otwarcie zmodernizowanego 170 m stoku narciarskiego w Myślicinku; 25 III Papież ustanawia Bydgoszcz stolicą diecezji bydgoskiej; 16-25 IV: 6. Międzynarodowy Konkurs Młodych Pianistów „Artur Rubinstein in Memoriam”; V inauguracja nowego terminala pasażerskiego bydgoskiego Portu Lotniczego (pow. użytkowa 5 tys. m², przepustowość 200 tys. pasażerów); 19-20 VI: SPAR Puchar Europy w Lekkiej Atletyce; 25 VI otwarto Centrum Szkolenia Sił Połączonych NATO (JFTC); X utworzenie Bydgoskiego Parku Przemysłowego (powierzchnia 283 ha)
- 2005 r.** – 25 I podpisanie umowy o partnerskiej współpracy z greckim Patras; 23 II lekkoatletka Irena Kirszenstein-Szewińska otrzymała tytuł Honorowej Obywatelki Bydgoszczy; 25 II otwarcie konsulatu honorowego RFN w Bydgoszczy; 12 III – 15 IV: odbył się I Festiwal Kultury Frankofońskiej; 21 IV utworzono Uniwersytet Kazimierza Wielkiego (dawniej Akademia Bydgoska); 14 IX meta trzeciego etapu wyścigu kolarskiego „Tour de Pologne”; 30 X otwarcie stałego połączenia lotniczego Bydgoszcz-Londyn
- 2006 r.** – 13 IV uruchomiono 2 nowe połączenia lotnicze do Berlina i Kopenhagi; 30 V – 1 VI: odbyła się XIII sesja plenarna Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Europy; 21-23 VII: Mistrzostwa Polski Seniorów w Lekkoatletyce; 25-27 VIII: Festiwal „Bydgoszcz-Toruń Harmonica Bridge”; 26 Xs. Zdzisław Lipiński otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy; 22 XI Akademię Techniczno-Rolniczą przekształcono w Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
- 2007 r.** – 30 III otwarcie szlaku wodnego na Brdzie, na odcinku Bydgoszcz-Zalew Koronowski; 2 V inauguracja nowego połączenie lotniczego do Dublina; 18 V: VI Międzynarodowa Konferencja Neurootolaryngologiczna; 27 VI historyk Rajmund Kuczma otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy; 30 IX: 16. edycja Wielkiej Wioślarskiej o Puchar Brdy
- 2008 r.** – 18 II otwarcie Centrum Pracy i Przedsiębiorczości (ul. Mennica 6); 30 VI St. Wrońskiego powołano na honorowego konsula Królestwa Belgii w Polsce; 8-13 VII: Mistrzostwa Świata Juniorów w Lekkiej Atletyce (Stadion Miejski)
- 2009 r.** – 4 VIII na terenie Bydgoskiego Parku Przemysłowego utworzono podstrefę Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (powierzchnia 35,85 ha); 2 IX kompozytor Krzysztof Penderecki otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy
- 2010 r.** – 28 III Mistrzostwa Świata w biegach przełajowych, 21 V D. Zimnego powołano na honorowego konsula Republiki Czeskiej w Polsce, 6 VI prymas Polski Henryk Muszyński otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Bydgoszczy, 27 XI – 4 XII Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych „Plus Camerimage” (po raz pierwszy w Bydgoszczy)

- 2011 r.** – Bydgoszcz została wyróżniona w kategorii „Gospodarz Roku Imprez Sportowych” podczas Gali Mistrzów Sportu wieńczącej 76. Plebiscyt Przeglądu Sportowego i TVP; 19 IV Bydgoszcz obchodziła 665. rocznicę nadania praw miejskich przez króla Kazimierza Wielkiego; 87. Mistrzostwa Polski w lekkiej atletyce na stadionie Zawiszy; 03 X H. Maciejewskiego powołano na honorowego konsula Republiki Chorwacji
- 2012 r.** – Bydgoszcz została zwycięzcą The World Leisure Organization – Światowej Organizacji ds. Wypoczynku, otwarto nową linię tramwajową przywracającą połączenie tramwajowe do dworca PKP, odbyła się jubileuszowa edycja Międzynarodowego Festiwalu Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych „Plus Camerimage”
- 2013 r.** – Bydgoszcz została uhonorowana w III edycji Ogólnopolskiego Programu Certyfikacji Gmin i Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej „Samorządowy Lider Edukacji” statuetką i dyplomem PRIMUS, 16 V M. A. Pietrzaka powołano na honorowego konsula Węgier, 12 XII otwarto nową przeprawę mostową przez Brdę – Trasę Uniwersytecką
- 2014 r.** – 22 I podpisano umowę o rozwoju wzajemnych stosunków i współpracy z miastem partnerskim Krzemieńczuk (Ukraina), 12 III działalność rozpoczęła Bydgoska Agencja Rozwoju Regionalnego, 23 IV Rada Europy wyróżniła Bydgoszcz Dyplomem Europejskim za promowanie idei europejskiej, 22 VII K. Wojtkowiaka powołano na honorowego konsula Republiki Austrii
- 2015 r.** – 31 III wdrożono Inteligentne Systemy Transportowe (ITS), które usprawniają transport publiczny, informują o zapelnieniu parkingów w Śródmieściu oraz utrudnieniach w ruchu, 1 IV uruchomiono Bydgoski Rower Aglomeracyjny (BRA) obejmujący 35 stacji bazowych i 350 rowerów miejskich, 23 IV Rada Europy wyróżniła Bydgoszcz Dyplomem Europejskim za promowanie idei europejskiej, 22 VII K. Wojtkowiaka powołano na honorowego konsula Republiki Austrii, 26 XI oddano do użytku Zakład Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych (spalarnia-elektrociepłownia).